

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ÇİNGENELİĞİ ANLAMANN İMKÂNI: ÇİNGENELER
ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA
(MALATYA ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN
Muhammet FIRAT

ELAZIĞ - 2016

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

ÇİNGENELİĞİ ANLAMANNIN İMKÂNI: ÇİNGENELER
ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA
(MALATYA ÖRNEĞİ)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Süleyman İLHAN

HAZIRLAYAN
Muhammet FIRAT

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET**Doktora Tezi****Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingener Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma
(Malatya Örneği)****Muhammet FIRAT****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Sosyoloji Ana Bilim Dalı****Elazığ-2016, Sayfa: XII + 213**

Bu doktora çalışmasında, Malatya’da ikamet eden Çingenerlere sosyolojik açıdan yaklaşılmakta, bu kapsamda; Çingenerlerin sosyo-kültürel/ekonomik/politik özellikleri, dini yaşamları, değişen meslekleri, genel olarak başta dışlanma ve yoksulluk olmak üzere deneyimledikleri sorunlar ve bu sorunlarla baş etme stratejileri, Çingene olmayanlarla ilişkileri ve gelecekte beklenenleri gibi konulara yoğunlaşmaktadır.

Çalışma, Malatya ilinde ikamet eden 249 katılımcıya uygulanan anketin yanı sıra görüşme ve gözlem verileriyle de desteklenen bir alan araştırmasına dayanmaktadır. Araştırma bulguları bağlamında, Malatya’da yaşayan Çingenerlerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu, erken yaşta evlenmenin yaygın olduğu, genelde marjinal işlerde çalıştıkları, işsizliği, yoksulluğu, güvencesizliği yoğunluklu deneyimledikleri, Çingene olmayanlarla ilişkilerinin sınırlı olduğu, çeşitli dışlanma pratiklerine maruz kaldıkları, sağlıksız konutlarda barındıkları ve suç işleme düzeylerinin yüksek olduğu gibi bulgulara ulaşılmıştır. Öte yandan, Çingenerlerin sosyotarihsel arka planından hareketle “Çingenelik”in inşasında ve kamusal alanda yeniden üretilmesinde genel olarak Çingenerlere yönelik mit, söylence, önyargı, damga gibi faktörler dizisinin etkili olduğu bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çingenerler, Çingenelik, Çingene Kültürü, Çingene Kimliği, Dışla(n)ma, Ötekilik, Dezavantajlılık, Marjinallik, Malatya.

ABSTRACT

Doctorate Thesis

**The Possibility of Understanding Gypsiness: A Sociological Research On Gypsies
(The Case of Malatya)**

Muhammet FIRAT

Firat University

Institute of Social Sciences

Department of Sociology

Elazığ-2016, Pages: XII + 213

In this doctoral study, Gypsies settled in Malatya are viewed from a sociological perspective and in this respect topics such as the socio-economic, -cultural and -political characteristics, religious lives, changing professions of Gypsies, problems they face in general, such as exclusion and poverty foremost, their capabilities in coping with those problems, their relations with non-Gypsies, their future expectations are examined.

The study is based on fieldwork supported by interviews and observation data in addition to a survey made with 249 participants settled in Malatya. With respect to research findings, findings have been reached among Gypsies living in Malatya such as low level of education, commonality of marriage at an early age, working generally in marginal jobs, experiencing unemployment, poverty and precarity intensely, harbouring in unhealthy dwellings, existence of a high crime rate among them, having only limited relationship with non-Gypsies and being exposed to various exclusion applications. On the other hand, considering the socio-historical background of Gypsies it has been detected that a series of factors such as myths, legends, bias and social stigma related to Gypsies play role in the making of Gypsiness and its reproduction in public sphere in general.

Keywords: Gypsies, Gypsiness, Gypsy Culture, Gypsy Identity, Exclusion, Otherness, Disadvantageousness, Marginality, Malatya.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ	VIII
ÖNSÖZ	XI
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. “Çingene” ve Etimolojisi	6
1.2. Etnisite.....	9
1.3. Göç ve Göç Güzergâhları.....	13
1.4. Geçmişten Günümüze Çingene Dili ve Kullanımı.....	17
1.5. Çingeneliği Anlamak	22
1.5.1. Çingeneliğin İnşası	22
1.5.2. Mitler-Efsaneler ve Söylencelerde Çingeneliğin Kurulumu	26
1.6. Türkiye Çingeneleri	29
1.6.1. Sosyo-Tarihsel Arka Plan.....	29
1.6.2. Sosyo-Kültürel Yapı ve Demografi.....	33
1.6.3. Sosyo- Ekonomik Yapı: Yeni Zamanlarda Mesleki Dönüşüm	38
1.6.4. Dini Yaşam.....	41
1.6.5. Örgütlenme Çabaları	43

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	47
2.1. Araştırmanın Konusu	47
2.2. Araştırmanın Amacı	48
2.3. Araştırmanın Yöntemi.....	50
2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	51
2.5. Verilerin Analizi.....	52
2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	52

2.7. Araştırma Alanı ve Malatya’da Yaşayan Çingeneler (Dom Grupları) Hakkında Genel Bilgiler	53
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	56
3.1. Sosyo-Demografik Özellikler	56
3.1.1. Cinsiyet Durumları	56
3.1.2. Yaş Durumları	57
3.1.3. Doğum Yerleri	58
3.1.4. Medeni Durumları	59
3.1.5. Öğrenim Durumları	60
3.1.6. Ebeveynlerinin Öğrenim Durumları	63
3.1.7. Göç Durumu	66
3.1.8. Göçün Nedeni	67
3.1.9. Göçe Bağlı Sorunlar(1)	69
3.1.10. Sorunların Devamı	70
3.1.11. Nicel ve Nitel Özellikleriyle Hane Durumları	72
3.1.12. İkamet Ettikleri Konutun Fiziki Durumu	73
3.1.13. Konutun Hukuksal Statüsü	75
3.1.14. Evde Kullanılan Eşyalar	76
3.2. Meslek ve Çalışma Hayatı	78
3.2.1. Meslek Durumları	78
3.2.2. İş/Uğraş Alanları ve Geçinme Stratejileri	81
3.2.3. Çalışma Hayatında Kadının Konumu	84
3.2.4. Sosyal Güvence Durumu	86
3.2.5. Yapılan İşten Tatmin Düzeyleri	88
3.3. Gelir ve Tüketim	89
3.3.1. Ortalama Aylık Gelir	89
3.3.2. Tüketim	91
3.3.3. Alışverişte Ödeme Biçimleri	93
3.3.4. İhtiyaç ve Harcama	94
3.4. Aile Yapıları ve Evlenme Süreçleri	96
3.4.1. Ortalama Hanehalkı Sayısı ve Çocuk Sayısı	97
3.4.2. Nikâh İle İlgili Düşünceleri	99

3.4.3. Evlenme Usulü	100
3.4.4. Eş Sayısı ve Evlenme Yaşı	103
3.4.5. Çingene Olmayanlarla Evlenme Durumu	105
3.5. Siyasal Yapıdaki Konumları ve Örgütlenme Çabaları	108
3.5.1. Siyasal Kimliklerini Tanımlama Biçimleri	109
3.5.2. Siyasi Katılım ve Oy Verme Davranışları	110
3.5.3. Örgütlenmeye/Dernekleşmeye Yaklaşım Biçimleri	112
3.5.4. Devletten Beklentileri	115
3.6. Sosyal Sermaye ve Güven	117
3.6.1. Çingene Olmayanlara Güven(meme) Durumları	117
3.6.2. Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapmaya Yaklaşımları	119
3.6.3. Komşuluk İlişkileri	120
3.6.4. Aralarındaki Anlaşmazlıkları Çözme Biçimleri	122
3.6.5. Kent Merkezine Gitme Sıklığı	124
3.6.6. Psikolojik Bunalım/Sıkıntılarla Baş Edebilme Durumları	127
3.7. Toplumsal Konumları ve Çingenelik Algıları	128
3.7.1. Yoksulluk Nedenleri	129
3.7.2. Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu	131
3.7.3. Sosyal Sapma/Suç	134
3.7.4. Dışlanma Alanları	137
3.7.5. Dışlanmalarında Çingenelerin Payı	140
3.7.6. Çingeneliğin Reddi	141
3.8. Yeni Zamanlarda Çingeneler	143
3.8.1. Konar-Göçer ve Yerleşik Yaşam Biçimlerine Yönelik Tutumları	144
3.8.2. Sahip Oldukları Nakil Araçları	147
3.8.3. Gündelik Hayatta Çingene Dili ve Kullanım İmkânı	148
3.8.4. Çingene Dili ve Kültürünün Geleceğine Yönelik Düşünceleri	149
3.8.5. Şans Oyunlarıyla İlişkileri	151
3.8.6. Futbol Takımı Tutma	152
3.8.7. En Çok İzlenen TV. Programları	153
3.8.8. Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimleri	156
3.9. Benzeşme ve Farklılaşma Aracı Olarak Dinin Sosyal Hayata Etkisi	157
3.9.1. Dini Ritüelleri Yerine Getirme Sıklıkları	158

3.9.2. Çocukların Dini Eğitimlerini Nereden Aldıkları	161
3.10. Kendini Tanımlama ve Sınıfsal Konumları	162
3.10.1. Kendilerini Ait Gördükleri Toplumsal Konumları.....	163
3.10.2. Kimlik Algıları	164
3.10.3. Çingene Sözcüğünün Çingene Tahayyülündeki Çağrışımları.....	166
3.10.4. Çingeneliği Gizleme Durumları	169
3.10.5. “Gaco”lar Ya da Karşı Kimliğe Yönelik Tutumları	171
3.11. Damgalı Mekânlar (Çingene Mahalleleri): Sorunlar-Beklentiler	172
3.11.1. İkamet Edilen Mahalle Hakkındaki Tutumları.....	172
3.11.2. Nasıl Bir Yerde Yaşamak İstediklerine Yönelik Tutumlar	175
3.12. Gelecekte Beklentileri	176

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	178
KAYNAKLAR	187
EKLER	201
ÖZGEÇMİŞ	213

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çingene Dilinde Bulunan Lehçeler.....	18
Tablo 2. Çingene Dilinin Kullanımına İlişkin Örnekler	20
Tablo 3. Cinsiyet Dağılımı.....	56
Tablo 4. Yaş Dağılımı	57
Tablo 5. Doğum Yerlerinin Dağılımı.....	58
Tablo 6. Medeni Durum Dağılımı.....	60
Tablo 7. Öğrenim Durumunun Dağılımı.....	61
Tablo 8. Ebeveynlerin Öğrenim Durumu.....	64
Tablo 9. Malatya'ya Göç Durumu	66
Tablo 10. Göçle Gelenlerin Göç Etme Nedenlerinin Dağılımı.....	67
Tablo 11. Göçle Bağlı Sorunlarının Dağılımı	69
Tablo 12. Göçten Sonra Devam Eden Sıkıntılar	71
Tablo 13. Hane Nüfusu Dağılımı	72
Tablo 14. Yaşanılan Konutun Fiziki Durumu.....	73
Tablo 15. Konutun Hukuksal Statüsü	75
Tablo 16. Evde Kullanılan Eşyaların Dağılımı	77
Tablo 17. Meslek Durumları	78
Tablo 18. İş/Uğraş Alanları ve Geçinme Stratejileri.....	81
Tablo 19. Hanede Çalışan Kadınlar ve İş Dağılımları	85
Tablo 20. Sosyal Güvence Durumu	86
Tablo 21. Yaptığı İşten Memnun Olup Olmama Durumları.....	88
Tablo 22. Hanenin Ortalama Aylık Geliri.....	90
Tablo 23. Alışverişin Nereelerde Yapıldığı	92
Tablo 24. Alışveriş Yapma Şekilleri.....	93
Tablo 25. Gelirin En Fazla Harcandığı İhtiyaçlar	94
Tablo 26. Çocuk Sayısı Dağılımı	97
Tablo 27. Nikâh Olgusu Hakkındaki Düşünceleri	99
Tablo 28. Evlilik Usulü.....	100
Tablo 29. Evlenme Usulünün Yaşa Göre Dağılımı	101
Tablo 30. Evlilik Sayısı.....	103
Tablo 31. Çingene Olmayanlarla Evlenmeye Nasıl Yaklaştıkları	106

Tablo 32. Evliler için Eşin Çingene Olma Durumu	107
Tablo 33. Örneklem Grubunun Siyasal Kimliklerini Tanımlama Biçimleri.....	109
Tablo 34. Örneklem Grubunun Oy Verme Davranış Durumu.....	110
Tablo 35. Örneklem Grubunun Dernek Üyeliği Durumu	113
Tablo 36. Örneklem Grubunun Devletten Beklentileri.....	116
Tablo 37. Çingene Olmayanlara Güven(meme) Durumları.....	118
Tablo 38. Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapma Yaklaşımlarını Çingene Olmayanlara Karşı Güven(meme) Durumlarına Göre Dağılımı	119
Tablo 39. Çingene Olmayanlarla Komşuluk İlişkilerinin Dağılımı.....	121
Tablo 40. Aralarındaki Anlaşmazlıkları Çözme Biçimleri	123
Tablo 41. Kent Merkezine Gitme Sıklığının Dağılımı.....	125
Tablo 42. Kent Merkezine Gitme Sıklığının Cinsiyete Göre Dağılımı	126
Tablo 43. Psikolojik Bunalım/Sıkıntılarla Baş Edebilme Durumları.....	127
Tablo 44. Yoksulluk Nedenleri	129
Tablo 45. Örneklem Grubunun Yardım Aldığı Yerler.....	131
Tablo 46. Yardım Al(a)mama Nedenleri	132
Tablo 47. Cezaevine Girme Durumları.....	134
Tablo 48. Cezaevine Girme Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı.....	136
Tablo 49. Çingenelikten Dolayı Dışlandıkları Alanlar	137
Tablo 50. Dışlanmada Çingenelerin Rolü	140
Tablo 51. Yeniden Dünyaya Gelmeleri Halinde İstedikleri Durum	142
Tablo 52. Konar-Göçerlik ve Yerleşiklik Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı	145
Tablo 53. Nakil Aracına Sahip Olma Durumu.....	147
Tablo 54. Çingene Dilini Konuştıkları Alanlar	148
Tablo 55. Çingene Dili ve Kültürünün Geleceğine Yönelik Düşünceleri	150
Tablo 56. En Çok Oynanan Şans Oyunlarının Dağılımı.....	151
Tablo 57. Katılımcıların Takım Tutma Durumu.....	153
Tablo 58. İzlenen Televizyon Programlarının Dağılımı	154
Tablo 59. En Çok İzlenen TV. Programlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	155
Tablo 60. Boş Zamanı Değerlendirme Durumu.....	156
Tablo 61. Düzenli Olarak Yapılan Dini Ritüeller	158
Tablo 62. Çocukların Dini Eğitimlerini Aldıkları Yer.....	161
Tablo 63. Kendilerini Ait Gördükleri Toplumsal Konum	163

Tablo 64. Kimlik Algısı	165
Tablo 65. Örneklem Grubunun Çingene Algısı Dağılımı	167
Tablo 66. Çingeneliği Gizleme Durumları.....	169
Tablo 67. Mahalleye Taşınan “Gaco”ya Karşı Tutumları	171
Tablo 68. İkamet Edilen Yerden (Mahalleden) Memnuniyet Durumu.....	173
Tablo 69. Nasıl Bir Mahallede Yaşamak İstedikleri	175
Tablo 70. Örneklem Grubunun Gelecekte Beklentileri	177

ÖNSÖZ

Çingenelerle yapılan görüşmeler çerçevesinde şekillenen bu çalışma, çeşitli özellikleriyle Çingenelere odaklanmaktadır. Bu çalışmada Çingenelerin genel görünümüleri, sosyo-ekonomik özellikleri, gündelik hayatları ve yaşadıkları sorunları Malatya örneğinde ele alınmıştır. Bu çalışma sonuçlarının, Çingeneliğin anlaşılmasında ve Çingenelerin yaşadıkları sorunlarla ilgili toplumsal bir farkındalık yaratılmasında katkı sağlaması umulmaktadır.

Çingeneleri araştırmam konusunda ve akademik hayatımda beni destekleyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Süleyman İLHAN'a teşekkür ederim. Çalışmam sürecinde bilgi, tecrübe ve önerilerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Ömer AYTAÇ'a ve tez izleme komitesi üyelerine teşekkür ederim. Sadece bu çalışmada değil, iyi ve kötü günlerimde yanımda olan değerli arkadaşım Arş. Gör. Mevlüt YILMAZ'a teşekkür ederim. Alan araştırması boyunca karşılaştığım zorlukları aşmada yardımlarını gördüğüm katılımcılardan özellikle; Şevket PEKTAŞ, Ali PEKTAŞ, Erkan PEKTAŞ ve Veli ZENGİN başta olmak üzere bütün katılımcılara teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmam boyunca verdikleri destek ve gösterdikleri sabırdan dolayı eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim.

KISALTMALAR

AIDS	: Acquired Immune Deficiency Syndrome
EDÇİNKAY	: Edirne Çingene Kültürünü Araştırma Geliştirme Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
EDROM	: Edirne Roman Derneği
ERRC	: European Roma Rights Centre
HYD	: Helsinki Yurttaşlar Derneği
GLY	: Gypsy Lore Society
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
ROMDEF	: Roman Dernekleri Federasyonu
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
UYD	: Ulaşılabilir Yaşam Derneği
WGC	: World Gypsy Community

GİRİŞ

Çingeneler, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan, genellikle Hindistan'dan geldiği düşünülen ve kendilerine özgü özelliklere sahip kapalı bir topluluktur. Çingeneler, göçebelikleri, bohem yaşamları, farklı davranış biçimleri ve fiziksel özellikleri ile genelde "marjinal" olarak nitelendirilir. Bu bağlamda tarihleri, dilleri, dinleri, meslekleri, farklı yaşam tarzları ve fiziksel özellikleri ile Çingeneler, sürekli kuşku ve merakla bakılan konumda olmuşlardır. Nitekim bir yandan renkli, büyüleyici ve çekici tarafları dile getirilirken, diğer yandan hor görülebilmekte, önyargılara maruz kalabilmekte ve hırsız, dilenci, uğursuz olarak etiketlenilebilmektedirler.

Batı ülkelerinde Rom, Türkiye'de daha çok Çingene adıyla bilinen bu topluluk, geçtikleri her mekânda ve zamanda farklı adlandırmalar almıştır. Bu açıdan Çingene sözcüğünün nereden geldiğiyle ilgili birçok araştırma yapılmış ve konuyla ilgili farklı kaynaklarda değişik bilgiler verilmiştir. Sürekli göç etmeleri ve farklı kültürlerle karşılaşmaları onlara verilen isimlerin sayısını artırmıştır.

Bu anlamda Çingene, Asya içlerinden başlayarak, Kafkaslarda, Ortadoğu'da, Avrupa'da, Kuzey Afrika ve Amerika'da yaşayan topluluğun Türkiye'deki genel adıdır. Ülkemizde genelde "Çingene" adıyla anılan bu topluluk, paryalar, kast dışılar, konar-göçer işçiler, yemek yapmayan göçerler, marjinal gruplar, seyyahlar, yürür gezerler gibi isimlerle tanımlanmaktadırlar. Özelde ise yörelere göre çeşitli şekillerde adlandırılmaktadırlar. Bunlar arasında "Roman" (Batı Anadolu, Ege, Akdeniz, Marmara), "Mutrib" (Doğu Anadolu), "Elekçi" (Orta Anadolu), "Poşa" (Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz), "Sepetçi" (Akdeniz ve Ege Bölgelerinde), "Esmer vatandaş", "Köçer", "Arabacı" (Anadolu'nun pek çok ilinde), "Cano" (Adana'da) Çingeneleri tanımlamak için kullanılan isimlerdir. Bunlar dışında sonradan Bulgaristan'dan gelen Çingenelere "Haymatlos" ve Erzurum'daki bir kısım Çingene için "Şıhbızınlı" ismi kullanılmaktadır (Andrews, 1992: 194). Ayrıca ülkemizde Çingeneler, Mısırlı anlamına gelen "Kıpti" ve Doğu ve Güneydoğu'nun çoğu illerinde "Dom" ismi ve türevleriyle (Esmer Vatandaş, Köçer, Arabacı, Elekçi, Gurbet, Karaçi vs.) tanımlanmaktadırlar.

Çingenelerin anavatanı ve kökenlerine dair ileri sürülen görüşler çeşitlilik göstermektedir. Göçebe yaşamları, kökenlerine dair bilimsel kanıtların yokluğu ve kolektif bir tarih bilincinin olmayışı gibi birçok etken bu çeşitliliğin nedeni sayılabilir. Ancak Hindistan kökenli olduklarına ilişkin görüş genel kabul görmektedir. Sınırlı

sayıda da olsa, Avrupa kökenli ve değişik köklerden gelen gezginci Çingene gruplar olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır. Yine de, dilsel kanıtlar, fiziksel antropoloji araştırmaları, kültürel özellikler ve genetik bilimi sonuçları, Çingenelerin Hindistan bağlantılı olduklarını çok daha kabul edilebilir kılmaktadır (Fraser, 2005: 19-36).

Çingenelerin çeşitli nedenlerden dolayı yurtlarını küçük topluluklar halinde terk ettikleri tahmin edilmekle birlikte, atalarının Hindistan'dan ayrılma nedenlerine, yola çıkış tarihlerine ve birçok bölgeye göçlerinin ilk evrelerine ilişkin bilgilerin net olmadığı görülmektedir. Göç tarihi konusunda Çingene göçlerinin 5. ve 11. yüzyıllar arasında gerçekleştiği genel kabul görmektedir. Onların göç etmelerine neden olan etkenler hakkında çeşitli görüşler bulunmakla birlikte baskın görüş, bunun tek bir olaya bağlı olmayıp, yüzyıllara yayılan bir süreç olduğu şeklindedir. Bunlar arasında yönetim kargaşaları, kıtlık, yerleşim alanlarına yapılan saldırılar, paralı asker olarak göçe zorlanmaları gibi etkenler bulunmaktadır.

Çingenelere yönelik yasal düzenlemelerin başlangıcı sayılabilecek XIII. yüzyıldan günümüze, Avrupa ülkelerinde Çingenelere karşı geliştirilen pek çok haksız uygulama ve yaptırımlara rastlanmıştır. Çingene karşıtı yasalar yanında, Çingeneliğe yönelik olumsuz yakıştırmalar, Çingene usulü iş ve mesleklere yönelik kısıtlamalar, göçerlikten yerleşikliğe zorlanmaları gibi uygulamalar bunlar arasındadır. Yine Avrupa ülkelerinde yakalandıklarında öldürüleceklerine dair düzenlemeler ve Türkler lehine casusluk yaptıkları gibi suçlamalar nedeniyle Çingene tarihinde sayısız göç yaşanmış ve geniş bir diaspora oluşmuştur. Ancak günümüzde Çingeneler yaşamlarını, kültürlerini, inançlarını ve kendilerini koruyacak idari ve politik mekanizmalara rahatlıkla erişebilmektedirler. Hatta onları destekleyen kurum ve kuruluşlar ile yerel ve uluslararası örgütler aracılığıyla Çingeneler çeşitli sosyal haklara da kavuşmuşlardır.

Çingenelerin Türk toplumuyla olan ilişkileri Selçuklular dönemine dayanmaktadır. Hindistan'dan ayrıldıktan sonra Anadolu onlar için bir geçiş noktası ve yaşam alanı olmuştur. Selçuklular döneminde Türkiye'ye yerleşmiş ve bu dönemde büyük bir Çingene grubu Türkiye üzerinden Avrupa'ya geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde ise büyük bir Çingene sancağı, "Liva-i Çingane" adı verilen bir bölgede (Trakya/Rumeli) yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Bu dönem Çingeneler açısından yüksek refah dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Zira bu dönemde, sosyal prestij açısından daha iyi konumda oldukları, etno-kültürel özelliklerini, göçebe

yaşamlarını ve mesleklerini korudukları ve daha özgür bir ortamda yaşamlarını idame ettirdikleri bilinmektedir.

Ancak Osmanlı'nın son dönemlerinde sosyal ve ekonomik durumları kötüleşmiş ve günümüze kadar "öteki" bir topluluk olarak soyutlanmaya maruz kalmışlardır. Bu kapsamda geçmişten günümüze çoğunlukla izole bir halde yaşayan, kendilerine özgü meslekler dışında çalışmaları sınırlandırılan, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamayan (Cihan, 2009: 264), kısaca ikinci sınıf insan kategorisine içerilen Çingeneler için bu sorunların, artık tüm Çingene grupları için geçerli olduğu söylenebilir.

Dolayısıyla Türkiye'de Çingeneler, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan dezavantajlı gruplardan birini oluşturmaktadır. Zira yoksunlukların, sadece Çingene gruplarını etkilemediği gerçeğine rağmen, Çingenelere karşı geliştirilen önyargıların, diğer etnik kimliklere yönelik önyargılardan tamamen farklı oluşu, bu kanıyı desteklemektedir. Sözgelimi, Türkiye'de yaşanan birçok vakada, Çingenelerin, kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa uğradığı ve bu durumun Türkiye'deki diğer marjinal grupların yaşadıklarından çok daha ciddi boyutta ve sayıca fazla olduğu ileri sürülmektedir. Bu yüzden, Çingenelerin dışlanmaya maruz kalmamak ve sınıfsal olarak yükselmek amacıyla kimliklerini gizledikleri ve asimile olmaya razı oldukları düşünülmektedir.

Böylece Çingenelerin sosyal hayatta tutunamadıkları, yerleşikliğe özgü unsurlara yabancı kaldıkları ve onlara karşı üretilmiş olumsuzlukları içselleştirdikleri görülmektedir. Böylece "biz" ve "öteki" ile beslenen karşı kimlik üreterek varoluşlarını idame ettirmişler; ancak yabancılıkları, Çingenelerin bunca ötelemeye, aşağılamaya, ayrımcılığa karşı direnmelerinde ve kültürlerini sürdürmelerinde etkili olmuştur. Yani yüzyıllar boyunca dağınık ve örgütsüz biçimde yaşamlarını sürdüren, dünyanın her yerinde "yersiz-yurtsuzlar", "vatansızlar", "topraksızlar" ve "unutulmuşlar" olarak nitelendirilen ve "öteki'nin de öteki'si" olarak değerlendirilen Çingeneler tüm bu olumsuzluklara rağmen kendi kültür ve karakteristiklerini korumada oldukça başarılı olmuşlardır.

Yaşam tarzları ve sosyal konumları son derece karmaşık olan Çingeneler, gittikleri her bölgenin sosyo-kültürel yapısına çabucak uyum sağlayan ve kendi kültürel öğelerini de ikame ettirme konusunda başarılı olan bir topluluktur. Bu çalışmaya konu olan ve Malatya'da ikamet eden Çingeneler, geçmişte göçebe, yarı-göçebe (konar-

göçer); günümüzde ise yarı-göçebe ve yerleşik düzende yaşamlarını idame ettirmekte olan Dom grubu Çingenelerden oluşmaktadır. Ayrıca Türkiye Çingeneleri gibi Malatya’da yaşayan Çingenelerin de kapalı yaşam tarzları ve kültürel karakteristikleri bakımından, Çingene olmayanlarla sosyal mesafeleri benzerlik taşımaktadır.

Bu doktora tezi, göçer yaşam tarzından konar-göçerliğe, konar-göçerlikten yerleşikliğe doğru değişen yaşam biçimlerinin, Çingenelerin kültürel değerler, sosyo-ekonomik göstergeler ve sosyal ilişkiler bakımından nasıl etkilendiğini veya dönüştüğünü anlamayı hedeflemektedir. Değişen yerleşim yapılarının sonucu olarak yerleşik yaşam tarzlarını benimsemeye başladıkları, dahası göçerlik veya konar-göçerlikte baskın olan günübirlik ve geçici yaşam tarzlarının, yerleşik kültürle birlikte dönüşüme uğradığı düşünülmektedir. Bu bağlamda, değişen yaşam tarzlarının, Çingenelerin kültürel değerlerine, sosyal ilişkilerine, geçinme stratejilerine ve mesleki yaşamlarına dair pek çok değişikliği de beraberinde getirdiği söylenebilir.

Araştırmada ele alınan Çingeneler, “yoksul”, “eğitimsiz”, “güvencesiz” gibi dezavantajlı özellikleriyle de irdelenmekte, bu dezavantajların oluşmasında ve yeniden üretiminde Çingeneliğin etkili olup olmadığı üzerinde de durulmaktadır. Öte yandan pejoratif sıfatlarla nitelendirilen Çingene/ler, tarihin hemen her döneminde geçtikleri ya da misafir oldukları ülkelerin halkları tarafından sürgünler, zorla yerleştirilmeler ve asimilasyonlar gibi birçok baskıya maruz kalmışlardır. Bu bağlamda Çingeneleri tarihsel açıdan ele almak ”Çingenelik” olgusunun anlaşılmasında da gerekli görülmektedir. Zira Çingeneliği anlamamanın önemli bir adımı onların tarihsel dışlanma pratiklerinde yatmaktadır. Dahası kuşku ve merakla bakılan, haklarında ortaya atılan anlatılardan dolayı dünyanın her yerinde toplumsal bir sorun olarak görülen Çingenelerin yaşadıkları sosyal dışlanma ve onlara atfedilen basmakalıp imajlar, Çingene benliğinin algılanışını da inşa etmektedir. Bu anlamda Çingenelik, toplumsal konumda Çingenelerin sosyo-kültürel/ekonomik açıdan dezavantaja düşmelerinde önemli rol oynamaktadır.

"Tehlikeli sınıflar", "riskli gruplar", “dışarıdakiler”, “ıslah edilmeyen suçlular” gibi stereotipler ve önyargılar nedeniyle birçok Çingenenin deneyimlediği, dışlama/dışlanma, damgalama, sembolik şiddet, öteki-leş-tirme, soyutlama, marjinallik gibi dezavantajlar da bu çalışmanın merkezi temalarındandır. Çingeneleri ve Çingeneliği anlama çabasından hareketle, Malatya’da ikamet eden Çingeneleri ele alan bu çalışma, Çingenelerin anlam dünyalarına odaklanmaktadır. Ayrıca bu çalışmada,

Çingenelerin türlü sorunlarının ve merak edilen yaşayışlarının ana kaynağı olarak görülen “Çingenelik”, bu süreçte ortaya çıkan önyargıların sonuçları çerçevesinde şekillenen bir olgu olarak da ele alınmaktadır.

Çingenelerin bu kadar uzun bir geçmişe ve dünya üzerinde geniş bir yaşam alanına sahip olmalarına rağmen, haklarında çok fazla çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bunun temel nedenleri arasında, daha çok, Çingene imgesi ve Çingene anlatılarındaki önyargı ve kalıpyargılar yer almaktadır. Zira toplumun Çingeneliğe yüklediği olumsuz imajlar, onların toplumsaldan uzak yaşamalarına neden olmuştur. Bu durum onların sosyal yaşama entegre olmada büyük problemlerle karşılaşmalarına da yol açmıştır/maktadır.

Genel olarak üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde; kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilmeye çalışılmış, Çingeneliği ve Çingeneleri sosyo-kültürel/ekonomik açıdan tanımlayıcı/anlayıcı başlıklara yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın metodolojisine ve Malatya’da ikamet eden Çingeneler (Dom grupları) hakkında bazı temel bilgilerden söz edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırmanın bulguları değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Malatya’da yaşayan Çingeneler içerisinde seçilen örneklem grubunun, sosyo-demografik özellikleri, sosyo-ekonomik görünümleri ve Çingeneliği anlamaya yönelik başlıklar ele alınmıştır.

Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular çerçevesinde ulaşılan sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. “Çingene” ve Etimolojisi

Çingene sözcüğünün kökeniyle ilgili birçok araştırma yapılmış ve konuyla ilgili farklı kaynaklarda değişik bilgiler verilmiştir.

Çingene, başta Türkiye olmak üzere Avrupa’nın çeşitli yerleri ile bazı Asya ülkeleri (İran Belucistan vb.), Mısır, Kuzey Afrika ve Amerika’da yaşayan fiziksel görünüşleri, yaşam tarzları ve dilleri diğer halklardan farklı olan, yaşamlarını genelde göçer ve konar-göçer olarak idame ettiren topluluğa verilen addır. Literatürde bazen “Çingene”, bazen de Mısır ile ilişkilendirilmelerinden dolayı “kıpti” olarak adlandırıldıkları görülmektedir. Öte yandan, bu sözcüğü Brahman kitaplarında paryalara verilen “çandala” adının bozulmuş şekli olarak kabul edenler olduğu gibi “Athinganus” kelimesi ile ilişkilendirenler de vardır. Halk arasında Çingenelere Türkiye’de “pıpiri”, “Karaoğlan”, Finlandiya’da “mustalâine” (kara), Macaristan’da “faraonepe” (firavun kavmi ve firavun oğulları), Yunanistan’da “zapari”, Doğu Ermenileri arasında “Boşa” denilir (Altınöz, 2013: 17). Ancak Berger’e göre (2000: 9), Çingeneler, kendilerine bugün hala Hindistan’da rastlanan, düşük bir kastın adı olan Sanskritçe Domba sözcüğünde türemiş olan “adam, insan” anlamına gelen “Romani” demektedirler.

Matras’a göre, Hint dillerinden birini konuşan geleneksel gezgin topluluklara Çingene denir. Ancak Çingene sözcüğü, literatürde en genel anlamıyla farklı etnik ve dilbilimsel özelliklere sahip göçebe zanaatçı toplulukları, diğer yandan daha dar anlamıyla Hindistan kökenli olan ve Romaninin (Romanca, *Āromanes*, *Āromani* veya *çhib*) diyalektiklerinden birini konuşan Avrupa’nın Rom ya da Romanlarını da ifade etmektedir. Aynı zamanda Çingene sözcüğü, göçebe zanaatçıların oluşturduğu, Hint kökenli ama Romaninin diyalekti olmayan bir Hint dili konuşan topluluklar (Domlar, Jatlar, Lom ya da Poşalar) için de kullanılmaktadır (Yıldırım, 2011: 31).

Fraser (2005: 11)’e göre, Çingene adı başkaları tarafından bu topluluğa verilmiş birçok isimden biridir. Çingene kelimesi esasen ırksal bir anlam çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda, The Oxford English Dictionary’de, gipsy, ya da gypsy (Çingene) İngiltere’ye ilk olarak 16.yy başlarında gelen, o dönemde Mısırlı oldukları düşünülen, Hint kökenli gezgin bir ırk üyesi şeklinde tanımlanmaktadır.

Bakker ve Kyuchukov (2000: 58-59) ise Çingene olmayanlarca kullanılan Gypsies (Çingeneler) kelimesinin iki kökü olduğunu belirtmiştir. Bunlardan biri, Egyptian diğeri Athinganoi veya Asingar'dır. İngilizce'deki Gypsy, Fransa'daki Gitan, İspanya'da Gitano kelimeleri Egyptian kökenlidir. Çingeneler Avrupa'ya ulaştıklarında 'Mısır' veya 'Küçük Mısırdan' geldikleri ileri sürülmüştür. Çingeneleri tanımlamak için kullanılan diğeri bir kelime Hollanda, İskandinavya ve Almanya'daki Zigeuner, Fransa'da Tsigane, Romanya'da Tigan, Türkiye'de Çingene, İtalya'da Zingaro veya Zigano, Portekiz'deki Cigano ve diğeri Slav dilleri ve Çekoslovakya'daki Cigan'dır (Hancock, 2002: 1).

Çingenelerin kökeni üzerine çalışan XIX. yüzyıl bilim adamlarından, August Friedrich Pott¹ ve Franz Miklosich'a göre, Çingene ismi Hint kast sisteminin en alt tabakasının müzisyen ve şarkıcı olan "Doma" veya "Domba"lardan gelmektedir (Fraser, 2000: 21; Bozkurt, 2006: 285).

Dolayısıyla Çingeneleri adlandırmada, bir yandan bulundukları ülkelerde yaşayış biçimleri ve yaptıkları meslekleri tanımlayan sıfatlar öne çıkarken, diğeri yandan Çingenelerin kökenlerine ilişkin tanımlamalar öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Paul Bataillard'a göre, 1844 yılından sonra, başta Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde yaşayan Çingeneler; küçültücü, aşağılayıcı ve hor görücü sözcüklerin karşılığı olan adlarla anılmaya başlanmıştır. Çingeneler Türkiye'de "Tsinghiane" (Çingene), Bulgaristan ve bütün Slav toplumlarında Tsigani, Romanya'da Tigani, Macaristan'da Ciganyok (Czigani) gibi isimlerle tanımlanmaktadırlar (Arayıcı, 2008: 39). Çingeneler konusunda uzmanların büyük çoğunluğu (Marushiakova ve Popov, 2006: 16; Lewy, 2000: 1), bugün artık "Tsigani" veya benzer tınlı adların Atsingani, Atsinkani veya Atsinganos'den türediğini kabul etmektedir. Bu adın anlamına ilişkin çoğunlukla tartışma konusu olan karşı teoriler de bulunmaktadır.

Bu konuda genel bir değerlendirme yapan Kenrick (2006: 47), bu isimlerin çoğunun Çingene karşılığında kullanılan ve Yunanca atsinganos teriminden türediğini ileri sürmüştür. Ayrıca Kenrick, bu addan türemiş diğeri tanımlamaların Zigenare (İsveççe) Zigeuner (Almanca), Zigeuner (Flamanca) ve Tsiganes (Fransızca) olduğunu düşünmektedir.

¹Ayrıntılı bilgi için bkz: Pott, August Friedrich (1844-1845), "Die Zigeuner in Europa und Asien", Türkçesi: Çingene Dili ve Hintçe Arasında Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Halle Üniversty.

Ayrıca Hancock (2002: 18-21), Çingene isminin yazımıyla ilgili şu saptamalarda bulunmuştur: “Gips veya Gypsy ismi, XVI. ve XVII. yüzyıllarda değişik şekillerde yazılmıştır; Egipcian, EGYPCIAN, GIPCian, GYPCian ve Egyptian’dan gelir. Günümüzde Gypsy ismi nadiren kullanılırken, 1888’de kullanılan Gypsy Lore Society ‘Gypsy’ ismi yerine, tüm dünya Çingenelerini tanımlamak için ‘Roma’ veya ‘Romani’ adının kullanılmasını önermiştir. Hancock’a göre ‘Romani’ adının kullanılmasının iki temel nedeni vardır. Birincisi Çingeneler Mısırlı (Egyptians) değildir ve Gypsism diğeri tarafından yaratılmış bir isimdir. İkincisi, ismin taşıdığı olumsuz imajdır”.

Diğeri bir görüş, Çingenelerin, Farsça ve Türkçede kullanılan ahen-ger (ahen=demir, ger=yapan) kelimesiyle ifade edilen nalbantlar olduğu şeklindedir. "Ahen-ger" sözcüğü de, daha sonra "Athinganoi" isimli gnostik mezheple münasebet kurmuş ve bu iki kelimenin karışımından da Çingene ismi doğmuştur (Özkan, 2010: 13; Yıldız, 2007: 2). J. Gonda bu ilişkiyi güvenilir kabul etmektedir. Zira Çingene erkekleri, daima nalbant ve büyücülük ve kadınlar ise falcılıkla meşgul olmuştur. Bundan dolayıdır ki büyücülükle, yılan afsunculuğu, kâhinlik ve vantrilokluk (karından konuşma) yaparak zuhur eden bu gnostik mezheple bağlantı kurulmaktadır (Özkan, 2010: 13; Yıldız, 2007:2).

Kuzey Hindistan’dan göç ettikten sonra “Domlar” olarak bilinen Çingenelerin, göç ettikleri ülkelerin dillerinden etkilenmeleri nedeniyle Rom ve Lom adlarıyla da anılmaya başladıkları belirtilmektedir. Bu bağlamda “Dom” sözcüğündeki “d” harfi, Hint dillerine özgü olup, Ortadoğu’ya yerleşenler “Dom” adıyla anılmışlardır. Ermenistan’a göçler ile birlikte “d” harfinin Ermenicenin etkisiyle “l” sesine dönüşmesiyle, Lom’lar, Avrupa’ya göçler ile birlikte “d” harfinin “r” sesine dönüşmesiyle Rom’lar olarak anılmaya başladıkları belirtilmektedir (Kenrick, 2006: 20). Böylece Çingeneler, Avrupa ve civarındaki “Rom”, Ortadoğu ve civarında, “Dom” ve Ermenistan civarında “Lom” olarak adlandırılmışlardır (Kyuchukov, 2007: 72). Benzer biçimde Türkiye’de yaşadıkları bölgelere göre “Rom, Lom veya Dom” olarak tanımlanmışlardır. Köken olarak Hint asıllı üç grup olan Çingenelerin bu farklılaşmalarında göçlerinin farklı zamanlarda gerçekleşmesi etkili olmuştur.

Türkçe’de kullanılan Çingene kelimesinin “çengi-gan” veya “çengi-gane” =çengicilik, çengilik yahut çengiler manasına gelen bu kelimedен türediğı ileri sürölmektedir. Zira bütün Türk dünyasında, günümüzde bile çengi kelimesi; oyun, eğlence, dans, çalgı gibi anlamlara denk düşmektedir. Çingenelerin müziğey, dansa,

eğlenceye düşkünlükleri göz önüne alındığında, onlara “çengi-gan” kelimesinden hareketle Çingene denildiği ileri sürülebilir (Özkan, 2010: 13-14). Birçok kaynakta, Çingenelerin müzik, dans ve çeşitli şekillerde halkı eğlendirdikleri, bu yüzden Çingene sözcüğünün “çengi” sözcüğünden türemiş olduğu düşünülmektedir.

Eyüpoğlu’nun görüşleri de bu kanıyı desteklemektedir. Eyüpoğlu (1998:146)’na göre “Çingene”; Farsça kökenli bir kelime olup, zaman içerisinde Çengane ve Çingene halini almış, Çeng (çalgı) çalmalarından dolayı kendilerine çalgıcılar manasına gelen Çengiyan denilmiş, daha sonra da ağız farklılıklarından dolayı Çingan, Çingene halini almıştır.

Türkiye’de Çingenelele genellikle “Çingene” ismi verilse de, söz konusu ismin sosyolojik açıdan olumsuz anlamlara denk gelmesi “Roman” ismini tercihen öne çıkarmaktadır. Bunun içindir ki “Roman” ismi, hem Roman olmayanlar (Gaco) hem de Romanlar açısından Çingene ismi yerine tercih edilmektedir (Kolukırık, 2009: 63). Ancak bazı Çingene alt grupları da² Çingene veya Roman adları yerine bölgesel/yöresel ve meslek adlarının kullanılmasını istemektedirler. Genel olarak Çingene sözcüğü üzerine görüşlerin çeşitli olmasının altında; yaşam tarzları, meslekleri, geldikleri ve göç ettikleri düşünülen yerlerin kültürel etkileri, fiziksel özellikleri gibi nedenlerin yattığı görülmektedir. Gelineen noktada ise, Çingene sözcüğünün kökeni hakkındaki görüşlere baktığımızda kesin bir sonuca varmamızın mümkün olmayacağı görülmektedir.

1.2. Etnisite

Çingenelerin kökenine dair ileri sürülen görüşler arasında belli bir konsensus sağlanamamıştır. Fonseca (2002: 274-275)’ya göre Çingenelerin dünyanın başlangıcıyla ya da kendi kökenleriyle ilgili hiçbir efsaneleri, tarihsel geçmişlerine dair hiçbir fikirleri olmamıştır. Bellekleri ancak üç ya da dört kuşak geriyi anımsayacak kadar taze olan Çingeneler, atalarını ve yaşadıkları olayları aralarında yaşayan en yaşlı kişinin anımsayabildiği kadarıyla öğrenebilmişlerdir.

Dolayısıyla vatansızlar, topraksızlar ve unutulmuşlar (Arayıcı, 2008: 17) olarak tanımlanan Çingenelerin, kökenine ilişkin belirsizliğin altında tarihsizliğin yattığı söylenebilir. Kültürlerini yazı yerine söz ile aktarmaları, tarihsizliğin oluşmasında

² Bu isimlendirmelerden bazıları; “Abdal, Arabacı, Beyzade, Cano/Cono, Cuki, Dom (Malatya) /Lom/Rom, Dum, Elekçi, Esmer vatandaşı, Göçer, Gurbet, Gurbeti, Karaçi/Karaçi, Karaoğlu, Kalo, Kevli, Kıpti, Konar-Göçer Lulu, Mango, Mutrib/Mutrip/Mitrip/Midreb, Pırpır, Poşa/Boşa/Paşa, Roman, Sepetçi, Sinto, Teber, Todi, Köçer, Göçer, Sepetçi, Haymatlos, Şıhbızınlı, Kıpti, Gıpti ” (Arayıcı, 2008:39; Kolukırık, 2009:59–60; Yıldız, 2007:61; Marsh, 2008: Andrews, 1992: 194).

belirleyici rol oynamış ve Çingenelerin yazılı bir tarihlerinin olmayışı, köken ve birçok konuda muammaları da beraberinde getirmiştir.

Berger'e göre; "Çingenelerin kökeni konusundaki belirsizlikler XVIII. yüzyılın sonuna doğru, dillerinden hareketle Hindistan kökenli oldukları bilim adamlarının yapmış olduğu filolojik çalışmalar neticesinde yavaş yavaş aşılmaya başlamıştır" (2000: 9). Aynı şekilde Clark'da köken konusunda benzer görüşler ileri sürmektedir. Clark'a göre; "Çingeneler üzerine yapılan dil karşılaştırmaları, onların büyük ölçüde dillerinin Hintçe ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Hint dili ile Çingenelerin konuştukları dil arasındaki benzerliklerin keşfedilmesiyle,³ günümüzde büyük ölçüde kabul gören bu teze göre, Çingenelerin kökeni Hindistan'a dayanmaktadır" (2013: 1; Asseo, 2007: 69). Bilim adamlarının da 1760'lı yıllarda ortaya koydukları dilsel kanıtlar, Avrupa'da yaşayan Çingenelerin Kuzey-Batı Hindistan kökenli oldukları ihtimalini güçlendirmektedir (Arayıcı, 2008: 27).

Çingene dili ile Hintçe arasında ilk karşılaştırmalı çalışmalar yapan, Pott, 1844-1845'te yayımladığı bir çalışmada, Çingene dilinin kendine has özelliklerine ek olarak, yapı bakımından Sanskritçe'ye benzediğini iddia etmiştir (Asseo, 2007: 68). Hugh Poulton'da, Çingenelerin kökenlerini Kuzey Hindistan olarak göstermektedir. Balkanlara girişleri de Hindistan üzerinden olmuştur. M.S. V. yüzyıldan itibaren İran'a, daha sonra da Ortadoğu ve Arap ülkelerine yayılmışlardır. Ancak X. yüzyılda Bizans'a ulaşmışlardır (Türkdoğan, 2003: 437-438).

Çingeneler ile Hindistan arasındaki bağlantıyı ilk keşfeden olmasa da, Grellmann köken konusunda detaylı dilbilimsel çalışmaları ile dikkat çekmiştir. Bir tarihçinin "dilbilimsel paleontoloji" diye adlandırdığı yeni bir disiplinden yararlanan Grellman, Roman dilindeki sözcüklerin Hintçe ve İngilizce'deki karşılıklarından yola çıkarak, Hintçe'deki sözcüklerin Roman diliyle benzeştiğini fark etmiş ve böylece Avrupa'daki Çingenelerin nereden geldiğiyle ilgili önemli veriler elde etmiştir (Fonseca, 2002: 102).

Fraser (2005: 31), fiziksel antropoloji ve nüfus genetiğinin de desteğiyle Çingene dili ile onu ilk konuşanlar arasında Hint bağlantısı olduğunu saptamış ve bu savını ispatlamıştır. Fraser, Çingenelerin, kendi erkekleri ve ırkları için seçtiği ve

³ Macaristanlı bir rahip olan Istvan Vali bu ilişkiyi, 1753 yılında Leiden Üniversite'sinde Hindistan'ın Güneybatı kıyısından, Malabar'dan gelen üç öğrenciyle görüşmeler yapmış, onlardan öğrendiği sözcüklerle bin kelimelik bir sözlük oluşturmuş ve Macaristan'a döndüğünde oradaki yerel Çingene halkının bu sözcükleri anladığını saptamıştır (Fonseca, 2002: 100).

Avrupa Romani'sinde Rom; Ermeni Romani'sinde "Lom";, Süryani ile İran Romani'sinde ise "Dom" şeklinde yaygın olarak kullanılan isimlerden ileri geldiğini belirtmektedir. Benzer şekilde Hancock XIX. yüzyılın sonunda dil üzerine yapılan araştırmalarla, Ortadoğu'da yaşayan ve Hintçe konuşan Dom ve Domari olarak adlandırılan bir nüfusun farkına varıldığını; Rom, Dom ve Lom gruplarının Çingene kabul edildiğini ve bu grupların Hint kökenli olduklarını ifade etmektedir (2002: 6). Dahası, çoğu köken bilimci de Avrupa ve Amerika Çingenelerinin Hindistan'daki Domlarla aynı kökenden geldiğini belirtmektedir (Beynon, 1936: 359).

Benzer görüşler ileri süren Kenrick (2006: 18) ise, "Roman halkının, VII. ve X. yüzyılları arasında Hindistan sınırları dışında bazı Hintli göçmenlerin İran'da yaptıkları evlilik sonucunda Dom (sonraları Rom) adı altında bir halkı oluşturdukları, buradan da Avrupa'ya göç ettikleri, günümüz Romanlarının onların soyundan geldiği" kanısındadır.

Günümüzde ise antropolojik, etnolojik ve filolojik araştırmaların ışığında Çingenelerin Hindistan kökenli oldukları kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Çingenelerin tipolojik ve dil yapılarından hareketle Hintli olduklarına hükmedilmesinin yanı sıra, antropolojik olarak da onların Ariler öncesi Hindistan'ın yerlileri olduklarına inanılmaktadır (Özkan, 2001: 3).

Ancak Çingenelerin Hindistan kökenli oluşlarında hemfikir olan bilim adamlarınca esas problem, onların Hindistan'ın hangi bölgesinden olduklarının ortaya çıkarılmasıdır. Zira yapılan araştırmalar, bu problemi yeterince aydınlatamamıştır. Bununla birlikte Çiganologlar,⁴ Çingenelerin atalarının hangi bölgeden çıktıkları hususunda çeşitli görüşler ileri sürmektedirler. Buna göre, Çingenelerin köken mntıkları; Hindukuş-Dağları'nın vadilerindeki Kuzeybatı Hindistan ve Kuzeydeki Hint sınır eyaletleri olarak belirtilmiştir. Yani burası bugünkü Dardu şivesinin konuşulduğu mntika olarak bilinmektedir. Zira Çingenelerin konuştuğu dilin, Kuzeybatı Hindistan'da konuşulan Darduca ile yakın bir bağının olduğu tespit edilmiştir. F. Miklosich de dil bağlantısı ve benzerliğinden dolayı Çingenelerin anavatanının Kuzeybatı Hindistan olduğuna inanmaktadır. Bu görüşü Joachim S. Hohmann da kabul etmektedir (Özkan, 2010: 14).

Peter Köpf ve bazı araştırmacılar ise, Çingene gruplarının kökeninin "Sind" veya "Sindhu"ya (İndus) bağlamaktadır (Özkan, 2010: 14). Benzer şekilde dilbilimcilerin yaptıkları çalışmalarda, Çingene gruplarının bugün kullandığı dillerle antik diller

⁴ Çingene araştırmaları yapan uzmanlara verilen ad.

arasındaki farklılıklardan yola çıkarak, bugün Güney Pakistan olarak bilinen Hindistan'ın Sind bölgesinin Çingenelerin anavatanı olduğu ortaya çıkmıştır (Hancock, 2008).

Bir başka yaklaşıma göre, Çingeneler arasında etnik bilincin 1945 yılından itibaren artmasıyla birlikte, Rom adının görece düşük bir kasttan türetilmesine ilişkin kuşkular dile getirilir olmuştur. Fakat son yıllarda tüm kaynakların yeniden yorumlanması, "Racput kuramı"nın ortaya atılmasına yol açmıştır (Kenrick, 2006: 20). Bu kuram ilk olarak Letonyalı Çingene Dr. Jan Kochanowski'nin ve Hintli dil bilimci W.R. Rishi'nin yazılarında ileri sürülmüştür. Rishi, Prithviraj Chauhan'ın Racput kabilelerini, Muhammed Guri ile savaşmak üzere bir birlik halinde örgütlenmesini anlatır. 1192'de Racputlar yenilgiye uğramıştır. Rishi'nin yazdığına göre, "Prithviraj'ın yenilgiye uğrayan ordusu üç gruba dağıldı. Bunlardan kendisini Romane Chave (Tanrı Rama'nın çocukları) olarak adlandıran grup Afganistan üzerinden Avrupa'ya doğru yola çıktı". Bu Racput göçmenlerine, orduya bağlı başka birçok gruptan ayı oynatıcıları ve çömlekçilerin yanı sıra demirci, astrolog, çalgıcı gibi kadın ver erkekler katılmıştı (Kenrick, 2006: 20-21; Özkan, 2010).

Bu görüşün Hancock tarafından öne sürülen bir diğer yorumuna göre, göçmenler yenilgiye uğramış askerlerden değil, savaştan galip çıkmış bir ordunun üyelerinden meydana gelmekteydi. Nitekim Hancock göçü yüzyıl öncesine tarihlendirmektedir. Savaşçı Hintli kastın aslında savaşmadığını, başkalarını kendi adına savaşmaları için örgütlediğini yazmaktadır. Demek ki Hindistan'ın hükümdarları Gazneli Mahmud'un ordusuyla savaşmak üzere çeşitli etnik gruplardan birlikler oluşturmuştu. 1015'de muzaffer Hint birlikleri (ilk Çingeneler) Gazneli Mahmud'un yenilgiye uğrayarak batıya çekilen askerlerinin peşi sıra gitmişler ve 1300'lerde Güneydoğu Avrupa içlerine girmişlerdi (Kenrick, 2006: 20-21).

Görüldüğü üzere, Çingenelerin kökenleri üzerine birçok kuram geliştirilmiştir. Kayda değer kuramların yanı sıra, temeli bilimsel verilere dayanmayan birçok kuramın öne sürülmesinde Çingenelerin homojen olmayan bir halk oluşu ve etnik kökenlerinden ziyade, uğraş alanlarına göre tanımlanmaları rol oynamaktadır. Nitekim araştırmalar, onların kökenine, atalarının Hindistan'dan ayrılma nedenlerine, göç tarihlerine ve Avrupa'ya göçlerinin ilk evrelerine ilişkin kimi soruları kesin olarak cevaplayabilmiş değildir.

Sonuçta, Çingenelerin kökeni hakkında çok çeşitli görüşler ileri sürülmekte ise de bunlar arasında en fazla kabul gören, Çingenelerin Hindistan kökenli bir topluluk olduklarını öngören tezdır. Bu görüşü destekleyen kanıtların çoğunluğu, tarihsel belgelerden çok dilbilimin yanı sıra genetik bilimin ortaya koyduğu verilerden hareketle ortaya çıkmıştır. Öte yandan ne Çingenelerin 9.yy olarak tahmin edilen büyük göçleriyle ilgili ne de onların sosyal, kültürel, siyasal vb. diğer özellikleriyle ilgili o dönemlere ait hiçbir kesin belge bulunmadığı da bilinen bir gerçektir (Duygulu, 2006: 16).

Çingenelerin kökenleriyle ilgili yapılan tartışmalar çerçevesinde gelinen noktada, dilsel kanıtlar Çingenelerin anavatanının kuzey Hindistan'da bulunan Pencap bölgesi olduğunu gösterse de, Çingenelerin büyük çoğunluğunun atalarının nereden geldiği konusunda fikirleri bulunmamaktadır (Barany, 2002: 2). Dahası, köken konusunda dil, genetik bilim, sosyal örgütlenme biçimi ve fiziki özellikler vs. üzerinden yaklaşan araştırmacıların hemfikir olduğu nokta, Rom, Dom, ve Lom olarak bilinen grupların Çingene olduğu ve kökenlerinin Hindistan'a dayandığıdır.

1.3. Göç ve Göç Güzergâhları

Araştırmalar, Çingenelerin atalarının Hindistan'dan ayrılma nedenlerine, yola çıkış tarihlerine ve Avrupa'ya göçlerinin ilk evrelerine ilişkin sorulara nihai olarak cevap bulamamaktadır. Hindistan'dan göçün başlangıcına ve Çingenelerin dünyaya dağılmasına ilişkin tahmini tarihler, V. ile XV. yüzyıl gibi hayli geniş bir zaman aralığında değişmektedir. Göç etmelerine neden olan etkenler hakkında çeşitli yaklaşımlar bulunmakla birlikte baskın görüş, bunun tek bir olaya bağlı kalmayıp, yüzyıllara yayılan bir süreç olduğudur. Çingenelerin atalarının türlü nedenlerden dolayı yurtlarını küçük topluluklar halinde terk ettikleri tahmin edilmektedir (Marushiakova ve Popov, 2006: 13).

Miller'e göre, Hindistan'dan yapılan ilk göçlerin başlangıcı konusunda farklı tarihler sunulmakta ve çoğunlukla M.S. V. ile X. yüzyıllar arasında göç hareketinin yapıldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla, Çingenelerin atalarının yaklaşık 1000 yıl önce bu uzun yolculuğa başladıkları, Hindistan'dan çıkıp batıya doğru seyahat ettikleri ve 1300'lerde Güneydoğu Avrupa'ya ulaştıkları (2013: 1), nedeni belli olmayan Avrupa yolculuğuna ise İran, Ermenistan ve Türkiye üzerinden farklı zaman ve dalgalarla göç ettikleri tahmin edilmektedir (Lewy, 2000: 78). Ancak Avrupa'da, hoşlanılmayan

Çingenelerin yerleşimlerine XV. yüzyılın ilk çeyreğine kadar izin verilmediği, göçer bir şekilde yaşamlarını idame ettirdikleri bilinmektedir (Ringold, 2000: 8-9; 2003: 14).

Kenrick'e göre, Çingenelerin M.S. 642–900 yılları arasında Araplar tarafından Orta Doğu'ya zorla götürüldükleri, M.S. 900 yılından sonra Hintlilerin İran üzerinden gruplar halinde Bizans İmparatorluğuna hareket ettikleri, M.S. 1000 yılından önce Bizans topraklarına ulaştıklarına yönelik iddialar da bulunmaktadır (Kyuchukov, 2007: 71). Hindistan'da ki göçlerin hepsi aynı anda değil görüldüğü üzere dönemsel olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca dönemsel göç durumları, bu grupların homojen olmadıklarını da göstermektedir.

Bu göç sürecinin nedenlerine bakılacak olunursa; V. ve VI. yüzyıllarda Ak Hunlar'ın Orta Asya'dan akınlarıyla ivme kazandığı ve bu akınların kentlerin çözülmesi, tarımın gerilemesi, kıtlık ve salgın hastalıkların baş göstermesinin yanı sıra Gupta Hanedanlığı'nın çökmesi ve imparatorluğun dağılması da dâhil olmak üzere Hint toplumunda büyük bir krize yol açtığı düşünülmektedir. Hindistan'ın VII. ve VIII. yüzyıllarda Araplar tarafından istila edilmesi, kitlesel göçlerle sonuçlanan derin bir toplumsal ve ekonomik krizle eş zamanlı olarak meydana geldiği (Marushiakova ve Popov, 2006: 13-14) ve bu süreç sonucu, ekonomik yetersizliklerin ve savaşın, göçü hızlandırdığı tahmin edilmektedir.

Kenrick, Çingenelerin Kuzey Batı Hindistan'dan ayrılmalarını, çeken ve iten faktörler olarak ikiye ayırmaktadır. Hindistan'dan göçte temel itici etken, güneye doğru genişlemeye çalışan ama çoğu zaman kendi aralarında çatışan birçok küçük krallığın bulunduğu Kuzey Batı Hindistan'daki değişim ve kargaşa ortamıdır. Bununla birlikte Hindistan'ın Persler tarafından istila edilmesi ise temel çekici etken olmuştur. M.S III. yüzyılda İran Şahı Ardasir, Kuzey Hindistan'ı (günümüzde Pakistan) fethetmiş ve Pers devletinin ya da günümüzdeki adıyla İran'ın bir sömürgesi haline getirmiştir. Bunun sonuçlarından birisi, insanların çalışmak üzere Hindistan'dan İran'a gitmesi olmuştur (2006: 25). Bu göçler, ya gönüllü ya da zorla gerçekleşmiştir (Fichter, 2004: 181).

Bazı uzmanlar, Gazneli Mahmut (XI.yy), Muhammed Guri (XII.yy) ve hatta Timurlenk (XV.yy başları) gibi sonraki yabancı akıncıların da Çingenelerin atalarının Hindistan'dan göçlerine ivme kazandırdıklarını ileri sürmüşlerse de, bu akınlar fazlasıyla geç tarihlidir. Zira bu tarihlere gelindiğinde, Çingenelerin adının Bizans ve Avrupa'nın tarihi kayıtlarında geçmeye başladığı görülmektedir. Yine de Hindistan'dan daha geç tarihli bazı Çingene göçlerinin olduğu, bölgenin tarihiyle çelişmeyen bir

varsayım olarak kabul edilebilir (Marushiakova ve Popov, 2006: 14). Ancak Karaman (2007: 33)'a göre, bin yıl önce Gazneli Mahmut'un 500 bin Çingene ile Hindistan'dan başlattığı harekete dayandırılan göç başlangıcına rağmen, Avrupa ve ötesine neden dağıldıkları kesin olarak bilinmemektedir. Yerleştikleri her yerde gördükleri baskı, zulüm, zorlama ve sürgün olayları sonucu dünyanın dört bir yanına göç ettikleri tahmin edilmektedir.

Çingenelerin Hindistan'dan ayrılıp dünyanın dört bir tarafına yayılmaları, yaşadıkları bölgelerin yabancı halklarca işgal edilmesi, savaş, tehcir ve geçim sıkıntısı gibi birbiriyle ilintili nedenlere bağlanmaktadır. Onların Hindistan'dan üç aşamalı bir göç sürecinde ayrılıp, üç ayrı güzergâh izleyerek dünyaya dağıldıkları ileri sürülmektedir. Buna göre, ilk göç M.S. V. ve VII. yüzyıllar arasında, ikinci göç VII. ve X. yüzyıllar arasında, üçüncüsü ise X ve XII. yüzyıllar arasında gerçekleşmiştir. Çingenelerin Batı'ya doğru gerçekleşen göç güzergâhlarından birincisi Afganistan, İran, Türkiye ve Balkanlar; ikincisi Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlar; üçüncüsü ise Afganistan, İran, Suriye-Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden olmuştur (Bozkurt 2006: 288; Arayıcı, 2008: 26).

Marushiakova ve Popov da, filolojik bilgiler ışığında Çingene göçlerinin X. yüzyılın sonuna doğru ve XI. yüzyılın başlarında üç ana dalga şeklinde gerçekleştiğini belirtmektedir. Birinci göç dalgasında yer alan Dom'lar güneybatıya yönelerek zamanla Suriye ve Filistin'e, bunların bir bölümü buradan Mısır'a ve Kuzey Afrika'ya geçmiştir. İkinci göç dalgasında yer alan Lom'ların kuzeye yönelerek Kafkaslar'ın güneyindeki topraklara, Ermenistan ve Gürcistan'a yerleştiği, ancak bazı araştırmacıların bu güzergâhın tarihsel ve dilbilimsel verilerden yoksun olduğunu belirtmişlerdir. Üçüncü ve son göç dalgasında bulunan Rom'lar önce küçük Asya ve Balkanlara oradan da Orta ve Batı Avrupa'ya kadar yerleşimlerini sürdürmüşlerdir (2006: 14-15).

Göçlerle ilgili yazılı bir kaydın olmadığını ve Hindistan'dan kitleler halinde yapılan göçün birçok sebebi olduğunu belirten Özkan'a göre (2000: 18),

1. Göç, kitle halinde olmamış, aksine farklı zamanlarda küçük gruplar şeklinde olmuştur.

2. Göç olayında savaşlar, tehcir, takip ve tarımsal nedenler gibi dış etkenler söz konusudur.

3. Küçük grupların göçü, ilk olarak M.S. V. ve VII. yüzyıllar arasında Hindistan ve İran arasında ilk göç hareketinin muhtevassından dolayı vuku bulmuştur ve daha

sonraki ise Müslümanların İran ve Hindistan'ı fethettiği VII. ve X. yüzyıllar arası olmuştur. Göçün sonuncu halkası, X. ve XIII. Yüzyıllarda Gazneli Mahmud ve onun halefleri döneminde olmuştur.

4. Avrupa'ya Çingenelerin göçünün; İran, Ermenistan, Anadolu, Yunanistan ve Güney Slovakya Bölgesi üzerinden gerçekleşmiş olması mümkündür. Çünkü bütün Avrupa Çingenelerinin lehçelerinde Ermenice, Türkçe, Yunanca ve Slovakça'dan alınmış kelimeler bulunmaktadır.

5. İran'dan göç, İran'ın VII. yüzyılda Müslümanlar (Araplar) tarafından fethedilmesinden kısa bir müddet önce veya sonra vuku bulmuş olmalıdır. Zira Avrupa Çingenelerinin lehçelerinde Arapça kelimeler de mevcuttur.

Bu göç içinde Avrupa'ya varışları sırasında izledikleri rota iki kol seklindedir: Birinci hareket noktası Ermenistan ve Anadolu üzerinden doğu yolu, ikinci yol ise Mısır olan batı yolu olarak belirtilmektedir. Bu açıdan geçtikleri güzergahlardan ilki Afganistan, İran, Türkiye (Anadolu) ve Balkanlar; ikincisi Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlar üzerinden; üçüncüsü ise Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya üzerinden olmuştur (Duygulu, 2006: 19).

Çingenelerin Kuzey Batı Hindistan'ı neden terk ettiklerine dair farklı bir bakış açısı sergileyen Alain Reyniers'e göre, Çingeneler anavatanlarını istilaya uğrayacağı düşüncesi ile terk etmişlerdir. İlk olarak boylar halinde Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlar'a; daha sonra ise Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya üzerine hareket ederek Avrupa'nın değişik ülkelerine XV. yüzyılda dağılmışlardır. Bu dağılım sonunda önceleri göçebe olarak yaşayan Çingeneler, daha sonraki yıllarda çeşitli ülkelerde yerleşik yaşam biçimini tercih etmişlerdir (Arayıcı, 2008: 25-26).

Ancak ifade etmek gerekir ki Çingeneler için göç; kültürün ikamesi, akrabalık ilişkilerinin canlı tutulması ve geçim kaynaklarında önemli rol oynaması nedeniyle önemlidir. Hatta günümüz Türkiye'sinde yerleşik hayata geçen Çingene gruplarının göçer yaşam tarzlarından taviz vermemeleri, onların bir yandan dışlanmalarına neden olurken, diğer yandan kültürlerini korumalarına yardımcı olmaktadır. Göçer yaşam tarzı adeta kültürel kodlara işlenmiş ve göçerlik, Çingeneler için nesilden nesile süregelen-süregiden bir kültür haline gelmiştir.

1.4. Geçmişten Günümüze Çingene Dili ve Kullanımı

Duygulu'ya göre, XVIII. yüzyıl, Çingene diline ait eserlerin yavaş yavaş ortaya çıktığı bir dönemdir. Ancak Çingene dilinin özelliklerini ortaya koymaya yönelik bilimsel nitelikli çalışmaların XIX. yüzyılın ikinci yarısında başladığı bilinmektedir. Bunun en önemlilerinden biri, Alexandre G. Paspati'nin 'Etudes sur les Tsinghianèsou Bohèmmiens de L'empire Ottoman (Osmanlı Çingeneleri Üzerine Bir Etüd)' adlı yapıtıdır. Bu monografi/sözlük, Çingenelerin batı Rom/ Roman kolu hakkında yapılmış en kapsamlı dilbilgisi araştırmalarından biridir (2006: 17).

Çingenelerin Hindistan'da başlayan göç yolculuğunda dilleri seyahat ettikleri yollar boyunca etkilenmiş ve bugün beş kıtada konuşulan Çingene dili farklı lehçelere ayrılmıştır (Soravia, 2014: 2). Bununla birlikte Williams, Çingenelerde dilsel farklılaşmaları şu şekilde izah etmektedir: "Çingene dili, Çingenelerin seyahatleri boyunca kaldıkları bölgelerin dillerinden etkilenmiştir ve bugünkü Çingenece, Çingenelerin atalarının göç yolları hakkında bilgi vermektedir. Çingene lehçelerindeki farklılık, Çingenelerin göç yollarının farklılığını da yansıtmıştır" (1994: 1).

Çingene dilini oluşturan lehçelerle ilgili birçok görüş mevcuttur. Duygulu (2006: 18), Çingenelerin Avrupa, Ermeni ve Asya (Ermenice'nin dışında kalan lehçeler) olmak üzere üç ana lehçeleri olduğunu ve bunların Rom, Lom ve Dom şeklinde isimlendirildiğini belirtmektedir. Romani, Lomavren ve Domari adlarıyla da bilinen bu lehçeler, Ben (Romani ile Lomavren) ve Phen (Domari) grubu olmak üzere iki temel farklılıkla kendini göstermektedir. Böylelikle, Çingenelerin geçtikleri ve yerleştikleri coğrafyada bulunan halklarla temasları sonucunda dil yapılarının değiştiği, ancak her ne olursa olsun bazı temel dilsel kalıntıların tüm lehçelerde yer aldığı tezi genel kabul görmektedir.

Bu durum, Çingenelerin geçtikleri yörelerin/bölgelerin dillerinden aldıkları kelimelerle kendi dil zenginliklerini oluşturduklarını göstermektedir. Bugün, bin yıldan uzun bir geçmişe sahip olup, tek biçimciliği destekleyecek her hangi yazılı bir modele sahip olmayan Çingene dilinin, tek ya da standart bir biçimi yoktur. Sorunun kaynağı, Çingenece'nin okuryazar olmayan bir halkın dili olup, onu yazıya dökcek ortak girişimlerin az olmasıdır. Bunu Yoors (2005: 23) şu şekilde izah etmektedir; "Yaşlı Çingeneler görüp duyduklarını diğerlerine aktarırdı. Çingenelerin yazılı kayıtları olmadığından gelenekleri canlı tutacak ve yeni nesillere aktaracak tek şey, yaşlıların hafızası olurdu." Yazı geleneği olmayan Çingenece'nin zengin bir sözlü geleneği

olduğu bilinmektedir. Bu geleneğin günümüze kadar varlığını sürdürebilmesi, marjinal yaşam tarzlarının komşu topluluklarla bir çatışması olarak görülebilir (Alpman, 1997: 162). Sözel kültür, Çingeneleler arasında “gizli” bir dil işlevi gördüğünden uzun ömürlü olmuştur.

Fonseca, Çingene dilinin melezleşmesinde, Çingenelerin göç ettikleri bölgelerin dilsel etkilerinin olduğunu vurgulamaktadır. Fonseca’ya göre, bütün diller, kendilerini başka dillerden alınma sözcüklerle genişletip güçlendirirler, ama hiçbir dilde Çingenece’deki kadar çok yabancı sözcük yoktur. Bunun nedeni, Çingene dilini konuşan insanların birçok ülke değiştirmeleri ve yazı dilinde ortak bir dil belirlenmemiş olmasıdır. Çingeneleler arasında ortak olarak kullanılan dilsel örnekler daha çok ev ve aileyle ilgili çoğunlukla da Hint kökenli birçok yerli sözcüktür ve bunlar yüzyıllar boyunca korunmuştur, teorik olarak ortak dilleri varsayılan Çingene dilinin birçok lehçesi tarafından paylaşılanlar da bu sözcüklerdir (2002: 70). Bu açıdan bakıldığında, Çingenece’nin Çingenelerin yersiz-yurtsuzluklarıyla yoğrulduğu ve göçebe yaşam şeklinin dile sirayet ettiği açıkça görülmektedir.

Soravia ise (2014: 2-3) Çingene dilinin farklı lehçelere ayrılmasının temel benzerlikleri etkilemediğini belirtmektedir. Aşağıdaki tabloda, tüm dünyaya yayılmış coğrafi gruplara göre Çingene diline ait lehçeler sunulmuştur. Soravia, Çingene dilin 8 diyalekte ayrıldığını belirtmektedir:

Tablo 1. Çingene Dilinde Bulunan Lehçeler

1 Grup	Danubian grubu (Kalderash, Lovara, Curara, v.s.)
2.Grup	Batı Balkan grubu (Istrians, Slovenler, Havates, Arlije, etc.)
3.Grup	Sinti grubu
4.Grup	Merkez Rom grupları ve Güney İtalya
5.Grup	İngiltere
6.Grup	Fince
7.Grup	Yunanca-Türkçe (ayrı bir grup olarak varlığı tartışmalıdır)
8.Grup	İberyan (Günümüzde Kolalar tarafından kullanılmaktadır)

Kaynak: (Soravia, 2014: 3).

Buna karşın Bakker ve Kyuchukov (2000), Acton (1974), Fraser (2005), Miklosich (akt. Alpman, 1997: 161) gibi Çingene dili uzmanları Çingene dilinin

lehçeleri hakkında bilinen sayıdan daha fazla lehçenin olabileceğini belirtmektedirler. Ancak Fraser ve Soravia, lehçelerin sayısından ziyade lehçeler arasında bağlantı kurulmaya çalışılması gerektiğini ve dilin kullanılabilirliğini vurgulamaktadırlar (Soravia, 2014: 3; Fraser, 2005: 22).

Paspati 120–130 yıl önce, göçebe Çingeneler ile yerleşik Çingenelerin Çingenece konuşmalarına rağmen birbirlerini anlamadıklarını söylemiştir. Bu durum, toplum tarafından dışlanan göçebe Çingenelerin, yerleşik Çingeneler tarafından dışlanmaları gibi nedenlere dayandırılabilir. Yerleşik Çingeneler genellikle göçebe Çingenelerle alay ederler. Göç ederken izlenilen güzergâhlardaki dillerin etkisi altında kalmaları Çingeneler arasında farklı lehçelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çingene dilinin en çok etkilendiği diller arasında Farsça, Yunanca, Türkçe, Ermenice ve Arapça bulunmaktadır. Romani dili temelde; Vlah (Laho) Lehçeleri ve Vlah olmayan (Erlija) Lehçeler olmak üzere iki grup lehçeye ayrılır. Erlija lehçesi; temelde Türkçe ve Arapça’dan alınan sözcüklerden, Laho lehçesi de; Yunanca’dan alınan sözcüklerden etkilenebilir. Bu iki grup birbirini anlamakta zorluk çekmektedir (Kyuchukov, 2007: 78).

Konuyu Türkiye açısından ele alacak olursak; Çingenelerin kendi aralarında kullandıkları dillere “Romani”, “Romanca”, “Romnice” veya “Mangosar” adı verilmektedir. Ancak bu dil tüm Türkiye Çingeneleri tarafından bilinen ortak dil olmaktan çok, Batı Roman kolu tarafından konuşulan ve daha çok yerel dillerle bütünleşmiştir. İstanbul merkez olmak üzere, Trakya ve Marmara bölgesinin çeşitli yerlerinde konuşulan bu dil, aşiretler arasında farklılıklar göstermektedir. İzmir ve çevresinde konuşulan lehçe de Trakya’daki lehçeleri çağrıştırmaktadır. Çingenece adı verilen bu özel dili bilen Çingene topluluklar daha çok göçerlerden oluşmaktadır. Anadolu Çingeneleri arasında konuşulan özel diller ise Romanca ile kısmen bir benzerlik gösterse de ayrı bir karakter taşımaktadır. Yerli halk arasında, Karaçi ağzı, Poşa ağzı, Abdal ağzı, Teber ağzı gibi isimler yer alan Anadolu Çingeneleri, son derece karmaşık bir dil yapısına sahiptir (Duygulu, 2006: 26). Bu açıdan Türkiye Çingenelerinin kullandığı dil Balkan grubu içerisinde yer almaktadır (Hancock, 1995: 32).

Andrews’ın Türkiye’de Çingene diliyle ilgili görüşleri oldukça dikkat çekicidir. Buna göre, Anadolu’daki gezgin/konar-göçer Çingene gruplar arasında dilin asimilasyona uğradığı görülmektedir. Çingenece kelimeler Kürtçe, Türkçe ve Farsça ile

birlikte kullanılıp, bazen de bu bileşimlere ön ve arka ekler de katılarak gizli diller meydana getirilmektedir. Türkiye'nin doğusundaki Poşalar tarafından konuşulan, Ermenice'nin Çingene lehçesi bunlardan farklıdır (1992: 196). Çingenece Hristiyanlıktan kısa bir süre önce Hint dillerinde meydana gelen değişmeye bağlı olarak gelişmiştir. Bu dilin üç ana lehçesi vardır: Asyalı, Avrupalı ve Ermenistanlı.

Yine Çingene topluluklarının bir kısmı, ana dillerini saf bir şekilde muhafaza edememişlerse bile konuştukları dilde birçok ari kökenli kelime öne çıkmaktadır (Köprülü, 1935: 45-46). Bu yüzden Çingene dilinin diyalektik biçimlerindeki birtakım farklılıklara rağmen, Brezilya'da yaşayan bir Rom İsviçre'de yaşayan bir Rom'u anlayabilmektedir. (Kolukırık, 2006: 200). Aşağıdaki tabloda (Tablo 2) bulunan kısa liste, önemli değişmez kelimelerden türemiş ortak kelimelerden oluşmaktadır (Fraser, 2005: 23). Bu anlamda Fraser, Çingene dilinde lehçeler arası bazı değişikliklerin iletişimi engellemeyeceğini göstermeyi amaçlamıştır.

Tablo 2. Çingene Dilinin Kullanımına İlişkin Örnekler

Sözcük	Sanskritçe	Hind	Yunan Romani	Gal Romani (Galler)	Malatya
Büyük	Vadra	Bara	Baro	Baro	Vara
E.kardeş	Bhratr	Bhai	Pral, Plal	Phal	Bar
İçmek	Pibati	Pi-	Pi-	Pi-	Pies
Baba	Tata	Tat	Dat, Dad	Dad	Babo
Saç	Vala	Bal	Bal	Bal	Bal
Baş-Kafa	Siras	Sir	Sero, Sero	Sero	Sir
Sıcak	Tapta	Tatta	Tatto	Tato	Tada
Ben	Maya	Main	Me	Me	Ma
Adam	Manuşa	Manuşya	Manus	Manus	Manı
Burun	Nakka	Nak	Nak	Nakh	Nakkı
Bizim	Asmaka	Hamara	Amaro	Amaro	Amara
Bakmak	Drkşati	Dekh	Dik	Dikh	Ekekom
K. kardeş	Bhagini	Bahn		Phen	Phen
Uyumak	Svapati	Sona		Sov	Stom
Güneş	Gharma	Gham	Kam	Kham	Kam
Su	Paniya	Pani	Pani	Pani	Pani
Sen	Tuvam	Tu	Tu	Tu	Du

Bazı temel sözcüklerden oluşan bu tabloda Sanskritçe, Hindi ve Romani arasındaki benzerlik çok nettir. Çalışma alanı olan Malatya açısından ele alınacak

olursa; Malatya’da ikamet eden Çingenelerin kullandığı dil, birçok dilin etkisinde kalmasına rağmen temel benzerlikler tabloda net bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Yani Çingene dilinin, yerleştikleri bölge/ülkelerin dillerinden etkilendiği, ancak Çingene dilinin gizli dil özelliğinin bu dili muhafaza ettiği birçok uzman tarafından belirtilmektedir.

Türkiye'deki yerli Çingene grupları kendi konuştukları Çingene dillerinin yanı sıra yerleşik ve göçer olarak kaldıkları yerlerde başta Türkçe olmak üzere Kürtçe, Zazaca, Arapça ve bazı Kafkas kökenli dilleri konuşurken kendi dillerinde de bu dillerden alınma birçok sözcüğün olduğu göze çarpmaktadır.

Dolayısıyla; Çingenece, bugün büyük ölçüde yerleşik düzene geçmiş bulunan Hint (Indic) kökenli gezgin topluluklar tarafından konuşulmaktadır. Üç temel kolu vardır: Romani, Domari ve Lomavren.

* Romani, Türkiye’nin batısından başlayarak yer yer tüm Avrupa’da konuşulur ve bu dili konuşanlar kendilerini Rom, Roma veya Roman olarak adlandırır.

*Domari lehçesini konuşan topluluklara, Kudüs, Batı Şeria, Gazze, Ürdün, Lübnan ve Suriye’de rastlanmaktadır. Anadolu’da Kürtçe konuşan Mıtrıp ve Karaçilerin dili de Domari temelli bir söz varlığına sahiptir. Domari ağızları İran ve Türkiye’nin doğusundan güney Filistin’e kadar yayılmıştır ve Domari konuşanlar Dom, Kurbati ve Karaçi olarak bilinmektedir. Eski kaynaklarda Asya Çingenecesi, Filistin Çingenecesi, Suriye Çingenecesi, Arap Çingenecesi, İran Çingenecesi vb. coğrafi bölgelere göre adlandırılmıştır.

*Lomavren, Ermenice’nin büyük etkisi altında kalmış bulunan, Anadolu ve Ermenistan’da Lom, Poşa/Boşa adıyla tanınan grupların konuştuğu bir lehçedir, eski kaynaklarda Ermeni Çingenecesi olarak adlandırılmıştır (Yıldırım, 2011: 36).

İfade etmek gerekir ki, dil Çingeneleri tanımada ve anlamada işlevseldir. Zira Çingene dilinin kökenine dair bilgiler, derinlemesine lehçe-diyalekt biçimleri ile bölgesel dil karşılaştırmaları, göç, köken ve yaşam tarzlarındaki dönüşüme dair çıkarımları mümkün kılmaktadır.

1.5. Çingeneliği Anlamak

1.5.1. Çingeneliğin İnşası

Tarih sahnesine çıktıkları ilk andan bu yana, gerek fiziksel özellikleri, gerekse yaşam biçimleri, Çingenelere kuşku ve merakla bakılmalarına; ayrıca haklarında ortaya atılan anlatılar, mitler vs. Çingenelerin hemen hemen tüm ülkelerde toplumsal sorun ve tehlikeli insanlar olarak görülmelerine neden olmuştur (Lucassen, 2008; Fraser, 2005). Derin içerimlere sahip bir kavram olan Çingene-lik, bu kuşku ve merakla beslenip ortaya çıkan söylenceler çerçevesinde şekillenmiştir. Öncelikle onların hayatı algılayışları ve hayata bakışları önemli faktör olarak karışımıza çıkmaktadır. Onlar geçmiş ya da gelecek yerine, bugünü referans alarak yaşamakta; kendilerini günlük zevklerden mahrum bırakacak bir gelecek yatırımını gereksiz ve anlamsız kabul etmektedirler.

Çingene sözcüğünün olumsuz çağrışımlarına dikkat çeken Okely; Çingene olmayanlarca betimlenen Çingene imgesinin, çoğunlukla özgür, vahşi ve doğaya yakın olma gibi özelliklerin sonucunda ortaya çıkan bir durum olarak belirlediğini ifade etmektedir (1983: 2). Çingene teriminin, yerel örneklerde ve Türkiye özelinde önyargıları besleyen ve dışlayıcı/aşağılayıcı bir anlama tekabül etmesi (Özateşler, 2013: 14), Çingeneliği anlamada ve anlamlandırmada büyük önem taşımaktadır. Terimin olumsuz algı ve önyargılarla karmaşık bir hal alarak zihinlere yerleşmesi, aslında Çingeneler hakkındaki bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Zira yabancılıkları onlar hakkında yeteri kadar bilgiye sahip olunmadığına işaret etmektedir.

Bu bağlamda, Çingeneler kendi kimliklerini paylaşmayan toplumsal ya da kültürel çevrelere yabancılaşma eğilimindedirler. Bu yabancılaşmayı arttıran kavramlardan biri “öteki” kavramıdır. Zira ırk, etnisite, din, mezhep, hemşehrlik, aşiret, akrabalık, cinsiyet gibi etkenlere göre durumsal olarak biçimlenen “öteki” kavramı farklı olmayı ifade ettiği gibi potansiyel ya da fiili düşmanlığı da ifade edebilir (Schnapper, 2005: 24-43; Aydın, 2002: 661).

Hancock, Çingeneler hakkında ileri sürülen mesnetsiz bilgilerin, Çingeneliğin oluşumunda etkili olduğunu belirtmiştir. Zira renk önyargısı, esmerliğin bazı dinlerde günahla ilişkilendirilmesi, Çingene olmayanlarla ilişkilerin kopmasına yol açmış ve Çingenelere karşı çıkarılan yasalar bu çerçevede şekillenmiştir. Ahlaksızlık ve kanunsuzlukla itham edilen Çingeneler (Hancock, 1995: 1) için Çingeneliğin oluşumu da bu önyargılardan beslenerek günümüze kadar gelmiştir.

Martinez (1992: 11), Çingeneliğin oluşumunda Çingene yaşamı ve tiplerleri üzerinde durarak Çingene tipini farklı yönlerden irdelemiştir. Zira renkli yaşamları Çingenelerin algılanma biçimlerini değiştirmekle kalmamış, onlara yaşadıkları yere ve döneme göre farklı imgeler yüklemiştir. Rüya gibi güzel, kâbus gibi korkunç türünden imgeler, onların yaşadığı toplumdan uzaklaşmalarına neden olmuştur. Fiziksel özelliklerine, hatta tenlerinin renklerine varıncaya dek, kendilerine yakıştırılan imgeye uygun bir biçime bürünmeye çalışmışlardır.

Yabancı konuma indirgenmelerinde fiziksel özelliklerinin etkili olduğu açıkça görülmektedir. Çingeneliğe yakıştırılan farklı algılamaların önemli nedenleri arasında sayılabilecek fiziksel görünüşleri hakkında Pittard, tipik Çingene halkının, bedenine göre oldukça uzun bacaklarıyla, ortalama Avrupa halklarından biraz daha uzun olduğu sonucuna varmıştır; başları büyük ölçüde dolikosefal (“uzun kafalı”, yani oldukça uzun ve dar) bir yapıda olma eğilimindedir; siyah saçlara, küçükçe kulaklara, koyu renkli geniş gözlere ve uzun dar, düz burunlara sahiptir” (Fraser, 2005: 28- 29).

Benzer şekilde Merimee’nin Çingene hakkında verdiği gerek fiziksel görünüş, gerekse yaşam tarzları hakkındaki bilgiler, Çingeneliğin oluşumu hakkında fikir vermektedir. “Çingenelelerin yüz ve beden özelliklerini tarif etmek, onları görünce fark etmekten daha zordur. Bin kişi içinde bile bu soydan bir insanı tanımak mümkündür. Renkleri çok yağızdır. Aralarında yaşadıkları ahaliden daima koyu renklidirler. Fark edilecek derecede çekik, iri, çok kara olan gözleri, uzun ve gür kirpiklerle gölgelenir. Erkeklerin çoğu endamlı, fidan boylu, çeviktir. Almanya’da Çingene kadınları genelde güzeldirler; İspanya Çingeneleleri arasında ise güzeline seyrek rastlanır” (2004: 271). Ülkelerdeki farklı Çingene tiplerini üzerinde duran Merimee, ülkeler arasındaki farklılıklara işaret etmektedir. Ancak Çingenelik evrensel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası Roman Birliği Başkanının, bir gazetecinin Çingenelere yönelik çok boyutlu kalıp yargıların nedeni hakkındaki sorusu üzerine dile getirdiği ifadeler Çingene imgesinin ortaya çıkışına dair genel bir fikir vermektedir. “Bütün Çingeneleler tembeldir, hırsızlık yaparlar...” sözü maalesef kabul edilmektedir. Bugün bile İspanyol anneler, her ne kadar ırkçı olmasalar da çocuklarına yemek yedirirken “Yemeğini ye, yoksa Çingeneleler gelip seni alacak” diye korkutmaktadır. Böylece toplumda bu yönde korkular ve davranışlar varlığını sürdürmektedir” (euronews.com, 2014). Ayrıca putperestlikle suçlanmaları da Çingenelere dair önyargıların pekişmesine yol açmıştır. Tembel, işe yaramaz, kirli, ahlaksız, hilekâr, sihirbaz, büyücü, cadı, hain gibi önyargılar Çingeneliğin oluşmasına neden olmakla (Lewy, 1999: 57) kalmayıp, kendi kimliklerinin reddine kadar yol açmış/maktadır.

Tarihsel süreçte Çingeneliğe yönelik olumsuz içerimlerden biri de Fonseca (2002; 256)’nın belirttiği üzere “casus” olarak nitelendirilmeleridir. Özellikle Avrupa’da Türkler lehine casusluk yaptıkları nedeniyle, Çingenelelerin manevi baskı ve zulüm görmelerine ve bu çerçevede algılanmalarına yol açmıştır.

Ancak Çingeneler bir yandan hâkim kültürdeki “Çingene” imgesini büyük oranda kabullenirlerken diğer yandan “hâkim kültürdeki negatif imgelerle” anılmaya da direnmektedirler (Bayraktar, 2011: 128).

Çingeneliğin inşasında etkili diğer bir faktör, toplumun aynası ve kolektif bilincin ürünleri sayılabilecek edebi eserlerdeki Çingene imgesi ve önyargısıdır. Örneğin, Osman Cemal Kaygılı'nın 1935 yılına ait “Çingeneler” adlı kitabında, Çingeneleri tanımlama biçimi bunlardan biridir: “Çingene, insanın tabiatına en yakın kalan cinstir. Zannedilir ki, bu tunç yüzlü ve fağfur (Çin porseleni) dişli kır sakinleri, beşeri şekle istihale etmiş bir takım yeşil ağaçlardır. Çingene bizzat bahardır. Çocukluğumda gördüğüm bahardan bugün hatırımda kalan hayal; yeşil, kırmızı, sarı şalvarlar giymiş, şarkı söyleyen ve el çırpın bir alay genç ki içinde tahta zurna çalıp bu musikinin vahşi kakhahaları ardından müşabih akisleriyle vadileri inim inim inleyen genç bir Çingenedir” (Kolukırmık, 2005: 58; Kaygılı, 2011: 5). Birçok eserde Çingenelerin eğlence merkezli bir yaşam temelinde ele alınmaları ve Çingenelerle ilgili negatif bilgilerin olumsuz imajlar üretmesi, önyargıların derinleşip kalıplaşmasına yol açmaktadır. Türkiye’de Çingenelerin gündelik dildeki algılanış biçiminde ilk dikkati çeken ‘Çingene’ sözcüğü, çeşitli sözlüklerde yer alan “Çingene kavgası”, “Çingene parası”, “Çingen Çingene çatmayınca kasnak boğaza geçmez”, “Buçuk millet”, “Çingene düğünü”, “Çingeneleşmek”, “Çingene borcu”, “Çingene pazarlığı” gibi tanımlama ve nitelemeler Çingenelere yönelik kalıpyargı ve önyargıları pekiştirici işlev görmektedir (Aşkın, 2012: 12).

Dolayısıyla çeşitli imgelemler vasıtasıyla örülen “Çingenelik”, Çingeneleri ikili bir yapı içinde algılamayı teşvik etmektedir. İlk olarak toplumsal ahlaka aykırı davranışları (hırsızlık, dolandırıcılık, fuhuş, kumar vs.) sergileyen insanlar olarak tanımlanan Çingeneler, bu yapının ilk ayağını oluşturmaktadır. Günah keçisi olarak görülen Çingenelere modern olmayan, dini ve milli kimliğin içine almadığı sıfatlar atfedilmesi bu yapının oluşumunda etkili olmaktadır. İkinci olarak da genellikle Çingenelerin medyadaki sunumlarında ortaya çıkan eğlenceyi seven, günlük yaşayan, kaygısız insanlar olarak tanımlanan Çingeneler bu yapının ikinci ayağını oluşturmaktadır. Türkiye’deki Çingene imajı bu ikili yapı içinde belirlenmektedir. Günümüzde Çingeneleşmek, Çingene gibi olmak deyimleri ile kastedilen stereotipler, kullanılan duruma göre, hem korkulan hem de özenilen bir grup olarak bu ikili yapı içinde konumlanmaktadır (Solmaz, 2005: 2).

Adaman ve Keyder (2006: 109)'e göre Çingenelerin, Türkiye’de yaşadıkları sorunların başında önyargı gelmektedir. Altı şehirde yapılan bir araştırmada katılımcılardan şu cümlelerin tamamlanması istenmiş, "Çocuğumun annesi/babası [.....] olan bir çocuk ile arkadaş olmasını önlerdim" ve şu seçeneklerden birinin verilen boşluğa yazılması istenmiştir: eşcinsel, seks işinde çalışan, AIDS hastası, Çingene, alkolik, ruh hastası, eski hükümlü, değişik etnik kökene sahip, değişik dinden birisi. "Çingene", seçeneği katılımcılar tarafından %76 oranında seçilmiştir. Kolukırmık (2005) tarafından üniversite öğrencilerinin Çingenelere ilişkin imgelerinin belirlenmesine yönelik yapılan bir araştırmada da, öğrencilere "Çingene"nin neyi çağrıştırdığına yönelik bir soru formu verilmiş ve elde edilen sıfatlar Çağrışım Burcu tekniğiyle analiz edilmiştir. En fazla frekans alan sıfatlar; hırsız, göçebe, eğlence ve falcı olmuştur.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğünde *çingene* (ç küçük), "Genellikle argo konuşan, falcılık yapan, yaban otları satan, kimi kez de çalgıcılık yapan, seyrek görülen bir tip" ve "Kötü kılıklı, esmer kadın tipi" olarak tanımlanırken; *Çingene* (Ç büyük) 1. Hindistan'dan çıktıkları söylenen, dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan bir topluluk, Çingen, Kıpti. 2. Bu topluluktan olan kimse, Çingen, Kıpti (www.tdk.gov, 2013) olarak tarif edilmiştir. Yine rüya tabirleri kitabında, rüyada Çingene görmek; para kaybı, eğlence, iftira, dedikodu (www.ruyatabirleri.gen.tr) gibi olumsuz nitelermelere karşılık gelmektedir. "Çingene"nin böyle tanımlanması Çingeneliğe yönelik yerleşik toplumsal önyargılara işaret etmektedir.

Tüm bu açıklamalar ışığında Çingeneliğin, özsel bir nitelik olmaktan çok yapılan iş, fiziksel görünüş, mekânsal konum ve diğer negatif kültürel özellikler temelinde kurulduğu, kamusal alanda yeniden üretildiği ve Çingenelerde bile çoğunlukla istenilmeyen bir konuma indirgendiği anlaşılmaktadır.

1.5.2. Mitler-Efsaneler ve Söylencelerde Çingeneliğin Kurulumu

Halk hikâyeleri, destanlar ve mitler sosyolojik araştırmalar için zengin kaynaklardır (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2009: 111). Çingene kimliğinin inşasında mitlerin önemli yer tuttıkları ve Çingeneliği anlamada işlevsel oldukları kabul edilmektedir. Göçebe kültürün yarattığı efsaneler üzerinden geliştirilen söylemler, Çingene kimliğinin önemli bir kurucu unsuru olarak kabul edilmektedir. Zira Çingene kültürü gerçeklik ve kurgu arasındaki karşılıklı bir etkileşimin ürünü olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Örneğin, gerçekliliğin mistikleştirilmesi, Çingene anlatılarında sıkça başvurulan metaforlarda kendini göstermektedir (Yolcu, 2012: 185).

Sway'e göre, Çingenelerin kökenlerine ve göç yollarına ilişkin belirsizlik bu tür efsane veya söylencelerin ortaya çıkmasında ve yayılmasında etkili olmuştur. Çingenelerin kendilerini Çingene olmayanlarla karıştırmaktan kaçınmaları nedeniyle, kendileri ya da başkaları tarafından yaratılan bu efsaneler, çoğu zaman Çingeneler tarafından da sahiplenilmiştir (1988: 39). Örneğin, Hindistan'dan ayrılmaları İran Şahı Behram Gur⁵ öyküsü ile başlamıştır

Çingenelere ait anlatıları dini eksende ele alan Berger (2000: 12-13), eski literatürde Çingenelerin inanç ve dinine ayrılmış olan ve sürekli tekrarlanan iki düşünce olduğunu belirtmektedir. Birincisi Çingenelerin herhangi bir dini yoktur, ikincisi içinde yaşadıkları toplumun dinine mensup olurlar. Dini yaşamları çerçevesinde Romanya ve Macaristan'da yaygın olan bir efsaneye göre; vaktiyle Çingenelere ait kilisenin domuz yağından inşa edildiği ve daha sonra köpekler tarafından yenildiği şeklindedir. Onların "dinsiz" oluşu, misafir oldukları halkların kendilerine zulmetmesine ve bundan ötürü kendilerine zorunlu olarak sağlam inançlı birer Hristiyan ya da Müslüman süsü vermelerine yol açmıştır. Bu tarihsel ve sosyal-dinsel koşullar, Çingenelerin aşırı, hatta neredeyse tabu diyebileceğimiz bir dikkat ve ürkeklikle dışarıdan herhangi bir kimseye kendi toplumsal ya da düşünsel, özellikle de dinsel gelenekleri konusunda açılmaktan sakınmalarının önemli bir nedenini oluşturmaktadır.

Çingenelerle ilgili yaygın olan bir diğer mit ise; Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde kullanılan çivilerin Çingeneler tarafından imal edilmesinden dolayı Tanrı, yazıyı bütün insanlara bahşederken Çingene halkından esirgemiş olmasıdır (Berger,

⁵ "Öykü, İran Şahı Behram Gur'un, tebaasını eğlendirmek amacıyla Hint Kralından ud çalmada usta, erkek ve kadın çalgıcılarından oluşan yaklaşık 12 bin Lûri (İran'da bulunan bir Çingene kavmi) bir müzisyen topluluğunu gönderme isteği hakkındadır. Firdevsi'nin Şehnamesi (Krallar Kitabı-1010), "Behram Gur tarafından Hint Kralı Shangul'a müzisyensiz içiyor, zenginler bu durumu tasvip etmiyor. Lütfen Luriler arasından, lavta çalacak on bin kadın ve erkek seçip bana gönderin." Behram Gur, tarımla uğraşıp fakirlere müzik yapsınlar diye Lurilere buğday, sığır, eşek verdikten sonra onları krallığının çeşitli vilayetlerine göndermiştir. Bir yıl içinde Luriler hem buğdaylarını hem de sığırlarını tüketmişti. Hükümdar bu müsrifliklerinden dolayı onları azarladı sonra da huzurundan kovdu, ama kovarken kesin bir dille eşeklerini alıp bütün eşyalarını bu eşeklere yüklemelerini, şarkıları ve çalgılarıyla geçinmelerini ve her yıl ülkeyi boydan boya gezip, zenginlerle fakirlerin gönüllerini coşturacak şarkılar söylemelerini buyurdu. Luriler, şimdi bu fermana uygun olarak dünyayı dolaşıp iş ararlar. Bazen köpekler ve kutlarla arkadaşlık eder ve gece gündüz yollarda hırsızlık yaparlar. Bu öyküler, 5. ve 11. yüzyıllar arasında farklı zamanlardaki göçlerin Hindistan'dan İran'a ve buradan batı ve güney olmak üzere iki güzergâhta gerçekleştiğini göstermektedir (Berger, 2000; Tietze, 2002; Fraser, 2005).

2000: 14). Ancak sözü edilen mit, Çingenelerin yazılı bir kültür oluşturmamış olmalarına cevap teşkil eder gibi görünse de, mit olduğundan dolayı bu doyurucu bir açıklama değildir. Onun içindir ki, bu durumu Çingenelerin hayat felsefesindeki tarihsizlik anlayışlarında aramak gerekir (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2009: 111).

Hindistan'da yaşayan Çingenelerin konumunu açıklamak için de birçok mit ve efsane yaratılmıştır. Bunlardan biri, Richi Çingenelerinin Hindu tanrısına adanmış bir kurbanı yedikleri için lanetlendikleri; böylece Hindu inancında kirli kabul edilen işleri yapmak zorunda olduklarına yöneliktir. Yasak yiyeceklerin kullanımından dolayı lanetlenme olayına Afganistan'daki Jat Çingeneleri için üretilmiş anlatılara da rastlamak mümkündür (Zene, 2007: 259-260).

Çingenelere göre ise, kendileri atalarının işlemiş olduğu bir suçtan dolayı lanetlenmişlerdir. Sözde bu suç -ensest ilişki- sebebiyle, bir kavim, liderini ve taraftarlarını kovmuştur. Büyük bir büyücü, bu kovulanlara; "Sonsuza dek yeryüzünde dolaşp dursunlar, geceledikleri bir yerde ikinci kez konaklamasınlar, su içtikleri bir kaynaktan ikinci kez içmesinler, bir yıl içinde aynı nehirden iki defa geçmesinler" diyerek korkunç bir biçimde lanet etmiştir (Berger, 2010: 39).

Yine Çingenelere ait olan bir söylenceye göre; refah ve huzur içerisinde yaşayan Dom Krallığı, Brahmanlar tarafından işgal edilmiştir. Bundan dolayı dünyanın sürekli savaş halinde olduğu ve bu savaştan kurtulmanın, refah ve huzurun tekrar gelmesinin Çingene olmayanların (Gaco), Çingenelere (Domlara) diğer insanlar gibi davranmayı öğrenmeleriyle mümkün olabileceği inancıdır (Mezarcıoğlu, 2010: 100-103).

Diğer bir efsaneye göre, Çingenelerin Hz. Davut Peygamberin soyundan gelen demirciler olduğu, sözde Hz. Muhammed'e (s.a.v.) nankörlük ettikleri ve Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i yalnız bırakıp kaçtıkları ve onların katledilmelerine göz yumdukları için Allah Çingeneleri kadın seviyesine indirmiştir. Bu yüzden ata değil eşeğe binebilmektedirler (Mezarcıoğlu, 2010: 101). Çingeneler bu tür mitler yüzünden Çingenelik yakıştırmasını reddetmektedir.

Dolayısıyla Çingeneliğin oluşumunda ve sürekliliğinde ortaya atılan birçok mit ve efsanenin etkili olduğu görülmektedir. Zaten Çingenelerle ilgili olumsuzlamalara yol açan bu tür söylenceler, Çingeneliğin negatif içerimlerine işaret etmekte ve önyargıların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Dikkate değer olan ise, bu efsane ve mitlerin her ülkede benzer biçimde ortaya çıkması ve negatif içerimlere sahip olmasıdır. Bu bağlamda yerli halk tarafından Çingeneler, göçebe bir topluluk olarak algılanmakta

iken, Çingene yaşam biçimi olarak kabul edilen Çingenelik ise türlü olumsuzluklara denk düşen özellikleri ile dikkat çekmektedir. Yani Çingenelerle ilgili efsane ve mitlerde, Çingenelerin kendi çıkarları uğruna göze alınamayacak derecede ilkesiz davranacakları ve örneğin ensesti olumlayan, ahlaksız, hırsız vb. olumsuz konumlarına vurgular ön plana çıkmaktadır.

Bu tür söylenceler Çingeneleri içe kapanmaya zorlayarak kültürlerinin korunmasına imkân sağlamaktadır. Zira kapalı olmak, aynı zamanda yeni jenerasyonun asimilasyonunu engelleyici işleve de sahiptir.

1.6. Türkiye Çingeneleri

1.6.1. Sosyo-Tarihsel Arka Plan

Çingenelerin Anadolu'daki varlıkları uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Hindistan'dan ayrıldıktan sonra Anadolu'yu bir geçiş güzergâhı ve yaşam alanı olarak seçtikleri bilinmektedir. Ancak Anadolu'ya ne zaman geldikleri hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bizans kroniklerine göre, 835'te Kilikya'da Anazarbas (Aynzarba, Anavarza) şehrinde bir Çingene grubunun varlığı (Gökbilgin, 2014: 2) ve IX. Yüzyılda Çingene gruplarının konar-göçer bir yaşam tarzı sürdürdükleri, yerleşmek için Bizans İmparatorluğu sınırlarına geldikleri ileri sürülmektedir (Soulis, 1961: 145).

Başka bir kaynakta ise Çingenelerin, IX. yüzyıldan başlayarak İran taraflarından ve Kafkasya'dan gelerek, Anadolu içlerine (Sampson, 1923: 165-170) yerleştikleri daha sonra Mısır ve Kuzey Afrika'ya geçip buradan da Avrupa ve İspanya içlerine dağıldıkları ve Anadolu'da kalan grupların bir kısmı ise Marmara ve Trakya'ya geçerek Balkanlara, özellikle Selanik çevresine yerleştikleri ileri sürülmektedir. Türk tarihçilerince bu görüş genel kabul görmekte olup başka tarihçiler tarafından da desteklenmektedir (Duygulu, 2006: 19).

Öte yandan, Çingenelerin önemli bir kesimi Anadolu'da kalmış ve kesin olarak yerleşmiş, diğer kesimi ise sonraki yüzyıllarda İstanbul üzerinden Balkan ülkelerine göç etmiştir. Balkan ülkelerine göç eden Çingenelerin bir bölümü burada yerleşmiş, diğer bir bölümü ise XIV. yüzyılın sonundan ve XV. yüzyılın başından itibaren Avrupa'nın diğer ülkelerine dağılmıştır (Arayıcı, 2008: 235).

Ancak Çingenelerin Avrupa'ya girmeden önce, Balkanlar'da özellikle Trakya'da beş yüzyıl yaşamış olması, başlıca özelliklerinin gelişimi, dilleri ve yerleşik yaşama geçişleri dâhil pek çok özelliklerini etkilemiştir. Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun

tutumu Çingene kültürü ve tarihsel bağlarının çeşitli topluluklarla harmanlanmasına fırsat sağlamıştır. Bu açıdan Osmanlı İmparatorluğunun, Çingene topluluklarının gelişmesinde katkıları önemlidir (Taylan ve Barış, 2015: 18; Demirvuran, 2007: 92).

Osmanlı İmparatorluğunun çok kültürlü ve çok etnili yapısı içinde, marjinal bir kesimi oluşturan Çingene toplulukları hakkında yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Böyle bir topluluğun yayılma sahası, sosyal yapısı, toplumsallaşma süreci, devletin kendilerini nasıl gördüğü, tarihi süreçte ekonomik ve sosyal hareketlilikleri gibi konuların kısmen de olsa izaha kavuşması gerekmektedir (Altınöz, 2007: 13). Bu bağlamda, Çingenelerin Türk toplumuyla olan ilişkileri oldukça eskilere dayanmaktadır. İlk olarak Selçuklu Türkleriyle başlayan ilişkilerinin ardından üç ana Çingene grubundan biri olan Rom'lar Anadolu üzerinden Avrupa'ya geçmişlerdir. Osmanlı döneminde ise büyük bir Çingene grubu Çingene sancağı –Liva-i Çingane- adı verilen bölgede (Trakya/Rumeli) yerleşmiş ve belirli bir kısmı ordu ve devlet hizmetlerinde görevlendirilmiştir (Kolukırık, 2006: 2-3).

Osmanlı yönetimi ve mahalli idareye ait belgelerde Çingenelere Kibts (Kıpti), Kiptiyan, Çingene, Çengene, Çigan, Çingane (Altınöz, 2007: 14) şeklinde hitap edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda göçebe topluluklar arasında görülen Çingeneler, devletle olan ilişkilerinde daima uyumlu ve ılımlı olmuşlardır. Bu sebeple imparatorluk içinde Çingenelerle ilgili iskân işlemleri ve genel sosyal politikalar noktasında hemen hiçbir sıkıntı yaşanmamıştır (Duygulu, 2006: 20).

Şener'e göre, XIII. ve XIV. yüzyıllarda Çingeneler, Osmanlı hâkimiyetine girdiklerinde Anadolu'da beylikler dönemi yaşamaktadır. Balkanlar'ın Osmanlı hâkimiyetine girdiği dönem Çingeneler, Rumeli Eyaletine bağlı Çingene Sancağı kurup ve içişlerinde bağımsız olarak yaşamaktadırlar (2006: 230-231). Evliya Çelebi'ye göre ise Fatih Sultan Mehmed'in Çingeneleri Gümülcine ve Menteşe Sancağı'ndan getirerek İstanbul (Edirnekapı)'a yerleştirdiği bilinmektedir. XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren ise şehrin iç kısımlarına gelen Çingeneler, Fatih Camii yanlarındaki Saraçhane Çarşısı'nda çalışmak üzere büyük Karaman ve Dülger-zâde Mahallelerindeki odalara yerleşmişlerdir. Ancak halkın şikâyetleri üzerine Çingenelerin yeniden eski yerlerine, yani şehrin kenarına çıkarılması kararlaştırılmıştır. Ancak zamanla Yenibahçe, Sulukule, Ayvansaray, Üsküdar, Kasımpaşa Semtleri'nde iskân edilen; Fatih Sultan Mehmed'in, İstanbul Kadısı Mahmud Efendi ve Şehir Zaimi Mahmud vasıtasıyla

saydirdığı Çingenelerin hane sayısı 31 olarak tespit edilmiştir (Göncüoğlu ve Yavuztürk, 2009: 113-114).

Çingenelerle ilgili bilinen ilk ayrıntılı çalışma, 1475'te tarihinde Osmanlı'nın Balkan bölgesi için hazırlanmış olan vergi düzenlemelerinde görülmektedir. Bu kayıtlarda ayrıntılı olarak, hem göçebe hem de yerleşik Çingenelerle ilgili, sosyolojik, demografik ve hukuksal bilgiler yer almaktadır Kanuni Sultan Süleyman döneminde, 1530 tarihli *Kanunname-i Kıbtıyanı Vilayet-i Rumeli* kanunu ile Rumeli'nde yaşayan Çingenelerin ödeyecekleri vergi tutarları belirlenmiştir. Ayrıca kanunda, yerleşmelerine izin verilen bölgeden izinsiz olarak çıkan Çingenelerin cezalandırılarak bölgesine geri gönderileceğine ilişkin hükümler de yer almaktadır (Oprison, 2013:3).

Çingenelerin göçebe yaşamalarından dolayı Osmanlı devleti, onların vergilerini düzenli olarak toplayamamış ve bunun önüne geçebilmek için yeni fethedilen yerlerden Çingenelere toprak vererek onları yerleşik hayata geçmeye ve ziraata teşvik etmiştir. Özkan'a göre fethedilen yerlerde toprak dağılımı sadece Çingenelerin yerleşmeleri için değil, aynı zamanda Avrupa devletlerine karşı sınır muhafızları olarak düşünülmüştür. Zira II. Selim 1574 yılında bir fermanıyla Bosna-Hersek'te yerleşen Çingeneleri vergiden muaf tutmuştur (Özkan, 2010: 21).

Osmanlı devleti içerisinde yaşayan Çingeneler Müslim ve gayri Müslim olarak iki gruba ayrılmasına rağmen, bu iki grubun hukuki olarak eşit haklara sahip olduğu belirtilmektedir (Altınöz, 2013: 78). Her iki gruba mensup Çingeneler, Osmanlı devrinde gayrimüslimlerin ödediği "cizye" denilen bir vergiyi ödemişlerdir.

Öte yandan Osmanlı imparatorluğu sınırları içerisinde, Avrupa'nın geri kalanında maruz kaldıkları sistematik ve baskıcı yasalardan hiçbirini görölmemiştir. Hatta yer yer kendi otoritelerince yönetilmelerine dahi izin verildiği bilinmektedir (Fraser, 2005: 154). Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nda bir azınlık olarak Çingenelerin durumu, Batı Avrupa'da bulunan Çingenelerle kıyaslanamayacak kadar iyi olarak bilinmektedir. Öyle ki, zaman zaman Eflak Voyvodası (Valaçi Beyliği), Çingene köleleri güvenli bulduğu için Osmanlı İmparatorluğuna göndermiş (General Report-On The Situation Of The Roma In Turkey, 2003: 3) ve Osmanlı İmparatorluğu'nda diğer topluluklar gibi Çingenelerin de can, mal, ırz ve namusları güvence altına alınmıştır (Altınöz, 2007: 28).

Yine tarihi veriler Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çingenelerin ayrımcılığa maruz kaldığı yönünde ileri sürülen bilgilerin doğru olmadığına işaret etmektedir. Zira

hukuki olarak bir Çingene kanunnamesinin hazırlanması, toplumun en alt katmanında yer alan bir topluluğa karşı sistematik bir idari anlayışa sahip devletin tavrını göstermektedir. Osmanlılar döneminde Çingenelerin bireysel olarak şikâyetlerini hükümdara iletebilmeleri, herhangi bir sıkıntı durumunda Divan’a müracaat ederek sorunların çözümü talebinin diğer kesimlere benzer şekilde olması Osmanlı’da devlet anlayışının bir başka yansıması olarak görülebilir (Altınöz, 2007: 26-28). Ancak Çingenelerin yerleşik hayata geçirilmesi için yasaların uygulanması noktasında sert yaptırımların olduğu da bilinmektedir.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Lozan Barış Anlaşması gereğince, Bulgaristan, Yugoslavya, Yunanistan ve diğer Balkan ülkelerinden yüz binlerce Türk’ün yanı sıra on binlerce Çingene, Türk kökenli oldukları gerekçesiyle Türkiye’ye gönderilmiştir (Arayıcı, 2008: 235). Yunanistan’la 1923 yılında yapılan Lozan antlaşmasıyla Türkiye’ye gelenler, Roman ya da Çingene olarak tanımlanan “Rom” grubundan oluşmaktadır. Bu gruplar çoğunlukla kültürel ve ekonomik özellikleri göz önünde bulundurularak Selanik’ten Tekvurdağı’na; Kalikratya’dan İstanbul ve Mudanya’ya; Kavala’dan İstanbul, Zonguldak, Sinop, Samsun, Silifke, Çanakkale iskelelerine gönderilerek Ege, Trakya ve Karadeniz bölgelerine yerleştirilmişlerdir (Arı, 1995; 2003: 37). Kolukırık (2008: 149-150)’a göre, Türkiye’de *Rom(an)lar* olarak da adlandırılan bu kesim, en fazla bilinen Çingene gruplarıdır. Bu gruptakilerin eğitim düzeyi diğer gruptakilere oranla nispeten daha yüksektir ve “*Gaco*”larla kurmuş oldukları sosyal ve ekonomik ilişkiler diğer gruptakilere oranla daha fazladır.

Türkiye’de yaşayan Çingene topluluklarından biri de “Dom”lardır. *Domlar*, Ortadoğu’daki Dom Çingenelerinin bir koludur ve tarihçilere göre Türk topraklarının güneydoğusuna (Diyarbakır, Mardin, Antakya, Malatya, Elazığ, Adıyaman) XI. yüzyılın başlarında gelmişlerdir. Günümüzde Türkiye’nin güney ve doğu bölgelerinde çoğunlukla yarı-göçebe olarak yaşamakta ve esas olarak erkekleri davul ve zurna çalarak müzisyenlikle, kadın ve çocukları ise, dilencilikle yaşamlarını idame ettirmektedirler (Marsh, 2008a: 23). Ayrıca Dom gruplarının diğer Çingene gruplara nazaran eğitim seviyeleri oldukça düşük olup Çingene olmayanlarla ilişkileri de oldukça sınırlıdır.

Poşa olarak da bilinen *Lomlara* ilişkin tarihsel bilgiler ise son derece belirsizdir. Kendilerini Orta Asya’dan ve Ermenistan’dan gelen gruplar olarak tanımlamakta; yoğun olarak, Sivas, Erzincan, Erzurum, Hopa, Arhavi ve Artvin’de yaşamaktadırlar

(Kolukırik, 2008: 151). Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'nun doğusunda kalmış bir grup olmaları muhtemeldir (Marsh, 2008a: 23). Kuzeydoğu ve Karadeniz bölgesinde küçük gruplar halinde yaşayan Lomların çoğunluğu yerleşiktir ve tarımla uğraşmaktadırlar.

Yunanistan'dan ülkemize çok sayıda göçmenin girmesi ile yerli topluluklarla ve diğer Çingene gruplarla pek çok konuda ekonomik ve kültürel temaslar olmuş ve bunun sonucunda Çingenelerde kültürel değişimler olmuştur. Genel olarak ilk üç yılı pek hareketli olan yedi yıllık evre içinde Türkiye'ye getirilen mübadele göçmenlerinin, Türkiye'ye getirilmeleri, yerleştirilmeleri, üretici duruma getirilmeleri, yeni toplumsal yapıya, siyasal, kültürel, ekonomik ve psikolojik yönden uyumları onlarla ilgili başlıca sorunları oluşturmaktadır (Arı, 2003: 2-37). Marsh (2008b: 53), bu durumu; "Türkiye'deki Çingeneler⁶ 1920'ler ve 1930'lardaki mübadeleler sırasında atalarına "daha güvenli bir mekân" sunan Türkiye Cumhuriyet'inin vatandaşları olduklarını ve devlete olan sadakatlerini sıklıkla dile getirmektedirler." biçiminde özetlemektedir.

Bu durumda Çingenelerin gerek devlet politikası gerekse gönüllü göçler yoluyla ülkenin farklı yerlerine ekonomik ve sosyal koşullara paralel olarak dağıldıkları ve yerleşik, konar-göçer ve göçer olarak yaşamlarını idame ettirdikleri düşünülmektedir.

1.6.2. Sosyo-Kültürel Yapı ve Demografi

Türkiye'nin çok kültürlü ve çok etnikli bir toplum yapısına sahip olduğunu vurgulamak için kullanılan "Türkiye'de yetmiş iki buçuk millet var" özdeyişindeki "buçuk millet" ifadesinin Çingeneler için söylendiği iddia edilmektedir (Cihan, 2009: 266). Bu özdeyiş, gezgin ve düşük statülü gruplar arasında en geniş etnik kategorizasyon olan Çingenelerin, Türkiye'de "tam", "normal" bir topluluk olarak kabul edilmediklerini göstermektedir (Svanberg, 1992: 265). Geçmişte sosyal bilimlerde "Commercial Normads" ya da "Peripatetics", yani göçebe zanaatçı olarak tanımlanan Çingene grupları eskiden bir etnik grup olarak tanımlanamıyorlardı. Zira göçebe zanaatçılık, bir yaşam tarzı, sosyo-ekonomik bir kategori görünümündeydi (Peköz, 2010: 2). Bugün ise dilleri, dinleri ve meslekleri bakımından pek çok alt gruba ayrılan, büyük çeşitlilik gösteren Çingeneler etnik bir nüfusu temsil etmektedir. Hatta

⁶ Marsh'ın da belirttiği üzere burada "Çingene" kavramı, Romanlar, Domlar ve Lomlar olmak üzere Türkiye'de yaşayan bütün grupları kapsayacak şekilde, en geniş anlamıyla kullanılmıştır. Bu grupların hepsi, birbirinden farklı kültürlere ve dillere (Romanes, Domari ve Lomavren) sahiptir (2008b: 53).

Çingenelerin “etnik” ve “ırk” çeşitliliğinden söz edilmekte, Çingene denen herkesin aslında aynı gruba ait olmadığı iddia edilmektedir (İncirlioğlu, 2007: 59).

Öte yandan sosyal konumları ve yaşam tarzları son derece karmaşık olan Çingenelerin Türkiye’deki yaşam biçimleri çeşitlidir. Çingeneler her bölgenin kendine has geleneksel kültürü içerisinde erimiş veya uyum sağlamış gibi görünseler de büyük ölçüde kültürlerini korumayı başaran ender topluluklardandır (Duygulu, 2006: 21-22). Göçer konumda iken kültürün idamesini sağlayan göç unsuru, yerleşik hayata geçiş ile birlikte farklı boyutlarda devam etmektedir. Yerleşim tercihlerinde sosyo-kültürel değerlerin öne çıktığı ve genellikle aynı mekânlarda kümeleşerek yaşadıkları görülmektedir. Bu yerleşim biçiminin, Çingenelerin hayatlarını kolaylaştırıcı pek çok fonksiyonu olduğu bir gerçektir (Özkan, 2010: 34). Zira Çingene kimliğinin yansıması olarak görülen Çingene kültürünün devamı bu şekilde mümkün olabilmektedir.

Duygulu’ya göre; göçebe, yarı göçebe (konar-göçer), yerleşik olmak üzere üç çeşit yerleşim düzenleri bulunan Çingeneler, eskiden at arabalarıyla yaptıkları göçleri, günümüzde kamyonet, minibüs vs. araçlarla yapmaktadırlar. Göçerlik ve göçer kültür alışkanlıkları, göçebe Çingeneler arasında belirgin bir biçimde yaşatılmakla birlikte, yerleşiklerin kültürel kodlarında, göçerlik izlerine de rastlanmaktadır. Konar- göçer Çingene grupları ise, Anadolu’nun bir köy veya kasabasında, bazen de bir mahallenin kenar semtlerinde yerleşmiş oldukları halde, mevsimlik iş, satıcılık vs. nedenlerle genellikle bahar ve yaz mevsiminde yarı yerleşik oldukları yerden başka yerlere göç etmeleriyle tanınmaktadır. Bu açıdan Türkiye’de yerleşik ve göçer düzen kültürü arasında sıkışıp kalan konar-göçerlere ülkenin her tarafında rastlamak mümkündür (2006: 22-24).

Göçebe olarak yaşayan Çingenelerle ilgili Özkan (2000: 61)’ın şu tespitleri dikkat çekicidir. “Çingenelerin geneli yarı göçebe bir hayat sürdürmektedirler. Yılın belli zamanlarını göç ederek belli zamanlarını da yerleşik olarak devam ettirmektedirler. Türkiye’deki bütün göçebe Çingenelerin göç takvimi aynıdır. Hepsi de, nisan ayının başında göçü başlatmaktadır. Her Çingene grubunun tercih ettiği göç güzergâhları farklıdır. Örneğin, Osmaniye ve Adana civarındaki yarı yerleşik durumda olan “Manuş”lar, Niğde, Kayseri, Yozgat ve Sivas göç güzergâhını tercih etmektedir. Sürekli göçebe olarak yaşayanlar daha serbest hareket etmekle birlikte Malatya, Sivas, Erzincan, Erzurum, Ağrı, Kars, Iğdır gibi iller arasında göçmeyi tercih etmektedirler. Sakarya, İzmit gibi illerde yarı yerleşik olarak yaşayan Çingeneler ise Konya, Niğde,

Aksaray, Mersin gibi göç yollarını kullanmaktadırlar. Gaziantep, Kahramanmaraş, Elazığ, Malatya gibi illerde yarı yerleşik yaşayanları da genellikle Kayseri, Sivas, Erzincan, Erzurum, Van ve diğer Doğu Anadolu illerinde dolaşmaktadırlar. Artvin, Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinde yarı yerleşik olarak yaşayan “Poşalar” ise daha ziyade kendi illeri civarında göç etmekte ve özellikle seyyar satıcılık ve bohçacılık yapmaktadırlar”.

Yerleşik Çingeneler ise, büyük kentlerde veya nüfus yoğunluğu fazla olan ilçelerde yaşamaktadırlar. Kendilerinin asil kandan geldiklerini iddia etmekte, göçer ve yarı göçerleri ise basit yaşantılarından dolayı Çingene diyerek damgalamaktadırlar. Kendi kimliklerini gizleyen bu Çingeneler kendilerine Roman, Poşa, Dom, Lom vb. adlarla (Duygulu, 2006: 22-24) tanımla(n)mak istemektedirler. İncirlioğlu (2007: 60)’na göre bu tür adlar Çingene adlandırmasına göre daha az olumsuz anlamlar ve önyargılar taşıması nedeniyle tercih edilmektedir.

Kültürel çeşitlilik gösteren Çingene grupları arasında homojen bir kültüre aidiyetlik olmadığı belirtilmekle birlikte, bazı Çingeneler tarafından benzer davranışlar bulunduğuyla ilişkin yaygın bir kanaat de vardır. Örneğin, aile birliği, dini değerler, kadere inanma gibi özellikler Çingene grupları arasında farklılaşarak değişmektedir. Çingenelerin, Çingene olmayanlara ya da yabancılara (Gaco) uyumu, yerleşik kültüre geçtiğinde kendine özgü inanç ve tutumların zayıflamasıyla gerçekleşmektedir. Ancak Çingene kimdir ve nedir tanımlaması Çingene grupları arasında aynı değildir. Bir grupta “gerçek Çingene” olarak kabul edilen diğer grupta “Gaco” (gadje) olarak kabul edilmektedir (Karaman, 2007: 34). Çingenelerin kendi aralarında bu denli farklılaşmalarının temelinde; yaşam biçimleri, bölgesel farklılıklar, sosyo-kültürel/ekonomik özelliklerin etkisi, dışlanmaya karşı direnç (kimlik gizleme sonucu oluşan gönüllü asimilasyon), refah düzeyi gibi faktörleri saymak mümkündür.

Marsh’a göre; Türkiye Çingenelerinin her biri farklı bir kültürü yaşamakta ve çok azı çoktan kaybedilmiş geleneksel meslek ve zanaatları sürdürmektedir. Dilsel farklılıklar, kökenleri Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu’ya dayanan Türkiye’deki Çingene gruplarının ne derece çeşitli olduklarını göstermektedir. Komşu topraklarda yaşayan Çingeneler, hala Türkiye’dekilerle alışveriş yapmaya ya da her yıl Hıdırellez’de (Hızır ve İlyas peygamberin buluşması ansısına kutlanan gün) düzenlenen

Kakava⁷ Şenliklerine katılmaya devam etmektedirler. Benzer biçimde, Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk, Kosova, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve hatta Macaristan'ın bir bölümündeki Çingene toplulukları, Osmanlı'nın kültürel mirası olarak değerlendirilebilecek kimi gelenekleri halen sürdürmektedir (2008a: 18). Örneğin, Çeribaşı adını verdikleri ve kendi iradeleriyle seçtikleri başkanlarının idaresinde yaşama geleneği Osmanlı döneminde kalan bir kültürel miras olarak görülebilir.

Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de Çingenelerin günü birlik yaşam tarzının, hayatlarının her safhasına yansıdığı görülmektedir. Bu konuda Jan Yoors'un şu pasajı dikkat çekicidir: “Çingeneler, ne şeylerin biriktirilmesine inanırlar ne de sahiplikte bir güç görürler. Onlar için sahip olunan şeylerden zevk almanın tek yolu, sahip olduklarını harcamaktır. Tşurara kabilesinden bir Roman olan Pitti La Kaliako'nun hikâyesi şöyledir; herkes ondan milyoner diye söz edermiş, ama adamın üzerinde berbat paçavralar ve suratında görülebilecek en kederli ifadeler varmış. Adam bir milyon harcamıştır, harcadığı paranın cinsinin önemi yoktur. Pitti La Kaliako bir servete sahip olduğu için değil, bir serveti harcadığı için zengindir” (Yoors, 2005: 20). Aslında günübirlik yaşam tarzı, genel olarak kültürel ve ekonomik yapıyı etkilemekle kalmamış, bizatihi kültür halini almıştır, denilebilir.

Yine, kültürlerinin devamlılığı için endogamik evlilik (grup içi evlilik) geleneğini günümüzde de sürdürdükleri bilinen Çingeneler için geleneklerinin korunması büyük önem taşımaktadır (Özkan, 2010: 50). Kapalı sosyal yaşamlarının yansımaları olarak, kendi grupları dışındakilere kız vermeme eğilimindedirler. Bunun nedenini Özkan (2010: 50) şu şekilde özetlemektedir; “Yüzlerce yıl devam eden seyahatlerine rağmen Çingenelerin, kendi inanç ve geleneklerini muhafaza etmeleri grup içi evlilik geleneği sayesinde olmuştur. Bütün dünyadaki Çingenelerde olduğu gibi Türkiye'deki Çingeneler de küçük yaşlarda evlenmektedir ve bu evlilikler büyük ölçüde yakın akrabalar arasında olmaktadır. Çingene olmayan biriyle evlilik ise, Çingenelikten

⁷ Baharın gelişiyle Edirne'de yaşayan Romaların her yıl mayıs ayının beşinde akşam vakti başlatıp altısında da tam gün devam ettirdikleri şenlikleridir. Hem kutlandığı tarih hem de ritüelin uygulama şekli bu şenliğin bir Hıdırellez kutlaması olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Çingeneler akarsu boylarına inerler. Mucizevi kurtarıcının gelip kendilerini kurtaracağına inanırlar. Sudan gelecek kurtarıcı için çeşitli biçimlerde çamurdan ve tahtadan heykeller yaparlar ateşler yakarlar ve suya girerler. Deniz kenarına yakın bölgelerde yaşayanlar kumsala, istedikleri şeyin resmini çizerler. Bu ve bunun gibi bir dizi faaliyetlerle dini ritüellerini yerine getirdiklerine inanırlar (Duygulu, 2006: 30-31). Kakava şenlikleri bugün tencere bayramı adıyla da bilinmektedir (Gökbilgin, 2014: 426). Bu uygulamalar, hastalıklardan, uğursuzluklardan, kötülüklerden kurtulmak ve gelecek senenin, bir öncekine göre çok daha iyi geçmesi temennisiyle yapılmaktadır (Sol, 2010: 65-66).

ihraç anlamına gelmektedir. Bu gelenek, kendini koruma amacının bir yansımasıdır. Zira Çingenerler sürekli kendi aralarında evlenmeseler, geleneklerini muhafaza etmeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla grup içi evlilik, geleneğin en iyi muhafızıdır.”

Liegeois’a göre; Çingenerlerin yaşamlarına dair hemen her şey aile etrafında vuku bulmaktadır. Sosyal dayanışma ailenin tüm üyelerini bir arada tutar. Yaşlılara her zaman bakılır ve saygı duyulur ve hiçbir zaman terk edilmezler. Yaşlı birini bakım evine koymak düşünülemeyeceği gibi bir çocuk da yatılı okula gönderilmez. Hastalar terk edilmez; eğer hastanede kalması gerekirse aile üyeleri sürekli hastanın yanında kalırlar. Ölüler de yalnız bırakılmaz; cenazenin toprağa verildiği ana kadar akrabaları ölünün başında gece gündüz nöbet tutar. Kişi ne evde ne hastanede, ne de ölümünde yalnızdır. Aile içinde erkeğin ve kadının rolleri oldukça farklı ve tamamlayıcıdır. Birçok kadın oldukça önemli bir rol oynar, nispeten bağımsızdırlar ve ailenin günlük ihtiyaçlarını karşılarlar (2008: 57-58). Görüldüğü üzere Çingenerlerin kapalı bir topluluk olması iç dayanışmayı artırmakta ve değerlerin korunmasını sağlamaktadır. Liegeois’in bahsettiği pratiklerden de Çingenerlerin mevcut kurumsal yapılarını muhafaza ettikleri sonucu çıkmaktadır.

Türkiye’de yaşayan Çingenerlerin demografik dağılımları hakkındaki bilgiler yeterli değildir. 1960’ların ortalarından beri, nüfus sayımlarında etnik kökene ilişkin sayım yapılmaması bunun başlıca nedeni sayılabilir. Türkiye’de yaşayan Çingenerlerle ilgili resmi rakam 500,000–600,000 civarındır. Bu rakam, 1831 Osmanlı nüfus sayımına dayanmaktadır. Araştırmalar, o dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun toplam nüfusunun 3,6 milyon, Çingene nüfusunun ise (Balkanlar’daki Çingenerler/Romanlar dâhil olmak üzere) yaklaşık 36,500 olduğunu göstermektedir. Günümüzde Türkiye’deki Çingene nüfusuna ilişkin tahminler, bu sayılara dayalı demografik yansımalar göz önüne alınarak hesaplanmaktadır (Marsh, 2008c: 21). Ancak gerçek rakamın 2 milyon olduğu düşünülmektedir (Schleifer, 2013: 1). Geçmiş yıllarda, Roman ve diğer sivil toplum kuruluşlarından araştırmacıların yaptığı araştırmalar da⁸ bu rakamı destekler niteliktedir.

⁸ Bkz. Uluslararası Roman Çalışmaları Ağı: “Reaching the Romanlar. A report on the feasibility studies “mapping” a number of Roman (Gypsy) communities in Istanbul”, British Council, Türkiye, 2005. Türkiye’nin yedi bölgesindeki şehirleri kapsayan ERRC/hYd/EDROM araştırmasında görev alan araştırmacılar, bu sayının 4,5–5 milyon olduğunu tahmin etmektedir. Trakya bölgesindeki Romanlar, bölge nüfusunun yüzde 6-7’sini oluştururken, tüm Türkiye’deki Çingene toplulukların (Roman, Dom, Lom ve Göçebeler) ülke nüfusuna oranı yüzde 2’dir (Marsh, 2008a: 22).

Genel nüfus sayımlarında, ülkemizde yaşayan etnik ve ulusal azınlık gruplarının durumları hakkında istatistiki veriler bulunmadığından, Çingenerin toplam sayıları hakkında net bir rakam vermek mümkün olamamaktadır (Arayıcı, 2008: 236).

1.6.3. Sosyo- Ekonomik Yapı: Yeni Zamanlarda Mesleki Dönüşüm

Meslek, Çingenerde gruplaşma ve her grubun kendi kimliğini ötekilerden ayırmasında belirleyici role sahiptir. Çingene gruplarının çoğu mesleklere ve yaptıkları işlere göre birbirlerinden ayrılır, hatta kimi gruplar bu mesleklere göre adlandırılır. Ayrıca Çingenerde meslek, yaşam biçimlerine (göçer-konar-göçer-yerleşik) ve yaşadıkları ülke/bölgelere göre büyük farklılıklar göstermektedir.

Balkanlardaki Ursari (ayı eğiticileri), Romanya'daki Kalderari (metal işçileri), ve Polonya'daki Shoshoraya (kalaycılar), farklı coğrafyalardaki Çingene toplulukları ile paylaşılan meslekler ve bu mesleklere göre kullanılan yerel topluluk adlarından bazılarıdır. “Demirciler” (metal workers), “Kalaycılar” (tanners), “Sepetçiler” (basket makers), “Canbazlar” (animal/horse traders), “Ayıcılar” (bear traders) ve özellikle de müzik yapmaya dayalı bir meslek olarak “Çalgıcılar” (Calgicies), benzer biçimde Türkiye Çingenerinin uğraş alanlarına göre aldıkları adlarıdır (Yükselsin, 2000: 73-78).

Osmanlı arşivlerinde Çingenerle ilgili belgeler, Çingenerin yüzyıllar boyunca sürdürdükleri kendilerine özgü mesleklerin bulunduğunu göstermektedir. O dönemde Çingenerler cüllah, demirci, serrac, eyerci, dülger, haytar, kethüda, bezirgân, değirmenci, döğenci, arabacı, darıcı, mumcu, bozacı, korucu, çoban, aşçı, kopuzcu, gibi mesleklerle uğraşmışlardır (Altınöz, 2007: 25). Yine 1522 ve 1523 vergi kayıtlarına göre; Çingenerler müzisyenlikten başka; tenekeci, nalbant, kuyumcu, kılıç ustası, marangoz, ayakkabıcı, terlikçi, raptiyeci, derici, terzi, halıcı, hırdavatçı, helvacı, peynirci, kasap, kebapçı, bahçıvan, katırcı, korucu, gardiyan, uşak, kurye, maymun yetiştirici, hafriyatçı, çivi imalatçılığı, ve bazen de subay, yeniçeri, subaşı, doktor ve cerrah olarak mesleklerini sürdürmüşlerdir (Kenrick, 2006: 62; Marushiakova ve Popov: 2001: 44). Dolayısıyla Çingenerin Osmanlı İmparatorluğu döneminde profesyonel mesleklere sahip oldukları görülmektedir. Bu dönemde yerleşikliğe teşvik edilmelerinin sonucu bu tür mesleklerin Çingenerler tarafından icra edildiği ve bu durumun Çingenerin yerleşiklikle beraber yaşam tarzı ve diğer kültürel özelliklerine de etki ettiği söylenebilir.

Çingene mesleklerinin geleneksel ve modern dönemlerdeki konumlanışını betimleyen Fonseca (2012:112)'ya göre, Balkanlar'da ilk görüldüklerinde Çingeneler, işledikleri suçlar yüzünden değil, yetenekleri yüzünden aranıp alıkonulmuşlardır. Kalay, bakır, çilingir ve demir işleriyle uğraşan Çingeneler o dönemde hem köylüye hem de mülk sahiplerine hitap etmiş ve yetenekleri onlar için özel bir ekonomik alan oluşturmuştur. Çalışmayı tercih ettikleri işler, kullandıkları dil gibi onları hem ayrılığa hem de kendi aralarında bir dayanışmaya zorlamıştır. Kısacası meslekleri onlar için kültürel olarak ayakta kalabilmenin anahtarı olagelmıştır. Uzun zamandır geleneksel mesleklerini icra etmemiş olsalar da, bugün bile Çingene gruplarının genellikle geleneksel meslekleriyle tanımlanmaları mesleki olarak bıraktıkları etkiyi vurgulamaktadır.

Aksu, modern üretim sistemlerinin hayata geçmesiyle Çingene mesleklerinin değiştiğini belirterek, Çingeneleri anlamak için yeni meslek kategorilerinin tanımlanmasının gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda yarım asır öncesine kadar elek-kalbur, kalay, maşa-ızgara yapıp satmak, Çingenelerin geçim kaynaklarının en başında yer almaktaydı. Teknolojik gelişmeler ve fordist üretim tarzının hayata geçişi ile bu mesleklerin yerini bohçacılığın aldığı görülmektedir. Aksu, elek-kalbur ve ızgara-maşa satımları ile kalaycılık hizmetleri yılın müsait aylarında göçebeliliği ve çadır yaşamını gerektirmekteydi. Ancak bu çalışma alanlarının ortadan kalkması göçebelikten yerleşikliğe geçişin en etkili nedenini teşkil etmektedir (Aksu, 2003: 34). Mezarcioglu (2010: 64) da Çingenelerin çalışma hayatının dönüşüme uğradığı ve ekonomik durumlarının kötüleştiği, sanayinin daha öncesinde Çingeneler tarafından yapılan ve Çingenelerin geçimlerini temin ettiği pek çok zanaatı gereksiz hale getirdiği görüşündedir. Fabrika ürünü metal eşyalar ve sepetler, kalaycılık ve sepetçilik mesleğini gereksiz hale getirmiştir. Geçmişte Çingeneler tarafından yapılan dişçilik, halk hekimliği, şifacılık (psikolojik tedavi), ilaç yapma gibi hizmetlerin modern kurumlar tarafından üstlenilmesi ise Çingenelerin tüm geleneksel geçim yollarından yoksun kalmalarına neden olmuştur.

Geçmişte icra ettikleri müzisyenlik, çiçek satıcılığı, sepetçilik, hurdacılık, kalaycılık, demircilik (Voss, 2013: 1), hokkabazlık, falcılık, büyücülük, kalaycılık, elekçilik, çobanlık vb. meslekler göçebe yaşamlarıyla bağlantılı iken, diğer yandan günümüzde uğraştıkları marjinal işler ise yerleşikliğin beraberinde getirdiği mesleklerdir. Bu durum Çingenelerin değişen yerleşim yapılarına paralel olarak mesleki

anlamda da köklü değişiklere mecbur kaldıklarına işaret etmektedir. Dolayısıyla Çingene usulü mesleklerin azalması ile ortaya çıkan mesleki dönüşüm, aslında yerleşim biçimleri, yaşam tarzları geçinme stratejileri gibi sosyo-ekonomik/kültürel özelliklerini de etkilemiştir.

Bu anlamda meslek olgusunun, Çingener üzerinde çok boyutlu etkilerinin ve değişen meslek kategorilerinin Çingeneri anlamada fonksiyonel olduğu söylenebilir. Öte yandan küreselleşmenin etkisiyle kaybolan mesleklerinin Çingenerle özdeşleşmesi geleneksel olanı canlandırmakta ve geçmişle bağ kurdukmaktadır. Günümüzde özellikle kentlerde at arabaları ile hurda atıkları toplayan ve “Arabacılar” olarak adlandırılan Çingene grubu, geri dönüşüm (*recycle*) sistemi ile yakından ilişkili bir toplayıcılık örneği sergilemektedirler. “Sepetçi Çingene”, sazlıklardan topladıkları kamışları işleyip çeşitli boy ve biçimlerdeki sepetlere dönüştüren; “Kalaycı Çingene”, günümüzde pek yaygın olmasa da bakır kazan ve tencereleri kalaylayan; “Çalgıcı Çingene” ise çeşitli kaynaklardan edindiği müziği, hizmet ettiği kültürel bağlamlara uygun biçimde işleyip sunan zanaatkâr Çingene topluluklarının, geçim modellerine/mesleklerine göre aldıkları adlarıdır. Zanaatkârlığın Çingener arasındaki önemini açıklığa kavuşturmak, tıpkı maşa yapmak (demircilik), kalay yapmak (kalaycılık) ve sepet örmek (sepetçilik) gibi beceri gerektiren bir zanaatkârlık biçimi olan çalgıcılık mesleğinin de bu sistem içinde bir tür “esnafılık” dalı olduğu görülmektedir (Yükselsin, 2009: 454).

Ancak Martinez (1992: 48-49)’in de belirttiği gibi Çingener günümüzde çoğu kez, farklı sektörlerde, gündelik işlerin yanı sıra toplayıcılık ya da dilencilik gibi işlerle de uğraşmaktadırlar. Bu uğraşlar, genel aile içindeki gelirleri çeşitlendirmektedir. Yaşlılar sepet, tahta, tepsi, eski araba lastiklerinden yapılmış paspaslar gibi hurda eşyaları ayıklarken, yetişkinlerse pazarlamacılık (çerçicilik), dilencilik, hurda kağıt-plastik toplayıcılığı gibi marjinal ve düşük prestijli işler yapmaktadırlar. Erkek çocuklar bu işlerde babalarına yardım ederken, kızlar ise annelerine çocuk bakımı, ev temizliği gibi işlerde yardım etmektedirler. Dolayısıyla Çingener marjinal ya da geçici hemen her işi yapabilmektedirler.

Bu açıdan modernleşme ya da teknolojik gelişmeler, Çingeneri sadece etniklik açısından dışlamakla kalmayıp, mesleki olarak da düzensiz işlerde düşük ücretle çalışmalarına ya da düzenli ücret kazanabilecekleri işlerden sürekli uzak tutulmalarına neden olmuştur. Başkalarının tercih etmediği, düşük gelirli ve insan sağlığı için tehlike

arz eden işlerde güvencesiz bir şekilde çalışan Çingeneler, kenar mahallelerde hurdacılık, kağıt ve plastik toplayıcılığı, hamallık, inşaat işleri, davul/zurnacılık, çobanlık, bohçacılık, toplayıcılık, dilencilik gibi herhangi bir profesyonel mesleki eğitim gerektirmeyen marjinal işlerde yoğunlaşmışlardır. Daha önceden kırsaldaki yerleşmelerin ihtiyaçlarına bağlı olarak gelişen iş kolları, yerleşik hayata geçiş ve köy-kent iletişiminin artmasıyla birlikte değişmek durumunda kalmıştır.

1.6.4. Dini Yaşam

Çingenelere dair en çok tartışılan konulardan biri de dini yaşamlarıdır. Bir dinlerinin olup olmadığı ya da hangi dine mensup olduklarına ilişkin yeterli araştırma yoktur. Çingenelerin göç ettikleri ülkelerde dinî yaşamlarını gizli sürdürdükleri ya da yerleştikleri yerlerde genele hâkim inançları kabul ettiklerine yönelik görüşler⁹ öne sürülmektedir.

Özkan (2000:103-104)'a göre, Çingenelerin özel bir dinlerinin varlığından bahsetmek pek mümkün gözükmemektedir. Ancak nesiller boyu aktardıkları ve yaşatmaya çalıştıkları bazı farklı dinî davranış ve dinî anlayışlarının olduğu ileri sürülmektedir. Fonseca (Fonseca, 2002: 60) ise, Çingenelerin dinsiz olduğu, gittikleri yerlerin dinini benimsemelerinin sebebinin ise zulümden korunma amaçlı olduğunu ileri sürmektedir.

Esasen bütün Çingeneleri aynı paydada toplayan bir dinin olmadığı ileri sürülmektedir. Öte yandan dinle ilgisiz olanlar olduğu gibi Müslüman ülkelerde sıkı dindar olanlara da rastlamak mümkündür (Halwachs, 2005: 148). Çingeneler hakkında çalışan pek çok uzmanın birleştiği temel nokta, Çingenelerin dinleri hakkındaki düşünce ve tutumlarını kolaylıkla ve hızla değiştirdikleridir.

Marushiakova ve Popov'a göre, Çingeneler, inançla ilgili olan dogmatik kurallara kayıtsızlıkları ile tanınmış, fakat yine de hiçbir zaman inançsız olmamışlardır. Yaşadıkları ülkede en prestijli, çekici ve hâkim din hangisi ise onu seçmektedirler. Yaşadıkları ülkeyi terk ettiklerinde o ülkenin dinini de terk etmektedirler. Hatta Çingenelerin Avrupa kıtasına ulaşmadan önce hangi dine mensup oldukları ve atalarının hangi dine inandıkları bilinmemektedir (2005: 2; Strand ve Marsh, 2006-2005: 16). Ancak Çingeneler, Avrupalılara “Küçük Mısır” bölgesinden geldiklerini ve öncesinde

⁹ Konu ile ilgili geniş bilgi için bkz. (Alpman, 1997; Fraser, 2005; Marushiakova ve Popov, 1999; Fonseca, 2002: 104).

ya Sarazen (ortaçağda Avrupalıların Müslümanlara verdikleri ad) ya da Yahudi olduklarını söylemişlerdir. Yerleştikleri Hristiyan topraklarında bir kont tarafından vaftiz edilmiş ve onun yönetimi altına girmişlerdir (Asseo, 20013: 14).

Benzer şekilde Merimee de, Çingenelerin tabiatlarının dikkate değer bir yanının, din konusunda kayıtsız oluşları olduğunu; ama dinsiz ya da şüpheci insanlar olmadıklarını belirtmiştir. Bu yüzden hiçbir zaman Allah'ı inkar etmeye kalkışmamışlardır (2004: 111).

Genelde Çingenelerin gittikleri ülkelerin dilinden, kültüründen etkilendiği gerçeği aynı şekilde dini yönden de bir etkileşim olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Kapalı sosyal yapıları ve Çingene olmayanlar tarafından farklı inançlara sahip oldukları ya da gnostik mezhepleri yaşadıklarına dair ileri sürülen farklı görüşler Çingenelerin dini pratiklerine dair merakı pekiştirmektedir.

Türkiye, İran, Irak, Suriye, Filistin ve Kuzey Afrika Çingenelerinin tamamı ve Güneydoğu Avrupa Çingenelerinin bir kısmı Müslüman; Avrupa ve Amerika Çingeneleri ise Hristiyan'dır (Özkan, 2000:103-104). Andrews'e göre (1992: 196), yerleşik Çingenelerin büyük çoğunluğu geçmişte Hristiyanken, göçebe Çingenelerin çoğu sözde de olsa Müslümanlığı kabul etmiştir. Buna karşın kendi dini inanç ve pratiklerini korudukları gözlemlenmektedir. Bunların en önemlileri büyük bahar festivali ve Mayısın ilk haftasında Kakavanın kurban edilmesi törenleridir.

Türkiye bağlamında da Çingenelerin hangi dine inandıkları dünya genelinde olduğu gibi tartışılmakta ve merak edilen konuların başında gelmektedir. Çingenelerin dini pratiklere mesafeli durmaları ve Çingeneliğin barındırdığı önyargıların ya da Çingene anlatılarının dini içeriklerden oluşması bu tartışmaların nedeni sayılmaktadır. Ayrıca Çingenelerin dini pratikleri işlerine geldiği şekilde yorumlamaları ya da dini yaşamlarında hurafelerin yaygın olması da Çingenelerin dini yaşamlarındaki belirsizliklerin bir nedenidir.

Bu konuda çeşitli araştırmalar yapan Aksu, Çingene olmayanların bu konudaki merakını gidermek için 09.06.2000 tarihinde "T.C. Başbakanlık Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı"ndan bir fetva çıkartmıştır. Bu fetva ile İslam'ın ırkçılığı kesinlikle reddettiği, hangi kökene sahip olursa olsun bütün insanların Hz. Âdem ile Havva'dan geldikleri, insanların etnik kökeninden dolayı küçümsenemeyeceği, bir topluluk içindeki bazı insanların kötü ahlâk ve davranışlarını o toplumun tamamına mal edilemeyeceği, bu kişilerle evlilik yapmanın günah olduğu

konusunda ne Kuran-ı Kerimde ne de Peygamberimizin hadislerinde böyle bir hüküm olmadığı toplumda yaygın olan batıl inançlardan ve hurafe nitelikli görüşlerden kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır (Aksu, 2003: 34-35; Yağlıdere: 2011: 48). Dini inanç konusunda Çingenelere yönelik hurafeleri ve mesnetsiz bilgileri yanlışlayan ve merakları gideren bu fetva Çingeneler için de rahatlatıcı bir etki yapmıştır.

Bu bağlamda Türkiye Çingenelerinin neredeyse tamamı Müslümandır. İslam'ın gereklerini titizlikle yerine getirenler olduğu gibi, bunu ihmal edenler de bulunmaktadır. Ayrıca Çingenelerin ne zaman İslamiyet'i benimsedikleri bilinmemektedir. Osmanlı kaynaklarında Çingenelere Kipt-i Müslüman denilmesi, birçoğunun eskiden beri Müslümanlığı seçtiğini göstermektedir (Duygulu, 2006: 30).

Müslüman olan Türkiye Çingeneleri, itikadî açıdan kendilerini Alevî-Bektaşî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Özellikle göçer durumda olanların pek çoğu kendilerini Alevi-Bektaşî Müslüman, yerleşik durumda olanların büyük çoğunluğu ise Sünnî Müslüman olarak nitelendirmektedir. Bu bağlamda göçerlerin Alevi-Bektaşî inancını benimsemelerinde yörüklerle yakın ilişkilerinin etkili olduğu söylenebilir (Özkan, 2000:103-104). Dolayısıyla, Çingenelerin dini yaşamlarına dair uzmanların veya araştırmacıların birleştiği nokta, Çingenelerin dinsel inançlarının ve geleneklerinin yaşadıkları ülkelere/bölgelere göre şekillendirdikleridir.

1.6.5. Örgütlenme Çabaları

Çingenelerin örgütlenme çabaları uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Ne var ki ülkemizde olduğu gibi dünya genelinde örgütlenmenin/dernekleşmenin önünde engel teşkil eden yasaların varlığı, örgütlenme imkânlarını kısıtlamaktadır. Ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısında dünya genelinde yerel düzeydeki çeşitli girişimlerle başlayan Çingene örgütlenmesi, küreselleşmenin etkisiyle 1970'li yıllardan sonra uluslararası alana taşınmış ve yerel düzeyde dernekleşme faaliyetlerinin önünde birçok engelin kaldırılması, örgütlenme çabalarında yeni bir dönemi başlatmıştır.

Çingenelerin ilk uluslararası örgütlenme deneyimleri Ionel Rotaru'nun girişimleriyle 1960'ta kurulan *Dünya Çingene Cemiyeti (World Gypsy Community-WGC)* olmuştur. 1980'lerden sonra Çingeneler Avrupa'da örgütlenmeye başlamış ve kendi sorunlarını daha güçlü bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır. Ulusal ve uluslararası düzeyde kurulan örgütler üzerinden kendilerini ifade eden Çingeneler, 2000'li yıllar itibariyle önemli kazanımlar elde etmişlerdir (Akgül, 2010: 214-220).

Türkiye’de ise özellikle kısa bir zaman öncesine kadar Çingeneler hak mücadelesini önyargılı uygulamalar sonucunda, aktivizmden, özellikle de kendi haklarını gündeme getirmek için örgütlenmekten kaçınmıştır (Danova/Roussinova, 2008: 1). Örgütlenmenin hak mücadelesinden çok ülkenin bütünlüğünü tehdit edici fonksiyonları olduğunu ileri süren bazı oluşumlar tarafından bu tür faaliyetler yasalar yoluyla engellenmiştir. Örneğin 1980 askeri darbesinin ardından oluşturulan 1982 Anayasası’nda ve bu anayasaya göre çıkarılan Dernekler Kanunu’nda bu engeller daha net biçimde görülmektedir. “Kamu düzeni” kavramını en sert haliyle örgütlenme özgürlüğünün önüne engel olarak çıkan bu yeni yasa, dernekleri devlet için tehlikeli, örgütleri potansiyel suç odağı olarak görmüştür (Uzpeder, 2008: 110-111).

Ancak 2002-2005 yılları arasında çıkarılan bir dizi Avrupa Birliği müktesebatına uyum yasası ile Türkiye’nin örgütlenme mevzuatı değiştirilmiş, Mart 2002 tarihli uyum yasasının genel gerekçesinde, 1999 yılında Helsinki’de yapılan Avrupa Birliği toplantısında Türkiye’nin tam üyelik için aday gösterilmesinin ardından Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin yoğunlaştığı ve Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı çerçevesinde, çeşitli kanunlarda yapılan değişiklikler, dernekler kanunun yasalaşmasını ve dernekleşmenin önündeki engelleri kaldırmıştır (Uzpeder, 2008: 111).

Böylece Türkiye’deki Çingene örgütlenmesinde ciddi bir kıpırdanma başlamıştır. Zira Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde örgütlenme hakkının genişletilmesiyle birlikte, Çingene örgütlerinin kurulması önündeki yasal engeller kalkmış ve kısa sürede çok sayıda dernek faaliyete başlamıştır (Akgül, 2010: 213-214). Ayrıca Çingenelerin sorunlarının daha görünür olmasıyla beraber, üniversitelerde ve diğer kuruluşlar bünyesinde yapılan araştırmalarda bu alana olan ilgi artmıştır.

Dolayısıyla Türkiye için çok yeni bir olgu olan Çingene örgütlenmesi, hayli kısa sayılabilecek bir zaman içinde, ülkenin farklı şehirlerinde hem niceliksel, hem de niteliksel anlamda kayda değer faaliyetleri ile Türkiye’de sivil toplum hareketinin bir üyesi olabileceğini deneyimlemiştir (Uzpeder, 2008: 112).

Dernekleşme sürecinde atılan önemli adımlardan biri olan, Başkanlığını Erdinç Çekiç’in yaptığı, *Edirne Çingene Kültürünü Araştırma, Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (EDÇİNKAY)* Türkiye’de Çingene ismiyle kurulan ilk dernektir (<http://www.haberler.com>, 2005). EDÇİNKAY, Edirne’deki Çingeneleri bir araya getirerek seslerini duyurmak ve Çingenelere yönelik önyargıları kırmak amacıyla

kurulmuştur. Derneğin ismi, 2006'da *Edirne Roman Kültürünü Araştırma, Geliştirme, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (EDROM)* olarak değiştirilen dernek, günümüzde faaliyetlerine devam etmektedir (Akgül, 2010: 217).

Öte yandan Çingenelerin 2000'li yılların başında, esas olarak da 2003 yılında ilk olarak Samsun, İzmir ve Edirne'de başlayan dernekleşme hareketi, çok geçmeden Türkiye'nin başka şehirlerine yayılmaya başlamıştır. Böylece Türkiye'nin birçok bölgesinde faaliyete geçen Roman/Çingene dernekleri, son iki-üç yıllık süreçte, Edirne (Merkez, Lalapaşa, İpsala, Enez ve Keşan), Tekirdağ (Merkez, Muratlı ve Malkara), Kırklareli (Merkez ve Lüleburgaz), Balıkesir, İzmir (Merkez ve ilçeleri), Mersin (Merkez ve Ceyhan), Adana, Ankara, Bartın, Çanakkale (Merkez ve Evreşe), Aydın (Merkez, Söke ve Kuşadası), Samsun, Zonguldak, Manisa (Akhisar ve Salihli), Diyarbakır ve İstanbul'da yaşayan Romanlar/Çingeneler, dayanışma ve yardımlaşma dernekleri adı altında örgütlenmişlerdir. Derneklerin faaliyete geçmesinden kısa bir süre sonra; Şubat 2006'da, 11 Roman derneği ve sonradan katılan 2 dernekle 13 Roman derneği, ortak bir çatı altında güçlerini birleştirmek ve etkili politikalar üretebilmek amacıyla, EDROM'un öncülüğünde Roman Dernekleri Federasyonu'nu (ROMDEF) kurmuşlardır (Uzpeder, 2008: 115).

2004'te, Çingene ismini taşıyan ilk dernek olan EDÇİNKAY'ın ve 2006 yılında Edirne'de ve İzmir'de Çingene federasyonlarının kurulması, Çingeneleri örgütlenme yönünde teşvik edici etki yapmıştır. Çingenelerin kurduğu örgütler dışında UYD (Ulaşılabilir Yaşam Derneği), HYD (Helsinki Yurttaşlar Derneği) gibi farklı alanlarda da faaliyet gösteren pek çok sivil toplum kuruluşu da Çingenelerin uğradığı ayrımcılığa karşı örgütlenmelerine yardımcı olmuştur (Akgül, 2010: 20).

Ayrıca, ilk olarak Edirne'de 5-7 Mayıs 2005 tarihindeki I. Uluslararası Roman Sempozyumu ve II. Uluslararası Roman Sempozyumunda, Roman sorunlarına değinilmiştir. Buna karşın Avrupa'da ise Roman sorunları 1960-1970'li yıllarda ele alınmaya başlanmıştır. Avrupa Birliği bu konudaki çalışmalarını hızlandırmış ve 2006 yılını "Dünya Roman Yılı" olarak kabul etmiştir (Yağlıdere, 2011: 38).

Yine 10 Aralık 2009 tarihinde 36 ilden, 5 federasyon ve 80 dernek temsilcisi ile gerçekleştirilen Roman Çalıştayı, gerek Roman temsilciler gerekse Hükümet yetkilileri açısından, Çingene vatandaşların sorunlarının masaya yatırıldığı ilk ve ortak platform olma özelliği taşımaktadır. Çalıştay öncelikli olarak, Çingenelerin tüm dünyada geçmişten günümüze en çok dışlanan, ayrımcılığa ve şiddete maruz kalan etnik ve

kültürel kimlik olduğu vurgusu çerçevesinde; toplumsal önyargılar, eğitim, işsizlik ve mesleki eğitim, konut-barınma, sağlık, örgütlenme, ayrımcı uygulamalar ve kolluk kuvvetlerinin yaklaşımı, eşit vatandaşlık, yersiz-yurtsuzluk problemleri üzerinde durularak çözüm önerileri getirmeyi hedeflemektedir (Yanıkdağ, 2012: 261-264).

Çingenelerin toplumsal yapıda sosyo-kültürel ve eğitsel gereksinimlere yanıt verecek biçimde örgütlenmesi; tüketen değil üreten bir toplum olma yolunda isteklerinin bir tezahürü niteliğindedir. Örgütlenme konusunda geline nokta, gelenek ve göreneklerini sürdürmek, kültürel kimliklerini korumak ve dillerini unutmamak için örgütlenmenin ve dernekleşmenin kaçınılmaz olduğunun bilincine vardıkları görülmektedir (Arayıcı, 2008: 261).

Dernekler, Çingenelerin hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki kuruluşlar ile işbirliği yaparak, sorunlarını dile getirmeleri ve seslerini duyurmaları açısından önem taşımaktadır. Son birkaç yıl içerisinde Türkiye’de Çingenelerin örgütlenme üzerinden bir hayli yol aldığı görülmektedir. Bugün geline nokta, Çingene Enstitüsünün kurulması, Çingene araştırmalar merkezi gibi faaliyetlerin, örgütlenmenin meyvelerini vermeye başladığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Çingenelerin kurduğu örgütler dışında UYD (Ulaşılabilir Yaşam Derneği), HYD (Helsinki Yurttaşlar Derneği) gibi farklı alanlarda da faaliyet gösteren pek çok sivil toplum kuruluşunun, Çingene hakları çerçevesinde yapmış oldukları çalışmalar ve mevcut derneklerde Çingene olmayanların da (Gaco) yönetimde yer almalarının ve Çingene sorunlarına hassasiyetle yaklaşmalarının, Çingenelere yönelik önyargıların yıkılmasına katkı sağlayacağı öngörülebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Geçmişten günümüze olumlu veya olumsuz pek çok özellikleriyle gündeme gelen Çingeneler, tüm dünyada azınlık konumunda olagelmışlerdir. Kendi içlerinde büyük ölçüde homojen olan Çingenelerin, literatürdeki adlandırmaları çeşitlilik göstermektedir. Bu adlandırmalar gerek kendileri gerekse Çingene olmayanlar tarafından; geldikleri düşünülen yerler, yerleştikleri yerler, yaşam tarzları, kültürel özellikleri, meslekleri, dezavantajlılıkları, yabancılıkları gibi özelliklerine vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır.

“Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingeneler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)” başlıklı bu çalışma, Malatya’da ikamet eden Çingeneleri¹⁰ ele almaktadır. Bu çalışma, Çingenelerin kültürel özellikleri, sosyo-ekonomik görünüşleri, sosyal örgütlenme biçimleri, Çingene olmayanlarla girdikleri ilişkileri bağlamında Çingenelere odaklanmaktadır.

Araştırma, genel olarak Çingenelerin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin yanı sıra yaşadıkları düşük öğrenim düzeyi, yoksulluk, dışla(n)ma, ötekileştirme, damgala(n)ma, toplumsal mesafe gibi dezavantajlı özelliklerini de kapsamaktadır. Özelde ise araştırma, Çingenelerin öğrenim düzeyleri, meslek ve çalışma hayatları, tüketim algıları, aile yapıları ve evlenmeye bakışları, siyasal yapıdaki konumları ve örgütlenme çabaları, toplumsal ve sınıfsal konumları, dini inanışları, yaşadıkları çevreyi nasıl algıladıkları, kimlik aidiyetleri, Çingene olmayanlara karşı tutumları, sorunları ve

¹⁰ Tarih boyunca, bu grupların tümüne birden Anadolu coğrafyasında Çingene denilirken ötekileştirme, toplumsal soyutlama yönündeki tüm olumsuz söylem ve uygulamalar da (efsaneler, deyimler, yasalarda yer alan kısıtlamalar vb.) bu sözcük üzerinden yapılmıştır. Dom sözcüğünün Roman ve Çingene yerine kullanılmasının altında bir anlamda Çingene sözcüğünün beraberinde getirdiği olumsuz çağrışımlardan kaçınılmak istenmesi yatmaktadır. Çingene sözcüğünün kullanımında ısrar edenler tarihsel ve kültürel birliği vurgulamayı amaçlamaktadır. (Uğurlu ve Duru, 2011: 3-4). Bu çalışmada da daha genel ve kapsayıcı bir ifade ve üst kimlik belirteci olarak Çingene adı kullanılmaktadır. Bundan dolayı, gündelik dildeki işlevselliği, kapsayıcılığı ve Türkçe literatürde Çingene sözcüğünün yaygınlığı ve yerele de vurgu yapması, bu ismin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca çalışmada Roman ismine de yer verilmektedir. Roma(n) kelimesinin uluslararası bir tanıma ve kullanıma işaret etmesi, Roman isminin tercih edilme nedenleridir. Alıntı ve aktarımların özüne sadık kalınmak amacıyla sadece Çingene ya da sadece Roman adının kullanımına da yer verilmiştir.

bu sorunların çözümündeki pozisyonları ve geleceğe bakışları gibi konuları irdelemektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Çingeneler üzerine yapılan araştırmalara son yıllarda kayda değer bir ilgi gözlenmektedir. Ancak Çingenelerin yaşadıkları toplum içerisindeki konumlarını irdeleyen araştırmalar yeterli düzeyde değildir. Bu perspektiften hareketle, Çingeneleri tanıma ve anlama gayreti taşıyan her türlü bilimsel çalışmanın, Çingenelerin yaşadığı sorunların temeline inmede ve onlara ilişkin eşitsizliklerin giderilmesinde katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda Çingenelerin genel kültürel özellikleri, ekonomik görünüşleri ve sorunları üzerinden Çingeneleri anlamaya çalışan bu araştırmanın amacı, Türkiye’de sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve psiko-sosyal yönden ciddi olumsuzluklarla karşılaşan ve/veya dezavantajlı bir etnik grup olan Çingenelerin tarihsel ve gündelik yaşam deneyimlerini sosyolojik bir perspektiften analiz etmektir.

Bu çalışmada Çingenelerin dünyasına odaklı bir bakış açısından hareket edilmiştir. Çingene olmayanlar tarafından öteki olarak tanımlanan ve çoğunluğun sorunlu olarak gördüğü mahalleleri ve yaşam biçimleri ile bilinen Çingeneler, eğitimsizliğin yanı sıra, düzensiz-geçici-düşük ücretli ve çoğunlukla güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar.

Ayrıca Türkiye’de genellikle “hor görülen” bir sosyo-kültürel grup olarak bilinen Çingenelerden bahsedilirken işe yaramaz, ahlaksız, hırsız, dilenci, cahil vb. yaftalarla özdeşleştirilmektedirler (Bayraktar, 2011: 120-122). Çingeneleri konu alan birçok akademik çalışmada görüleceği üzere üvey evlatlar, yersiz-yurtsuzlar, yabancılar, vatansızlar, paryalar (Arayıcı, 2008: 34; Kurtuluş, 2012: 18) gibi tabirlerin kullanılması dezavantajlı konumlarına işaret etmektedir.

Çalışmada dikkat çekilmesi gereken başka bir husus, Çingenelerin sınıfsal olarak yükselmek için kimliklerini gizlemeleri ve bunun sonucu olarak gönüllü bir asimilasyona razı oldukları görünümünü vermeleridir. Bunun temelinde ise Çingene imgelemi ve Çingene anlatılarındaki önyargıların Çingenelikle özdeşleştirilmesi yatmaktadır. Bu imgelem ve anlatılardaki önyargıların deşifasyonu ve Çingeneliğin anlaşılmasında “yabancı” kavramının etkisini analiz etmek de bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Yine çalışma “öteki” kavramıyla birlikte ötekiliğin bünyesinde yer alan sosyal dışlanma, öğrenilmiş çaresizlik, damgala(n)ma, yabancılaştırma, ayrımcılık vb. kombinasyonların Çingenelerin kültürel, politik, ideolojik ve ekonomik yönelimlerine etkilerini de anlamayı amaçlamaktadır.

Bu kapsamda bu araştırmanın temel varsayımı şöyle ifade edilebilir: Hâkim kültürde Çingenelere yönelik önyargılı tutumlar; dışla(n)ma, damgala(n)ma, ötekileştirme, toplumsal mesafe gibi sorunlara yol açmakta, bu durum Çingenelerin genel olarak kültür, kimlik, dini yaşam, eğitim, sağlık, istihdam gibi konularda çeşitli problemlerle karşılaşmalarına neden olmaktadır. Bu çalışmanın diğer varsayımları ise şunlardır:

- Haklarında çok az bilgiye sahip olunan Çingenelerin kültürel özellikleri yeterince bilinmemektedir.
- Göçerlikten konar-göçerliğe, konar-göçerlikten yerleşikliğe doğru değişen yaşam tarzları Çingenelerin kültürel değerlerine, aile yapılarına, çalışma yaşamlarına etki etmektedir.
- Çingeneler yaşadıkları toplum içerisinde örgütlenme ve kendilerini ifade etme gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.
- Hâkim kültürdeki Çingene imgesi genellikle mitlerde, masallarda ve medyada sunulduğu şekilde algılanmaktadır.
- Çingeneler kendi grupları dışındakileri yani Çingene olmayanları “Gaco” olarak tanımlayarak kimlik sınırlarını çizmektedirler.
- Çingene kimliğine yönelik basmakalıp imajlar, Çingeneleri ekonomik, kültürel ve psikolojik yönden olumsuz etkilemektedir.
- Çingene imgesi Çingene topluluklarının, kimliklerini gizlemelerine yol açmaktadır.
- Çingenelerde, Çingene olmayanları “öteki” olarak konumlandırı bilmektedirler.
- Çingeneler kültürlerini Çingene olmayanlarla girmek istedikleri ilişkiler neticesinde şekillendirmektedir.
- Çingeneliğin barındırdığı negatif içerimler, kendi aralarında da sosyal bütünleşme problemlerine neden olmaktadır.

2.3. Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel yöntem, uygulamalı bir araştırmada, gerçeğe ulaşmak için izlenen yol ve süreci ifade etmektedir (Seyidoğlu, 1995: 1; Şavran, 2012: 302). Bilimsel bir araştırmada, işlenen konuyla ilgili verilen amaçlı, planlı ve sistemli olarak toplanması, elde edilen verilerin gruplanması, analizi, açıklanması, yorumlanması ve değerlendirilmesi gibi işlemleri izlenmektedir.

Toplumsal davranışın birbirine bağlantılı bir şekilde cereyan ettiği, bu bakımdan toplumsal davranışı doğru anlamak için onun içinde bulunduğu çevre ve ortam dikkate alınmak zorunda olduğu belirtilmektedir (Bozkurt, 2005: 84). Bourdieu'ya göre, sosyolojinin görevi, toplumu oluşturan çeşitli toplumsal dünyaların en derine gömülü yapıları anlamak olduğu kadar, bu yapıların yeniden üretimi ya da dönüşümünü sağlayan mekanizmaları da gün ışığına çıkarmaktır. (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 17).

Bu çalışmada veriler, literatür taraması, anket, enformel görüşme ve gözlem tekniğinden yararlanılarak toplanmıştır. Çalışma alan araştırmasına dayanmaktadır. Kantitatif yaklaşımın yanı sıra çalışmaya derinlik kazandırmak amacıyla kalitatif yaklaşıma da başvurulmuştur.

Malatya'da ikamet eden Çingeneleri tanıma ve anlamaya odaklanan bu çalışma, Malatya'da Çingenelerin ikamet ettikleri mahallelerde uygulanmıştır.

Betimleyici ve ilişki arayıcı nitelikte olan bu çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın teorik bölümünde literatür taranmış ilgili kavramlar ve kuramlar üzerinde durulmuştur. Uygulamalı bölümde ise anket, enformel görüşme ve gözlemler sonucu elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Konuyla ilgili yerli ve yabancı literatür taranarak, çalışmanın amacına uygun bir anket formu hazırlanmıştır. Araştırma uygulanmadan önce Çingenelerin ikamet ettikleri mahallelerde bir dizi görüşme gerçekleştirilmiş ve çeşitli gözlemlerde bulunulmuştur. Anket uygulamasından önce, ön çalışma yapılmış ve anket formu bu doğrultuda yeniden düzenlenmiştir. Anketler bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Genelde katılımcıların eğitim ve okuryazarlık durumları göz önünde bulundurularak, katılımcıların bir kısmına anket formunu doldurmaları yerine, soruların tek tek okunması yolu seçilmiştir. Ayrıca uygulama esnasında katılımcılarla gerektiği durumlarda anket sorularının güvenilirliğini test edici, destekleyici ve düzeltici enformel görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formunda, çoktan seçmeli soruların yanında, açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Anket formunun ilk kısmında katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin sorulara yer verilmiştir. Anket formunun ikinci kısımda ise katılımcıların genel görünümlerine, sosyo-ekonomik özelliklerine, gündelik hayatlarına ve yaşadıkları sorunlara odaklanılmıştır. Konar-göçerlikten yerleşik yaşam tarzına, takas usulü ekonomik faaliyetlerden modern ekonomik faaliyetlere geçiş gibi, geçmişle günümüz arasındaki değişimi anlamaya yönelik sorular da bulunmaktadır.

2.4. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bilindiği gibi “genelleme” geleneksel bilim anlayışının vazgeçilmez öğelerinden biridir. Üzerinde çalışılan bir dizi sınırlı sayıdaki değişken arasındaki ilişkiler, belirli güvenlik aralıklarıyla değişkenlerin dâhil olduğu evrene genellenir. Evrenin kesin hatlarıyla belirlenmesi araştırmacının bütün sorunlarını çözmez, çünkü evren genellikle bir araştırmacının ulaşamayacağı kadar büyüktür. Bu sebeple evreni temsil etme kabiliyetine sahip sınırlı sayıda birey üzerinden araştırma yapılır. İşte “örneklem” adı verilen bu araştırma unsurlarının isabetli seçimi önem arz etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 101-115). Bu bağlamda Karasar (1999: 109-110)’ın da belirttiği gibi, araştırma, sonuçlarının genellenebilirliği arttıkça değer kazanır. Bilim üretmenin yolu olabildiği ölçüde geniş bir alanda genellenebilirliği olacak bilgiler elde etmeye çalışmak, kısaca evreni geniş tutmaktır. Öte yandan evreni geniş tutmanın bazı avantajları olabileceği gibi dezavantajları da göz önünde bulundurulmalıdır. Karasar (1999:110), evrenin büyüdükçe soyutlaştığını ve ulaşmanın güçleştiğini de ayrıca belirtmektedir.

Evreni temsil edebilecek büyüklükte olması açısından Malatya’da Çingeneleşen içerisinden seçme ve seçilme yaşı olan 18 yaş ve üstü yaklaşık 2500 Çingene vatandaşı olduğu tahmin edilmektedir. Çingenelerin kendilerinden, onlara yakın çevrede yaşayan yerli halktan ve mahalli idarecilerden sayılarıyla ilgili bilgiler alınmıştır. Çingene nüfusuna yönelik Özkan’ın yaptığı 2010 yılına ait çalışmaya göre, Malatya’da 3000 civarı Çingene yaşamaktadır (Özkan, 2010: 29). Öte yandan araştırmamızın zamansal olarak seçimlerin hemen öncesine rastlaması ve muhtarlık seçimi dolayısıyla güncellenmiş listelere ulaşma imkânı söz konusu olmuştur. Bu listelerden elde edilen bilgilere göre, Malatya’da ikamet eden 5000 civarı Çingene vatandaşın olduğu ve

bunların 2500'ünün 18 yaş ve üstü yaşlarda olduğu saptanmış ve örneklem tespiti buna göre yapılmıştır.

Alan araştırması Malatya'da Çingene nüfusunun yoğun yaşadığı 7 mahallede gerçekleştirilmiştir. İl merkezinde bulunan bu mahalleler; Yeşilkaynak (Boztepe), Koşu, Fatih, Hoca Ahmet Yesevi (Afetevleri), Seyran, Yıldıztepe ve Tandoğan'dır.

Sencer ve Sencer (1978: 488)'e göre, bir örneğin sayıca ana evrene oranı minimum %5 olması gerekmektedir. Ancak bu çalışmada, daha kapsamlı ve güvenilir olması amacıyla, örneklem, %10'luk oranla araştırma evreni üzerinden basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Böylece 249 katılımcıdan oluşan bir örneklem oluşturulmuştur.

Malatya ilinin araştırma alanı olarak tercih edilmesinde birçok faktör etkili olmuştur; Çingeneliğin otantisitesini koruduğu düşüncesi ve Malatya ilindeki Çingeneler üzerine daha önce herhangi bir araştırmanın yapılmamış olması, çalışmanın bu alanda gerçekleştirilmesinde rol oynamıştır. Yine, Malatya'da homojen Çingene yerleşimlerinin olmasının yanı sıra, Çingene ve "Gaco" (Çingene olmayan) ilişkilerinin durum tespiti için heterojen yerleşimlerin de bulunması bu alanın seçilmesinde etkili olmuştur.

2.5. Verilerin Analizi

Alan araştırmasından elde edilen verilerin istatistiki analizi ve yorumlanması için sosyal bilimlerde kabul gören SPSS 16.0 (Statistical Packages For Social Sciences) programı kullanılmıştır. Anket yoluyla elde edilen veriler sistemli bir şekilde kodlanarak, SPSS'te oluşturulan veri tabanına aktarılmış ve tüm sorular için frekans değerleri ve yüzdelik payları tablolastırılmıştır.

Daha sonra, oluşturulan basit dağılım tabloları ve çapraz tablolar yorumlanmıştır. Bu yorumlar, enformel görüşme ve gözlemler sonucu elde edilen bilgilerle desteklenmiştir.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Malatya'da Çingenelerle ilgili daha önce yapılmış bir çalışmanın olmayışı, evren belirlenirken, Malatya'da yaşayan Çingene vatandaş sayısı hakkında net bilgilere ulaşılamamasına neden olmuştur. Ancak yukarıda belirtildiği gibi, araştırmanın yerel

seçimlere yakın yapılması bu sorunu büyük ölçüde gidermiştir. Böylece güvenilir kaynaklarda elde edilen bilgiler ışığında evren ve örneklem belirlenmiştir.

Başlangıçta katılımcılar, siyasi ya da etnik fişlemeler olabileceği kaygısıyla tedirgin olmuşlar ancak kendilerinden herhangi bir nüfus veya özel bilgi istenilmediği, araştırmanın bilimsel bir amaç taşıdığı yönündeki açıklamalarla kaygılarının giderilmesi sağlanmıştır. Ayrıca Malatya’da kurulma sürecinde olan “Domları Koruma ve Yaşatma Derneği” eski başkan adayının katkıları çalışmanın sağlıklı yürütülmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Çingeneler gibi kapalı topluluklarda, katılımcıların sorulara doğru yanıt verme olasılığı düşüktür. Bu tür durumlarda enformel görüşmeler ve gözlem yoluyla elde edilen verilerle bu sorun giderilmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın diğer bir zorluğu, genelde okur-yazar sayısının azlığı nedeniyle anket formlarının doldurulmasında yaşanan zaman kaybıdır.

2014’te Malatya ilinde gerçekleştirilen bu çalışmanın sonuçları, bütün Çingenelere genelleme amacı taşımamaktadır. Ancak benzer özelliklere sahip Çingenelere genellenebileceği söylenebilir.

2.7. Araştırma Alanı ve Malatya’da Yaşayan Çingeneler (Dom Grupları) Hakkında Genel Bilgiler

Dom grupları Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun (Elazığ, Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay ve Mersin, Malatya, Adıyaman gibi) birçok ilinde yaşayan Çingene topluluklarıdır. Kendi dilleri olan Domari’yi (ya da Türkçede Domca) korumuşlardır. Ancak Kurmanci, Zazaca ve Türkçe de konuşmakta, Domca’yı daha çok grup içinde kullanmayı tercih etmektedirler. Malatya’da yaşayan Dom toplulukları, diğer Çingene topluluklarına kıyasla haklarında en az bilgiye sahip olunan Çingene gruplarından (Marsh, 2008a: 22).

Malatya’da yaşayan Dom grubu Çingenelerin çoğu, Marsh’a göre, Ortadoğu’daki Dom Çingenelerinin bir koludur ve Türk topraklarının doğusu ve güney doğusuna (Diyarbakır, Antakya, Mardin, Malatya, Elazığ, Adıyaman) 11. yüzyılın başlarında gelmişlerdir. Genellikle Türkiye’nin güney ve doğu bölgelerinde yaşamaktadırlar. Domların çoğu tasavvufi İslam’a ve yerel şeyhlere yakındır ancak Doğubayazıt civarında yaşayanlardan bazıları Yezidi’dir. Yaklaşık 500,000 civarında bir nüfusa sahiptirler ancak bu sayının daha ileri araştırmalarla doğrulanması

gerekmektedir. Genellikle aşırı derecede yoksuldurlar ve pek çoğu konar-göçer ve göçebedir (Marsh, 2008a: 22). Bu bağlamda alanda görüşülenlerin bir kısmı, çok eski tarihlerde atalarının İran üzerinden Horasan'a daha sonra Erzurum ve Tunceli'ye buradan da Malatya'ya geldiklerini belirtmişlerdir.

Malatya'da yaşayan Çingenelerin diğer kısmı ise atalarının nüfus mübadelesi sonucu Adıyaman, Adana, Osmaniye, Kahramanmaraş ve Diyarbakır'a yerleştirildiklerini daha sonra iş bulmak için bu bölgelerden ayrıldıklarını beyan etmişlerdir. Çoğunluğu Çukurova bölgesinde olan akrabaları ile hala görüştüklerini belirtmişlerdir. Bunlar, 1923 Lozan Antlaşması sonucunda yapılan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye'ye geldiklerini beyan etmişlerdir. Daha sonra nüfus mübadelesi ve gönüllü göçler sonucu Türkiye'ye gelen Çingenelerin, sosyo- ekonomik/kültürel ve mesleki özellikleri göz önünde bulundurularak farklı bölgelere yerleştirildikleri bilinmektedir. Görüşülenlerden bazıları Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen insanlarla ilişkilerini sürdürdüklerini, aynı dili konuştuklarını ve bunlarla akraba olduklarını belirtmişlerdir.

Görüşmecilerden bazıları ise atalarının Selanik'ten Diyarbakır'a yerleşmeleri için devlet tarafından kendilerine geniş topraklar verildiğini ancak kısa bir süre sonra Kürt aşiretleri ile sınır vs. sorunlar sonucu Çukurova bölgesine yerleştiklerini buradan da Malatya'ya göç ettiklerini aktarmışlardır. Geçmişte göçebe olarak yaşayan Dom gruplarının günümüzde genelde konar-göçer ya da yerleşik yaşam tarzını benimsedikleri bilinmektedir. Malatya'da yaşayan Çingeneler, atalarının ve kökenlerinin nerden geldikleri hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip değildirler. Dolayısıyla göçer ve konar-göçer yaşam tarzı, haklarında yakın tarihle ilgili soruların cevaplarını dahi muğlak kılmaktadır.

Malatya'da yaklaşık beş bin Çingene bulunmaktadır. Esas merkezlerinin Malatya olduğunu söyleyen "Melikan" veya "Melikli Aşireti" Türkiye'de dağınık olarak göçmen bir şekilde yaşamaktadır. Kendi ifadelerine göre Adana, İskenderun, Gaziantep, Kayseri ve Konya'da akrabaları bulunmaktadır. Bunların başlıca geçim kaynağı horoz (Hint horozu) döğüşüdür (Özkan, 2010: 29). Bunun yanı sıra elekçilik, bohçacılık, toplayıcılık/dilencilik, davul ve zurna çalarak da geçimlerini temin ederler. Yine Malatya'da ikamet eden Çingenelerin büyük bir kısmı Alevi-Bektaşî İslam inancına sahip olup, Cumhuriyet'in ilanından önce Tunceli'den geldiklerini ve Dersim olaylarından sonra Tunceli'de geriye kalan akrabalarının da buraya yerleştiklerini ifade etmişlerdir.

Araştırma alanını oluşturan Koşu, Yeşilkaynak, Fatih, Hoca Ahmet Yesevi, Seyran, Yıldıztepe ve Tandoğan mahalleri derin yoksulluğun yaşandığı ve gecekondulaşmanın yoğun olduğu Malatya'nın kenar semtlerinde yer alan mahallelerdir. Tandoğan Mahallesi dışında tüm mahallelerde homojen Çingene gruplarına rastlamak mümkündür. Malatya'nın yerli halkı bu bölgelerde nadiren ikamet etmektedir. Bazı mahallelerde Çingeneler dışında Van, Muş, Bingöl ve Bitlis illerinden göç sonucu ikamet eden hanelere de rastlanmaktadır.

Araştırma alanı olarak belirlenen bu mahallelerde, Çingene grupların bir arada kümelandikleri görülürken, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen diğer göçmenlerin de aynı şekilde kümelandikleri görülmektedir. Çingene gruplarına ait hanelerin bulundukları arsalarda küçük ve sağlıksız barakalara sıkça rastlanmaktadır. Malatya'da bulunan Dom gruplarının Çingene olmayan vatandaşlardan ve yerli halktan uzak getto tarzı bir yaşam sürdürdükleri söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Bu bölümde araştırma grubunu oluşturan Malatya’da ikamet eden Çingenelerin cinsiyet durumları, yaş durumları, doğum yerleri, medeni durumları, öğrenim durumları, göç durumları ve göçe bağlı sorunları üzerinden, Çingeneleri tanıma ve anlamaya yönelik değişkenlerin analizine başvurulacaktır. Ayrıca bu başlık altında Malatya’da ikamet eden Çingenelerin nicel ve nitel özellikleriyle hane durumlarına yönelik analizler de yapılacaktır.

3.1.1. Cinsiyet Durumları

Cinsiyet, bireylerin toplumsal konumlarını belirleyen ve uygun toplumsal rollerin yerine getirilmesini sağlayan bağımsız değişkenlerdendir. Dolayısıyla cinsiyet, açıklanmaya çalışılan toplumsal gerçekliği anlama açısından önemli bir değişken olarak kabul edilmektedir. Örneklem grubunun cinsiyete göre dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3. Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	168	67,5
Kadın	81	32,5
Toplam	249	100

Tablo 3’de görüldüğü üzere, örneklem grubunun %67,5’i erkeklerden, %32,5’i kadınlardan oluşmaktadır. Öğrenim düzeylerinin yetersizliği ve özellikle ataerkillik kadınların ankete katılımının erkeklerle oranla, düşük seviyede kalmasına yol açmıştır. Bir kısım erkek katılımcıların, hanedeki kadınların ankete katılmasını “*gerek yok*”, “*anlamazlar*” gibi gerekçelerle engelledikleri gözlenmiştir. Bununla birlikte kadın görüşmecilerin %32,5’lik oranı, temsiliyet açısından önemlidir. Çingenelerde ataerkillik hala belli ölçüde geçerliliğini korusa da, kadınların bohçacılık, dilencilik gibi işleri yapmaları belli ölçüde kamusal alanda görünmeleri, toplumsal görünürlüklerinin

olmasına yol açmaktadır. Bu noktada Çingenelerde cinsiyet, tam bir kapalılığı yansıtmamaktadır.

3.1.2. Yaş Durumları

Bireyin toplumsal konumunu ve rollerini anlamada yaş faktörü önemli bir değişkendir. Yaş, bireylerin tutum ve davranışlarının analizinde de önemli bir faktördür. Geçirilen her yaş, kişi için farklı bir bakış açısı ve tecrübe anlamına gelebilmektedir. Örneklem grubunun yaş dağılımı Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Yaş Dağılımı

Yaş Aralığı	Sayı	%
18-23	26	10,4
24-29	55	22,1
30-35	62	24,9
36-41	36	14,5
42-47	16	6,4
48-53	24	9,6
54-59	16	6,4
60+	14	5,6
Toplam	249	100

Tablo'da görüldüğü üzere, katılımcıların %24,9'u 30-35 yaş aralığında, %22,1'i 24-29 yaş aralığında, %10,4'ü (18-23) yaş aralığında ve %9,6'sı 48-53 yaş aralığında yer almaktadır. Bunu %6,4 ile 42-47 yaş aralığı, %6,4 ile 54-59 yaş aralığı ve %5,6 ile 60+ yaş aralığı takip etmektedir. Tablodaki veriler araştırmanın örneklem grubunda yetişkin ve orta yaş kategorilerinde yoğunlaşma olduğunu göstermektedir.

Çingeneliğin (kimlik algısı) anlaşılması ve Çingenelerin genel sorunlarının farklı yaş aralıklarında çeşitlilik gösterip göstermeyeceğinin araştırılmak istenmesi, yaş aralıklarının bu şekilde oluşmasında etkili olmuştur. Alanda yapılan görüşmelerde yaşlıların Çingene olduklarını kabullendikleri ve sorunlarını samimi bir şekilde ifade ettikleri gözlenmiştir. Orta yaş aralığındaki Çingenelerin ise görüşmeye sıcak bakmadıkları ve Çingeneliklerini kabule yanaşmadıkları gözlenmiştir.

Bu durumu, yaşlılarda Çingeneliğe verilen tepkiyi “öğrenilmiş çaresizlik”e bağlamak mümkündür. Orta yaş kategorilerinde (18- 36 yaş) Çingenelik algısının travmatik sonuçlara neden olduğu söylenebilir. Orta yaş Çingenelerin hâkim kültürle iç içe olma mecburiyetleri, Çingeneliklerini gizlemelerine neden olmaktadır. Geçimlerinin temini için çalışmak zorunda oldukları, Çingene oldukları öğrenilince sıkıntı yaşadıkları ve bu tür dışlamalardan dolayı travma yaşadıkları söylenebilir.

3.1.3. Doğum Yerleri

Bireylerin zihniyet dünyası ve yaşam tarzları üzerinde belirleyici etkisi olan doğum yeri faktörü, sosyolojik araştırmalarda büyük öneme sahiptir. Bireyin davranış kalıpları, içinde toplumsallaştığı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapının yansıması olarak görülebilir. Kültürel bellekte yoğun olan kodlar, genelde kişinin doğup büyüdüğü yerde oluşmaktadır. Hayatın havzası ve bireyin zaman içindeki konumuyla bağlantılı olan mekân, bellek, aidiyet, temsiliyet, toplumsallık, iktidar/itaat-rıza gösterme ve statü gibi kimliği oluşturan faktörlerle ilgilidir. Aynı zamanda mekân, kimliğin yansımasıdır, birey ve toplum için referans alanı (Alver, 2007: 17-20) olup bu tür araştırmalar için merkezi önemdedir. Çingenelerin doğum yerlerinin dağılımı Tablo 5’te yer almaktadır.

Tablo 5. Doğum Yerlerinin Dağılımı

Doğum Yeri	Sayı	%
Köy	15	6
Kasaba	6	2,4
İlçe	46	18,5
İl	182	73,1
Toplam	249	100

Tablodan anlaşılabacağı üzere, görüşmecilerin %73,1’i kent merkezi, %18,5’i ilçe, %6’sı köy ve %2,4’ü kasabada doğduklarını beyan etmişlerdir.

Malatya’da yaşayan Çingenelerin büyük çoğunluğu, geçmişte konar-göçer olarak yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Buna rağmen, günümüzde konar-göçer olarak yaşayanların sayısı azdır. Bu durum, bazı yaş aralıklarında doğum yerlerinin farklılaşmasına yol açmıştır.

Yapılan enformel görüşmelerde yaşlı katılımcılar, yaklaşık 50-60 yıl öncesine kadar konar-göçer olduklarını ve mevsimsel şartlara göre yılın çok az bir kısmını Malatya’da geçirdiklerini belirtmişlerdir. 50 ve üstü yaş aralığındaki Çingenelerin doğum yerlerinin ilçe, kasaba ve köylerden oluştuğu, Malatya’nın Akçadağ, Doğanşehir ve Pütürge ilçeleri ve bu ilçelerin köylerinde doğdukları, genç ve orta yaş aralığındaki Çingenelerin doğum yerlerinin ise genelde il merkezi olduğu tespit edilmiştir. Görüşmelerde 66 yaşındaki bir görüşmecinin doğum yeri hakkında söyledikleri, konunun açıklık kazanması açısından önemlidir. *“Atalarımızın sabit evleri yoktu. İki ay bir yerde, üç ay bir yerde konar-göçer halde yaşıyorlardı. Gittikleri köylerde çocukları doğduğunda o köyün nüfusuna kaydettirirlerdi. Ben doğduğum yeri hiç görmedim. Hatırlıyorum, kardeşim Doğanşehir’in Çığlık Köyünde konakladığımız zaman doğmuştu. Şimdi onun kimliğinde doğum yeri “Çığlık”, benimkinde “Elazığ” yazıyor.”* Bu ifadelerden, Çingenelerde geçmişte göçer ya da konar-göçer yaşam tarzının hâkim olduğu ve sabit mekânsal bağlılıklarının bulunmadığı, bunun da doğum yerlerinin farklılaşmasına neden olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan il doğumlu olanlar, genelde genç ve orta yaş kategorisinde yer alanlardan oluşmaktadır. Bu veriler, bu kuşağın, Malatya’da yaşayan Çingenelerin yoğun göç dönemlerine şahit olmadıklarını göstermektedir.

Dolayısıyla Çingenelerin yersiz-yurtsuz bir halk olduğu, taşınmaz mallarla ve tapu belgeleriyle hiçbir işlerinin olmadığı (Fonseca, 2002), bu açıdan Çingenelerde yer, bellek, temsiliyet, toplumsallaşma, statü gibi kimlik biçimlerinin ortaya çıkmasında ve aidiyet duygularını gelişmesinde, doğum yerlerinin ya da sosyalleştikleri kültürel çevrenin sınırlı etkileri olduğu sonucuna varmak mümkündür.

3.1.4. Medeni Durumları

Medeni durum, Çingenelerin sosyal yaşamları ve aile yapıları hakkında önemli bir sosyo-demografik değişkendir. Ayrıca, Çingeneliğe karşı verilen tepki ya da içselleştirme konularında da medeni durum belirleyici role sahiptir. Çingenelerin medeni durumlarının dağılımı Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Medeni Durum Dağılımı

Medeni Durum	Sayı	%
Bekâr	21	8,4
Evli	222	89,2
Boşanmış/ayrı	1	0,4
Eşi ölmüş	5	2
Toplam	249	100

Tabloya göre, Çingenelerin %89,2'si evlilerden oluşmaktayken iken %8'i bekârlardan oluşmaktadır. Bunu %2 eşi ölmüş ve %0,4 boşanmış/ayrı Çingeneler takip etmektedir.

Örneklem kitlesinin büyük çoğunlukla (%89,2) evlilerden oluşması, erken yaşta evliliklerin yoğunluğuna bağlanabilir. Çingenelerde erken yaşta evlilik; geleneksel bir uygulama olması, eğitim seviyesinin düşüklüğü, ailelerin çocuklarına sorumluluk yükleme isteği, gençlerin suça bulaşmasını engelleme amacı gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Boşanma oranlarının bu kadar düşük olmasında da geleneğin büyük etkisi vardır. Enformel görüşmelerde telaffuz ettikleri, “*Biz evlendik mi, ölene kadar bırakmayız, namus vb. şeyler dışında bizde boşanma olmaz.*” ve genelde kız babalarının, “*Gelin gittiğin yerden ancak ölüne çıkar.*” ifadeleri geleneğin boşanmayı engelleyici fonksiyonuna işaret etmektedir. Nitekim Çingenelerde özellikle kadınlar, evliliğin bütün zorluklarına katlanmakta ve evlilik durumunun korunup sürdürülmesinde hayati rol oynamaktadırlar. Ayrıca Çingenelerde, exogamik evliliğin, geleneksel kurallar nedeniyle mümkün olmaması da boşanmaları engelleyici bir faktördür.

3.1.5. Öğrenim Durumları

Eğitim, toplumsallaşma sürecinin temel bir belirleyicisidir. Bu açıdan bireyin bütün yaşamı üzerinde etkili olan eğitim, davranış kazanma, davranış geliştirme, davranış değiştirme gibi süreçleri kapsayan, kişiliğin gelişimine yardımcı olan ve bu çerçevede bireye mevcut değer ve normları öğretmek, onu topluma hazırlayan bir süreçtir. Örneklem grubunun öğrenim durumları Tablo 7’de tabloda yer almaktadır.

Tablo 7. Öğrenim Durumunun Dağılımı

Öğrenim Durumu	Sayı	%
Okur-yazar değil	43	17,3
Okur-yazar	59	23,7
İlkokul mezunu	103	41,4
Ortaokul mezunu	37	14,9
Lise ve dengi okul mezunu	6	2,4
Üniversite	1	0,4
Toplam	249	100

Tablo 7’ye göre, görüşülenlerin çoğu (%41,4) ilkokul mezunu; %23,7’si okur-yazar; %17,3’ü okur-yazar değil; %14,9’u ilköğretim (ortaokul) mezunu; %2,4’ü lise dengi okullar mezunu ve %0,4’ü üniversite mezunudur.

Bu dağılım, Çingenelerin öğrenim düzeylerinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Öyle ki, alanda Çingene çocukları arasında okulu terk etmenin, devamsızlığın yaygın olduğu, dahası, üçüncü, dördüncü sınıfa gelmiş çocukların hala okuma yazma bilmediği gözlenmiştir. Çingenelerin, topluluk normu gereği eğitim kurumlarından uzak durdukları ve çocuğun eğitilmiş olmasının topluluk içinde bir değer taşımadığı, yerel yöneticiler tarafından sıkça dile getirilmiştir. Birçok aile okula gönderecekleri çocukları arasında seçim yapmak zorunda kalmaktadır. Kız çocukları belli bir yaşa geldiklerinde okuldan alınıp evlendirilmekte ve sebep olarak kız çocuklarının diğer erkek çocukları ile kaynaşp, flört etmesinden duyulan korku gösterilmektedir. Okuldan alıp erken yaşta evlendirmek, birçok aile için kız çocuklarına güvence sağlamanın bir yolu olarak görülmektedir (Akkan vd., 2011: 62-63; FSG, 2010: 12).

Yapılan enformel görüşmelerde Çingene çocukların okulda başarılı olamamalarının çeşitli nedenlerinin olduğu saptanmıştır. 48 yaşındaki bir kadın görüşmecinin, “Biz çocuklarımızı mahalle okullarına gönderiyoruz. Mahallede bizim göçer olduğumuz biliyorlar. Çocuklar bir hafta falan isteyerek okula gidiyor, daha sonra gitmek istemiyor. Çocuklara Çingene falan diyorlarmış. Allah var öğretmenleri çok iyi ama arkadaşları dalga geçiyor, Çingene falan diye...” ifadeleri, dışlanma nedeniyle çocukların okuldan uzaklaştıklarını ve bu durumun okulu terk etme ile sonuçlandığını göstermektedir.

Dolayısıyla, önyargı, kalıpyargı, dışlama, damgalama gibi sorunlar, Çingenelerin okulu yarıda bırakmalarına ya da okula hiç gitmemelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Yılığür'ün (2012: 139) de belirttiği gibi, marjinal yoksulluk bölgelerinde yaşayanlara, kolay kolay değişemeyecek bir etiket gibi yapıştırılan grup temelli algılar; eğitim olanaklarını olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Etnik aidiyetleri ortaya çıktığında, bulundukları alanda önyargılar tarafından kısıtlanmaya başlarlar. 11 yaşındaki bir çocuğa neden okula gitmediği sorulduğunda, dile getirdiği *“Beni sevmiyor arkadaşlar, Çingen diyorlar, benle oyun oynamıyorlar, dalga geçiyorlar, ben de daha gitmedim, gitmem de...”* ifadeleri, birçok dışlanma kombinasyonunu barındırmaktadır. Alandaki başka çocuklar da benzer gerekçeler göstermişlerdir. Çingene damgası ve yoksulluğun acı dünyasını hisseden çocuğun bu ifadeleri, düşük öğrenim düzeylerinin nedenlerini açıklar niteliktedir. Yine bir görüşmecinin, *“Bizim çocuk öğleye kadar okul, sonra ışıklarda araç camı silme ve ayakkabı boyacılığı yapıyor. Derslerini anlamadığını söyledi, okulu bıraktı.”* sözleri, çocukların okulda başarılı olamama ve terk etme nedenleri arasında, aile gelirine katkıda bulunmak amacıyla çalış(tırıl)mamaları da bulunmaktadır.

Çoğu Çingenenin formel eğitim sitemine dahil olamamasının en önemli nedenlerinden biri de konar-göçer yaşam tarzıdır. Enformel görüşmelerde bir görüşmecinin *“Baharın sonuna doğru Van'a çalışmaya gidiyoruz. Mecburen çocuklarda geliyor. Okulların kapanmasına bir ay kala okula gidemiyorlar. Aynı şekilde okul başlarken de yaklaşık bir ay geç geliyorlar.”* ifadeleri, konar-göçerliğin eğitim süreçlerine engel olduğunu göstermektedir.

Alanda Çingenelerde görülen eğitim sorununa yönelik 54 yaşındaki görüşmecinin ifadeleri şu şekildedir: *“Çocuklarımız anaokullarına ve kreşlere gidemiyor, okul öncesi eğitim alamıyor, maddi durumumuz yok, yeterince eğitilemiyor, geriden geliyor. Son zamanlarda içimizde okuyup da memur, öğretmen, doktor, olanlar var ama bunlar da çok az, kaldı ki onlar da çocukları okusun diye bizim toplumumuzdan ayrı duruyorlar ve bu yüzden bizim çocuklarımız onları kendilerine örnek alamıyor.”* Bu ifadeler, Çingenelerin sosyo-ekonomik ve kültürel imkânlar açısından yetersiz olduklarını, bu nedenle eğitim sürecinde sağlıklı yol alamadıklarını anlatmaktadır.

Giddens'ın da belirttiği gibi; klasik sosyolojide, eğitim imkânları sayesinde yoksul çocukların da toplumsal piramidin üst basamaklarına çıkacak yeteneklerle

donanabileceklerini, bunun ise, bütün çocukların eğitim olanaklarına eşit koşullarda ulaşmasıyla geçerli olabileceğini belirtmektedir. Ancak son zamanlarda eğitim sosyolojisi alanında yapılan çalışmalarda, eğitim sürecinin sınıfsal veya etnik farklılıkları yeniden üretecek şekilde katmanlaştığı görülmektedir (Giddens, 2008: 432-433). Hem sınıfsal açıdan toplumun alt katmanlarında yer alan hem de çok boyutlu dışlama pratiklerine maruz kalan Çingeneler, eğitimin katmanlaşma sürecinde etkilenmektedirler. Çingeneler örneğinde eğitim, toplumdaki sınıfsal farklılıkları yumuşatacak bir eşitleme alanı olmaktan çok, onları yeniden üreten bir katmanlaşma alanı olarak belirmektedir (Akkan vd. 2011: 62).

Elde edilen bulgular Çingeneler üzerine farklı yer ve zamanlarda yapılmış çalışmalarla da örtüşmektedir. Örneğin Türkiye’de yapılan bir araştırmada, Çingenelerde okur-yazar olmayanların oranı yaklaşık %75’tir (FSG, 2010: 12). Alp ve Taştan’ın yaptığı araştırma sonuçlarına göre ise, Çingeneler arasında; okur-yazarlık %30-40 gibi bir oranla genel olarak Türkiye ortalamasının çok altındadır. (2011: 32-33). Ayrıca Kolukırık’ın 2006 yılında Tarlabası Çingeneleriyle yaptığı çalışmanın bulgularına göre, okur-yazar olmayanların oranı %25,6, ilkokul eğitimini yarıda bırakanların oranı %17,8, ilkokul mezunu olanların oranı %37,8 ve ilkokul sonrası okuma oranı %12,2’dir (2006, 9).

Dolayısıyla, toplumun sosyo ekonomik ve sosyo kültürel yapısını ileriye taşıyacak olan öğrenim düzeyinin, Çingenelerde düşük olması, mevcut olumsuz konumlarının devamına hizmet etmektedir.

3.1.6. Ebeveynlerinin Öğrenim Durumları

Eğitimin geçmiş kuşaklar aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarılması, ebeveynlerin eğitim durumlarını önemli kılmaktadır. Zira eğitim, genellikle anne ve babanın eğitim geçmişinin bir aynası olarak çocuğa yansımaktadır. Örneklem grubunun ebeveynlerinin öğrenim durumları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 8. Ebeveynlerin Öğrenim Durumu

Ebeveynlerin Öğrenim Durumu	Anne		Baba	
	Sayı	%	Sayı	%
Okur-yazar değil	220	88,4	139	55,8
Okur-yazar	26	10,4	77	30,9
İlkokul mezunu	3	1,2	32	12,9
Ortaokul mezunu			1	0,4
Toplam	249	100	249	100

Tablo 8'e göre, görüşülenlerin annelerinin %88,4'ü okur-yazar olmayan; %10,4'ü okur-yazar ve %1,2'si ilkokul mezunu iken, babalarının %55,2'si okur-yazar olmayan; %30,9'u sadece okur-yazar, %12,9'u ilkokul mezunlarından oluştuğu görülmektedir.

Ebeveynlerin eğitim seviyeleri oranlarına bakıldığında, çarpıcı farklılıkların olduğu görülmektedir. Öğrenim düzeyi ve cinsiyet ilişkisi bağlamında, erkeklerin eğitim oranı daha yüksektir. Bu durum, eğitimdeki cinsiyet farklılığının Çingenelerde de yaşandığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Annelerinin düşük eğitim seviyeleri, alanda görüşülen kadınların öğrenim düzeyleriyle paralellik göstermektedir. Evde kız çocuklarının çalışan anneye destek olmak amacıyla diğer kardeşlerinin bakıcılığını üstlenmesi ve kız çocuklarının okutulmasına sıcak bakmayan ebeveynler, kadınların eğitim seviyelerinin düşüklüğünün temel nedenleridir.

Görüşülenlerin çoğu, eğitim seviyesinin düşüklüğünün nedeni olarak ebeveynlerini suçlamaktadır. Görüşülen ebeveynler ise, bu durumdan hem bir önceki kuşağı, hem de çocuklarını sorumlu tutmaktadır. Görüşülen orta yaştaki bireylerin çoğunun neden okula gitmedikleri ya da yeteri kadar eğitim görmedikleri sorulduğunda dile getirdikleri, *“Bizim zamanımızda okul çok fazla bilinmezdi, babamız bilmezdi, muhtar bizi okula yazdırırdı.”* ifadeler, okula ilişkin bilinçlerinin olmadığını ya da onları eğitime kanalize edecek sosyal ortamın bulunmadığını göstermektedir.

Görüşülen yaşlı bireylere eğitimle ilgili sorular sorulduğunda ise, dile getirdikleri, *“Biz anne babamızdan görmedik ki çocuğumuza öğretilim, biz cahil insanlarız, bir de eskiden en iyi şey zanaatkârlıktı, ondan okumadık ve okutmadık, şimdi işler değişti.”* ifadeler de eğitim düşüklüğünün nedenlerine dair izlekler sunmaktadır. Bu ifadeler, geçmişte zanaatkârlığın yaşam şartlarına sunduğu ekonomik ve kültürel

kolaylıklardan dolayı, Çingenelerin formel eğitime ihtiyaç duymadıklarını ortaya koymaktadır. Çingenelerde, aile içi eğitimlerinin bir parçası olan usta çırak ilişkisi, ebeveynlerden çocuğa miras kalmakta ve sermaye şekilleri bu temel üzerine kurulmaktadır. Bundan dolayı geçmişte formel eğitimle ilgili kısıtlılıklar onlar için büyük sorun teşkil etmemekteydi. Ancak Çingenelerin icra ettikleri mesleklere ihtiyacın ortadan kalkmaya başladığı günümüzde, özellikle mesleklere sahip olmada eğitimin gerekliliği göz önünde bulundurulursa, sorunun Çingeneleri daha büyük çıkmazlara götüreceği söylenebilir.

Çingenelerde öğrenim düzeyi düşüklüğüyle ilgili 54 yaşındaki bir erkek görüşmecinin “*Babamız okumamış, biz de okumadık, çocuğumuz da okumaz...*” ifadeleri, Çingenelerde kültürel sermaye birikimlerinin, bir sonraki kuşak için model oluşturduğunu düşündürmektedir. Çingenelerde görülen bu durumu Bourdieu (akt. Swartz, 2011: 208-209), şu şekilde izah etmektedir: “Başarıyla kültürel geçmiş arasında bir bağ vardır. Çocukların eğitim esnasında gösterdikleri performans, anne babalarının mesleki statülerinden ya da paralarından çok, onların eğitim geçmişiyle ilgilidir”. Eğitim kurumunu kültürel sermaye ve diğer (ekonomik, sosyal) sermaye boyutlarını olumlu yönde etkileyen bir unsur olarak gören Bourdieu, eğitimin gizil amacının olduğunu ve bu gizil amacın kıt olan kültürel sermayeyi, farklı toplumsal sınıflar arasında eşitsiz bir biçimde dağıttığını ileri sürmektedir (Bourdieu, 1988: 78; Aktay, 2007:482). Dolayısıyla Çingene grupların eğitimsel başarıları, doğrudan doğruya sahip oldukları kültürel sermayenin miktarı ile ilişkilidir (Aktay, 2007: 482).

Öte yandan eğitimsizliğin temelinde ekonomik yetersizliklerin rol oynadığını, aynı durumun Çingeneler için de geçerli olacağını düşündürmektedir. Şöyle ki, toplumsal konumun tayininde etkili olan öğrenim durumu, eğitimsiz yoksullar için genelde toplumsalın aşağı katmanlarına işaret etmektedir. Kültürel sermayelerini çocuklarına aktaran ebeveynlerin çocukları, formel eğitim sisteminin başarılı kategorilerinde yer almaktadır (İlhan, 2013: 178). Zira yoksulluk halinin süreklileştiği bölgelerde, bireylerin eğitime erişimleri söz konusu yoksulluk hali tarafından kısıtlanmaktadır.

Bu bulgular, Çingenelerde düşük eğitim döngüsünün uzun bir süre daha devam edeceğine işaret etmektedir. Dar bir alanda sosyalleşen Çingeneler, bir sonraki kuşak için rol model olarak bu döngünün devamlılığına sebebiyet vermektedir. Kolukırık’ın (2006: 2) da belirttiği gibi, okul yaşamında ve eğitim sürecinden uzaklaşma, Çingene ve

Çingene olmayan arasındaki önyargıyı pekiştirmekte ve farklılaşmayı keskinleştirmektedir. Çingeneler için, Çingene olmayanın tanımı “okuyan ve iyi bir mesleğe sahip” bu farklılaşmanın somut bir göstergesi olarak düşünülebilir.

3.1.7. Göç Durumu

Göç, bir mekân değiştirme işlevinin yanında, insanların ve toplumların bilincinde derin izler bırakan toplumsal bir olaydır. Tarihin her devrinde değişen siyasal, toplumsal ve çevresel faktörlerle birlikte yaşam koşullarındaki değişmelere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Koyuncu, 2011: 37). Sürekli göç etmeleri, farklı kültürlerle karşılaşmaları ve konar-göçerlik üzerine kurulu yaşam felsefeleri, Çingeneleri ve Çingeneliği anlamada göç olgusunun ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Örneklem grubunun göç durumları Tablo 9’da ele alınmaktadır.

Tablo 9. Malatya’ya Göç Durumu

Göçle Gelme	Sayı	%
Evet	57	22,9
Hayır	192	77,1
Toplam	249	100

Tablo 9’dan anlaşılabacağı üzere, Malatya’ya göç ile gelenlerin oranı %22,9 iken, hiç göç etmediğini belirtenlerin oranı %77,1’dir.

Ancak alanda yapılan görüşmelerde Çingenelik imgesinin temelini, göçebelikle ilişkilendiren çoğu görüşmeci, “*kendi ailelerinin Malatya’nın yerlisi olduğunu, komşularının göç ile geldiği*” yönündeki beyanları, göçle gelenlerin oranının daha yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Malatya’nın yerlisi olduklarını söyleyen görüşmecilerin, aslında göç geçmişlerinin çok eski zamanlara dayandığı, 1935-1970’li yıllarda dedelerinin göç ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Mahalleye ilk göç edenlerin en son göç edenleri “*onlar göçer, Çingene, biz Malatyalıyız, yerliyiz*” gibi ifadelerle hakir görmeleri ve en son gelenlerin ilk gelenlere Çingeneliklerini devretme çabası olarak düşünülebilir.

Malatya mahallelerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, göç sürecinde öncelik sırasına göre kente tutunma düzeyinin yüksek olduğu, öncelik sırasına göre ilk gelen göçmenlerin, görece daha iyi bir geçinme stratejisi ve kentlilik düzeylerinin olduğu,

ancak en son gelen göçmenlerin kente tutunma düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2003).

Kentsel alanlara yerleşmek amacıyla yapılan göçler sonucu, kente uyum sağlamada Çingene olmayanlara oranla daha zorlu koşullarla karşı karşıya kalan Çingeneler, göç ettikleri bölgelerde sosyo-ekonomik zorlukların yanı sıra, kimlikleri nedeniyle de birtakım zorluklara maruz kalmaktadırlar.

Genelde uzun bir süre yerleşik hayat süren Çingenelerin, göçer ve yarı göçer Çingeneleri, basit yaşantılarından dolayı “Çingene” olarak damgalamak suretiyle kendi kimliklerini gizledikleri görülmüştür. Bu durum Malatya’da ikamet eden Çingenelerin, yerli olduklarını beyan ederek, Çingeneliğin içerdiği olumsuz anlam ve imgelerden kurtulmak istediklerini düşündürmektedir. Dolayısıyla Çingene mahallerinde “Çingenelik” sonradan gelenlere atılarak, Çingenelikten aklanma, Çingenelikten azade yeni bir kimlik edinme ve bu kimlik üzerinden topluma eklemlenme yönünde bir çabanın bulunduğu söylenebilir.

3.1.8. Göçün Nedeni

Göç, bulunulan yerden ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı başka bir yere hareket şeklinde gerçekleşmektedir. Örneklem grubunun Malatya’ya göç etme nedenleri Tablo 10’da ele alınmaktadır.

Tablo 10. Göçle Gelenlerin Göç Etme Nedenlerinin Dağılımı

Göç Etme Sebebi	Sayı	%	Geçerli %
İşsizlik	26	10,4	45,6
Evlilik	9	3,6	15,8
Kan davası	11	4,4	19,3
Akrabalarım-eş dost	11	4,4	19,3
Toplam	57	22,9	100
Göç olmadı	192	77,1	
Genel Toplam	249	100	

Tabloya göre, %77,1’lik kesim içerisinde konar-göçer olup, Malatya’da ikamet edenler bulunmaktadır. Yine bu oranın bu denli yüksek çıkmasına, Çingeneliklerini göçebelikle ilişkilendirenlerin göç etmediklerini belirtmeleri neden olmuştur. Yaklaşık

bir asır önce gerçekleşen göç hareketlerinin, bir kısmı nüfus mübadelesi kaynaklı iken, diğer kısmı göçebe yaşam tarzından konar-göçerliğe ve yerleşikliğe geçiş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çingenelerde göç etmede rol oynayan en önemli unsurun iş bulmak amacıyla (%45,6) olduğu görülmektedir. Çingene usulü mesleklerin daha çok kırsal bölgelere hitap etmesi, göçer yaşam tarzlarına uygun şekilde geçimlerinin teminini de sağlamaktaydı. Ancak toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin yanı sıra, teknolojik yenilenmeler sonucu Çingene usulü mesleklerin kaybolması da kaçınılmaz olmuştur. Mesleklerinin özelliğini kaybetmesi, Çingenelerin kentlerin kenar bölgelerine yerleşmelerine ve enformel işlere yönelmelerine neden olmuştur. Göçerlikten, yarı göçerliğe ve yerleşikliğe geçişin en büyük nedeni sayılabilecek sanayileşme, Çingenelerin kentlere yerleşiminde önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Tabloya göre, kentlere göç etmede diğer önemli faktör akrabalarının/tanıdıklarının yanına (%19,3) yerleşmedir. Bu durum, göç edenler açısından avantajlı olduğu için tercih edilmektedir. Zira akraba ve tanıdıklardan yardım görmeleri ve böylesi ağlar sayesinde iş imkânlarına kolay ulaşmaları, göç edenler açısından kente tutunma ve kültürel uyumu kolaylaştırıcı işlevlere sahiptir. Malatya'da homojen Çingene yerleşim bölgelerinin oluşumunda, bu göç nedeninin etkisinin bulunduğu vurgulanmalıdır. Kente yeni gelen göçmenler, akrabalar-tanıdıklar sayesinde kentin olanaklarından faydalanmak ve yabancılık çekmemek amacıyla akrabalarının yoğun olduğu semtleri tercih etmektedirler.

Çingenelerin Malatya kent merkezine göç etmelerinde kan davası da (%19,3) önemli bir faktördür. Çingene aşiretleri arasında gerçekleşen kan davalarının, aşirete mensup diğer aileleri de ilgilendirmesi, bu oranın yüksek çıkmasına neden olmuştur.

Göçün önemli bir nedeni ise (%15,8) evliliğdir. Elazığ, Diyarbakır ve Mardin'de bulunan Dom aşiretleriyle, Malatya'da bulunan aşiretler arasında kız alıp verme nedeniyle gerçekleşen göçler söz konusudur. Bu göç nedeni erkeklerde nadir iken, genellikle kadınlarda fazla olmaktadır.

Aslında göçe neden olan etmenler, Çingeneler için farklı anlamlara sahiptir. Zira göç sürecinden önce birçoğunun göçebe hayat yaşaması ve belli yerleşim yerlerinin olmaması, göçün Çingene boyutunu göstermektedir. Göç, Çingeneler için sürekli tekrar eden eylemler silsilesini içermektedir. Bundan dolayıdır ki göçü, Çingeneler için çoklu

yerleşim yerlerinden, belli bir yere yerleşme olarak tanımlamak daha doğru olacaktır. Araştırmanın verileri bu genel yargıyı doğrular niteliktedir.

3.1.9. Göçe Bağlı Sorunlar(ı)

Göç, özü itibariyle sorunlu bölgelerden (itici), sorunsuz bölgelere (çekici) doğru gelişen bir olgudur (Mutluer, 2003: 13). Büyük umutlarla göç eden Çingenelerin, göç edilen alanlarda, umduklarını bulamaması ise birtakım sorunlara yol açmaktadır. Bu kapsamda Malatya’ya göç eden Çingenelerin göçe bağlı sorunları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 11. Göçe Bağlı Sorunlarının Dağılımı

Göçe Bağlı Sorunlar	Sayı	%	Geçerli %
Ekonomik sıkıntılar	19	7,6	33,3
Çevreye uyum problemi vb.	9	3,6	15,8
Dışlanma	12	4,8	21,1
Hepsi	17	6,8	29,8
Genel Toplam	57	22,9	100
Göç olmadı	192	77,1	
Toplam	249	100	

Tablo 11’de görüldüğü üzere ekonomik sıkıntılar (%33,3), Malatya’ya yerleşen Çingenelerin yaşadıkları sorunların başında gelmektedir. Özellikle Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan Çingenelerin, kırsala özgü geçim stratejilerinin azalmasıyla kentlere göç ederek enformel işlere yöneldikleri bilinmektedir. Mesleki formasyon gerektiren işler konusunda gerekli niteliğe sahip olmayan Çingeneler, emek piyasasında marjinal işlere yönelmektedirler. Böylesi işlerden geçimlerini sağlayamamaları onları yoksulluk sarmalına hapsedmektedir. Ekonomik ve sosyal imkânlarla ulaşmaları da mümkün olmadığından durumları daha da zorlaşmaktadır.

Kente göç edenlerin yaşadığı önemli sorunlardan biri de dışlanmadır (%21,1). Bu anlamda, Çingenelerin mekânsal olarak damgalanmış bu mahallelerde yaşıyor olmaları, dışlanmalarını kolaylaştırmaktadır. Örneğin, iş ve sosyal yardımlara başvurularında ikamet bilgilerinin istenmesiyle Çingene olduklarının açığa çıkması, dışlanmalarına neden olabilmektedir. Akkan vd.’nin de (2011: 99) belirttiği gibi,

toplumun gözünde Çingene algısını tanımlayan Çingene mekânlarının damgalanması, Çingenelerin toplumla bağlarını koparan ve her alanda yaşanan sosyal dışlanma pratiklerini de belirleyen bir çıkmaz olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kente göç edenlerin yaşadıkları önemli sorunlardan biri de çevreye uyum (%15,8) problemleridir. Yerleşik yaşam tarzına yabancı sayılan Çingenelerin, göç ile birlikte uyum sorunlarının ortaya çıkması; istihdam, barınma, sosyal yardımlara ulaşma, dışlanma gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Genellikle kırsal bölgelerden kentlere olan göçleri ile Çingeneler, ekonomik ve kültürel yetersizlikleri ile kentsel koşullara yenik düşmekte ve yeni göç edenler ile önceki göçmen kuşaklar arasında toplumsal ayrışma problemlerinin doğmasına neden olmaktadır. Göç sürecinde öncelik sırasına göre dışlanma, kente uyum ve ekonomik zorlukların önceden göç edenler ve en son göç edenler arasındaki farklılıkları, Çingeneliklerini devretme çabası şeklinde gerçekleşmektedir. Zira sosyal dışlanmayı deneyimleyen önceden göç edenler, sosyal dışlanma vb. zorluklara karşı direnme stratejileri geliştirdikleri ve en son göç edenlerin, bu zorluklar karşısında daha kırılgan oldukları ve giderek içselleştirdikleri, bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

Görüşülenlerin yaklaşık üçte biri (%29,8), belirtilen sorunların hepsi ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda göç sonucu ekonomik sıkıntılar, çevreye uyum problemleri ve dışlanma gibi sorunların aslında birbiriyle bağlantılı sorunlar olduğu yadsınmamalıdır.

3.1.10. Sorunların Devamı

Göç edenlerin, göç sırasında ve sonrasında karşılaştıkları ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlar ve bu sorunlara verdikleri tepkiler (Tufan ve Özgür, 2009: 85), konunun anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda Çingeneleri ve Çingeneliği anlamanın imkânı, sadece yaşantıları ile değil, yaşadıkları problemlerin analiziyle de ilintilidir. Genellikle kente göç edenler, belli bir zaman aralığında göç ettikleri yerlere uyum sağlama ve diğer zorluklarla mücadele yeteneklerini geliştirmektedirler. Önceki kuşaklara mensup göçmenlerin, sorunlarını yeni göçmenlere devretmesiyle birlikte avantajlı konuma geçtikleri birçok çalışmada mevcuttur (Işık ve Pınarlıoğlu, 2003; Erder, 2001). Göç sonrası devam eden sıkıntılara ait dağılım Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12. Göçten Sonra Devam Eden Sıkıntılar

Devam eden sıkıntılar	Sayı	%	Geçerli %
Ekonomik sıkıntılar	15	6	26,3
Çevreye uyum zorluğu	4	1,6	7
Dışlanma	30	12	52,6
Hepsi	8	3,2	14
Toplam	57	22,9	100
Göç olmadı	192	77,1	
Genel Toplam	249	100	

Tabloda görüldüğü üzere, görüşülenlerin, %52,6'sı dışlanma, %26,3'ü ekonomik sıkıntılar, %7'si çevreye uyum zorluğu ve %14'ü bu sıkıntıların hepsinin devam ettiğini belirtmişlerdir.

Erder'e göre göç sürecinin bazı özellikleri yoksulların kendi içlerinde katmanlaşmalarına yol açmaktadır. Göçmenlerin geldikleri alanlarda sahip oldukları sermaye birikimleri (ekonomik-sosyal sermaye), kente tutunma stratejileriyle doğru orantılı rol oynamaktadır. Özellikle küçük kentlerden veya ilçelerden göç eden göçmenlerin daha avantajlı bir konuma sahip oldukları, buna karşın, kente hiçbir sermayeye sahip olmadan gelen grupların hem kente entegrasyon süreci hem de iş piyasasına eklemlenme biçimleri, diğerlerinden çok daha karmaşık özellikler göstermektedir (2001: 288-290). İstihdam ve sermaye bakımından marjinallikleriyle bilinen Çingenelerin, Erder'in de belirttiği gibi kente eklemlenme biçimleri, çoğunlukla Çingene olmayan göçmenlere göre daha zorlu bir hal almaktadır.

Bu kapsamda Tablo 11 ile karşılaştırıldığında; bu tabloda ekonomik sıkıntıların ve çevreye uyum problemlerinin azaldığı görülmektedir. Malatya'da yaşayan Çingenelerin kente uyum süreci ile geçinme stratejilerini geliştirdikleri ve bu sayede bu zorluklarını azalttıkları görülmektedir. Ancak dışlanma algısının artmasında, kente göç edildikten belli bir süre sonra bu problemin farkına varılmasının yattığı akla gelmektedir. Zira, damgalanmış mekânlara yerleştiklerini ve kimliğin deşifre edilmesinde rol oynayan mekânsal özelliklerin, sosyal dışlanma problemlerini ilerleyen süreçlerde arttırması kaçınılmaz olmaktadır.

Madanipour (2003) eskiden olduğunun aksine, günümüzde sosyal dışlanmayı, bazı birey ya da grupların etiketlenmesi ve temel sosyal haklardan mahrumiyet

ekseninde gelişen bir süreç olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, Çingene damgası ya da sosyal dışlanma göçün başlangıcında asgari düzeyde (%21,1) hissedilirken, belli bir süre sonra daha sık hissedilen (%52,6) bir süreç olarak deneyimlenmektedir.

3.1.11. Nicel ve Nitel Özellikleriyle Hane Durumları

Kültür ve kimliğe ilişkin çalışmalarda haneye ilişkin bulgular, aile yapısı, yaşam tarzı, yoksulluk durumu gibi faktörlerin anlaşılmasında önemli bir gösterge olarak kabul edilebilir. Örneklem grubunun yaşadığı hanenin nüfus yoğunluğu aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 13. Hane Nüfusu Dağılımı

Hanede Yaşayan Birey Sayısı	Sayı	%
İki	5	2
Üç	10	4
Dört	29	11,6
Beş	63	25,3
Altı	41	16,5
Yedi+	101	40,6
Toplam	249	100

Tablo 13'ten anlaşılacağı üzere, görüşülenlerin %40,6'sı yedi ve üzeri kişi, %16,5'i altı kişi, %25,3'ü ise beş kişi ile aynı hanede yaşadıklarını beyan etmişlerdir. Bu veriler, Çingenerde hane başına düşen kişi sayısı ortalamasının 5,7 olduğunu göstermektedir. 2012 Tuik, Nüfus ve Konut Araştırmaları verilerine göre, Türkiye Hanehalkı büyüklüğü ortalaması 3,7'dir (www.tuik.gov.tr, 2014). Dolayısıyla araştırmaya konu olan Çingenerde hane başına düşen kişi sayısı, Türkiye ortalamasının üzerindedir. Hanehalkı nüfus sayısının bu denli yüksek olmasında çocuk sayısının fazla olması, yaşlı anne ve babasıyla birlikte yaşayanlar, kocası hapiste olan kadınların çocukları ile baba evinde ikamet etmesi gibi faktörler de etkili olmuştur.

Türkiye geneline ilişkin bir raporda hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riskinin de arttığı ileri sürülmektedir. Hanehalkı büyüklüğü 3 veya 4 kişiden oluşan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı %13,8 iken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı %51,9 olarak belirtilmiştir (www.tuik.gov.tr, 2014).

Dolayısıyla, Çingenelerde görülen yoksulluğun önemli bir nedeninin kalabalık haneler olduğu söylenebilir.

Ancak hanede yaşayan birey sayısının Çingeneler için belli avantajlarının bulunduğu da vurgulanmalıdır. Sözgelimi, kalabalık aile, Çingene aşiretlerinde güç ve otoritenin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Yine kalabalık ailelerde geçinme stratejileri, aile içerisindeki tüm bireyler tarafından sağlanmaktadır. Ayrıca enformel işlerde kalabalık hane olmanın bazı avantajları da vardır. Örneğin, hanede yaşayan çocuklar ve gençler hurda-kâğıt-plastik toplayıcılığı yaparken, bu hurdaların ayrıştırma işlerini yaşlılar yapmaktadır. Kısaca, hanede yaşayan birey sayısının fazlalığı, yoksulluklarının bir nedeni olsa da, Çingeneler için bazı sosyal, kültürel ve ekonomik avantajları olan bir özellik olarak da değerlendirilebilir.

3.1.12. İkamet Ettikleri Konutun Fiziki Durumu

Konutlar, özellikle de Çingene konutları, fiziksel görünümleriyle içinde yaşayanların kültürel özelliklerine dair izlekler sunmaktadır. Sınıfsal konum, statü gibi olgularla da ilişkili olan konut, sosyolojik araştırmalarda önemlidir. Örneklem grubundakilerin yaşadıkları konutların fiziksel durumu Tablo 14’te yer almaktadır.

Tablo 14. Yaşanılan Konutun Fiziki Durumu

Konut Çeşitleri	Sayı	%
Gecekondu	96	38,6
Apartman dairesi	2	0,8
Müstakil betonarme	45	18,1
Müstakil kerpiç	66	26,5
Müstakil ahşap	1	0,4
Baraka	39	15,7
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin %38,6’sı gecekondu, %26,5’i müstakil kerpiç ev, %18,1’i müstakil betonarme ev ve %15,7’si baraka tipi evlerde yaşamlarını idame ettirmektedirler.

Gecekonduya yaşayanların oranının yüksek çıkmasının (%38,6) temel nedeni, Çingenelerin genellikle gecekondu mahallelerinde yoğunlaşmasıdır. Malatya’nın kenar

mahallelerinde bulunan, genellikle bir arsa üzerine özensiz bir şekilde inşa edilmiş, tek katlı ve sağlık koşulları açısından yetersiz konutların yoğunlaştığı bir profile sahip olan araştırma alanı, Malatya'nın diğer mahalleleri ile mukayese edildiğinde, birer çöküntü alanı olarak değerlendirilebilir. Buralarda yer alan çok sayıda gecekondulu tip konut, genellikle kerpiç ve sonradan eklenmiş tuğla odalarla bütünlüğü olmayan, küçük, bağımsız odacıklar şeklinde geniş bir alana yayılmıştır. Evler genellikle 50-60 m² civarında olup, sağlık koşulları açısından elverişsizdir. Genelde her konut bir avluya yerleşmiş ve her avluda ortalama iki baraka bulunmaktadır. Arsa üzerine inşa edilen ana konut, genellikle aile büyüklerine aittir. Arsanın her köşesine, evlenen çocukları için, ahşap iskeletli, tek odalı, içeriden karton, ve dışarıdan naylon çadır vb. izole edilmiş baraka tipi konutlar bulunmaktadır.

Arsanın ortasında veya ana konutun içerisinde bulunan banyo ve tuvaletler ortak kullanılmaktadır. Malatya kent alanında bulunan konut tipleriyle kıyaslandığında, oldukça elverişsiz özelliklere sahip Çingene konutları, kendilerinin geliştirdikleri ilkel yöntemlerle inşa edilmiştir. Arsa içerisinde bulunan ana evde anne, baba ve çocuklar yaşamaktadır. İlk evlenen erkek çocuk eşi ile birlikte ana konuta yerleşmektedir. Çocuklarını erken yaşta evlendiren aileler, ekonomik bağımsızlığı olmayan bu yeni aileyle aynı konutta yaşamak zorunda kalmaktadır. Daha sonraki çocuklar evlendiklerinde, anne babasıyla aynı evde yaşayan büyük çocuk için ya arsanın bir köşesine karton ya da çadırdan baraka tipi ev inşa edilmekte ya da mevcut evin yanına odacık(lar) eklenerek bölünmüş ev¹¹ tipi konutlar ortaya çıkmaktadır. Tuvaletin ortak kullanıldığı bazı konutlarda, tuvaletin kapısı bir bez parçası ile ya da teneke parçaları ile yapılmıştır.

Müstakil betonarme ve müstakil kerpiç evlerin çoğu, Malatya'da Afet Evleri adıyla bilinen mahallede yaklaşık 40 yıl önce kamu kuruluşları tarafından deprem vb. doğal felaketlerden etkilenenler için inşa edilmiş, ancak günümüzde genellikle Çingene ailelerin yerleştiği alanlardır. Bu evlerin temel özellikleri bakımından gecekondulardan farklı oldukları söylenemez. Genellikle kent merkezine uzak bir arsa içerisinde hurda vb. satış malzemelerinin biriktirildiği bu konutlar, yaşam alanı olma özelliğinin yanında iş etkinliklerinin yürütüldüğü bir mekân olarak da karşımıza çıkmaktadır.

¹¹ Tuvalet, banyo ve mutfakın ortak kullanıldığı, her aile için bir odanın olduğu konut biçimidir.

Niteliksel açıdan oldukça elverişsiz olan Çingene konutları, renkli yaşam tarzlarına dair bir görünüm de sunmaktadır. Konut girişinde bulunan renkli eşyalar, duvarlarda asılı renkli manzara vb. resimler, evi süslemek için kullandıkları dantel tarzı örtüler ve yapay çiçeklerin renkliliği, yaşam tarzlarındaki renkliliğe işaret etmektedir.

3.1.13. Konutun Hukuksal Statüsü

Birey için en az konutun niteliği kadar hukuksal statüsü de önemlidir. Zira bir konut sahibi olmak, Çingeneler için ekonomik rahatlama ve yerleşik yaşama (komşuluk, aidiyet vs.) tekabül etmektedir. Dolayısıyla bir konuta sahip olmak, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel ve psikolojik olarak da olumlu etkileri olan bir durumdur. Çingenelerin yaşadıkları konutların hukuksal statüsü Tablo 15'te yer almaktadır.

Tablo 15. Konutun Hukuksal Statüsü

Konutun Hukuksal Statüsü	Sayı	%
Kira	64	25,7
Bana ait	75	30,1
Ücretsiz	94	37,8
Müşterek	16	6,4
Toplam	249	100

Araştırmada baraka tipi evler konut bazında ele alınmıştır. Bu nedenle, ücretsiz konutlarda yaşayanların (%37,8) oransal bakımdan yüksek çıkması, ailelerine ait gecekondularına inşa ettikleri baraka tipi konutların sayıca fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Yine ücretsiz konutlar içerisinde az da olsa anne-babalarına ve akrabalarına ait konutlarda yaşayanlar da bulunmaktadır.

Kendilerine ait konutlarda yaşayanlar (%30,1), bu konutları önceden cüzi fiyatlarla aldıklarını beyan etmişlerdir. Bu konutların çoğu 1940 ve 1950'li yıllarda satın alınmış olup, bu bölgede yeni konut satın alan yok denecek kadar azdır. Nitekim çoğu görüşmeci bu konutların, babadan kalma olduğunu beyan etmişlerdir. Kendilerine ait bir eve sahip olmak, özellikle de bir gecekonduya sahip olmak, her yoksul konutta olduğu gibi Çingeneler için de barınma işlevinin yanında geçinme stratejileri bakımından da önemli bir gerekliliktir. Zira yaşadıkları mekan, aynı zamanda yaptıkları enformel işlerin organizasyonunda büyük bir işlevi yerine getirmektedir. Katı atık

toplayıcılığıyla uğraşan ailelerde, konut avluları, kağıt, plastik, hurda malzemelerinin ayrıştırıldığı ve geri dönüşüm fabrikalarına götürülmeden önce beklettikleri bir depo işlevi görmektedir. Bu nedenle bir konuta sahip olmak barınma ihtiyacının yanında bir geçim stratejisi alanı olarak da düşünülebilir (Akkan vd., 2011: 36-37).

Kiraladıkları konutlarda oturanların (%25,7) çoğu ise, Çingene olmayan ailelerin bu mahallelere taşınmak istemediğini, bu nedenle ev sahiplerinin mecburiyetten evlerini kendilerine kiraladıklarını ifade etmişlerdir. Başka mahallelerde ev sahiplerinin Çingenelere kiralık ev vermedikleri, verseler bile mahallelinin buna karşı çıktığı, birçok görüşmeci tarafından ifade edilmiştir.

Kiracı olmanın Çingeneler için yoksulluk, dışlanma gibi sorunları artırıcı etkisi yanında başka olumsuz etkileri de vardır. Gecekondu dahi denilemeyecek bu konutlarda, temiz su, tuvalet, banyo gibi temel ihtiyaçların bulunmadığı gözlenmiştir. Aylık kira bedelleri düşük olduğundan bu evler Çingeneler tarafından tercih edilmektedir.

Nitekim görüşülen bir kadınının *“Bu evde kim oturmak ister, bir çocuğumun sakatlık maaşı (300 TL) var. Başka gelirim yok. Bu evi de 125 TL’ye tuttum. Ne düzgün bir tuvaleti var ne de banyosu, içeride farelerle yaşıyoruz. Yine de inşallah bizi buradan çıkartmazlar, yoksa nereye gideriz. Bize (Domlar’a) kimse ev vermez. Yıkık, dökük, tek odalı da olsa bir evim olsaydı, böyle perişan olmazdık.”* ifadeleri kiracılığın diğer yoksullardan farklı olarak Çingenelerde daha şiddetli acılara yol açtığını düşündürmektedir.

Genel olarak denilebilir ki, Çingeneler, elverişli mekânlardan yoksun bir halde yaşamlarını idame ettirmektedirler. Elverişsiz, sağlık ortamlarından yoksun bu konutlarda yaşamaları ve bu yerleşim alanlarının “Çingene mahalleleri” olarak damgalanması, onların mevcut hallerinin devam edeceğini düşündürmektedir.

3.1.14. Evde Kullanılan Eşyalar

İhtiyaçlar hiyerarşisinde ilk sıralarda yer alan hane, bu yönüyle barınma ihtiyacının yanında aile hayatının merkezini oluşturmaktadır (Tenikler, 2007: 170). Bu açıdan hanenin fiziki ve hukuki durumu kadar, ihtiyaçları karşılayacak temel eşyaların varlığı da önemlidir. Çingenelerin evlerinde kullandığı eşyaların dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 16. Evde Kullanılan Eşyaların Dağılımı

Eşyalar	Sayı	%
Buzdolabı	245	98,4
Çamaşır makinesi	243	97,6
Bulaşık makinesi	20	8
Fırın	44	17,7
Şofben	9	3,6
Dikiş makinesi	29	11,6
Klima	2	0,8
Oturma grubu	72	28,9
Bilgisayar	7	2,8
Ütü	219	88
Televizyon	243	97,6
Toplam	249	-

Not: Bir ve birden fazla seçenekle yanıtlanmıştır.

Tablo 16'ya göre, görüşülenlerin evlerinde kullandıkları eşyalar sırasıyla, en çok buzdolabı (%98,4); çamaşır makinesi (%97,6) ve televizyon (%97,6) dur. Hanelerde bulunan buzdolaplarının çoğu genelde tek kapılı olup ikinci el olarak temin edilmiştir. Yine çamaşır makinalarının çoğu da ikinci el temin edilen merdaneli ya da yarı otomatiktir. Bu yönüyle, genelde ikinci el eşya aldıkları ya da toplayıcılık yaptıkları evlerden kendilerine bağışlanan eşyaları kullandıkları söylenebilir.

Tabloya göre, oturma grubuna sahip olanların oranı (%28, 9) düşüktür. Evlerde oturma grubu yerine sandalye ve minderlerin yaygın olduğu gözlenmiştir. Kullanılan diğer eşyalar sırasıyla, fırın (%17,7); dikiş makinesi (%11,6) ve bulaşık makinası (%8)'dir.

Şofbenin evlerde bulunmaması dikkati çekmiş ve çoğu evde banyo sobasının bulunmadığı, banyo ihtiyaçlarını ocakta ısıtılan su ile karşıladıkları tespit edilmiştir. Bilgisayara sahiplik oranı ise oldukça düşüktür.

Çingenelerin evlerinde kullandıkları eşyalar, yoksulluklarının boyutunu göstermekle kalmayıp, tüketim eğilimlerini de göstermektedir.

3.2. Meslek ve Çalışma Hayatı

3.2.1. Meslek Durumları

Meslek hem birey, hem de toplum açısından önemli fonksiyonlara sahiptir. Sosyal yaşamın tamamında etkili olan meslek, bireyin değer yargıları, dünya görüşü, alışkanlıkları ve yaşam tarzının göstergesi olarak önem taşımaktadır. Çeşitli sosyo-kültürel/ekonomik boyutları ve fonksiyonları olan meslek, toplumsal etkileşimin temel bir belirleyeni olarak öne çıkar ve maddi kazanç sunumlu işlerden/uğraşlardan tümüyle farklılaşır (İlhan, 2008:314). Örneklem grubunun herhangi bir mesleğe sahip olup olmama durumu Tablo 17’de ele alınmaktadır.

Tablo 17. Meslek Durumları

Meslek	Sayı	%
Evet	12	4,8
Hayır	237	95,2
Toplam	249	100

Tablo 17’de görüldüğü üzere, Çingenelerin büyük çoğunluğunun (%95,2) herhangi bir mesleği bulunmamaktadır. Meslek sahibi olduklarını söyleyenlerin oranı ise %4,8’dir.

Geçmişte elekcilik, bakırcılık ve kalaycılık gibi mesleklere sahip olan Çingeneler, günümüzde marjinal ve düşük statülü işlere yönelmişlerdir. Çingenelerin vasıfsız işlerde yoğunlaştığı ve geçmişte var olan mesleklerinin, fordist/post-fordist üretim mekanizmalarının ortaya çıkması, küreselleşme ve teknolojik gelişmeler sonucu işlevsiz hale geldiği söylenebilir. Çingenelerin bu gelişmelere ayak uyduramaması, Çingeneleri kültürel ve ekonomik açıdan daha zorlu süreçlere götürmüştür. Çingene kimliğini yansıtan mesleklerinin yok olması, Çingeneleri, genellikle Çingene olmayanların hoşlanmadığı ya da yapmak istemedikleri marjinal geçici ve kayıt dışı sektörlerde çalışmaya zorlamıştır. Çingenelerde herhangi bir mesleğe sahip olamama durumu, onları ekonomik, kültürel ve psikolojik açıdan olumsuz etkilemektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu 2010 verilerine göre, Türkiye’de resmi işsizlik oranı %10,6 olarak belirlenmiştir (www.tuik.gov.tr, 2014). Tablodaki veriler, Türkiye’de bulunan Çingenelerin sürekli iş sahibi olma açısından yapılan araştırmalar ile benzerlik taşımaktadır. Örneğin, Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma ve İnsana

Yakışır İş Koşulları Sorunları Aralık 2010 raporuna göre; Türkiye’de bulunan Çingene topluluklarının, istihdama erişimde çok önemli engellerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Antakya, Çorlu ve Bartın’da katılımcıların tamamına yakını, işsizliğin kendi toplulukları için en ciddi problem olduğunu belirtmişlerdir. Her üç bölgede de Çingenelerin büyük çoğunluğunun, resmi olarak işsiz oldukları rapor edilmiştir: Antakya’da Dom ve Çorlu’da Roman topluluğu içerisinde işsizliğin %90’ın üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bartın’da yapılan araştırma sonuçlarına göre, topluluğun tamamına yakınının işsiz olduğu ortaya çıkmıştır (FSG, 2010: 18).

Öte yandan, Çingene kadınları, erkeklere oranla daha geçici ve güvencesiz işlerde çalışmaktadırlar. Mesleki formasyon gerektirmeyen bu işler, kadınların meslek hayatına dahil olamamasının en önemli nedenleri arasındadır. Çingene usulü mesleklerin işlevsel olduğu dönemlerde, kadınların mesleki yeteneklerinin en az erkekler kadar olduğu, buna karşın genellikle endüstriyel beceri gerektiren modern mesleklere dâhil olmadıkları düşünülebilir.

Türkiye’nin çeşitli yerlerinde Çingene grupları üzerine kapsamlı araştırmaların sonuçlarını ortaya koyan bir rapora göre; genellikle, sosyal güvenlik ve sözleşme kapsamında çalışanlar yok denecek kadar azdır. Söz konusu işler, çoğu zaman geçici, yarı zamanlı ve kayıt dışı olmakla birlikte, işlerde çoğu zaman sağlık ve güvenlik şartları tamamen göz ardı edilmektedir. Bu bağlamda, Çingenelerin bulabildiği vasıfsız işler, el emeğine dayanmaktadır. Kalfalık veya ustalığa dayalı zanaatkârlık sahasında iş bulabilme olanakları ise azdır. Ayrıca araştırmada, Çingenelerin terfi etmek ya da maaş zammı gibi talepleri olduğunda, sebep gösterilmeden işten atılma ve sigorta primlerinin ödenmemesi gibi yaptırımlarla karşılaştıkları tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ırk ayrımcılığı da önemli bir unsurdur: “Çingeneler iş bulma konusunda etnik kökenleri nedeni ile belirli dezavantajlar ve ayrımcılıkla karşılaşmakta ve iş olanaklarına erişimleri bu nedenle engellenmekte veya “geleneksel” olarak sınıflandırılan sınırlı sayıda düşük vasıflı meslekler haricinde sadece vasıf gerektirmeyen sıradan işler bulabilmektedirler” (Uzpeder vd., 2008: 57; FSG, 2010: 17).

Çingene gruplarında etnik ayrımcılığın iş alanındaki yaygınlığına Malatya’da yaşayan Çingenelerde de sıkça rastlanılmıştır. Görüşmecilerden birinin, “*Uzun bir süreden sonra Dom olduğumu gizleyerek bir petrol ofisinde pompacı olarak işe başladım. Üç ay boyunca diğer pompacılarla birlikte muhasebeciye günlük hesap*

veriyorduk. Ben bir kuruş açık vermedim. Nasıl ki Dom olduğumu öğrenmişler patron beni işten attı. Nasıl öğrenmiş, diye merak ettim. Orada ki arkadaşlarımdan söylediğine göre, mahallemde Dom olmayan biri beni görmüş ve bu Çingene diye patrona söylemiş. Daha sonra asıl mesleğim olan elektrikçilik alanında iş buldum. Beni patronum ve şirket çalışanları çok seviyorlardı. Bana, senin Çingene olduğunu öğrendim, ama sen çok dürüstsün diğerleri gibi değilsin dedi. Bu defa diğer arkadaşların da öğrendiğini işitince kendim işten çıktım. Bana öyle bakmasalar da ben rahat edemiyordum. Sanki bana kötü bir damga vurulmuş gibi hissettim. Şimdi ise bir asfalt şantiyesinde şoförlük yapıyorum. Oradan da öğrenirlerse bu defa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinden iltica isteyeceğim. Öğrenmesinler diye çarşıda yürürken Dom olanlarla konuşmuyorum, kuzenimle, kardeşimle. Bunun acısını kimse bilemez.” ifadeleri, aslında Çingenelerin maruz kaldıkları çok boyutlu dışlamanın kendileri için işsizliğe de neden olabildiğini göstermektedir.

Pek çok araştırmada sosyal dışlanma, doğrudan işsizlik ile ilişkilendirilmektedir. Görüşülen birçok kişi, işsizliğin hem kendisi hem de ailesi için olumsuz sonuçlar doğurduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, işsizlik nedeniyle ekonomik mahrumiyetin yanı sıra onuruna, özsaygısına ve özgüvenine yönelen türlü olumsuzluklar, sembolik şiddetin varlığına işaret etmektedir. Sennett (1972)’in de vurguladığı üzere, bu tür sınıfsal ayrımların ve bu ayrımlara eşlik eden içsel ve dışsal sembolik şiddetin karakterler üzerinde açtığı yaralar sebebiyle kişilerin yaşadığı eziklik, değersizlik hissi, özsaygı yitimi ve diğer karakter bozuklukları ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, Çingenelerin, işsizlik nedeniyle endişe, karamsarlık, aile yaşamında çözümler, sosyal kültürel değerlerde gerileme, içinde bulunduğu toplumdan uzaklaşma gibi pek çok dışlanmaya yol açan sorunla da karşılaştığı düşünülmektedir.

Temelde işsizliğin ve marjinal işlerin getirdiği sorunların yanı sıra güvencesiz bir ortamda çalışılan ve sosyal yardımlarla ayakta kalınan bu döngü, Çingenelerin sadece sosyo-ekonomik değil sosyo-kültürel olarak da olumsuz etkilemektedir. Byrne (1999: 13-19)’nin de belirttiği üzere, gelirden daha çok günü kurtarma, ya da geçim stratejilerini oluşturan koşullarla hareket etme durumu, ekonomik alanda sosyal dışlanma sürecinin belirleyicisi olmaktadır. İşsizlikle katmerleşen güvencesizlik problemi, aynı zamanda dışlanma alanlarını ve süreçlerini de tetiklemektedir.

Kimliklerinden kaynaklanan önyargılar, Çingene gruplarının ekonomik faaliyetlerde, dezavantajlı konumlarını açıklayacak başka bir faktördür. Bireylerin ait

olduğu gruba yönelik önyargılar, formel iş alanlarına istihdamlarını etkilemekle kalmayıp, orta düzeyli enformel iş alanlarındaki faaliyetlerde de bir dizi sorunlarla karşılaşmalarına yol açmaktadır. Örneğin, esnaf olmak isteyen birçok görüşmeci, grup kimliğinden dolayı, tüketicilerin kendilerini tercih etmeyecekleri kaygısıyla bu isteklerini/amaçlarını gerçekleştirememektedir.

3.2.2. İş/Uğraş Alanları ve Geçinme Stratejileri

Bireyin, hayatını sürdürebilmesi ve yaşam kalitesini arttırabilmesi ekonomik gelirine bağlıdır. Çingenelerden düzenli bir işi olmayan veya meslek sahibi olmayanların geçimlerini sağladıkları işler Tablo 18’de yer almaktadır.

Tablo 18. İş/Uğraş Alanları ve Geçinme Stratejileri

Geçimin Sağlandığı İş	S	%
Aldığım yardımlarla	38	15,3
Irgatlık/Rençberlik	3	1,2
Nakliyecilik	1	0,4
Hurdacılık	12	4,8
Hamallık	9	3,6
Ayakkabı boyacılığı	3	1,2
Seyyar satıcılık	8	3,2
İşportacılık	25	10
Gündelikçi/Mevsimlik işçi	86	34,5
Müzişyenlik	3	1,2
Kalaycılık	3	1,2
Çobanlık	4	1,6
Kağıt toplayıcılığı	12	4,8
Falcılık	3	1,2
Elekçilik	3	1,2
Bohçacılık	34	13,7
Diğer	2	0,8
Toplam	249	100

Tablo 18'e göre, görüşülenlerin %34,5'i gündelik/mevsimlik işçi statüsünde geçimini sağlamaktadır. Bunu sırasıyla, aldığı yardımlarla (%15,3); bohçacılıkla (%13,7); işportacılıkla (%10); kâğıt-hurda toplayıcılığıyla (%4,8); hamallıkla (%3,6) ve seyyar satıcılıkla (%3,2) geçimini sağlayanlar takip etmektedir.

Gündelik/mevsimlik işlerle uğraşanlar, çok düşük ücretle çalıştıklarını ve nadiren iş bulabildiklerini beyan etmişlerdir. Gündelik işler, erkekler için vasıfsız inşaat işleri (boya, inşaat malzemeleri taşıma vs.), kavak kabuğu soyma, kavak doğrama, mevsimlik tarım işçiliği, gibi işlerden, kadınlar için ise temizlikçilik, kayısı çekirdeği seçiciliği ve mevsimlik tarım işçiliği gibi işlerden oluşmaktadır.

İşleri olmadan vakıf ve kamu (valilik, belediye vs.) kurumlarından aldıkları yardımlarla geçinenler (%15,3), genellikle yaşlı veya çalışamayacak durumda olanlardır.

Bahçeli konutların yoğun olduğu mahallede, kâğıt/hurda toplayıcılığı diğer bir iş koludur. Ayrıca görüşmeler esnasında yaptıkları işlerle ilgili sorulara samimi cevap vermeyen katılımcılara da rastlanmıştır. Özellikle dilencilik yapan kadın katılımcılar, aslında bohçacılık yaptıklarını iddia etmişlerdir.

Yaşam tarzları, Çingenelerin düzenli işlerden ziyade, bağımsız ve esnek işleri tercih etmelerinde etkili olmuştur (Fonseca, 2002). Ancak göçer yaşam tarzından konar-göçerliğe, konar-göçerlikten yerleşikliğe doğru değişen yaşam tarzları, Çingenelerin çalışma yaşamlarına dair radikal bir dönüşüme neden olmuştur. Son yıllarda gelişen sanayi sektörü ile birlikte geleneksel mesleklerini kaybeden Çingeneler, kentlerin kenar bölgelerinde yarı yerleşiklik ya da yerleşik yaşam tarzlarının dayattığı marjinal işlere yönelmek zorunda kalmışlardır. Yeni mesleklerin ediniminde gerekli niteliklere sahip olmamaları, kentlerde geçici/güvencesiz çalışmaya mecbur olmalarına yol açmıştır.

Çingenelerin çalışma alanları oldukça çeşitli olmakla birlikte, yerleşikliğin ve konar-göçerliğin mekânsal biçimlenmesi, gelir getirici etkinliklerini de farklılaştırmıştır. Zira araştırma alanında konar-göçerlerin çalışma alanları sadece Malatya ile sınırlı olmayıp geçim stratejilerine bağlı olarak, genellikle bahar aylarında Van ve çevresinde bohçacılık vb. gelir getirici faaliyetleri de içermektedir. Yaz aylarında yapılan çalışma amaçlı göçlerde, daha çok, Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan iller tercih edilmektedir. Pek çok görüşmeci, ekonomik nedenlerden dolayı belirli iş kollarında, konar-göçerliğe mecbur olduklarını belirtmişlerdir. Konar-göçer yaşam tarzının Çingeneler için neden bu kadar önemli olduğunun çalışma hayatıyla ilgili olan

boyutunu, görüşmecilerden biri şu şekilde belirtmiştir: *“Yaz aylarında sürekli göç ederiz. Genellikle Van, Batman, Mardin-Nusaybin’e gideriz. Orada oldukça rahatız, kimse bize Çingene demez. Bu bölgelerde bulunan Kürtler bizi daha iyi benimsiyor. Ha şu var sigortalı bir işim olsa yazları göç etmem. İş buldukça çalışıyoruz, iş bulamayınca biz gidip buluyoruz işte, Van’da veya başka illerde...”*

Konar-göçerliğin geçinme stratejileri için gerekli olduğunu belirten Malatya’da yaşayan Çingenelerden bazıları, nisan ayında Van, Diyarbakır gibi illere hatta yurtdışına (Azerbaycan, Gürcistan, Kuzey-Irak) çerçilik (pazarlama), kalaycılık, elekçilik gibi işler için göç etmektedirler. Görüşmecilerden bazıları elek işlerinin Türkiye’de yok olduğunu ancak Gürcistan’ın bazı bölgelerinde elekçiliğin hala geçerliliğini koruduğunu belirtmişlerdir. Azerbaycan ve Kuzey Irak’a gidenler ise buralarda daha rahat ticaret yaptıklarını dile getirmişlerdir.

Malatya’nın kenar mahallelerinde ve kent merkezine yakın yerlerde konumlanan Çingenelere, iş, istihdam ve güvence üçgeninde bakılacak olunursa, yaşamlarını idame ettirmek için yerleşik toplumsal önyargılarla da mücadele eden, iş bulmak için sürekli mekân değiştiren, vasıfsız ve ağır/tehlikeli işlerde çalışan Çingeneler, geçimlerini temin etmede zorlanmaktadırlar. Çok çalışmalarına rağmen temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadırlar.

Öte yandan, etnik grupların ya da etnik azınlıkların, iş piyasasına girmelerinde önemli engellerin olduğu yaygın kabul görmektedir (Bkz. Standing, 2014: 150; Fraser, 2005; Hancock, 2002). Örneğin, etnik grupların marjinal işlere yöneliminin nedenleri üzerine çalışmalar yapan Wilson, bu grupların; farklı bireysel donanımları, var olan işgücü piyasası alışkanlıklarına benzer olmayan yapısal özellikleri ve işe alınırken maruz kaldıkları ayrımcılık nedeniyle enformel işgücü piyasalarındaki enformel işlerde yoğun olarak çalıştıkları saptamasında bulunmuştur (2003: 429). Ancak ayrımcılığın doğrudan iş alanına yansımalarının yanında, başka alanlarda yapılan ayrımcılığın da dolaylı yollardan iş/meslek edinmede olumsuz etkileri olduğu göz ardı edilmemelidir. Eğitim ve diğer alanlarda ayrımcılığa maruz kalan Çingeneler, hayatlarının diğer safhalarında da ayrımcılıkla karşılaşmaktadırlar. İşsiz ya da marjinal sektörlerdeki görüşmecilerin, bu işlere neden yöneldiğine dair hikayelerinde, düzenli işlerden uzak kalmalarında eğitim yıllarında uğradıkları ayrımcılık ve Çingene oldukları için çırak-kalfa olarak çalıştırılmama gibi faktörlerin de etkili olduğunu düşündürmektedir.

Türkiye genelinde olduğu gibi Malatya’da ikamet eden Çingeneler de elekçilikle (kalbur) özdeşleştirilmektedir. Görüşmecilerin çoğu, atalarının elekçi olduğunu Malatya, Sivas ve Elazığ hattındaki tüm köylerde elekçilik yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ancak günümüz şartlarında elekçilik, eleme işlemi yapan değirmenlerin yaygınlaşmasıyla yok olmaya yüz tutmuştur.

Teknolojik gelişmeler sonucu bu mesleklerin (elekçilik, kalaycılık, çerçilik) ekonomik değerinin kalmadığını belirten bir görüşmecenin, *"Elekçilik bizim ekonomik olarak en üst seviyede olduğumuz dönemlerin mesleğiydi. Dedem ve babam yaz aylarında elek yaparlardı. Aynı şekilde benim gençliğim de bu işle geçti. O zamanlar ekonomik olarak çok daha iyi durumdaydık. Saygınlığımız vardı. Gittiğimiz yerlerde bizi paylaşılamazlardı. Ama özellikle yaklaşık son 15 yıl içinde elekçilik tamamen yok oldu. Şimdi görüyorsun, elimden bir iş gelmiyor. Eşim ve çocuklarım çalışıyor, ben eve bakıyorum. Bunu hangi erkek ister, ama elimden bir iş gelmiyor, diğer işleri de (gündelik işler) ben yapamam."* İfadeleri, Çingenelerde yaşanan mesleki dönüşümün sonuçlarına vurguda bulunmaktadır.

Bu bulgular ışığında, kendilerine özgü mesleklerinin yok oluşu, onları sadece ekonomik olarak değil, kültürel anlamda da olumsuz etkilemiştir. Tarihsel süreçte Malatya’da yaşayan Çingenelerin mesleki formasyonlarının köklü değişimi, vasıf gerektiren işlerde değil, Çingene olmayanların yapmak istemediği, düşük prestijli ve tehlikeli/riskli işlerde yoğunlaşmalarına neden olmuştur.

3.2.3. Çalışma Hayatında Kadının Konumu

Çingene ailelerinde kadının aile içinde; ev işleri, çocukların bakımı gibi faaliyetlerin yanı sıra, aile bütçesine büyük katkısı vardır. Dilencilik, bohçacılık, hurda ve kâğıt toplayıcılığı, kayısı fabrikalarında geçici çalışmak suretiyle aslında ailenin geçiminde doğrudan etkisi vardır. Hanede çalışan kadınların iş dağılımları Tablo 19’da yer almaktadır.

Tablo 19. Hanede Çalışan Kadınlar ve İş Dağılımları

Çalışan Kadınların Ne İş Yaptığı	Sayı	%
Çalışmıyor	40	16,1
Gündelikçi-Temizlikçi	50	20,1
Çocuk bakıcılığı	2	0,8
Dilencilik/Toplayıcılık	134	53,8
Fabrika işçisi	11	4,4
Diğer	12	4,8
Toplam	249	100

Tabloya göre, kadınlarının yarısından fazlasının (%53,8) “dilencilik/toplayıcılık” yaptıkları görülmektedir. Dilencilik/toplayıcılık, içerisinde bohçacılık, dilencilik, hurda, kâğıt toplayıcılığı vb. işleri barındırmaktayken, bu durum, Çingenelerde daha çok dilenme olgusuna denk düşmektedir.

Bohçacılık; çarşaf, masa örtüsü, perde, çeyizlik eşya gibi kalemleri kapsayan bir aktivitedir. Aşkın (2011: 145)’ın da belirttiği gibi bohçacılar, kırsal ve/ya da düşük gelir gruplarının yerleşim bölgelerinde, kadınların dışarıya çıkıp alışveriş yapma olanaklarının sınırlı olduğu mekânlarda, genellikle kadın müşterilere, ev ev dolaşıp satış yapma faaliyetlerini içerir. Bohçacılıkla daha fazla gelir elde etmek amaçlanmaktadır.

“Toplayıcılık”, dilencilüğün pejoratif içerimlerini gizlemek amacıyla kullanılmaktadır. Dilenciler, genelde nakit paranın yanı sıra, günlük ihtiyaçlarını giderecek temel gıda, giyecek, yakacak vs. malzemeleri talep etmektedirler. Görüşülen kadınların bir kısmı, gittikleri yerlere bohçacılık yapmaya gittiklerini, yeterli satış yapamayınca “mecburiyetten”, bir kısmı ise bohça malzemeleri için yeterli sermayeleri olmadığı için dilendiklerini beyan etmişlerdir.

Ancak son zamanlarda kent merkezinde bohçacılığın rağbet görmemesi ve kırsala ulaşım imkânlarının büyük ölçüde azalması, kadınları çöplüklerde hurda-kâğıt toplayıcılığına zorlamaktadır. Kadınlar, hurda-kağıt toplamanın dilencilikten daha zor olduğunu, yapılan görüşmelerde sıklıkla dile getirmişlerdir. Bir kadının, “*Biz sabah 7 gibi çıkarız işe, küçük çocuklara 10 yaşında kızım bakar. Kim ister çöp karıştırmayı, mecburum, dilenmek istedim, bizim ki (kocam) izin vermedi. Dilenmek bu işten daha iyidir. Kendi kendime diyorum bu gün iyi çalış, Pazar günü dinlenirsin. Bir türlü olmuyor, yetiştiremiyorum. Herhalde ölene kadar dinlenmek yok bana...*” ifadeleri

geçimlerini sağlamak için, sağlıklı ve kötü koşullarda çalışmalarının hem kendi sağlıklarını hem de ailelerini olumsuz etkilediğini göstermektedir.

Gündelikçilik-temizlikçilik yapanlar ise (%20,1), genelde apartman merdiveni yıkama, mevsimlik tarım işçiliği, kayısı çekirdeği seçme gibi işleri yapmaktadırlar.

Herhangi bir işle uğraşmadıklarını söyleyenlerin ise (%16,1), bir kısmı yaşlı, bir kısmı da ev hanımıdır.

Öte yandan Çingenelikleri, sabıkalı oluşları, vasıfsızlıkları ya da tembelliklerinden dolayı çalışmayan erkeklerin, kadınların hane geçimini sağlayacak özne konumunda olmalarını açıklamaktadır. Bu bilgiler ışığında Pearce'nin de belirttiği gibi, yoksulluğun kadınlaşması kavramı, (Gilbert, 2000) kendilerini ve ailelerini geçindirmek zorunda kalan Çingene kadınlarını hatırlatmaktadır. Yoksulluğun derin yaşandığı bu mahallelerde, kadınlar ve çocuklar daha çok etkilenmektedir. Çocukların dahi çalışmak zorunda kaldıkları ve eğitimlerini tamamlayamadıkları gerçeği, bu döngünün, Malatya'da bulunan Çingenelerde uzun süreceğini düşündürmektedir.

3.2.4. Sosyal Güvence Durumu

Sosyo-ekonomik/kültürel göstergelerin anlaşılmasında sosyal güvence durumu önemlidir. Örneklem grubuna ait sosyal güvence durumları Tablo 20'de yer almaktadır.

Tablo 20. Sosyal Güvence Durumu

Sosyal Güvence	Sayı	%
Hiçbir güvencem yok	1	0,4
SGK	8	3,2
Genel Sağlık Sigortası	240	96,4
Toplam	249	100

Tablo 20'den anlaşılacağı üzere, örneklem grubunun %3,2'si SGK'dan faydalanmakta iken, %96,4'ü faydalanmamaktadır.

Genel sağlık sigortası¹², bireylerin gelir durumuna göre prim ödeyerek ya da hiç ödemediği yararlanabilecekleri bir sistemdir. Genel sağlık sigortasının Çingene aileler

¹² Genel sağlık sigortasından prim ödemediği faydalanmak için yapılan gelir testinde, ailenin kişi başına düşen geliri **asgari ücretin üçte birinden az olanlar** yani aylık geliri yaklaşık 300 TL'nin altında olanlar herhangi bir prim ödemediği bu sistemden faydalanabilmektedir. Ancak emeklilik için genel sağlık sigortası geçerli değildir.

için, oldukça önemli fonksiyonları vardır. Zira yapılan sosyal yardımlar için referans teşkil eden bu sistem, sağlık ve sosyal yardımların alınmasında rol oynamaktadır.

Ancak araştırma alanında, prim ödeyerek genel sağlık sigortasından faydalanan 8 aileye rastlanmıştır. Geriye kalanların hemen hemen hepsi, prim ödemedi bu sağlık sisteminden faydalanmaktadır. Tablo 18’de yapılan işler çerçevesinde düşünülürse, gündelik işlerde ve diğer sektörlerde güvencesiz çalış(tırıl)ma sorunu ortaya çıkmaktadır. Kent yaşamı içerisinde marjinal, enformel işlerle geçimlerini sağlayan Çingenelerin, ağır ve sağlıksız çalışma koşullarına güvencesizliğin de eklenmesi, onları olumsuz etkilemektedir.

Malatya’da yaşayan Çingenelere ait sosyal güvence verileri ile benzerlik taşıyan çalışmaya göre, Çingeneler arasında işsizlik oranının %80-85 civarındadır. Görüşme yapılan kişilerden, sosyal güvenlik sistemine dâhil bir şekilde çalışanların oranının %1-2 civarında olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Alp ve Taştan, 2011: 23).

Geçim stratejilerinin günü kurtarma üzerine idame ettiren Çingeneler için en çok istenilen şey, güvenceli (SGK) bir işe sahiplik olarak ileri sürülebilir. Ancak enformel ağlar, Çingenelere güvenceli iş imkanı sunma konusunda yetersiz kalmaktadır. Güvenceli bir işe duyulan özlemi araştırma alanındaki bir görüşmeci şu şekilde ifade etmektedir: *“Çocuğum hasta, iyi ki yeşil kart verdiler, Allah devletten razı olsun. Bedava hastanelere gidiyoruz. Birkaç kez işe girdim ama iki ya da üç ay sonra çıkarıyorlar. Nedenini sorduğumuzda, işçi fazlalığı var diyorlar. Bizi işten attılar ona mı yanayım, çocuk hasta tekrar yeşil kart çıkarma işlemleri bir ay sürüyor, ona mı? Organize sanayi bölgesindeki fabrikalara başvuruyoruz. İş başvuru formunda referans istiyorlar, kimi göstereyim. Adres istiyor, zaten çoğu bu mahallenin ismini görünce hiç çağırmıyor. Şimdi işe çağırdılar, sigortalı ama gitmeyeceğim, ya yine çıkarırlarsa, çocuk hasta haftalık kontrolleri var, tekrar yeşilkart çıkarana kadar ölür...”*

Bu bağlamda Çingenelerin iş, istihdam ilişkilerinde mekânsal damgalamanın da etkili olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Çingenelerin yaşadıkları mekânsal damgalamanın emek piyasası ile ilişkileri noktasında Kempen (2002), istihdam ederken adrese dayalı ayrımcılığa dair yeterli veri olmamasına rağmen, bunun sıkça gündeme gelen bir fenomen olduğunu belirtmektedir. Malatya’da yaşadıkları mahallelerin, Çingene olmayanlar tarafından “Çingene mahallesi” olarak damgalanması, sadece Çingeneleri değil, diğer mahalle sakinlerini de olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca sosyal sağlık güvencelerinin (yeşil kart) Çingeneler için önemli olduğu gerçeğine rağmen, bu sistemin birçok Çingene için istihdam olma isteklerini minimize ettiği söylenebilir. Yine genel sağlık sigortasının, sadece sağlık ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu ve gelecek için herhangi bir sosyal güvence (emeklilik) sağlamadığının bilincinde olmaları, geleceğe yönelik herhangi bir güvence planlarının olmadığına işaret etmektedir.

3.2.5. Yapılan İşten Tatmin Düzeyleri

Yapılan işten tatmin ücret, sosyal güvence, çalışma ortamının niteliği ve iş yerindeki sosyal ilişkilerin biçimiyle yakından ilişkilidir. Örneklem grubunun iş tatmin düzeylerinin dağılımı Tablo 21’de ele alınmaktadır.

Tablo 21. Yaptığı İşten Memnun Olup Olmama Durumları

Memnuniyet Durumu	Sayı	%	Geçerli %
Evet	6	2,4	2,8
Hayır	205	82,3	97,2
Toplam	211	84,7	100
Çalışmıyor	38	15,3	
Toplam	249	100	

Tablo 21’de görüldüğü üzere, örneklem grubunun %15,3’ü herhangi bir iş yapmamaktadır. Bu grubu oluşturanlar, özel ve kamu yardımlarıyla geçinmektedir. Çalışanların %97,2’si yaptığı işten memnun değilken, %2,8’i yaptığı işten memnun olduğunu belirtmiştir.

Yapılan görüşmelerde, Çingenelerin yaptıkları işlerden tatmin duymamaların da, düzenli ve güvenceli işlerinin olmayışı, ücretin düşük olması, başkalarının yapmadığı tehlikeli/riskli işleri yapmaya mecbur olmaları ve işyerinde mobbinge ve dışlamaya maruz kalmaları gibi nedenlerin etkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Çingene usulü geçim stratejilerini sağlayan iş kollarını terk etmek zorunda kalmaları ve yeni mesleki süreçlere uyum sağlayamamaları da bu memnuniyetsizliği açıklamaktadır.

Yine geçmişte atalarının mesleği olarak tanımladıkları, elekçilik, kalaycılık gibi meslekler, geçim stratejisi yanında Çingeneliğin tanımlayıcı özellikleriydi. Ancak değişen meslek anlayışı, Çingeneliği olumsuz etkilemiş ve bu durum işten tatmin

düzeylerini de olumsuz etkilemiştir. Alanda görüşülen 54 yaşındaki görüşmecinin, *“Bundan on yıl önce elek yetiştiremiyorduk. Şimdi yılda on tane dahi satamıyorum. Ben şimdi ne yapayım, nerde çalışayım. Bu halde merak ediyorsun, bunlar nasıl geçiniyor diye, söyleyeyim, hanım dilenmeye gitti ben de ev işlerini görüyorum, çocuklarla ilgileniyorum. Bir defa sanayiye kavak doğramaya gittim, gitmez olaydım. Çingene diyorlar, benle konuşan yok, beni gören muhatap olmuyor.”* ifadeleri, mesleki dönüşümün, Çingeneleri ekonomik açıdan olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ayrıca Çingene oldukları için çok iyi yapabilecekleri işlerden de dışlandıklarına işaret etmektedir.

Dolayısıyla, geçmişte Çingene meslekleri sadece geçim stratejisi değil, toplumsal statülerine artı değer olarak yansıyan bir özellik niteliğindedir. Sonuçta yapılan işten memnuniyet düzeylerinin, güvence, ücret gibi sadece ekonomik getiri bağlamında değil, mevcut toplumsal konumlarıyla da değerlendirilmelidir.

3.3. Gelir ve Tüketim

Genel olarak gelir ve tüketim düzeyleri, sınıfsallığa ve kültürel sermayeye dair bilgilerin ediniminde işlevseldir. Yaşam kalitesi, ihtiyaç, harcama, harcanılan yer, harcama şekilleri, en fazla ihtiyaç duyulan şey gibi faktörler, Çingenelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin yanı sıra değişen sosyo-kültürel özelliklere dair de birçok öge barındırmaktadır.

3.3.1. Ortalama Aylık Gelir

Yaşam kalitesinin en temel unsuru olan gelir düzeyi; ailelerin ihtiyaçlarını karşılama işlevinin yanında sağlık, eğitim, sosyal ilişkiler, konut, boş zaman ve genel yaşam tarzları ile de doğrudan ilintilidir. Özellikle alt gelir gruplarına mensup ailelerde gelir düzeyi; nesnel yaşam göstergeleri açısından, gecekondulu tipi evlerde sağlıklı koşullarda yaşamaları, kiralık konutlarda barınmaları ve zaruri eşyalarının olmayışı, sosyal güvencelerinin bulunmaması iken, öznel yaşam göstergeleri açısından ise, yaşam memnuniyeti açısından mutsuz olmaları gibi koşulların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır (Boylu ve Terzioğlu, 2008: 3). Bu açıdan Çingenelerin nesnel ve öznel yaşam göstergelerinde, gelir düzeyinin yeri önemlidir. Örneklem grubundakilerin, hanelerine ait ortalama aylık gelirlerinin dağılımı Tablo 24’de yer almaktadır.

Tablo 22. Hanenin Ortalama Aylık Geliri

Ortalama Aylık Gelir	Sayı	Geçerli %
Gelirim yok	2	0,8
251-500TL	28	11,2
501-750TL	102	41
751-1000TL	97	39
1001TL ve üstü	20	8
Toplam	249	100

Tablo 22’de, tüm aile bireylerinin kazançları ve aldıkları yardım, kira geliri vb. hanenin toplam gelirine dâhil edilmiştir. Ancak ortalama aylık gelir hesapları, görüşülenlerin kendi beyanları olup, bazı görüşülenlerin gelirlerini daha düşük gösterme eğilimleri gözlenmiştir.

Tabloya göre, görüşülenlerin %41’i hane gelirlerinin 501-750 TL; %39’u ise hane gelirlerinin 751-1000 TL olduğunu belirtmişlerdir. Görüşülenlerin genellikle vasıfsız inşaat işleri (boya, inşaat malzemeleri taşıma vs.), kavak kabuğu soyma, kavak doğrama, mevsimlik tarım işçiliği, hurdacılık, işportacılık, temizlikçilik, dilencilik, gibi işler yaptıkları görülmüştür. Ailede, başka çalışanların olması gelir oranlarını değiştirmektedir.

Ortalama aylık 251-500 TL geliri olanların (%11,2), çoğu tek çalışanın bulunduğu hanelerdir. Ayrıca sakatlık maaşı alanlar ile yaşlılık maaşı alanlar da bu gelir grubunda yer almaktadır. Araştırma esnasında çoğu kez hamal pazarı, işçi çay ocakları vb. yerlere gidip çalışamayan birçok kişiye rastlanmıştır. Ayda 6 ya da 7 gün çalıştıklarını ifade eden çoğu görüşmeci, aylık gelirlerinin 300-400 TL’yi geçmediğini iddia etmiştir.

Ortalama aylık geliri 1001 TL ve üstü olanlar (%8), asgari ücretli çalışanlar ya da çok çalışanın olduğu hanelerdir. Bunlar arasında, sürekli bakıma muhtaç hastaları için sosyal hizmetlerden düzenli maaş alanlar da bulunmaktadır.

Herhangi bir geliri olmayan (0,8) yok denecek kadar azdır. Bu kişiler ise, sadece sosyal yardımlar ve hayırseverlerden aldıkları yardımlarla geçinenlerdir.

Bu bulgular doğrultusunda, Çingenelerin %92’sinden fazlası açlık sınırında yaşamaktadır, denilebilir. Görüşülenlerin neredeyse tamamı, dört kişilik bir ailenin,

sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için gereken ortalama aylık gelire sahip değildirlir.

Türkiye İstatistik Kurumunun 2014 Şubat ayı verilerine göre, dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1165 TL, yoksulluk sınırı 3002 TL'dir (ensonhaber.com). Yine Türk-İş'in Kasım 2014 verilerine göre, dört kişilik bir ailenin açlık sınırı 1.225 TL'dir (Türk-İş, 2014). 2014 yılı açlık ve yoksulluk sınırı bağlamında, hanehalkı sayısı ortalama 5,7 kişi olan Çingene haneleri için durum değerlendirildiğinde, ortaya çıkan sonuçlar iyimser görünmemektedir. Türkiye İstatistik Kurumu dışındaki kuruluşlarca da yapılan hesaplamalar, benzerlik taşımaktadır.

Gelir konusunda doğru yanıtların alınması zor olduğundan, bu konu üzerinde önemle durulmuştur. Ayrıca alt gelir gruplarına yönelik çalışmalarda, gelir konusunda hata yapma olasılığının yüksek olması nedeniyle, hanedeki bireylerin ne iş yaptıkları ve sosyal yardımlardan faydalanma durumları hakkında mahalle muhtarlarından ve haneye yakın esnaflardan bilgiler alınmıştır.

3.3.2. Tüketim

Alış-veriş, bireylerin tüketim eğilimleri, sosyal sermayeleri, yaşam tarzları ve sosyo-ekonomik durumları gibi birçok ögeyi bünyesinde barındırmaktadır. Alış-veriş geçmişte mahalle, semt pazarları ve bakkallarda yapılırken, bugün AVM'lerde yapılmaktadır. Bu bağlamda, alışverişin nerelerde yapıldığı üzerinden Çingenelerin dönüşen yaşam tarzları, sosyal sermayeleri, dışlanmaları, tüketimdeki konumlanışları vb. birçok ögeyi anlamada önem taşımaktadır. Örneklem grubunun hane alışverişlerini yaptığı yerlerin dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 23. Alışverişin Nerelerde Yapıldığı

Alışverişlerin Yapıldığı Yerler	Sayı	%
Mahalle bakkalı	97	39
Semt pazarları	56	22,5
Marketlerde	87	34,9
AVM	9	3,6
Toplam	249	100

Tabloya 23'e göre, görüşülenlerin %39'u mahalle bakkallarından, %34,9'u marketlerden, %22,5'i semt pazarlarından ve %3,6'sı AVM'lerden alış-veriş yapmaktadır.

Çingeneler temel ihtiyaçlarını (gıda, temizlik vb. alış-verişlerini) büyük ölçüde mahalle bakkalında veya semt pazarlarında karşılamaktadır. Bu durum, gelir düzeylerinin bir sonucu olduğu kadar, enformel ilişkiler sistemiyle de yakından ilişkilidir. Mahalle bakkalının ve pazarcıların tanıdık olması, veresiye imkânı, fiyatların market veya AVM'lere oranla düşük olması, ulaşım sorununun olmaması, mahalle bakkalı ve pazarcılarda takas usûlü alış-verişin hala geçerli olması gibi nedenler, buralarda alış-verişi cazip kılmaktadır.

Alt gelir grubunda bulunan Çingenelerin toplumsal konumları, alış-veriş yaptıkları alanlarla da desteklenmektedir. Zira ekonomik yetersizliklerden ya da düzensiz gelirlerinden kaynaklanan düzenli alış-veriş yerine, gününbirlik alışverişlerin yapıldığı yer, mahalle bakkalları ya da semt pazarlarıdır. Yine mahalleye çok yakın mesafede bulunan küçük marketlerde, gününbirlik alışverişler yapılmaktadır. Çingenelerin, alışverişlerini, mahalle bakkallarından yapmalarının bir nedeni de dilencilikle elde edilen bazı gıda kalemlerinin (yumurta, buğday, bulgur vb.) takas edebilmesidir. Günümüz alış-veriş mekânlarında, kredi kartı kullanımı, nakit alış-veriş şartları gibi nedenlerle Çingeneler gibi alt gelir gruplarının bu mekânlara yönelik alış-veriş tercihleri yok denecek kadar azdır.

Kentin lüks mekânlarını genelde tüketemeyen Çingenelerin, AVM'lerden alış-veriş yapmaları mümkün görünmemektedir. AVM'lerde alış-veriş yaptıklarını söyleyenlerin de buralara meraklarını gidermek amacıyla gittikleri akla gelmektedir.

Alış-verişlerini marketten karşıladıklarını söyleyenler ise, bu marketlerin mahalle bakkalından nispeten büyük olduğunu belirtmişlerdir. Esasen ikamet ettikleri

semtlerde bakkal ya da bakkaldan biraz büyük marketler dışında alış-veriş mekânı da bulunmamaktadır.

Çingene mahallelerine uzak sayılmayan Malatya Park AVM’de neden alışveriş yapılmadığı sorusuna “*Orası bize göre değil, biz orada huzursuz oluyoruz*”, “*oralar çok pahalı, bizim o kadar gücümüz var mı?*”, “*bu mahalle dışında bizi horluyorlar, Malatya Parkta (AVM) bizim yüzümüze bile bakmıyorlar*” gibi cevaplar vermeleri kentin lüks mekânlarını tüketememelerine ve Çingene olmayanlarla bu noktadaki farklarının görünürleşmesine imkân tanımıştır.

3.3.3. Alışverişte Ödeme Biçimleri

Düzensiz gelirleri, günebirlik yaşam tarzları, Çingenelerin tüketim alışkanlarının da temel belirleyenisidir. Örneklem grubunun alışverişlerdeki ödeme şekillerinin dağılımı Tablo 24’da ele alınmaktadır.

Tablo 24. Alışveriş Yapma Şekilleri

Ödeme Şekilleri	Sayı	%
Nakit	160	64,3
Veresiye	55	22,1
Kredi kartı	23	9,2
Takas	11	4,4
Toplam	249	100

Tablo’ya göre, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%64,3) nakit alışveriş yapmaktadırlar. Nakit alışverişin yaygın olması, güven faktöründen kaynaklanmaktadır. Mahalle bakkallarının Çingene oldukları için veresiye alış-veriş yaptırmadıklarını belirten birçok görüşmeci, daha önce borçlarını ödemeyen Çingeneler yüzünden kendilerine de güvenin azaldığını ifade etmişlerdir.

Başka açıdan bakılacak olunursa, Çingeneler arasında işsizlik ya da eğreti istihdamın etkileri, sosyo-ekonomik dezavantajlar olarak kendisini göstermektedir. Sapançalı’nın da belirttiği gibi eğreti istihdam sosyal dışlanmanın bir biçimi olup, hem gelir hem de sosyal ilişkiler boyutunda gerilimlere neden olabilmektedir (2005). Bu bağlamda Çingenelerin düzensiz iş etkinlikleri ve gelirleri sosyo-ekonomik ilişkilerde güvensizlik sorununa yol açan başka bir etken olarak belirtilebilir.

Veresiye alışveriş yapanlar (%22,1), borçlarını düzenli ödeyenler, hanede en az düzenli bir çalışanın olduğu ya da ekonomik durumları diğer hanelere nispeten iyi olanlardır.

Kredi kartı kullanımının giderek yaygınlaştığı (%9,2) takas usulü alışverişlerin ise azaldığı görülmektedir. Takas usulü alışverişin (%4,4) azalmasında, birincil müşteriler yoluyla malların nakit paraya dönüştürülmesi yatmaktadır. Gününbirlik şekilde, kırsal bölgelere toplayıcılık için giden birçok aile, topladıkları eşyaları, önceden mahalle bakkallarıyla takas etmekte iken, bu gün bizzat kendileri birincil alıcılara ulaştırmaktadır. Örneğin, kuru kayısı, kayısı pazarında, tahıl ürünleri buğday pazarında daha yüksek fiyatlarla nakite dönüştürülebilmektedir. Bu durum, Çingenelerin ticari ilişkilerde bir ölçüde kente uyum sağlamakta olduklarını düşündürmektedir.

Öte yandan, yoksulların geçinme stratejilerinden farklı olarak, Çingeneler ulaşamadıkları temel ihtiyaçlarının temini için “dilencilik” yapmaktadırlar. Bu yolla özellikle çay, şeker, süt ürünleri başta olmak üzere temel gıda maddelerini temin etmektedirler. “*Paramız varsa alırız, yoksa gider toplarız.*” anlayışıyla hareket etmektedirler. Bu durum, özgünlüğün (kırsal alışkanlıkların) devam ettiğini de göstermektedir.

3.3.4. İhtiyaç ve Harcama

İhtiyaca göre harcama, sınıfların alandaki konumlarını ve tüketim alanında gerçekleşen benzerliklerini saptamak için önem arz etmektedir (Bourdieu: 1984:564). Örneklem grubunun gelirlerini en fazla harcadığı ihtiyaçların dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 25. Gelirin En Fazla Harcandığı İhtiyaçlar

İhtiyaçlar	Sayı	%
Eğitim	15	6
Sağlık	2	0,8
Gıda	221	88,8
Kira	11	4,4
Toplam	249	100

Tabloya göre, en fazla harcama (%88,8) beslenme/gıda maddeleri alanındadır. Bu açıdan Çingenelerde görülen günübirlik yaşam tarzı ve günübirlik kazançlarının oluşturduğu habituslarının, günübirlik ihtiyaçlara yapılan harcama (beslenme) kalemlerine de yansıdığını düşündürmektedir. Ayrıca ekonomik yetersizlikleri ve düzensiz işleri de ihtiyaç ve harcama eğilimlerine etki etmektedir.

Sınıfsal eşitsizlikleri giderebilecek fonksiyonu olan eğitim harcamaları (%6) yok denebilecek kadar azdır. Görüşmecilerden birinin, *“48 yaşındayım, varsa yoksa karın doyurmak, ne bir birikimim var ne de çocuklarımı okutacak durumum. Çocuğum bu yıl dershaneye gideyim dedi, ama gönderemedim, okuldan alıp berberin yanına çırak verdim.”* İfadeleri, ekonomik yetersizliklerinden dolayı eğitime harcama yapamadıklarını göstermektedir.

Çingenelerde gelir ve tüketim gibi somut ve ölçülebilir veriler, nesnel yoksulluk hallerine de vurgu yapmaktadır. Kişinin veya hanehalkının yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari temel ihtiyaçlarını karşılama durumları bakımından Çingeneler, gelirlerinin hemen tamamını, temel gıda ve beslenme kalemlerine harcamaktadırlar. Tabloda eğitim, sağlık gibi ihtiyaçlara olan harcamalar, Çingenelerin yeterince tüketemediklerini düşündürmektedir (Bauman, 1999).

Öte yandan, Çingenelerin etnik dışlanma süreçlerine, tüketimlerinden kaynaklanan dışlanma süreçlerinin de eklenmesi ile kuşatılmışlık duygusu, öfke, nefret vs. duygular kriminalize bireyler üretmekte ve çeşitli ruhsal-fiziksel rahatsızlıklara yakalanma riskini artırmaktadır (İlhan, 2013: 218). Görüşmeler sırasında telaffuz ettikleri, *“Çocuklardan gizli markete giderim, beraber gidersek bir şeyler istiyorlar, ben çayı, şekeri, yağı zor alıyorum”, “Gaco (Çingene olmayan) ne yapsa da bizim gibi fakir kalmaz, çünkü zenginlerde “Gaco”, onlar hep Gacoları yardım eder bizi kim ne yapsın”, “biz de Gacolar gibi çocuklarımızı güzel okullara göndermek isteriz, ama ne hikmetse her şeyin en iyisi Gacoları, sonra da hırsızlık yaptın falan derler, ne yapalım.”* gibi ifadeler, gelir düzeylerinin, yoksulluklarının, tüketimdeki konumlarının ve tasarruf eğilimlerinin, anlaşılmasında önemlidir. Dışlanmışlık, çaresizlik gibi duyguları yaşayan görüşmeciler, yoksulluklarını Çingene olmayanlara bağlamaktadırlar. Ayrıca görüşmecilerin ifadeleri, sosyal dışlanma riski taşıyan Çingenelerin “tüketim düzeyleri düşük olan birey ve gruplar” kategorisinde olduğunu da düşündürmektedir (Silver, 1994).

Dolayısıyla, Çingenelerin tüketim biçimlerini, düzensiz ve düşük gelir düzeyi biçimlendirmektedir. Geçmişte esnek iş alanlarından ve güñübirlik yaşam tarzlarından kaynaklanan ihtiyaç ve harcamalarını belirleyen habitusları, ekonomik imkânlarının olmamasından, günümüzde de yeni kuşakların ihtiyaç ve harcama özellikleriyle kısmen benzerlik taşımaktadır (Bourdieu, 2006: 182). Bu bağlamda, birey hiçbir zaman içinde yer aldığı grubun ya da sınıfın ortak tarihinden bağımsız değildir. Habitus bireysel olarak değil, kendi üyesi olduğu grup ya da sınıfın yapısal yansıması olarak belirlemektedir (Bourdieu, 2000: 77-80). Bunu Çingenelerin, dış gruplara kapalılık ve grup içi sermaye türlerine (ekonomik-kültürel-sosyal) bağılı olarak gelir düzeyleri, alışveriş alanları, tüketim eğilimleri gibi özelliklerinden anlamak da mümkündür.

3.4. Aile Yapıları ve Evlenme Süreçleri

Weber, sosyolojik araştırmalarda aile yapılarının incelenmesi gerekliliği üzerinde durarak, incelenen toplum ya da topluluğun ortak değerlerinin aile değerlerinden meydana geldiğini ifade etmektedir (Coşkun, 1998: 34). Bourdieu'nun ifadesiyle, “kolektif özne” olan aile (hane) toplumsal alan gibi işleyen bir mekanizmadır. Farklı türleriyle sermayeyi bünyesinde toplayan aile, bu sermayelerin kuşaklar arası aktarımını sağlamaktadır (Bourdieu, 2006: 125- 127).

Toplumsal yapının önemli unsurlarından biri olan aile, kültürlerinin ortaya çıkmasında, sürdürülmesinde ve korunmasında büyük rol oynamaktadır. Bu bağlamda Çingeneler, “yaşayan hayat okulu” olarak adlandırdıkları aileyi yaşamlarının merkezine koymaktadırlar. Aileyi güçlü kılan bir diğer unsur ise, aile üyelerinin sayısıdır. Çingene aile yapısı genellikle geniş aile karakterlidir. Bu büyük aileyi ana, baba, çocuklar büyük ana ve büyük babalar oluşturmaktadır (Özkan, 2000: 47).

Aile unsurunun oluşum sürecinde önemli bir öge olan evlilik; aile kurmanın ve soyun devamı için en önemli adımdır. Duygulu (2006: 31)'nın da ifade ettiği gibi, yüzlerce yıl devam eden seyahatlerine rağmen Çingenelerin, kendi inanç ve geleneklerini muhafaza etmelerinde grup içi (endogamik) evlilikleri etkili olmuştur. Sosyalleşmelerini engelleyen, dışa kapalı bir yapıda konumlanmalarına etki eden endogamik evlilik, kültürlerini muhafaza etmede öncül rol oynamıştır/maktadır.

Evlenme gelenekleriyle ilgili Özkan'ın da belirttiği üzere, “Bütün dünyadaki Çingenelerde olduğu gibi Türkiye'deki Çingeneler de küçük yaşlarda evlenmektedir ve bu evlilikler büyük ölçüde yakın akrabalar arasında olmaktadır. Erken yaşta evlenme ve

yakın akrabalarla evlenme, Çingene geleneğidir. Çingene olmayanlarla evlilik ise Çingenelikten ihraç anlamına gelmektedir. Bu gelenek, Çingenelerin korunmasında önemli bir yere sahiptir. Zira Çingeneler sürekli kendi aralarında evlenmeseler, geleneklerini muhafaza etmeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla grup içi evlilik, geleneğin en iyi muhafızı olmaktadır” (Özkan, 2000: 89-90; Duygulu, 2006: 31).

Malatya’da yaşayan Çingenelerde de belirgin bir şekilde görülen benzer aile özellikleri, Çingene kültürünün tamamlayıcısı olarak görülebilir. Bu doğrultuda, aile yapıları ve evlenme süreçleri başlığı altında, Çingenelerin ortalama hanehalkı sayısı ve çocuk sayısı, nikâh ile ilgili düşünceleri, evlenme usulleri, eş sayısı ve evlenme yaşları, Çingene olmayanlarla evlenme durumları gibi konular ele alınacaktır.

3.4.1. Ortalama Hanehalkı Sayısı ve Çocuk Sayısı

Çingeneleri ele alan bu araştırmada, Çingenelerin aile yapıları ve özellikleri önem taşımaktadır. Daha önceki veriler ışığında (Tablo 13), Malatya’da yaşayan Çingenelerin ortalama hanehalkı sayısı 5,7 olarak tespit edilmişti. Bu açıdan Malatya’da ikamet eden Çingenelerin geniş aile profili ortaya çıkmaktadır. Görüşülen hanelerdeki çocuk sayısının dağılımı tablo 26’da yer almaktadır.

Tablo 26. Çocuk Sayısı Dağılımı

Çocuk Sayısı	Sayı	%	Geçerli %
Çocuğum yok	5	2	2,2
Bir	22	8,8	9,6
İki	37	14,9	16,2
Üç	51	20,5	22,4
Dört	55	22,1	24,1
Beş	30	12	13,2
Altı	9	3,6	3,9
Yedi+	19	7,6	8,3
Toplam	228	91,6	100
Bekâr	21	8,4	
Toplam	249	100	
Ortalama	3,5		

Tabloda, Çingenelerin yaklaşık yarısı üç-dört çocuklu (%20,5, +%22,1); %16,2'si iki çocuklu, %13,2'si beş çocuklu, %9,6'sı bir çocuklu, %8,3'ü 7 ve üstü çocuklu ailelerden oluşmaktadır. Ortalama çocuk sayısı dağılımı 3,5 olarak belirlenmiştir. Tablo'ya göre, çocuk sayısı dağılımı Çingenelerde kalabalık aile yapılarının azaldığını göstermektedir.

TUİK verileri ışığında, 1920-25'li yıllarda 5,6 olan doğurganlık oranı 2010-15'li yıllarda 2,1 olarak tespit edilmiştir (www.tuik.gov.tr, 2014). Doğurganlık oranlarında görülen bu azalma, Malatya'da yaşayan Çingeneler için de geçerlidir. Görüşülen orta yaş ve üstü Çingenelere aile geçmişleri sorulduğunda, minimum 7 kardeş oldukları belirtilmiştir. Bunlar arasında 11-12-13 kardeş olduklarını belirtenler de olmuştur.

Buna paralel olarak geçmiş dönemlerde göçer Çingene grupları üzerine yapılan araştırmalarda, ortalama çocuk sayılarının 5,5 ile 7,2 arasında değiştiği saptanmıştır. Ancak yapılan görüşmelerde, yerleşikliğe ve kentleşme eğilimlerine bağlı olarak çok çocuk sahibi olmak artık istenmeyen bir durumdur. Görüşülen nişanlı ve yeni evli çiftlerin, “en fazla iki çocuk” istediklerini beyan etmeleri, Kolukırık (2006: 9)'ın da belirttiği gibi moderniteye vurgu olarak görülebilir.

Öte yandan, iş piyasasında yaşanan değişimler, annenin hane geliri için çalışma yaşamına katılması, çocukların eğitim sürecinde tutulmaması, meslek kazandırılmama ve ekonomik konumları, çocuk sayısını belirlemede ve aile yapılarının değişiminde önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görüşülen yaşlılar ise, çok çocukluluğun gerekliliğine vurgu da bulunmuş ve Çingene kültürünün devamının ancak sayısal çoğunlukla mümkün olacağına dikkat çekmişlerdir. 71 yaşındaki bir görüşmecinin, “*Şimdi gençlerin çocukları az, çocuk az olursa bizi biz yapan her şey unutulur, dil de, töre de unutulur. Sossyete olmuş bizim gençler, bakamayız diyorlar, kim acından ölmüş, benim tam 13 çocuğum var. Böyle giderse 20 yıl sonra bizim geleneklerimiz de kalmaz.*” sözleri, çok çocukluluğun Çingeneliğin devamının temel koşulu olduğu, az çocukluluğun ise, Çingenelerin asimilasyonuna neden olacağı düşüncesinin yaşlı jenerasyonda önemli olduğunu göstermektedir.

Görüşülen gençler arasında bir görüşmecinin, “*Biz sekiz kardeşiz, çocukluğumuzu yaşayamadık, okuyamadık. Babam birimize bir şey alsa diğerimize alamıyordu. Gacolar bakacakları kadar çocuk yapıyor ve yetiştiriyor. Bizimkiler çok çocuk berekettir diyor ama hiç öyle değil. Benim iki çocuğum var, onların bakımına*

ancak yetişebiliyorum, bundan fazlasına asla bakamam.” Sözleri, çok çocukluluğun sıkıntılarına işaret etmektedir. Bu bağlamda genç kuşak, yaşadıkları yoksulluk, yoksunluk gibi dezavantajları kendi çocuklarının yaşamaması için az çocukluğa sıcak bakmaktadır. Ayrıca Çingene olmayanları örnek alarak onlar gibi bakabilecekleri kadar çocuk yapmak istemeleri, topluma eklemlenmeye olan eğilimlerini de göstermektedir.

3.4.2 Nikâh İle İlgili Düşünceleri

Nikâh ve nikâha ilişkin düşünceler, Çingenelerin evlilik kurumuna bakışlarının açıklık kazanmasında önemlidir. Çingenelerinin nikâha ilişkin düşünceleri Tablo 27’de ele alınmaktadır.

Tablo 27. Nikâh Olgusu Hakkındaki Düşünceleri

Nikâhla İlgili Düşünce	Sayı	%
Resmi nikâh gerekli	118	47,4
Dini nikâh gerekli	9	3,6
Kamusal yardım ve hizmet alımında resmi nikâh gerekli	25	10
Her ikisi de gerekli	97	39
Toplam	249	100

Tablodan da anlaşılabacağı üzere, görüşülenlerin yarıya yakını (%47,4) resmi nikâhın yeterli olduğunu beyan etmiştir. Görüşülenler, yerleşikliğin resmi nikâhı zorunlu hale getirdiğini dile getirmişlerdir. Bürokratik nedenler, sosyal yardımlara ulaşma, çocukların eğitime katılması gibi faktörler resmi nikâhı zorlamaktadır. Ayrıca görüşülenler, kızların evlenmeden önce resmi nikâhı şart koştuklarını, resmi nikâhın moda haline geldiğini belirtmişlerdir.

Hem dini hem resmi nikâhın olması gerektiğini beyan edenlerin oranı ise %39’dur. Bunlar, evlenmeden önce dini nikâhlarını kıydırdıklarını, evlendikten sonra ellerinde evliliklerine dair resmi bir belge bulunması için resmi nikâh yaptırdıklarını belirtmişlerdir.

Resmi nikâhın, kamusal yardım ve hizmet alımında gerekli olduğunu beyan edenlerin oranı ise %10’dur. Kamusal yardım ve hizmet alımında resmi nikâhın gerekli olduğunu beyan edenler, sosyal yardımlardan faydalanmak, evlilik/aile yardımı almak, çocuğu okula yazdırmak ve çocuk parası almak gibi nedenlerle resmi nikâh

kıydırdıklarını söylemişlerdir. Dolayısıyla yerleşikliğin gerektirdiği bu durumlar, nikâha ilişkin düşüncelerini de değiştirmiştir. Görüşülenler, konar-göçerken resmi nikâhı bilmediklerini, dini nikâh kıydırdıklarını şimdi ise resmi nikâhın gerekli olduğunu ifade etmişlerdir.

Sadece dini nikâhı yeterli bulanların oranı (%3) oldukça düşüktür. Bunlar resmi nikahın gerekli olduğu zaman kıyılmasını, gerekmedikçe yapılmamasını belirtenlerdir. Ayrıca bu yanıtı verenler genellikle yaşlı kesimden oluşmaktadır.

Dolayısıyla Çingenelerin büyük bir kısmı, resmî nikâh yapmaktadır. Resmî nikâhın yanında, dini anlayışlarına uygun nikâh yaptıkları ve nikâhsız evliliklere de şiddetle karşı çıktıkları gözlenmiştir. Çingenelerle ilgili “nikâha ve sünnete itibar etmezler,” (Acton ve Marsh, 2008c: 18; Selek, 2009) gibi iddiaların aksine tablodaki dağılım, Çingenelerin nikâhı önemsediklerini göstermektedir. Bir başka ifadeyle nikah, onlar için vazgeçilmez görülmektedir.

3.4.3. Evlenme Usulü

Evlenme, toplumun temel birimi olan ailenin oluşmasını sağlayan bir birlikteliktir. Toplumda eskiden var olan bazı evlenme biçimleri değişerek sürdürülmektedir. Toplumların yaşam tarzları, sosyal çevreleri, sosyo-ekonomik/kültürel özellikleri evlenme şekillerini belirlemektedir (Uçum, 2008: 62). Bu bağlamda aile yapılarının ilk basamağı olan evlenme, Çingeneleri anlamada da önemlidir. Malatya’da yaşayan Çingenelerin evlilik biçimlerine ilişkin dağılım Tablo 28’de yer almaktadır.

Tablo 28. Evlilik Usulü

Evlenme Usulü	Sayı	%	Geçerli %
Görücü usulü	83	33,3	36,4
Tanışarak/anlaşarak	72	28,9	31,6
Kaçarak	59	23,7	25,9
Ailemin zorlamasıyla	14	5,6	6,1
Toplam	228	91,6	100
Bekâr	21	8,4	
Toplam	249	100	

Tablodaki dağılıma göre, görücü usulü ile evlenenler ilk sırada (%36,4) yer almaktadır. Bunu tanışarak/anlaşarak (%31,6) evlenme usulü ve son zamanlarda yaygın görülen kaçarak evlenme usulü (%25,9) takip etmektedir. Ailemin zorlamasıyla evlendim, diyenlerin oranı ise %6,1'dir.

Görücü usulü evlenme genellikle orta ve üstü yaşlarda görülürken, genç kuşak tanışarak ya da kaçarak evlenme usulünü tercih etmektedir. Evlenme usulünün yaşa göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Tablo 29. Evlenme Usulünün Yaşa Göre Dağılımı

Yaş Durumu	Evlenme Usulü								Toplam	
	Görücü usulü ile		Tanışarak/anlaşarak		Kaçarak		Ailemin zoruyla			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
18-23	5	6	12	16,7	1	1,7	0	0	18	7,9
24-29	8	9,6	21	29,2	18	30,5	2	14,3	49	21,5
30-35	23	27,7	18	25	14	23,7	2	14,3	57	25
36-41	17	20,5	6	8,3	10	16,9	3	21,4	36	15,8
42-47	5	6	5	6,9	4	6,8	0	0	14	6,1
48-53	14	16,9	2	2,8	8	13,6	0	0	24	10,5
54-59	7	8,4	4	5,6	0	0	5	35,7	16	7
60+	4	4,8	4	5,6	4	6,8	2	14,4	14	6,1
Toplam	83	100	72	100	59	100	14	100	228	100

Tablodaki dağılıma göre, 18-35 yaş aralığında, tanışarak/anlaşarak evlenme usulü yaygınlık göstermektedir. Bu durum, Çingenelerin geleneksellikten modernliğe dönüşümünü göstermektedir. Tablodaki veriler, yerleşik hayata geçişin etkilerinin evlenme usullerine yansıdığını göstermektedir.

Enformel görüşmelerde 18-35 yaş aralığındaki görüşmecilerin, “*Evleneceğin kızın huyunu bilmeden evlenilmez.*”, “*Bizim neyimiz eksik diğerlerinden (Gaco) biz de flört yapıp öyle evlenmek istiyoruz, bunun neresi ayıp...*”, “*Babam anneme kötü davranıyor ve anneme seni bana zorla verdiler diyor, ben de sevdim, tanıdım öyle evlendim.*” sözleri, genç yaştaki Çingenelerin evlenmeyi eski kuşaktan farklı algıladıklarını göstermektedir. Zira görücü usulü, kaçarak ve ailenin zoruyla olan

evlilikler gelenekselliği, tanışarak yapılan evlilikler ise modernliği ifade etmektedir. Öte yandan genç kuşağın tanışarak evlenmeyle ilgili söyledikleri, genel topluma eklemleme isteklerini de göstermektedir.

Görücü usulü evlilik biçimi daha çok sırasıyla 30-35 yaş (%27,7); 36-41 yaş (%20,5); 48-53 yaş (%16,9) aralığında yoğunluktadır. Görücü usulü evlenme yaş aralıkları, gelenekselliğin yakın bir zamana kadar yoğun yaşandığını düşündürmektedir. Zira alanda yapılan görüşmelerde orta ve üstü yaştakilerin, *“Allah’ın emrettiği gibi göreceksin, konuşacaksın öyle evleneceksin, flört bize göre değil, bizim de bacılarımız var.”*, *“Bizim zamanımızda böyleydi, şimdiki gençlerde farklı, ama en güzeli tanışarak evlenme...”* gibi ifadeleri evlenme anlayışının dönüştüğünü göstermektedir.

Ailemin zorlamasıyla evlendim diyenler, genellikle berdel usulü evlenenlerdir. Enformel görüşmelerde, Çingenelerde berdel evliliği, başlık parası ödememe, akrabalık bağlarını kuvvetlendirme ve kan davası olanları barıştırma amacıyla iki erkeğin evlilik çağındaki kız kardeşlerini birbirleriyle değiştirmesi şeklindedir. Öte yandan ailenin zorlamasıyla evlenenler, evlenecekleri kişileri görmeden, istemeden veya ebeveynlerin karşılıklı sözleri sonucu evlilik yapmaktadırlar. Ayrıca beşik kurtmesi¹³ yoluyla evlenenler de ailenin zorlamasıyla yapılan evliliklere dâhil edilmiştir.

Kaçarak evlenenlerin 24-53 yaş aralığında yoğun olarak görülmesi, bu evlilik biçiminin Çingenelerde hala yaygın olduğunu düşündürmektedir. Kaçarak evlenme biçimi sadece eylemi gerçekleştirenler için değil, aileler arasında da ciddi sorunlara yol açmaktadır. Çingene olmayanlarda kaçarak evlenenlerin aileleri arasındaki sorunların çözümünde ekonomik etkenler belirleyici iken, Çingenelerde kız kaçırmadan kaynaklanan problem, ancak kaçan kızın ailesinden bir erkek, karşı aileden bir kız kaçırdığında çözüme kavuşmaktadır.

Kaçarak evlenme durumunda (kaçan) kızın ailesi bunu onur meselesi yapmakta, karşı taraftan (aileden) bir kız kaçırmaya kendini mecbur hissetmektedir. Onurunu, namusunu ancak bu yolla kurtaracağını/temizleyeceğini düşünmekte, ancak karşı taraftan kız kaçırmada genellikle aceleci davranmamaktadır. Fırsat bulduğunda ya da koşullar uygun olduğunda kızı kaçırmaktadır. Bu doğrultuda bir görüşmecinin, *“Bizde*

¹³ Erkek ve kızın daha beşikte bebekken, gelecekte evlenmesine dair verilen karar. Bir kızın doğum haberini alan ve bu kızın ailesiyle akraba olmak isteyen erkek ailesi, kızın ailesine bir beşik yollar ve söz kesilmiş olur. Beşik kırdı da denir. (Boratav, 1999: 218)

kaçarak evlenmenin bedeli ağırdır. Benim kızım kocaya kaçarsa, benim oğlum ya da torunum kızımın kaçtığı erkeğin evinden bir kız kaçırmadığı sürece öç alınmış sayılmaz. Diyelim ki o evde hiç kız yok. O zaman yüz sene sonra da olsa, o evin bir kızının olması beklenir ve o kız ya alınır ya da kaçırılır. Tıpkı kan davası gibi, bu öç alınmadan da problem çözülmüş olmaz. Bizde Gacolardaki gibi kan parası falan yok, bizde bu durum ayıp sayılır...” ifadeleri, kız kaçırmanın bedelini ve çözümünü açıklamaktadır.

Önceki kuşaklarda görülen görücü usulü ve aile zorlamasıyla yapılan evliliklerin yerini, tanışarak ya da kaçarak yapılan evlilikler almıştır. Yeni kuşakta görülen tanışarak/anlaşarak ve kaçarak evlenme, evlenenler açısından benzerlik taşımaktadır. Zira enformel görüşmelerde, her iki evlilikte de evlenecek kişilerin, kendi aralarında anlaştığı görülmüştür.

3.4.4. Eş Sayısı ve Evlenme Yaşı

Çingenelerde evlilik son derece önemli olup kendi inanış, gelenek ve göreneklerine göre yapılmaktadır (Arayıcı, 2008: 59). Çok eşlilik tarihin başlangıcından beri görülen bir evlenme türüdür. Ancak günümüzde tek eşlilik yaygındır. Çingenelerde görülen evlilik sayısı Tablo 30’da yer almaktadır.

Tablo 30. Evlilik Sayısı

Kaçıncı Evliliği	Sayı	%	Geçerli %
İlk	215	86,3	94,3
İkinci	10	4	4,4
Üçüncü	2	0,8	0,9
Dördüncü	1	0,4	0,4
Toplam	228	91,6	100
Bekâr	21	8,4	
Toplam	249	100	

Tablodan da anlaşılaçağı üzere, Çingenelerde tek eşle evlenme (%94,3) çok yaygındır. En fazla görülen evlenme şekli olarak ortaya çıkan tek eşle evlenmede, çok evliliğin ekonomik zorlukları ve tek eşliliğin gelenek haline dönüşmesi gibi nedenler etkili olmaktadır. Görüşmecilerden birinin tek eşlilikle ilgili, “Bizde adet bir kişi ile evlenmektir, dedem, babam tek eşle evlendi ölene kadar beraberlerdi, ikinci bir eşle

evlenen büyüklerimize çok nadir rastlarsın, varsa bile mecburiyetten evlenmiştir. Bizde ne kadar eşler arasında kavga olsa da boşanma olmaz, kiminle evlendiysen onunla ölürsün.” sözleri, tek eşliliğin önemine vurgu yapmakta ve Çingenelerde tek eşle evlenmenin geçmişe dayandığını göstermektedir. Ayrıca tek eşle evliliğin yaygın olmasında, boşanmaya ve nikâhsız yaşamaya karşı olumsuz bakmaları da etkilidir.

Çok eşle evlenme geleneği yok denecek kadar az görülmektedir. Çingenelerde boşanma oranları da çok düşüktür. Boşanmaya etki eden en önemli faktörlerden birini oluşturan çok eşle evlilik, hoş görülmeleyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok az görülen çok eşle evliliklerin arka planında ise, eşlerin engelli oluşu ve kız kaçırma olaylarından kaynaklanan nedenler etkilidir. Enformel görüşmelerde, Çingenelerde kız kaçırma olaylarında kızı kaçıran taraf, kaçırdıkları kızın karşılığında karşı tarafa bir kız vermek zorundadır. Ancak kaçırılan kızın ailesinde bekâr erkek yok ise, evli bir erkekle evlendirilir. İkinci evliliklerin geneli bu şekilde gerçekleşmiştir.

Enformel görüşmelerde, çok eşle evlenmenin düşük olmasında, başlık parasının da etkili olduğu saptanmıştır. Başlık parasının yaygın olduğu Çingenelerde, başlık parası kızın fiziksel özelliklerine ve ailenin sosyal statüsüne göre belirlenmektedir. Başlık parasının 2500 TL ile 6000 TL arasında olduğu, birçok görüşmeci tarafından beyan edilmiştir. Bu durum, bir Çingenenin ikinci bir evlilik yapmasını zorlaştırmaktadır.

Türkiye’nin kimi bölgelerinde yaşayan Çingenelerde evlilik yaşı, erkeklerde 14, kızlarda ise 12’ye kadar düşebilmektedir. Genç kız ve erkekler çocukluk ve gençlik dönemlerini yaşayamadan evlendirilmektedir. Kadınlar 30 yaşında “büyük anne”, erkekler ise 35 yaşında “büyük baba” olabilmektedir (Alpman, 2004: 34).

Çingenelerin evlenme yaşlarıyla ilgili rakamlar Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. TÜİK 2012 verilerine göre, Türkiye’de ilk evlilik yaş ortalaması erkeklerde 26,7 iken, kadınlarda 23,5 olarak belirlenmiştir (www.tuik.gov.tr, 2014). Malatya’da yaşayan Çingenelerde ilk evlilik yaş ortalaması, erkeklerde 19,8, kadınlarda ise 16,8 olarak tespit edilmiştir.

Yasal olmamasına rağmen, çocuklarını erken yaşta evlendirmeleri Çingeneler için geleneksel bir uygulamadır. Görüşülen ebeveynlerin ifadesiyle eğer kızlar erken evlenmezlerse, “*evde kalma*” psikolojisi ile bir takım sorunlar yaşamaktadır. Aynı durum, bu kızların aileleri için de geçerli olduğundan kızların erken yaşta evlenmelerine izin verilmektedir. Yine kızların erken yaşta evlenmelerine eğitim seviyelerinin

düşüklüğü ve ekonomik özgürlüklerinin olmaması gibi faktörler neden olmaktadır. Erkekler ise “*başboş gezmesinler, evinin yolunu bilsinler,*” düşüncesiyle erken yaşta evlendirilmektedir. Ayrıca kız kaçırmanın ağır bedellerine maruz kalmama kaygısı da erken yaşta evliliklerin yaygınlığının bir başka nedenidir. Örneğin bir görüşmecinin, “*Çocuklarımız bir birlerini sevdikleri zaman hemen evlendiririz, eğer evlendirmezsek, kaçarlar. Bu da bizim toplumumuzda çok ayıplanır, eğer aileler arasında anlaşma olmazsa olay kan davasına kadar gider. Geçmişte yaşadığımız acıları bir daha yaşamamak için erken yaşta da olsa çocuklarımızı evlendiririz.*” sözleri, erken yaşta evlenmelere ebeveynlerin neden sıcak baktıklarını açıklamaktadır.

Yapılan birçok çalışmada (Alp ve Taştan, 2010; Kolukırmık, 2004; Arayıcı, 2008; Özkan, 2010), küçük yaşta evlenmenin Çingenelerde sıradanlaştığı, adeta bir kültür haline geldiği saptanmıştır. Avrupa ülkelerinde yaşayan Çingenelerde de benzer durum söz konusudur. Erkekler ortalama 15, kızlar ise ortalama 13 yaşlarında evlenmektedirler (Martinez, 1992: 11).

Sosyal çevrenin etkisi ve ebeveynlerini model almaları da yeni kuşağın erken yaşlarda evlenme eğilimini arttırmaktadır. Bu bağlamda, küçük yaşta evlendirilenlerin kendi çocuklarının da rol modeli olacağı düşünüldüğünde, erken yaşta evlenmenin Çingenelerde devam edeceği öngörülebilir.

3.4.5. Çingene Olmayanlarla Evlenme Durumu

Çingeneler, içinde yaşadıkları toplumla olan çeşitli ilişkilerine rağmen dıştan evlenme (exogami) hemen hiç görülmez. Çingenelerde dışa kapalılığın evlenme tercihlerine yansıdığı görülmektedir. Ancak günümüzde yerleşikleşmenin, modernleşmenin, Çingene olmayanlara benzeşme eğilimlerinin evlenme tercihlerine etki edip etmediğini anlamak için Çingene olmayanlarla evlenmeye nasıl yaklaştıkları büyük önem taşımaktadır. Örneklem grubunun, Çingene olmayanlarla evlenmeye nasıl yaklaştıkları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 31. Çingene Olmayanlarla Evlenmeye Nasıl Yaklaştıkları

Evlenilen veya Evlenilecek Kişinin Çingene Olması	Sayı	%
Çok önemli	175	70,3
Önemli	42	16,8
Önemli değil	32	12,9
Toplam	249	100

Tablo 31’e göre, görüşülenlerin %70,3’ü bir Çingene ile evlenmenin kendileri için “çok önemli” olduğunu beyan etmişlerdir. Bir Çingene ile evlenmenin kendileri açısından “önemli” olduğunu belirtenlerin oranı ise %16,8’dur. Genel olarak bakıldığında, büyük çoğunluğun, evlenilecek kişinin Çingene olmasını önemsedikleri görülmektedir. Enformel görüşmelerde bir Çingene ile evlenmenin önemine yönelik *“kültürümüzü, dilimizi, kısacası yaşantımızı ancak bir Çingene anlar, zaten biz istesek de Gacolar bizi asla istemez ve anlayamaz...”* sarfedilen ifadeler, bir Çingenenin başka bir Çingene ile evlenmekten başka seçeneğin olmadığını göstermektedir. Bir yandan kendini ancak bir Çingenenin anlayacağını; diğer yandan kendisinin istemesi halinde, “Gaco” birinin kendisini istemeyeceğini düşünen görüşmeci, aslında öğrenilmiş çaresizliğin evlenme tercihlerini etkilediğini düşündürmektedir.

Dolayısıyla elde edilen bulgular, grup içi evliliğin yaygın olmasında birçok faktörün etkili olduğunu göstermektedir. Öncelikle Çingeneler önyargılar nedeniyle yaşadıkları dışlanmaya tepki olarak, grup dışı evliliği reddetmektedirler. İkinci olarak, orta yaş ve üstü Çingenelerde grup dışı evliliğin, kendilerini asimile edeceği kaygısı, yeni kuşağın grup içi evliliğe yönlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Görüşülenlerin %12,9’u Çingene biriyle evlenmenin önemli olmadığını belirtmiştir. Bunlar, Çingene olmayan biriyle de evlenilebileceğini düşünmektedir. Enformel görüşmelerde, Çingene olmayan biriyle evlenmek isteseler bile Çingene olmayanların kendileri ile evlenmeyeceğini düşünen görüşmecilerin bu yaklaşımı, hümanist ya da hoşgörülü bir görünüm sergileme olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, daha çok genç kuşağın, Çingene olmayanlarla evlenmeye sıcak bakmaları yerleşikleşmenin, modernleşmenin onları dönüştürdüğünü düşündürmektedir.

Grup dışı evliliklerde, bir Çingene erkeğin bir “Gaco” kadınla evlenebilmesi mümkün iken, bir Çingene kadının bir “Gaco” erkekle evlenmesi pek mümkün olmamaktadır. Dışarıdan bir erkeğe kız vermek, *“gönüllü asimilasyon”* olarak

görülmektedir. Yani “Gaco”ya verilen kız ve ondan doğacak çocuklar için Çingene kültürünün yozlaşacağı algısı, bu tür evlenmelere olumsuz bakılmasına neden olmaktadır. Yaşlı bir görüşmecinin, “Benim kızımı doktor, mühendis de istese vermem. Kızımı verdim mi, onu öldü say. Geri dönüp bize bakmaz bile...” ifadeleri yaşlıların grup dışı evlenmelerinin, Çingenelerde kültürel yozlaşmaya ya da asimilasyona yol açacağını düşündüklerini göstermektedir. Yine Çingene olmayan biriyle evlilik, Çingenelikten ihraç anlamına gelmektedir. Bu gelenek, kendini koruma amacının bir yansımasıdır. Zira Çingeneler, sürekli kendi aralarında evlenmeseler, geleneklerini muhafaza etmeleri mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla grup içi evlilik, geleneğin en iyi muhafızıdır (Özkan, 2010: 50).

Kolukırık’ın 2004’te İzmir Çingeneleri üzerine yaptığı araştırmaya göre, genel olarak eş seçiminde ebeveynlerin önem verdiği en önemli nokta eş adayının (%41,1) Çingene olmasıdır. Yine Yağlıdere’nin 2011 yılında İzmir Çingeneleri üzerine yaptığı araştırmaya göre, Çingenelerin %66,1’i evlilik tercihlerinde Çingene faktörünün kesinlikle önemli olmadığını belirtmişlerdir. Bu araştırma İzmir Çingenelerinin evlenme konusunda dışa açık olduklarını göstermektedir.

Bu çerçevede Malatya’da yaşayan Çingenelerle karşılaştırıldığında, Türkiye’nin batısında yaşayan Çingenelerin, yerleşik hayatı, modernleşmeyi daha çok benimsedikleri görülmektedir. Evlenecekleri kişinin Çingene olmasını önemli bulmayanlar (%12,9) Kolukırık (2009)’ın da belirttiği gibi demokratik bir görünüm sergilemeye çalışsalar da, gençler çoğunlukla yakın komşu veya akrabalarının yönlendirmesiyle Çingenelerle evlendirilmektedir. Bu açıdan örneklem grubunun evlendikleri kişilerin Çingene olup olmadığı Tablo 32’de yer almaktadır.

Tablo 32. Evliler için Eşin Çingene Olma Durumu

Eşiniz Çingene mi?	Sayı	%	Geçerli %
Evet	225	90,4	98,7
Hayır	3	1,2	1,3
Toplam	228	91,6	100
Bekâr	21	8,4	
Toplam	249	100	

Tablodan anlaşılabacağı üzere, örneklem grubunun neredeyse tamamı (%98,7) bir Çingene ile evlidir. Dolayısıyla, endogamik (grup içi) evlenmenin yaygın olduğu görülmektedir.

Grup içi evlilikler, Çingenelerde yoğun akrabalık ilişkilerini doğurmakta ve Boz (2010)'un ifadesiyle “biz” ve “öteki” kategorilerini oluşturma süreçlerinde akrabalığın da önemli bir işlevi olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Biz duygusunun güçlü olduğu endogamik evlilikler yoluyla, Çingenelerde grup içi dayanışma güçlenmekte ve kültürel süreklilik garanti altına alınmaktadır. Sosyal sermaye olarak grup içi evlilikler, etnik kimliklerinin devamlılığını sağlayan yeniden üretim mekanizmalarının oluşturulmasını sağlamaktadır. Ayrıca bir simgesel sermaye olarak endogamik evlilik, Çingene bireylerin istenmeyen davranışlarda bulunarak kolektif grup kimliğini zayıflatmalarının önüne geçmede kullanılan önemli bir araç olarak işlev görmektedir.

3.5. Siyasal Yapıdaki Konumları ve Örgütlenme Çabaları

Avrupa’da olduğu gibi, Türkiye’de de Çingene gruplarının çeşitliliği ya da sosyal yapıdaki heterojenlikleri; çeşitli Çingene gruplarının siyasal yapıdaki konumlarını, örgütlenme çabalarını, siyasi katılımlarını ve çeşitli Çingene grupları arasındaki güven ilişkilerini olumsuz etkilemektedir (İncirlioğlu, 2007: 59-60). Ancak XXI.yüzyılda, dünyadaki genel eğilime paralel olarak Türkiye’de de kimlik politikalarına olan ilginin artmasıyla birlikte, Çingene örgütlenmesinde bir yükseliş yaşanmıştır. Etnik aidiyetlerin ön plana çıkmasıyla birlikte, Çingenelerin de siyasal bir özne olabileceği gündeme gelmiştir (Akgül, 2010: 216).

Öte yandan Avrupa’da yaşayan Çingeneler, “Diaspora Çingeneleri” hissiyatını genel anlamda sahiplenirken, Türkiye Çingeneleri kendisini “Türk ulusunun bir parçası” olarak görmektedir. Buna bağlı olarak, Çingene dillerinin yaşatılması, Holocaust’un tartışılması gibi Avrupa Çingenelerinin gündeminde olan konular, Türkiye Çingeneleri açısından öncelikli değildir (Akgül, 2010: 220).

Bu başlık altında, Malatya’da yaşayan Çingenelerin siyasal kimlikleri, oy davranışları, dernekleşme faaliyetleri ve devletten beklentileri gibi konular üzerinde durulmaktadır.

3.5.1. Siyasal Kimliklerini Tanımlama Biçimleri

Siyasal kimlik, yaşanan sosyal çevre, sosyal ilişkiler, din, dil, etnik aidiyet, gibi unsurlarla şekillenmektedir. Siyasal kimliğe ilişkin bilgiler, Çingenelerin kendilerini ifade etme, konumlandırma gibi özelliklerinin anlaşılmasında önemlidir. Malatya yaşayan Çingenelerin siyasi kimliklerini tanımlama biçimleri Tablo 33'te yer almaktadır.

Tablo 33. Örneklem Grubunun Siyasal Kimliklerini Tanımlama Biçimleri

Siyasal Kimlik	Sayı	%
Muhafazakâr	16	6,4
Dindar	21	8,4
Sosyalist	19	7,6
Milliyetçi	18	7,2
Sosyal demokrat	175	70,4
Toplam	249	100

Tablodaki dağılıma göre, Malatya'da ikamet eden Çingenelerin çoğunluğu (%70,4), kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlamışlardır. İkinci sırayı dindarlar (%8,4), üçüncü sırayı sosyalistler (%7,6), dördüncü sırayı milliyetçiler (%7,2) oluştururken, beşinci sırayı muhafazakârlar (%6,4) oluşturmaktadır.

Genel olarak eşitsizlik ve adaletsizlikleri demokratik sistem içerisinde minimize etmeyi hedefleyen sosyal demokrasinin, Çingenelerin de sıkıntılarının giderilmesinde bir umut olarak görüldüğü akla gelmektedir. Yapılan enformel görüşmelerde, sosyal ve anayasal haklarını yeterince elde edememe ve eşit vatandaşlık ilkesinin kendilerini sistem dışı bıraktığı, dışlanmışlıkları, mahrumiyetleri Çingenelerde sosyal demokrat eğilimin güçlenmesinde etkili olduğu kanısına varılmıştır.

Öte yandan, siyasi kimlik eğilimlerinin belirleyicisi olarak etnik, dini ve mezhepsel farklılıkların da etkileri vardır. Siyasi tercihler de çoğunlukla bu farklılıkların paralelinde ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Malatya'da yaşayan Çingenelerin büyük çoğunluğunun itikadi açıdan Alevi-Bektaşî olması ve Alevi-Bektaşî kimliği üzerinden Türkiye'deki genel eğilime paralel olarak "sosyal demokrat" oldukları söylenebilir.

Yaşadıkları toplumun dinsel inanışlarına uyum sağlayan Çingenelerin, aynı şekilde siyasal kimliklerinin oluşumunda yaşadıkları ya da etkileşime girdikleri toplumların etkisinde kaldıkları bilinmektedir. Türkiye’de Alevi-Bektaşî itikadına mensup olanlar, çoğunlukla sosyal demokrat görüşü benimsemektedirler. Alanda kendilerini sosyal demokrat olarak tanımlayanların büyük çoğunluğu, Tunceli’den göç eden ve itikadi açıdan Alevi-Bektaşî İslam’a mensup olanlardan oluşmaktadır. Bu açıdan görüşülenlerin büyük bir kısmı, sosyal demokratların, kendi sorunlarını çözebileceğine inandıklarını dile getirmişlerdir.

Erzurum, Elazığ, Bingöl vb. illerden göç eden ve itikadi açıdan Sünnî İslam’a mensup olanlar ise, kendilerini dindar ve muhafazakâr olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla siyasal kimlik eğilimleri, göçler esnasında yerleştikleri ya da geçtikleri bölgelerle etkileşimlerinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira alanda sosyalist, sosyal demokrat ya da muhafazakâr olduklarını belirtenlerin birçoğunun, beyan ettikleri siyasal görüşlerin içeriğine dair hemen hiçbir bilgiye sahip olmadıkları saptanmıştır. Bu anlamda bireyin yaşamını geçirdiği “sosyal alan”¹⁴ ve bu alanda edindiği kültürel ya da sosyal sermaye düzeyleri, siyasal eğilimlerin belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır.

3.5.2. Siyasi Katılım ve Oy Verme Davranışları

Siyasal katılma, bireylerin siyasal sistem karşısında davranış, durum ve tutumunu belirleyen önemli bir mekanizmadır (Kapani 2003: 130-131). Dolayısıyla siyasi katılım ve oy verme davranışı bireylerin siyasal sistem içerisindeki konumlanışlarının açıklık kazanmasında önemli bir role sahiptir. Örneklem grubunun oy kullanmaya yaklaşımları Tablo 34’te ele alınmaktadır.

Tablo 34. Örneklem Grubunun Oy Verme Davranış Durumu

Oy Davranışı	Sayı	%
Evet, oy kullanırım	236	94,8
Hayır, oy kullanmam	13	5,2
Toplam	249	100

¹⁴ Burada alan kavramı insanların çeşitli manevralar yaptıkları, stratejiler geliştirdikleri ve arzu edilen kaynaklar için mücadele ettikleri toplumsal bir uzam (Bourdieu, 1997: 104) olarak ele alınmıştır.

Tabloya göre, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%94,8), oy kullandıklarını söylemiştir. Çok azı ise (%5,2), oy kullanmadığını belirtmiştir.

Ancak yapılan enformel görüşmelerde, oy kullanmayanların çoğu, seçimlerin konar-göçerliğin yaşandığı dönemlere denk gelmesi, taşınma, idari faktörler gibi birçok nedenden dolayı oy kullanamadıklarını söylemiştir.

Dolayısıyla örneklem grubunun oy kullanmaya karşı negatif bir yaklaşımı söz konusu değildir. Bu durum, kendilerini sosyo-politik sistemin bir parçası olarak hissetmeleri, oy verdikleri parti yoluyla çıkar elde etmeleri, kendilerini ifade etmeleri, vatandaş hissetmeleri, en azından oy kullanma yoluyla Çingene olmayanlarla kendilerini eşitlemeleri gibi nedenlere dayanmaktadır.

Yapılan enformel görüşmelerde, Malatya’da yaşayan Çingenelerinin oy kullanma davranışlarının yüksek çıkmasında, sosyal yardımlara ulaşım, muhtarların gözüne girme gibi faktörlerin de etkisi saptanmıştır.

Oy verme konusundaki bu hassasiyet, azınlık olma psikolojisi ile ilişkilendirilebilir. Cumhuriyet tarihi boyunca karşılaşılan ayrımcılıklar, diğer vatandaşlar ile her açıdan eşit olma konusundaki isteğin güçlü olmasına yol açmıştır (Komşuğlu, 2007: 154). Bu açıdan Çingenelerde oy verme, Çingene olmayanlara “*biz de bu ülkenin vatandaşıyız*” mesajı vermek ya da diğer vatandaşlarla eşit olduklarını göstermek olarak değerlendirilebilir.

Görüşülenlerin çoğu, herhangi bir siyasi parti üyesi değildirler. Genellikle Cumhuriyet Halk Partisi ve Barış ve Demokrasi Partisi’ne naylon üyelikler¹⁵ söz konusudur. Parti sıralarında asla üst kademelere gelemeyeceklerinin bilincinde olduklarını belirtmelerine rağmen, sosyal prestij, iş imkânlarından haberdar olma ve yararlanma, sosyal fonlardan yararlanma gibi nedenlerden dolayı siyasi parti üyeliğine olumlu yaklaşmaktadırlar. Yapılan görüşmelerde Malatya’da yaşayan Çingeneler, mahallelerde nüfus bakımında çoğunlukta olmalarına rağmen, Çingenelerin siyasal yönetime katılımın ilk basamağı olan muhtarlık seçimlerinde dahi birliktelik sağlayamadıkları tespit edilmiştir. Çingenelerin herhangi bir siyasi yönetimde yer almaması, siyasi katılım yönüyle de toplumsal gelişmelerin dışında kaldıklarını göstermektedir. Öyle ki siyasi hayata katılım yönüyle “oy hakkının kullanımı” açısından, Çingenelerin yönetsel mekanizmalara seçilemediği görülmektedir (Karaman, 2007: 38).

¹⁵ Nicel bakımdan oy potansiyeli olarak düşünülen, ancak niteliksel açıdan etkin olmayan parti üyeleri.

Öte yandan, Rom(an), Dom ve Lom grupların seçtiği bazı muhtarlar olsa da, siyasi yapının en alt seviyesindeki görevler dışında Çingenelerin temsil edilmemesi, Türkiye’de siyasal hayatın bir gerçeğidir. Daha üst pozisyonlara ulaşmış Çingenelerin bulunduğu iddia edilmekle birlikte, bunların kimliklerini gizlemekten yana oldukları görülmektedir (Marsh, 2008c: 58).

Kolukırık’ın (2009: 45) yaptığı araştırmaya göre, Bornova’da örgütlü hiçbir siyasi organizasyonun yönetim ve yönetim kurulunda görev alan Çingene üyeye rastlanılmamıştır. Karamanın (2007: 38)’ın yaptığı araştırmada, Çingenelerin yerel meclis üyeliği hatta mahalli idari birimlerinde dahi aktif olmadıkları görülmüştür. Ayrıca söz konusu araştırmalarda, oy davranışı açısından siyasal katılımın yüksek çıktığı saptanmıştır. Bu açıdan söz konusu çalışmaların siyasal katılım ve oy verme davranışı bulguları, bu çalışmanınla de benzerlik taşımaktadır.

3.5.3. Örgütlenmeye/Dernekleşmeye Yaklaşım Biçimleri

Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinin hız kazandığı son yıllarda ülkemizde, diğer hukuki alanlarda olduğu gibi, örgütlenme-dernekleşme özgürlüğünü düzenleyen yasalarda da kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Çingenelerin örgütlenmesini toplumsal önyargılar ve eğitimsizlik kadar olumsuz etkileyen dernekler mevzuatının (Uzpeder, 2008: 109), yakın bir zamana kadar bazı ciddi eksiklikler ve anti-demokratik yaklaşımlar barındırması, Çingenelerde örgütlenmeyi/dernekleşmeyi olumsuz etkilemiştir.

Öyle ki 6 Ekim 1983 tarihli Dernekler Kanunu'nun 5. maddesine göre derneklere “ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan” isimler konulamıyor ve dernekler bu konularda faaliyet yürütemiyorlardı. Söz konusu yasal engelden dolayı, kendilerini ayrı bir etnik grup olarak ortaya koyamayan Çingeneler, defalarca kendi isimlerini kullanarak kurdukları dernekleri kapatmak zorunda kalmışlardır. Örneğin 1996’da *Romanlar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği* kurulmuş; ancak bu dernek “Roman” ismini kullandığı için etnik ayrımcılık yaptığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Daha sonra İzmir Valiliği Dernekler Masası'na, *Çingeneler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği* adıyla başvurulmuş, ancak yine red cevabı alınmıştır (Akgül, 2010: 215-216; radikal.com.tr).

Yasal engellerden dolayı, Çingene ismini taşıyan dernek kuramayan Çingeneler, çeşitli meslekler üzerinden dernekleşme yoluna gitmişlerdir. Bunlar arasında *Batı*

Trakya Türkleri Yardımlaşma, Dayanışma Derneği ve *Azınlık Alantepe Eğitim ve Kültür Derneği* sayılabilir. Ancak 2004'teki yasal düzenleme sonrasında yasaklı isimler kullanılmaya başlanmış ve farklı toplumsal gruplarla birlikte Çingener de kendi isimleriyle dernek kurma imkânına kavuşmuşlardır. (Akgül, 2010: 216; radikal.com.tr).

Anlaşılabacağı üzere, ülkemizde yaşayan Çingenerin genel sorunlarına yönelik çeşitli politikaların üretildiği mekanizmalar olarak dernekleşme, son derece önemlidir. Bu bağlamda Çingenerin dernek üyeliği durumunun dağılımı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 35. Örneklem Grubunun Dernek Üyeliği Durumu

Dernek Üyeliği	Sayı	%
Evet	14	5,6
Hayır	235	94,4
Toplam	249	100

Tablo 35'e göre, Çingenerin büyük çoğunluğu (94,4) herhangi bir derneğe üye değildir. Herhangi bir derneğe üye olduklarını beyan edenlerin de (%5,6) genel olarak Alevi Birlikleri Federasyonu, Müzik Severler Derneği, Elektrikçiler Odası Derneği gibi dini ve mesleki derneklere üye oldukları dikkate alındığında, Çingenerin örgütsüz bir topluluk oldukları açığa çıkmaktadır.

Aslında dernekleşme oranları Türkiye ölçeğinde de düşüktür. Dernekler Dairesi Başkanlığının 2013'te açıkladığı rakamlara göre; Türkiye'de herhangi bir derneğe üye olanların toplam nüfusa oranı %11,8'dir (www.dernekler.gov.tr, 2014). Yine de Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, Malatya'da ikamet eden Çingenerin dernekleşme oranları (%5,6) oldukça düşüktür. Kendilerini azınlık konumunda algılayan ve türlü problemlerden muzdarip oldukları bilinen Çingenerin, problemlerinin çözümü açısından bu oran umut verici görünmemektedir.

Yağlıdere (2011)'nin İzmir'de yaptığı bir çalışmada, Romanların dernekleşme oranının %11,5 çıktığı görülmüştür. Buradan Türkiye'nin Batısında yaşayan Roman gruplarında dernekleşme oranlarının, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde yaşayan Dom gruplarına oranla yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin Batısında Roman derneklerinin yoğunluğu, Romanların erken yerleşikliğe geçişiyle kentlileşme düzeylerinin Domlara oranla yüksek olmasıyla açıklanabilir.

Görüşülenlerin çoğu, sosyo-ekonomik düzeylerini yükseltmek, engeller karşısında birlikte hareket etmek ve yaşantılarına karşı geliştirilen önyargıları ortadan kaldırmak için Çingenelerin örgütlenmesi/dernekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Yapılan enformel görüşmelerde, görüşmeciler genel olarak geçmişte birçok defa dernek kurmak istediklerini, ancak bazı sıkıntılar nedeniyle dernek kurmaktan vazgeçtiklerini söylemişlerdir.

2010'da kurulması için en son girişimde bulunulan Dom Derneği hakkında, dernek kurucusu olarak görev yapmış olan bir görüşmecinin; *“Malatya Dom Kültürü ve Dayanışma Derneği adı altında bir dernek için tüm resmi prosedürleri yerine getirdik. Allah razı olsun, Belediye Başkanı ve bürokratlar da bize yardımcı oldu. Son aşamada derneği kurmak için belli bir üye ve yer temini için para lazımdı. Üyelikler ve yardım topladık. 4000 TL ben verdim. Yaklaşık yirmi kişi daha para verdi ve derneğin bütçesi yaklaşık 7000 TL oldu. Ancak bir hafta sonra paralarını geri istediler hem de 7000TL'yi eşit bölmek şartıyla... Aslında tüm sorun dernek başkanının kim olacağı idi. Bu durumda dernekleşme girişimini rafa kaldırdık. Anlayacağınız, bizde birlik, dirlik olmaz, çünkü cahillik, istememezlik diz boyu...”* ifadeleri, örgütlenme dayanışma kültürünün/bilincinin zayıf olduğunu göstermektedir. Dernek kurmada herhangi bir yasal/hukuksal engelin olmadığını ifade eden görüşmeci, başlangıçta dernekleşme faaliyetinde birçok kişinin görev aldığını, ancak somut adımlarla sonuca ulaşıldığında, bu birlikteliğin dağıldığını söylemektedir. Bu bağlamda özellikle dernek başkanlığı konusundaki anlaşmazlıklar, finansman konusundaki sıkıntılar ve her üyenin dernek faaliyetlerinde ön planda olma isteği gibi kendilerinden kaynaklanan engeller, örgütlenmelerini mümkün kılamamaktadır.

Yine bazı görüşmecilerin; *“Biz beceremeyiz, bizi kimse umursamaz.”*, *“Dernek ne işimize yarar, biz ekmek derdindeyiz derneği ne yapalım.”*, *“Bizimkiler derneğin parasını yerler, rahat durmazlar.”* gibi ifadeleri, Çingenelerin yaşadıkları sorunların çözümünde örgütlülüğün anahtar rol oynadığının bilincinde olmadıklarını düşündürmektedir. Dernekleşmenin kendilerine herhangi bir yarar sağlamayacağını düşünen görüşmeciler, yaşadıkları sorunların kendilerinden kaynaklanmadığını düşünmektedir. Birbirine güvenmeyen görüşmeciler ise, yaşadıkları sorunların kaynağı olarak Çingeneleri görmektedir. Bu ve bunun gibi anlaşmazlıklar, bölünmeler hatta çekişmeler de eklenince, Malatya'da yaşayan Çingenelerde örgütlenmenin zaman alacağı söylenebilir.

Türkiye’de Çingenelerin örgütlenme deneyimlerinin bu denli zayıf kalmasının, siyasal yapıdaki konumlarıyla da ilgili olduğu söylenebilir. Görüşmecilere Çingenelerden muhtar adayları olanlara oy verip vermeyeceklerine dair sorular sorulduğunda, “*O cahil bize muhtarlık yapamaz.*”, “*O muhtar olursa bize selam bile vermez.*”, “*Bize danışmadan aday olduğu için oy falan vermeyiz.*” gibi cevaplar vermeleri, birlikte hareket edemediklerini, siyasal hayatın ilk basamağı olan muhtarlık seçimlerinde dahi Çingenelerin örgütlenmekten yoksun olduklarını göstermektedir.

2000’li yıllardan sonra Avrupa ülkelerinde Çingene örgütlenmelerinin sağlam zeminlere oturduğu ve kendi anayasal haklarını aramada başarılı oldukları bilinmektedir. Örgütlenmelerindeki temel etmenin siyasal katılım yoluyla yönetsel deneyimlerinin oldukça büyük payı olduğu göz önüne alınırsa, siyasal yapıdaki konumlarının Çingenelerin temel hak ve özgürlükler noktasında eşit vatandaşlık haklarına ulaşmada, ayrımcılığın azaltılmasında ve Çingenelerle ilgili olumsuz durumların azaltılmasında etkisi olacaktır.

Görüldüğü üzere, Çingenelerin yoğun yaşadıkları pek çok Avrupa ülkesinde, örgütlenme deneyimleri ileri seviyelere ulaşmışken, Türkiye Çingenelerinin dağınıklığı ve kendilerinden kaynaklanan anlaşmazlıkları, örgütlenmelerinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Son olarak Arayıcı (2008: 260)’nın da belirttiği gibi, ister göçebe ve isterse yerleşik olarak yaşasınlar; kültürel varlıklarını ve kimliklerini korumak, gelenek ve göreneklerini sürdürmek, siyasi alanda kendi haklarını ve sorunlarını savunmak için örgütlenmeleri, dolayısıyla dernekleşmeleri kaçınılmazdır.

3.5.4. Devletten Beklentileri

Çingenelerin devletten beklentileri de mevcut sorunlarının anlaşılmasında önemlidir. Dolayısıyla, Çingenelerin sosyo-ekonomik/kültürel sorunlarının yanında Çingeneliğin getirdiği bazı sorunların analiz edilmesinde de devletten beklentileri önem taşımaktadır. Çingenelerin devletten beklentilerine Tablo 36’da yer verilmektedir.

Tablo 36. Örneklem Grubunun Devletten Beklentileri

Devletten Beklentiler	Sayı	%
Çingenelere duyarlı olmasını	7	2,8
Dilimizi/kültürümüzü korumasını	10	4
Ekonomik beklentiler	56	22,5
Eşit vatandaşlık	173	69,5
Diğer	3	1,2
Toplam	249	100

Tablodan anlaşılacağı üzere, görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu (%69,5) eşit vatandaşlık haklarından faydalanmak istediklerini beyan etmişlerdir. Yapılan enformel görüşmelerde, eşit vatandaşlık beklentileri üzerinde yoğunlaşmalarının, kamu kurum/kuruluşlarında karşılaştıkları önyargılardan kaynaklandığını belirtmişlerdir. Çingene olmanın bazı sorunlara (dışlanma-damgalanma-yoksulluk) yol açtığını ileri süren görüşmeciler, eşit vatandaşlık haklarından yararlanmaları sonucunda sorunlarının minimize olacağına inanmaktadırlar. Çingeneler Derneği fahri başkanı Aksu, eşit vatandaşlık hakları konusunda, vatandaşlık görevini yerine getiren Çingenelere, vatandaşlık haklarını kullanmalarının kolaylaştırılması ve bazı devlet kurumlarında yaratılan önyargılı engellerin çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine yazılı ve görsel medyada Çingenelerin yanlış tanıtılması, aşağılayıcı dışlayıcı, suçlayıcı yazıların yazılması, "yakıştırmalı" söz ve kıyafetlerin kullanılması gibi olumsuzlamaların önlenmesi gerektiğini belirtmiştir (www.cingeneyiz.org, 2013).

Tabloya göre, devletten ekonomik beklentileri olanların oranı %22,5'tir. Bu anlamda işsizlik, yoksulluk gibi nedenlerle de ilişkili olan ekonomik beklentiler, Çingenelerin ekonomik durumlarına da işaret etmektedir. Yapılan enformel görüşmelerde, yaşam kalitelerinin oldukça düşük olduğunu ifade eden görüşmeciler, ekonomik durumlarının düzelmesiyle, sorunlarının önemli ölçüde azalacağını belirtmişlerdir.

Dilin/kültürün korunmasına ilişkin beklentiler oldukça düşük (%4) orandadır. Buradan dil ve kültürün asimile olacağına yönelik kaygılarından ziyade eşit vatandaşlık ve ekonomik beklentilerinin önemli olduğu görülmektedir. Zira görüşülenler eğitimsizlik, işsizlik, yoksulluk, dışlanma, hakir görülme gibi sorunlarının beklentiler noktasında daha önemli yer tuttuğunu vurgulamışlardır.

Tabloda, devletten Çingenelere duyarlı olmasını bekleyenlerin oranı da (%2,8) oldukça düşüktür. Yapılan görüşmelerde, zaten eşit vatandaşlığın Çingenelere duyarlı olunmasına karşılık geldiğini ifade edenlere sıkça rastlanmıştır. Dolayısıyla yapılan görüşmelerde, beklentilerin tümü birbirini tamamlayan ya da türdeş sorunları yansıtmaktadır. Çünkü “eşit vatandaşlık” beklentisini öne çıkaran görüşmeciler, eşit vatandaşlığın diğer sorunları azaltacağını, ekonomik beklentileri öne çıkaran görüşmeciler ise, ekonomik durumları iyileşmeden diğer haklardan yararlanamayacaklarını dile getirmişlerdir.

3.6. Sosyal Sermaye ve Güven

Bourdieu’nun ele aldığı dört çeşit sermayeden¹⁶ biri olan sosyal sermaye; Çingenelerin toplumsal konumlarını anlamada işlevsel bir role sahiptir. Dolayısıyla Çingenelerin sahip olduğu sosyal sermaye durumları, Çingenelerde sosyalizasyon, entegrasyon, güven, sosyal dışlanma, etiketleme, marjinallik ve yoksulluk gibi problemlerin anlaşılmasında önem taşımaktadır.

Bu açıdan bakıldığında sosyal sermaye, dayanışmayı sağlaması, güven ve karşılıklı ilişkiler (yardım, akrabalık, komşuluk) bakımından sosyal dışlanma için panzehir işlevi görmektedir (Sapancalı, 2005: 25). Ancak araştırmaya konu olan Çingenelerde durum farklıdır. Zira dar sosyalizasyon alanlarının getirdiği düşük sermayeleri, dışlanmalarını hafifletmemektedir. Öte yandan Çingeneler farklı bir alanda yeni bir sosyal sermaye edinme çabası içine girmektedirler. Sosyal sermayeye ulaşmak için Çingeneliklerini gizlemeleri ve kültürel pratikler bakımından Çingene olmayanlara benzeşme çabaları, aslında dışlanmalarını azaltırken asimile olmalarına yol açmaktadır.

3.6.1. Çingene Olmayanlara Güven(meme) Durumları

Güven, sosyal sermaye teorisinin önemli bileşenlerinden biri olup sosyal ilişkilerin şekillenmesinde de önemli bir role sahiptir (Field, 2008: 91-92). Ayrıca güven, kolektif değerler, sosyal ağlar ve kültürel gelenekler gibi sosyal sermaye

¹⁶ Bourdieu, Sermayenin Türleri (1986-The Forms of Capital) başlıklı makalesinde tartıştığı iktisadi, kültürel ve sosyal sermaye kavramlarından bahseder. Bunun yanı sıra Bourdieu bu üç türe “Simgesel Sermaye”yi de ekler. Simgesel sermaye ise diğer üç sermaye türünün birey tarafından algı kategorileriyle algılandığında büründüğü biçimdir (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 108; Bourdieu, 1986: 245). Bu açıdan Çingenelerde görülen aşiret ve etnik kimlik vasıtasıyla yaygın olan akrabalık hem simgesel sermaye hem de sosyal sermaye kaynağı olarak kullanılabilir.

türlerinin oluşumu için bir ön koşul, onları etkileyen önemli bir unsurdur (Fukuyama'dan akt: Keleş, 2012: 34). Bundan dolayıdır ki sosyal sermayeyi tespitiye yönelik tüm çalışmalarda, güven düzeyi önemsenmektedir. Çingenelerin, Çingene olmayanlara güvenip güvenmediklerine ilişkin dağılım, Tablo 37'de yer almaktadır.

Tablo 37. Çingene Olmayanlara Güven(meme) Durumları

Çingene Olmayanlara Güvenip Güvenmeme	Sayı	%
Evet	47	18,9
Hayır	202	81,1
Toplam	249	100

Tabloya göre görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%81,1), Çingene olmayanları güvenilir bulmamaktadır. Yapılan görüşmelerde, Çingeneler, başkalarına güvenilmeyeceği anlayışını, karşı tarafın (Gaco) Çingenelere yönelik olumsuz yaklaşımına dayandırmışlardır. İkili görüşmelerde, *“Gacolar bize güvenmez, biz onlara niye güvenelim ki, biz evlerinin önünde geçtiğimiz zaman kapıları bırakın pencereleri dahi kapatıyorlar. Satış yaptığımızda kapıyı aralıklı açıyorlar. Çocukları bile bizden kaçıyor, sonra Gaco bir arkadaştan işittim, çocuklar yaramazlık yaptıkları zaman Çingenelere veririm seni, diye korkutuyorlarmış. Yani bize böyle suçlu, hırsız, güvenilmez bakmaları, benim de onlara karşı bakışımı etkiliyor, Gacoların hiçbirine güvenmiyorum.”*, ifadeleri karşı tarafa duydukları güvensizliğin sorumluluğunu/suçunu yine karşı tarafa yüklediklerini göstermektedir. Esasen her iki tarafın hem mekânsal hem de toplumsal bağlamda birbirlerinden yalıtık yaşamaları, karşılıklı önyargıları beslemektedir. Özellikle de Çingenelere karşı yerleşik, dışlayıcı tutumun, Çingenelerde karşı tarafa güvensizliğin yüksek çıkmasında etkili olduğu söylenebilir.

Çingene olmayanları güvenilir bulanların oranı %18,9'dur. Bunlar, daha çok Çingene olmayanlardan yardım görenlerden oluşmaktadır. Yapılan enformel görüşmelerde, geçmişte de olsa Çingene olmayanlardan yardım gördüklerini bu yüzden Çingene olmayanların içerisinde de iyi insanlar olabileceğine dair kanaatler dile getirilmiştir. Görüşmecilerin, *“Çingene olduğumu bildiği halde Gaco bir iş adamı Ramazan'da bana erzak gönderdi.”*, *“Yakacağımız yoktu, sanayide bir esnaftan borca odun istedim o bana hayırına verdi.”*, *“Yazın köylere toplamaya/dilenmeye giderim, Gacoların çoğu bana soğuk ayran ve erzak verir, sofrasına davet eder.”* gibi ifadeleri

birlikte yaşamanın ve karşılıklı saygının güveni arttırdığını göstermektedir. Ayrıca Çingenelerde yapılan iyiliğin unutulmadığı ve bu tür sosyal ilişkilerin onları olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir.

Görüşülenlerin çoğu, Malatya Domlarının dürüst ve güvenilir olduğunu ancak Türkiye'nin batı kesiminde bulunan Romanlar için söyledikleri *“Asıl Çingene onlardır, bizim adımızı batıran da onlar, onlarla bizi aynı kefeye koyup değerlendirmiyorlar, hırsızlıkta, fuhuşta onlarda var.”*, *“Malatya, Elazığ ve özellikle Mardin’de bizim soydaşlarımız var, çok iyi insanlar, kibar, insancıl ve dürüstler, ancak Gaco da haklı bazı Çingeneler her türlü pislığe bulaşmış ama onlarla bizi karıştırmazlar.”* böylesi ifadeler, aslında Çingene imgesinin negatif olmasında tüm Çingenelerin değil, “sapkın Çingenelerin” olumsuz eylemlerinin etkili olduğunu göstermektedir. Çingene imgesinin olumsuz kurulumu onlara önyargı olarak yansıtmakta, bu da güvensizlik oluşturmaktadır. Böylece Çingeneler de kendilerine güvenmeyenlere güvenmemektedirler.

3.6.2. Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapmaya Yaklaşımları

Ortak iş yapabilme karşılıklı güveni öne çıkaran, sosyal sermayenin zorunlu bir koşulu ve başlangıç noktası olarak ileri sürülebilir (Cohen ve Prusak: 2001: 50; Yarcı, 2011: 125). Çingenelerin, Çingene olmayanlarla ortak iş yapıp yapmamaları karşılıklı güven durumlarının anlaşılmasında önem taşımaktadır. Örneklem grubunun Çingene olmayanlarla ortak iş yapma tutumlarının, Çingene olmayanlara karşı güven(meme) durumlarına göre dağılımı Tablo 38’de yer almaktadır.

Tablo 38. Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapma Yaklaşımlarını Çingene Olmayanlara Karşı Güven(meme) Durumlarına Göre Dağılımı

Çingene Olmayanlara Karşı Güven Düzeyi	Çingene Olmayanlarla Ortak İş Yapmaya Yaklaşımları								Toplam	
	Çingene olmayanlar bize güvenmediği için ortak iş yapmamız imkânsız		Biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız		Karşılıklı güven sorunumuz olduğu için ortak iş yapmamız imkânsız		Ortak iş yapmamıza hiçbir engel yok			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Evet	15	31,9	2	4,3	5	10,6	25	53,7	47	100
Hayır	117	57,9	18	8,9	58	28,7	9	4,5	202	100
Toplam	132	53	20	8	63	25,3	34	13,7	249	100

Tabloya göre, Çingene olmayanlara güvenmeyen görüşmecilerin yarısından fazlası (%57,9), Çingene olmayanlar bize güvenmediği için ortak iş yapmamız imkânsız beyanını verirken, karşılıklı güven sorununuz olduğu için ortak iş yapmamız imkânsız beyanını verenlerin oranı %28,7'dir. Bunu, biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız (%8,9) ve ortak iş yapmamıza engel yoktur (%4,5) beyanı verenler takip etmektedir.

Bu durum, Çingenelerde ortak iş yapabilmenin, karşılıklı güven çerçevesinde gerçekleşeceğini göstermektedir. Görüşülenlerin büyük çoğunluğunun “Çingene olmayanlar bize güvenmediği için iş yapmamız imkânsız ve karşılıklı güven sorununuz var” ifadeleri bunu doğrulamaktadır. Enformel görüşmelerde, Çingene olmayanların kendilerine güvenmediğini belirten görüşmeciler, “*ortak iş yapmaya yaparız ancak Gacolar bize güvenmez onun için biz de güvenmeyiz,*” gibi ifadelerle güven sorununun daha çok Çingene olmayanlardan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.

Yine, görüşülenlerin “*Gaco tecrübeli, zengin ve uyanık, ortak iş yapsak bile bizi kandırmazlar mı?*”, “*Diyelim ki ortak iş yaptık, üç gün sonra bize ya al ya da ver derse Gaco...*”, “*Gaco Gacoyu dolandırıyor, bizi mi dolandırmayacak?*”, “*Gaco ile ortak iş yapmamızın imkânı yok, biz onlara göre hırsız, sapık ve hakir insanlarız.*” ifadeleri, ortak iş yapma konusunda karşılıklı güvene dayalı problemlerin olduğunu açıklamaktadır. Ayrıca bu ifadelerle daha çok Çingene olmayanlara güvenilmeyeceğini belirtmişlerdir.

Tabloda, Çingene olmayanlara güvenen görüşmecilerden Çingene olmayanlarla ortak iş yapma konusunda herhangi bir engel yok, diyenlerin oranı %53,7'dir. Bunu biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız (%31,9); karşılıklı güven sorununuz olduğu için ortak iş yapmamız imkânsız (%10,6) ve biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız (%4,3) diyenler takip etmektedir. Bir önceki tabloda (Tablo 37) Çingene olmayanlara güvendiklerini beyan eden ve bunu enformel görüşmelerde dile getiren görüşmecilerin, ortak iş yapma tutumunda daha ılımlı oldukları görülmektedir.

3.6.3. Komşuluk İlişkileri

Komşuluk, belirli ritüelleri ve alışkanlıkları paylaşan insanların sürdürdükleri gündelik etkileşim alanları olarak ortaya çıkan sosyal ilişki biçimlerinden biridir. Komşulukta sosyal ilişkiler mekânsal yakınlık üzerinden inşa edildiği gibi, yaşam tarzı,

alışkanlıklar, beklentiler, inançlar, değerler gibi toplumsal içerikleri ile anlaşılmayı da gerektirir (Aydemir, 2011: 154; Uğuz vd., 2011: 32). Bu bağlamda komşuluk, Çingenelerin, Çingene olmayanlarla sosyal ilişkiler boyutunu anlamada büyük öneme sahiptir. Çingenelerin, Çingene olmayan komşularıyla ilişkilerinin dağılımı Tablo 39'da yer almaktadır.

Tablo 39. Çingene Olmayanlarla Komşuluk İlişkilerinin Dağılımı

Çingene Olmayanlarla Komşuluk İlişkileri	Sayı	%
Komşuluk ilişkimiz yok denecek kadar az	144	57,8
Dışarıda selamlaşırız	75	30,1
Sadece kahvehanede otururuz	8	3,2
Bayramlarda ziyaretlerde bulunuruz	3	1,2
Hasta ziyaretlerinde bulunuruz	7	2,8
Taziye ziyaretlerimiz oluyor	4	1,6
Düğün, sünnet, nişan vs. özel günlerde ziyaretler yaparız	3	1,2
Sık sık karşılıklı aile ziyaretlerimiz vardır	5	2
Toplam	249	100

Tablo 39'a göre görüşülenlerin %57,8'i, Çingene olmayanlarla komşuluk ilişkilerinin yok denecek kadar az olduğunu belirtmişlerdir. Görüşülenlerin %30,1'i Çingene olmayan komşularıyla sadece dışarıda selamlaşırız, beyanında bulunmuştur. Bunu sırasıyla, sadece kahvehanede otururuz (%3,2); hasta ziyaretlerinde bulunuruz (%2,8); sık sık karşılıklı aile ziyaretlerimiz vardır (%2); taziye ziyaretlerimiz oluyor (%1,6); bayramlarda ziyaretlerde bulunuruz (%1,2) ve düğün, sünnet, nişan vs. özel günlerde ziyaretler yaparız (%1,2) diyenler takip etmektedir.

Tabloda Çingene olmayan komşularına hasta, bayram, taziye, düğün, sünnet, nişan gibi ziyaretlerinin çok düşük olması, Çingenelerin, Çingene olmayanlarla komşuluk ilişkilerinin ya hiç olmadığını ya da çok zayıf olduğunu düşündürmektedir. Yapılan enformel görüşmelerde görüşülenler, “Çingene diyorlar, hadi büyüklük bende kalsın dedim ve bir defa evlerine gittim, gitmez olaydım, bir bardak çay vermediler, yüzüme bile bakmadılar.”, “Komşuluk eskidendi, evlerimizin duvarları bitişik ama kaç oğlu var kaç kızı var bilmem.”, “Mahallede cenaze olmadıkça komşu nedir bilmeyiz, bizi kabul etmiyorlar yoksa biz gezmeyi, ziyaret etmeyi severiz.” gibi ifadelerle,

komşuluk ilişkilerinin zayıflığını, Çingene olmayanların tutumlarına dayandırmaktadırlar. Görüşmeciler, Çingene olmayanların kendilerine güvenmediklerini, bu yüzden onlarla sınırlı ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu ifadelerden, Çingene olmayanların Çingenelere “Çingene” diyerek komşulukta etnik bir sınır çizdiği görülmektedir.

Bu çerçevede komşuluk ilişkilerinin aslında üç dayanak noktası bulunmaktadır. Bunlar ekonomik sermaye benzerliği, sosyal ve kültürel sermaye benzerliği ve etnik, dinsel köken benzerliğidir. Bu faktörlerden bir veya birkaçı komşuluk ilişkilerinin kurulmasında etkilidir (Yaylagül, 2008: 126). Bu bağlamda düşük ekonomik ve kültürel sermayeye sahip insanlar arasında hemşehrilik ve etnik kimlik anlayışına dayalı komşuluk ilişkileri önemli yer tutmaktadır (Kurtoglu, 2009). Çingene mahallelerinde yaşayan aileler, ekonomik ve kültürel sermaye bakımından türdeş sayılabilecek konumdadırlar. Buna rağmen komşuluk ilişkilerindeki zayıflık, etnisite faktörünü öne çıkarmaktadır. Zira yapılan görüşmelerde, kendi aralarında komşuluk ilişkilerinin normal düzeyde olduğu, ancak benzer ekonomik ve kültürel şartlara sahip Çingene olmayan komşularıyla ilişkilerinin sınırlı olduğu saptanmıştır.

Bu bağlamda, mekânsal olarak komşuluğu gerektiren koşullar olsa bile, ilişki düzeyinde benzer kültürel kodlara sahip olunması gerekliliği komşuluk ilişkilerini belirlemede önemli rol oynamaktadır. Zira kültürel ve sosyal sermayeleri benzer olan toplumlarda, komşuluk ilişkilerinin zayıflığı, etnisite üzerinden şekillenmektedir. Aynı etnik kökene sahip olup, ekonomik ve kültürel sermayeleri benzer olmayanlar arasında komşuluk ilişkileri zayıf olduğu gibi, benzer ekonomik ve kültürel sermayelere sahip olup, etnik kökenleri farklı olanlar arasında da komşuluk ilişkilerinin zayıf olduğu söylenebilir.

3.6.4. Aralarındaki Anlaşmazlıkları Çözme Biçimleri

Çingenelerin karşılaştıkları sorunların çözümünde; grup içi bütünleşmeleri, geleneği yaşa(t)maları, grup dışı ilişkileri gibi kültürel özelliklerini anlamada önem taşımaktadır. Örneklem grubunun aralarındaki anlaşmazlıkları çözüme biçimleri aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Tablo 40. Aralarındaki Anlaşmazlıkları Çözme Biçimleri

Anlaşmazlığın Çözümü	Sayı	%
Yaşlılarımız çözer	220	88,4
Komşular yardımcı olur	1	0,4
Kendi aramızda çözeriz	20	8
Karakola/mahkemeye başvururuz	8	3,2
Toplam	249	100

Tablo 40’a göre, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%88,4) kendi aralarındaki anlaşmazlıkların yaşlılar tarafından çözüme kavuşturulduğunu beyan etmişlerdir. Bu durum, Çingenelerde gelenekselliğin büyük ölçüde devam ettiğini göstermektedir. Yerleşikliğe geçme, modernleşme, kentlileşme gibi bir takım dönüşümler yaşasalar da kendi aralarındaki anlaşmazlıkların yaşlılar tarafından çözülmesi, Çingenelerde gelenekselliğin etkisinin sürdüğünü düşündürmektedir. Görüşmecilerden birinin, *“Domlar arasında mesela, çocukların kavga etmesinden tutun da kan davası gibi büyük sorunlar olduğunda, yaşlılar meclisi toplanır ve adil bir şekilde karar verir ve herkes o karara uymak zorundadır. Biz göçer iken var olan aşiret yapılanmamız hala sürüyor, bizde şu anlayış vardır; bir Dom’un sorununu Dom’dan başkası çözemez, onun için mağdur olan kişi ve suçu işleyen kişi verilen kararlara saygı duyar.”* ifadeleri, göçerlikten kalma töre ve geleneklerinin devam ettiğini göstermektedir. Zira maddi ve manevi sorunların karşısında yine kendi gruplarının rol oynaması, bütünleşmelerine de katkı olarak düşünülebilir.

Tabloda kendi aralarındaki sorunların, yine kendileri tarafından (%8) çözüme kavuşturulması, grup içi dayanışmanın varlığına işaret etmektedir. Ayrıca sorunların çözümünde, yaşlıların ve kendilerinin etkili olması gelenekselliğin yanı sıra grup içi dayanışmanın yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Görüşülenlerin çok azı (%3,2), kendi aralarındaki sorunları karakol/mahkeme yoluyla çözdüklerini beyan etmişlerdir. Görüşülenlerin mahkeme/karakol yoluyla sorunlarını çözmeye yanaşmamalarının, devlete ve kurumlara olan mesafeleriyle değerlendirilebileceği gibi, kendilerini ifade edememe ya da grup normlarının etkisi olarak da yorumlanabilir. İkili görüşmelerde, *“Bizde karakola/mahkemeye gitmemenin çok nedenleri var. Bazıları karakoldan/mahkemeden korkarlar, buraların Dom oldukları için kendileriyle ilgilenmeyeceklerini düşünürler, bazıları ise buraların*

sorunları geç çözdüğünü bildikleri için gitmezler. Bundan dolayı kendi aramızda bir olay olur, mesela kavga, hırsızlık hemen yaşlılar devreye girer sorun daha hızlı çözülür. Sadece ufak sorunlar değil, kız kaçırma, kan davası, namus davası, arsa anlaşmazlığı, aklına ne gelirse bizim yaşlılar çözer.” ifadeleri, sorunların çözümünde daha hızlı ve etkili olması nedeniyle yaşlıların ön planda olduğunu göstermektedir. Ayrıca kurumlardaki bürokratik engellerin tahammül edilemeyecek derecede olduğu ve bu engellerin sorunları zamanında çözemediği düşünülmektedir. Başka bir görüşmecinin, *“Domlarda ufak tefek sorunlar için karakola/mahkemeye gitmek acizliktir, büyük ayıptır, gidenler ise yalnız kalır daha da hiçbir işine karışılmaz.”* sözleri, Çingenelerde grup normların etkili olduğunu anlatmaktadır.

Dolayısıyla Çingeneler, kendi aralarındaki sorunların çözümünde grup odaklı bir yaklaşım içindedirler. Geleneksellik veya grup içi dayanışma sorunların çözümünde etkili olmaktadır. Ancak kendi grupları dışındakilerin, sorunların çözümünde etkili olmaması grup dışı ya da gruplar arası sosyal bağlarının zayıf olduğu şeklinde de düşünülebilir. Zira Çingene olmayanlarla ve resmi kurumlara sınırlı ilişkiler içinde oldukları görülmektedir. Duman ve Alacahan (2011)’ın da belirttiği gibi, kendi gruplarına ailelerine ya da akrabalarına değil, aynı zamanda yabancılarla da ilişki halinde olan bir toplumun sosyal sermayesi güçlüdür. Ayrıca Çingenelerde sorunların çözümünde grup odaklı hareket, dış dünyayla sosyalize olmalarını engellerken, sosyal kapanma süreçlerini hızlandırmakta ve sosyal sermayelerinin kendi topluluklarıyla sınırlı kalmasına yol açmaktadır.

3.6.5. Kent Merkezine Gitme Sıklığı

Kent merkezine gitme, Çingenelerin sosyalleşme ya da kent yaşamına entegrasyon boyutunu anlamada önem taşımaktadır. Çingenelerin kent merkezine gitme sıklıkları Tablo 41’de yer almaktadır.

Tablo 41. Kent Merkezine Gitme Sıklığının Dağılımı

İhtiyaçlar Dışında Kent Merkezine Gitme Sıklığı	Sayı	%
Sık sık giderim	40	16,1
Ara sıra giderim	143	57,4
Hiç gitmem	66	26,5
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin %57,4'ü, ihtiyaçlar dışında kent merkezine ara sıra; %16,1'i ise sık sık gittiklerini beyan etmişleridir. İhtiyaçlar dışında kent merkezine gidenlerin niçin gittikleri sorulduğunda, Çingenelere ait kahvehanelere gittikleri, erkeklerin genellikle bu kahvehanelerde zamanlarını geçirdikleri bulgulanmıştır. Kent merkezine gidenlerin, enformel görüşmelerde, Çingene kahvehanelerine gittiklerinin ortaya çıkması, bu insanların kentin lüks mekanlarını, ısıltılı yüzünü yeterince tüketemediklerini göstermektedir. Kahvehane sahibiyle yapılan görüşmede, bu mekanda, sadece Çingenelerin bulunduğu, Çingene olmayanların bu kahvehaneye asla gelmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu kahvehanelerin Çingeneler için sosyalleşme mekanları işlevi gördükleri söylenebilir.

İhtiyaçlar dışında kent merkezine gitmeyenlerin oranı ise %26,5'tir. Çingenelerde, çalışma yaşamı, sağlık vb. durumlar dışında mahalle dışına çıkma veya kent merkezine gitme durumu son derece sınırlıdır. Bulundukları mahallelerde ihtiyaçlarının çoğunu gideren Çingeneler için bu mahalleler, sosyalleşme alanları olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda görüşülenler, neredeyse hiçbir sosyal aktiviteye katılmadıklarını da belirtmişlerdir.

Sinema, tiyatro vb. etkinliklere hiç katılmadıklarını belirten Çingeneler bu durumdan duydukları memnuniyetsizlikleri de sık sık dile getirmişlerdir. Dolayısıyla hem sosyalleşme hem de entegrasyon mekânları olarak sinema, tiyatro vb. faaliyetlere katılım Çingenelerde görülmemektedir. Çingenelerde kent merkezine gitme sıklıklarından ziyade, kent merkezine gidenlerin yaptıkları herhangi bir faaliyetlerinin olmayışı, kendi gruplarıyla vakit geçirmeleri, Çingene olmayanlara sosyal mesafelerini ortaya koymaktadır. Görüşülenlerin genellikle, *“Merkezde gezemiyoruz ki, para yok, Çingene diyenler, bize aşağılayıcı bakanlardan başka ne var ki...”*, *“Çarşıda pamuk iş hanında bizimkilerin takıldığı bir kahve var, oraya gideriz.”*, *“Mahalle dışında fazla*

bulunmayız, bu mahalle yan mahalle hepsi bu kadar...” gibi ifadeler kent merkezine gitmemelerinde dışlanma pratiklerinin önemli rol oynadığı görülmektedir.

Yine bir görüşmecinin, “*Bir defa Malatya Park AVM’ye hanımı, çocukları da alıp gittim, orda mağazalar var çok pahalı, gelen geçen bize sanki bunların ne işi var burada gibisinden bakıyor, çocukların elbiseleri eski orada Gaco çocuklarının elbiselerine baktım... Ne diyeyim sana ağabey, oralara bir kere gittim, üzüntüden bir hafta içim parçalandı.*” sözleri mahalle ya da grupları dışındaki yaşama olan mesafelerini ortaya koymaktadır. Yapılan görüşmeler ve gözlemler, sembolik şiddetin Çingenelerin çoğunda derin yaralar açtığını göstermektedir. Bu tür deneyimlemelerin sonucu, yaşadıkları eziklik, değersizlik hissi gibi algılarının, sosyal mesafe düzeylerinin şekillenmesine ve mahalle düzeyinde gettolaşmalarına yol açtığı da görülmektedir. Bu minvalde Çingenelerde getto, gönülsüz olarak ırki-etnik köken itibarıyla aşağı olarak tanımlanan ve aşağı muamele gören belli bir nüfus grubunun hâkim toplum tarafından ayırıştırılması, sınırlandırılması için kullanılan mekânsal yoğunlaşma (Marcuse, 2002: 111; Duman ve Alacahan 2012: 56) olarak kullanılmaktadır.

Çingenelerin kent merkezine gitme sıklıklarının cinsiyete göre dağılımı Tablo 42’de ele alınmaktadır.

Tablo 42. Kent Merkezine Gitme Sıklığının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	İhtiyaçlar Dışında Kent Merkezine Gitme Sıklığı						Toplam	
	Sık sık giderim		Ara sıra giderim		Hiç gitmem			
	S	%	S	%	S	%	S	%
Erkek	38	22,6	114	67,9	16	9,5	168	100
Kadın	2	2,5	29	35,8	50	61,7	81	100
Toplam	40	16,1	143	57,4	66	26,5	249	100

Tablo 42’ye göre, kent merkezine sık sık gittiklerini belirtenlerin %22,6’sı erkeklerden, %2,5’i kadınlardan oluşmaktadır. Görüşülenlerden ihtiyaçlar dışında kent merkezine ara sıra gittiklerini belirtenlerin %67,9’u erkek, %35,8’i ise kadındır. Yine ihtiyaçlar dışında kent merkezine hiç gitmediklerini belirtenlerin %9,5’i erkek iken, %61,7’si gibi büyük bir çoğunluğu kadınlardan oluşmaktadır.

Tablodaki dağılım, kadınların ihtiyaçlar dışında kent merkezine gitme sıklıklarının erkeklere göre oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Yapılan

görüşmelerde kadınlar, sadece çalışma (bohçacılık, dilencilik vs.) ya da sağlık nedenlerinden dolayı kent merkezine gittiklerini ve neredeyse hiçbir sosyal aktiviteye (sinema, tiyatro, kermes vb.) katılmadıklarını, dile getirmişlerdir. Kadınların çoğu, erkeklerin kahvehanelerde geç saatlere kadar oyun oynadıklarını, kendilerinin ise evde çocuklarla ve ev işleriyle meşgul olduklarını belirtmişlerdir.

Dolayısıyla, sosyal sermaye göstergesi sayılabilecek, ihtiyaçlar dışında kent merkezine gitme durumu ve faaliyetlere katılma durumu genel anlamda Çingenelerde düşük düzeydedir. Bunun nedenleri irdelendiğinde; yetersiz sosyal sermayeleri, ekonomik yetersizlikleri, dışlanma pratikleriyle karşılaşma kaygısı/korkusu vs. öne çıkmaktadır. Ayrıca kent merkezine gitme sıklığı, cinsiyet açısından da farklılıklar arz etmektedir.

3.6.6. Psikolojik Bunalım/Sıkıntılarla Baş Edebilme Durumları

Kişisel sorunlarla baş edebilme bireyin yaşadığı çevreden/aileden edindiği/devraldığı sermayeleriyle ilgilidir. Bu açıdan örneklem grubunun, herhangi bir kişisel sorunla karşılaşmaları halinde ne yaptıklarına ilişkin cevaplarının dağılımına Tablo 43'te yer verilmektedir.

Tablo 43. Psikolojik Bunalım/Sıkıntılarla Baş Edebilme Durumları

Kişisel Sıkıntılarla Baş Edebilme Yöntemleri	Sayı	%
Sıkıntılarımı eş, dost, arkadaş vs. paylaşırım	59	23,7
Sigara içerim	135	54,2
Alkol/Tiner alırım	47	18,9
Diğer	8	3,2
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin yarıdan fazlası (%54,2) psikolojik bunalım/sıkıntı/ yılgınlık halinde sigaraya sığındıklarını beyan etmişlerdir. Toplumun ortalama alışkanlığı olan sigara, Çingenelerde psikolojik sıkıntılar esnasında sıkıntılarla baş edebilme yöntemi olarak görülmektedir. Yapılan görüşmelerde, sigaranın (kaçak-tütün) hem ucuz hem de sıkıntılardan kurtulmak için etkili olduğunu belirtmişlerdir.

Psikolojik bunalım/sıkıntı/ yılgınlık halinde, sıkıntılarını eş, dost, arkadaş vs. ile paylaşanların oranı %23,7'dir. Görüşmelerde bunların daha çok yaşlı kesimden

oldukları görülmüştür. Bunlar, bu yöntemin zararsız ve en makul yol olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşülenlerin yaklaşık beşte biri (%18,9) psikolojik bunalım/sıkıntı/ yılgınlık halinde sıkıntılarında kurtulmak için alkol/ tiner aldığını belirtmiştir. Yapılan enformel görüşmelerde sıkıntılarını paylaşacak kimseyi bulamadıklarını belirten bu görüşmecilerin çoğu gençlerden (18-30 yaş aralığı) oluşmaktadır. Görüşmelerde mahalle dışına daha çok çıktıkları ve Çingene olmayanlarla daha sık karşılaştıkları, bu yüzden dışlanmayı daha şiddetli yaşadıkları saptanmıştır. Örneğin, “*Çarşıya gidiyorum, milletin (Gaco) bana bakışları, diyalogu sanki gâvurum, içime işliyor, gece düşünmekten uyuyamıyorum, ancak içince unutuyorum.*”, ifadeleri dışlanmayı şiddetli yaşayanların, daha ağır psikolojik bunalımlar/sıkıntılar yaşadıklarını göstermektedir.

Diğer seçeneğindeki ise (%3,2), Allah’a sığınarak, psikolojik sıkıntılarla baş edebildiklerini belirtmişlerdir.

Dolayısıyla tablodaki dağılım ve yapılan enformel görüşmeler Çingenelerdeki sermaye rezervlerinin düşük olduğunu göstermektedir. Zira sıkıntılarını eş, dost, arkadaş vs. ile paylaşma ve Allah’a sığınma gibi makul ve etkili yöntemleri çoğunlukla kullanmadıkları görülmektedir. Ayrıca alkol ve sigara gibi kişiyi sosyal, psikolojik yönden zayıflatacak yöntemlerle psikolojik bunalım/sıkıntılarla baş edebileceklerini düşünmeleri de bunu desteklemektedir.

3.7. Toplumsal Konumları ve Çingenelik Algıları

Çingenelerin tarihsel süreçleri yanında, günümüz ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan toplumsal konumlarına dair çıkarımlarda bulunmak, Çingenelik olgusunun anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Çingenelerin; yoksulluk, sosyal yardımlarda ulaşma, dışlanma ve Çingeneliği algılama şekilleri aslında toplumda konumlanışlarını izahta işlevseldir.

Birçok çalışma, Türkiye’de Çingenelerin hem kültürel hem de sosyo-ekonomik açıdan en dezavantajlı gruplardan birini oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır (bkz. Fraser, 2005; Kenrick, 2006; Hancock, 2002; Fonseca, 2002; Arayıcı, 2008; Kolukırmık, 2009; Marsh, 2008). Bu açıdan Marsh (2008: 53)’ın da ifade ettiği gibi, sosyal yoksunlukların sadece Çingene gruplarını etkilemediği gerçeğine rağmen, Çingenelere karşı geliştirilen önyargılar, onların toplumsal konumlarını da olumsuz etkilemektedir.

Bu doğrultuda bu başlık altında yoksulluk nedenleri, sosyal yardımlara ulaşım, dışlanma mekânları, dışlanmalarında kendi rolleri, suçluluk durumları, kimlikten memnuniyet durumları ele alınmaktadır.

3.7.1 Yoksulluk Nedenleri

Yoksulluk, genel anlamıyla, ekonomik, politik ve kültürel mahrumiyet durumunu ifade eden bir olgudur. Bu bağlamda işsizlik, vasıfsızlık, engellilik, etnik kimlik gibi faktörler yoksulluk nedenleri arasında önemli bir yere sahiptir. Örneklem grubunun yoksulluklarının nedeninin dağılımı Tablo 44’te yer almaktadır.

Tablo 44. Yoksulluk Nedenleri

Yoksulluklarının Nedeni	Sayı	%
Yoksul değilim	4	1,6
Engelli/hasta olmak	3	1,2
Vasıfsız olmak	29	11,6
Çingene olmak	211	84,7
Diğer	2	0,8
Toplam	249	100

Tabloya göre, örneklem grubunun %84,7’si, yoksulluklarının nedeni olarak Çingeneliklerini göstermişlerdir. Görüşmelerde Çingene oldukları için ekonomik hayattan dışlandıklarını beyan edenler, bu nedenle iş bulamadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan ikili görüşmelerde, *“Bir iş sahibi olmak herkesin isteyeceği bir şey ama ben kaç iş değiştirdim bilmiyorum, ne zaman işe başlasam “Dom” olduğumu öğrendikleri an çıkarıyorlar, şimdi bir senedir işsizim, “Dom” olmasam işsiz de olmazdım.”* ifadeler, Çingeneliklerinin, iş yaşamlarını olumsuz etkilediğini ve bu durumun yoksulluğa neden olduğuna vurgulamaktadır.

Görüşmecilere yoksulluk nedenleriyle ilgili sorular sorulduğunda, *“Niye Gacolar da yoksul yok, onların yoksulları bile bizden zengin.”*, *“Bana burada bir tane zengin Çingene göster, zengin olanlar var ama onlar da bizi tanımıyor ki artık...”*, *“Bizde zengin olan Gacolaşıyor.”* yönündeki cevaplar, yoksul olmak ve Çingene olmak arasındaki ilişki algılarına işaret etmektedir. Bu ifadeler, yoksulluklarının Çingenelikten kaynaklandığına koşulsuz olarak inandıklarını göstermektedir. Ayrıca bu cevaplar

yoksulluktan öte yersizlik-yurtsuzluk, çok boyutlu dışlama ve damgalama süreçlerini imleyen bir durum olarak değerlendirilebilir.

Yoksullukla etnik köken arasında bir ilişki bulunmadığını belirtenlerin aksine Can, yoksul mahallelerde, özellikle Çingenelerle ilgili katı dışlayıcı tutumun büyük ölçüde geçerliliğini sürdürdüğü görüşündedir (2007: 193). Bu katı dışlayıcı tutum, yoksulluklarının nedeni olarak “Çingene” olmalarını ön plana çıkarmakta ve sembolik şiddetin Çingenelerce deneyimlemesine yol açmaktadır.

Tabloda, görüşülenlerin %11,6’sı, yoksulluklarının nedeni olarak vasıfsızlığı görmektedir. Çingenelerde vasıfsızlık, Çingene usulü mesleklerin yok olması, konar-göçerlikten dolayı sürekli düzenli çalışamama gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Yoksulluklarını sanayi toplumuna geçişle birlikte, Çingene usulü mesleklerin kaybolmasına ve bu çerçevede vasıfsızlaşmalarına bağlayan bir görüşmeci “*Çok kazançlı işlerimiz vardı; elekçilik, sepetçilik, kalaycılık, bunlar bizden sorulurdu, ama şimdi hiç biri yok.*” sözleri, teknolojik gelişmelerle birlikte, Çingene usulü mesleklerin kaybolmasının/azalmasının onları yoksullaştırdığına işaret etmektedir.

Görüşmelerde bazı ailelerin, yaz aylarında farklı şehirlere gitmeleri sürekli, düzenli ve vasıflı bir işe sahip olmalarının önünde bir engel olarak belirtilmiştir. Yine enformel görüşmelerde, Çingenelerin vasıf gerektiren işlerin ilk basamağı olan çıraklığa düşük ücretten dolayı sıcak bakılmadıkları, bunun yerine daha çok kazanabildikleri enformel işlerde çalıştıkları bulgulanmıştır.

Araştırma alanını oluşturan mahalleler, etniklik, sınıf altı ve genelde göçmenlerden oluşan alanlar olarak da değerlendirilebilir. Görüşmelerde Çingenelerin sosyal dışlanma biçimleri, yoksullukla birlikte istihdamdan dışlanma, sosyal yalıtım, eşitsiz eğitim fırsatları, kamusal alandan dışlanma (Önen, 2011: 468) gibi dezavatajlara da yol açmaktadır. Çingenelerin yoğunluklu yaşadıkları bu mahallerde, yaşamının getirdiği mekânsal damgalama ile Çingenelik, toplumda yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın statüsü olarak karşımıza çıkmaktadır (Akkan vd.2014: 115).

Araştırma alanı, geçmişte olduğu gibi günümüzde de düşük gelirli insanların tercih ettiği yerleşim alanlarından oluşmaktadır. Bazı mahalleler geçmişten itibaren şehre yerleşmek veya çalışmak için kent dışından ya da kentin ilçelerinden gelen insanların ilk uğrak yeri olma özelliğini sürdürmektedir. Mahalledeki insanların büyük çoğunluğunun en önemli ortak noktası yoksul olmalarıdır. Bu nedenle mahalle, yoksulluğun Çingenelikle örtüştürüldüğü bir örneği de temsil etmektedir. Zira bu

mahallelerde oturan ve Çingene olmayan yoksulların iş başvurularında, ikametlerinden ötürü Çingene olarak algılandıklarını belirtenlere sıklıkla rastlanmıştır. Özellikle mahallede Güneydoğunun bazı illerinden göç edenlere yönelik bu tür damgalamalar, buralarda (Wacquant, 2011: 38) işsizliğin yoğun olmasında etkili olmuştur. Yani Bozkurt'un da belirttiği üzere (2006: 316) sonuçta Çingeneleri ötekileştiren mekanizma, Çingene olarak tanımladıkları insanların yaşadığı mekânı da özdeşleştirmektedir.

Bu alanların etnik kimlikle (Çingene) özdeşleşmesi, ekonomik faaliyetlerin dar bir alana hapsolmasına neden olmakta ve en temel ihtiyaçların dahi karşılanmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle Çingenelerin ve Çingene olmayanların beraber yaşadıkları bu mekânların Çingenelikle özdeşleştirilmesi ve Çingenelerin, Çingeneliklerinden kaynaklanan dar ekonomik alanları düşünüldüğünde, “yoksulluğun Çingeneleşmesi” kavramının Çingenelerdeki yoksulluğu betimlemekte işlevsel olduğu düşünülebilir.

3.7.2. Sosyal Yardımlardan Faydalanma Durumu

Son yıllarda Çingenelerin yaşadığı yoksulluğu anlamaya yönelik çeşitli çalışmalarda, Çingeneliğin aynı zamanda bir yoksulluk durumu olduğuna vurgu yapılmaktadır. Genel olarak yoksul, toplumsal ilişkiler temelinde, diğer insanların yardım ettiği veya yardıma hakkı olan biridir (Ritzer, 1992: 7). Bu açıdan sosyal yardımlar, geliri düzensiz Çingeneler için son derece önemlidir. Örneklem grubundakilerin yardım aldığı yerler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 45. Örneklem Grubunun Yardım Aldığı Yerler

Yardımanın Nereden Alındığı	Sayı	%
Almıyorum	107	43
Valilik/Belediye	123	49,4
Vakıf/Dernekler	8	3,2
Hayırseverler	11	4,4
Toplam	249	100

Tablo 45'e göre, Çingeneler genel olarak valilik/belediye (%49,4)'den yardım almaktadırlar. Yardım alanlar, örneklem grubunun %57'sine tekabül etmektedir.

Valilikten alınan sosyal yardımlar; Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV), Sosyal Hizmetler Kurumu gibi birçok kurum ve kuruluştan alınmaktadır. Ancak görüşmelerde daha çok SYDV ve Sosyal Hizmetler Kurumundan yardım aldıkları anlaşılmıştır. Bu bağlamda, SYDV'den alınan yardımlar; kömür, gıda, nakit para, sağlıksız konutlar için ev tadilat ücreti, eğitim bursu, çocuk parası gibi kalemlerden oluşmaktadır. Sosyal Hizmetler Kurumundan alınan yardımlar ise; bakıma muhtaçlar için bakım ücreti, doğum ücreti gibi kalemleri kapsamaktadır. Diğer yardımlar için gerekli yöntemleri bilmediklerini belirtenlere sıklıkla rastlanmıştır. Görüşmeler esnasında genellikle valilikten yardım aldıkları, belediyeden fazla yardım almadıkları sıkça dile getirilmiştir. Dolayısıyla alınan yardımların büyük çoğunluğunun kamu kurum ve kuruluşlarından olması, Çingenelerin devletle olan ilişkilerinin olumlu yönde seyrettiğini göstermektedir.

Tabloya göre, görüşülenlerin %43'ü ise yardım almamaktadır. Çingenelerin yardım alamama nedenlerine ilişkin dağılıma Tablo 46'da yer verilmektedir.

Tablo 46. Yardım Al(a)mama Nedenleri

Yardımdan Faydalanamama Nedenleri	Sayı	%
Ben istemedim	12	4,8
Yoksul/muhtaç olduğuma inanmadılar	16	6,4
Çingene olduğum için yardım alamıyorum	7	2,8
Girişimlerim sonuçsuz kaldığı için başvuru yapmıyorum	11	4,4
Diğer (Yardım için gerekli koşullara sahip değilim) ¹⁷	61	24,5
Toplam	107	43
Yardım alıyor	142	57
Genel Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin %24,5'i diğer seçeneğini işaretleyenlerden oluşmaktadır. Bunlar, yardım için gerekli koşullara sahip olmadığını belirtenlerden oluşmaktadır. Diğer görüşülenler, yoksul/muhtaç olduğuna inanmadıkları için yardım alamayanlar (%6,4); kendisi istemediği için yardım alamayanlar (%4,8); girişimleri

¹⁷ Sosyal Yardımlaşma Derneği'nin hanenin gelir durumu, sosyal güvence durumu ve çalışan sayısına göre yardım faaliyetlerini sürdürmekte, bu koşullara uyanlar yardımlardan yararlanılabilmektedir.

sonuçsuz kaldığı için başvuru yapmayanlar (%4,4) ve Çingene olduğu için yardım alamayanlar (%2,8)'dan oluşmaktadır.

Yardım için gerekli koşullara sahip olmadıklarını belirtenlerin çoğu, barakalarda yaşadıkları için yardım alamamaktadırlar. Bunlar hukuki açıdan, barakanın bulunduğu ana haneye yardım yapıldığını ve bu barakaların belediyeye kayıtlı olmadığı için yardımlardan faydalanamadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca gerekli koşullara sahip olmadıklarını söyleyenlerin yardım alamamaları genellikle; herhangi bir işte çalışmaları, adlarına kayıtlı bir taşıt vs. olması gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Birçok kişi, işsiz ve yoksul olmalarına rağmen adlarına kayıtlı bir taşıt, hatta bir motosiklet bile olması sebebiyle kendilerine yardım yapılmadığını dile getirmiştir.

Yapılan görüşmelerde Çingenelerin temel gıda ve kömür yardımı gibi kalemlerden faydalanırlarken, özürlü maaşı, hasta ve çocuk bakım ücreti, eğitim bursu gibi kalemlerden faydalanamadıkları açığa çıkmıştır.

Tabloya göre, yoksul/muhtaç olduğuma inanmadıkları için yardım alamıyorum (%6,4) ve girişimlerin sonuçsuz kaldığı için başvuru yapmıyorum (%4,4) diyenler, yukarda belirtildiği üzere yardım için gerekli koşulları taşımayan (eşlerinin adlarına kayıtlı taşıt vs. olanlar) yardım alamamayı kendilerine inanılmadığı şeklinde yorumlayanlardır.

Benzer şekilde tabloda, görüşülenlerin %2,8'i Çingene olduğu için yardım alamadıklarını belirtmişlerdir. Yapılan enformel görüşmelerde bu görüşmecilerin büyük çoğunluğunun yardım için gerekli koşulları taşımadıkları görülmüştür. Yardım alamamalarının nedeni olarak Çingeneliği gerekçe göstermeleri, dışlanma, sahipsizlik, kimsesizlik, kendini madun gösterme çabasına bağlanabilir.

Görüşmecilerin çoğu, sosyal yardımlara nasıl ulaşacaklarını bilmediklerini de sık sık dile getirmişlerdir. Önen (2011: 474-475)'e göre, Türkiye'nin Batı kesimlerinde yaşayan Romanlar, Domlara göre sosyal yardımlara ve sosyal hizmetlere daha fazla ulaşabilmektedir. Romanların sosyal yardım ve hizmetlere ulaşmalarında Edirne Roman Derneği etkin rol oynamaktadır. Romanlar Edirne'deki SYDV'den yoğun bir şekilde faydalanırken, Domlar SYDV'na nasıl ulaşacaklarını ve kaynaklardan nasıl faydalanacaklarını bilememektedirler. Bu durum, kaynaklara ulaşmada örgütlülüğün önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca Roman topluluğunda özürlü maaşı, yaşlılık maaşı gibi sosyal güvencelerden faydalananlar varken, Dom topluluğunda bu sosyal güvencelerden faydalananlara rastlanmamıştır.

3.7.3. Sosyal Sapma/Suç

Çingene sözcüğü sıklıkla çeşitli önyargılarla yan yana getirilebilmektedir. Genellikle işe yaramaz, serseri, karanlık işlerle uğraşan, şüpheli insanlar olarak görülebilen Çingeneler, geçmişte olduğu gibi bugün de suçlu olarak damgalanabilmektedir. Bu durum onların suça meyletmelerinin önemli bir nedeni olarak görülmektedir. Bu bağlamda cezaevine girme durumları, suç işleme durumlarının açıklığa kavuşturulmasında önem taşımaktadır. Örneklem grubunun cezaevine girme durumuna Tablo 47’de yer almaktadır.

Tablo 47. Cezaevine Girme Durumları

Cezaevine Girme Durumu	Sayı	%
Ben ya da ailemden cezaevine giren olmadı	137	55
Kendim	53	21,3
Ailemden biri	59	23,7
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin %21,3’ü bizzat kendileri; %23,7’sinin ise aile üyelerinden biri herhangi bir suçtan dolayı cezaevine girmişlerdir. Hem kendilerinin hem de ailelerinden birinin cezaevine girdiğini söyleyenlerin toplam oranı dikkate alındığında, Çingenelerde suç oranının hayli yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

Enformel görüşmelerde, “İleride mezarlık var, çocuklarımız oralara gidip, bali, tiner, esrar vb. şeyler içiyor, sonra, ya kavga, ya hırsızlık gibi suçlar işliyorlar.”, “Bu mahalle suç yuvası, canı sıkılan illa bir suç işler.” gibi ifadeler, suç oranlarının bu denli yüksek çıkmasının ve suça neden olan faktörlerin birden fazla nedeni olduğunu düşündürmektedir. Bu ifadeler, ayrıca Çingene mahallerinde suçun rahat işlendiğini, öğrenildiğini ve rasyonelleştirildiğini göstermektedir.

Bizzat kendilerinin suç işlediğini beyan edenlerle yapılan görüşmelerde, Çingeneler hakkında önyargılarla örülmüş yazılı ve sözlü inanışların bulunması, eğitim hayatından dışlanmaları, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişememeleri (Karaman, 2007: 38; Yıldız, 2011: 44-46), toplumdaki soyutlanmış alanlarda yaşamaları, suçu buralarda öğrenmeleri vb. etkenlerin suça yönelmelerinde belirleyici olduğu kanısına varılmıştır.

Görüşmelerde, Çingenelerin genellikle hırsızlık, yaralama, adam öldürme, uyuşturucu madde kullanımı ve siyasi suçlardan dolayı cezaevine girdikleri tespit

edilmiştir. Uyuşturucu madde kullananların ve bu yüzden cezaevine girenlerin tespit edilen orandan daha fazla olduğu düşünülmektedir. Ayrıca alanda cezaevine girmeyip, uyuşturucu madde bağımlısı olanlara da sıkça rastlanmıştır. Çingene mahallelerinin gettolaşmışlığı, buraları suçun yoğunlaştığı mekânlar haline getirdiği gibi illegal örgütlerin de yönelim alanları haline getirmiştir. Görüşülen kimi hane başkanları, gençlerin böylesi illegal örgütlere katılımından endişe ettiklerini dile getirmişlerdir.

Sosyal öğrenme, damgalama ve alt kültür teorileri ile birlikte suç-çevre ilişkisini açıklamaya çalışan Chicago Okulu kuramcılarında Sampson ve Wilson, sosyal düzensizliğin nedenini ırk ve etnisite temelli ayrımcılık politikaları olarak görmektedir (Sampson ve Wilson, 2003). Sosyo-ekonomik handikaplar, düşük eğitim düzeyi, işsizlik, yoksunluk, dışlama gibi dezavantajlara maruz kalan Çingene; suçu öğrenmeleri, toplum tarafından suçlu olarak damgalanmaları, olumsuz çevre koşulları gibi nedenler ile birçok suçlu davranışı sergileyebilmektedir. Bu faktörler dezavantajlar serisini şiddetlendirerek yeniden üretmekte ve suç oranlarının yüksek olduğu, mekânsal olarak ayrılmış, riskli, tehlikeli olarak tabir edilen ve Çingenele özdeşleşmiş bölgelerin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu bölgelerde, gündelik hayatta suç olarak kabul edilen uygunsuz ya da ahlaki olmayan eylemler, Çingene için sıradan eylemler olarak görülmektedir.

Becker'in etiketleme teorisinde sapmanın, kişilerin belirli davranışlarına, toplumun koyduğu damgalarla yaratılan bir durum olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca Becker, sapıcı davranışlarda bulunanların damgalanmalarının sürekliliği halinde, bireyin damgayı benimseyeceği ve kendisini sapıcı olarak göreceği ve suça eğiliminin artacağı görüşündedir (Becker, 2013). Benzer ifadeyle Çingenele genellekle hırsızlık vb. suçlarla damgalanması bir nevi “kendini gerçekleştiren bir kehanet” olarak görülebilir. Hırsızlık suçundan cezaevinde yattığını beyan eden bir görüşmecinin “*Biz çalmasak da çaldı diyorlar, eee çalalım da bari öyle desinler ki, gam yemeyelim. Bizi gören kapısını kapatır, hatta çamaşırı varsa dışarıda onları toplar, onlar bizim anlamadığımızı zannediyorlar ama neyse...*” ifadeleri Çingenele için bir bakıma kendini doğrulayan kehaneti sonuçlamaktadır, denebilir. Ayrıca görüşmecinin söyledikleri, Çingene olmayanların bu yaklaşımının onlar için suçlarını meşrulaştırma ve rasyonelize etme imkânı sunduğunu düşündürmektedir.

Görüşülenlerden birinin, “*Sen birine fazla değil sadece üç gün deli de bakayım ne oluyor, vallahi deli olur. Çingene pis, hırsız, kumarbaz dersen bunlar suç da işler,*

kumar da oynar. Aslında Çingenelerin Gacolar yaptığı bütün olumsuzlukları, Gacolar hak ediyor. Bak kardeşim şöyle diyeyim, Çingene olmak öyle bir şey ki dışarıya çıktığınız andan itibaren, acaba bu benim Çingene olduğumu anlar mı?, diye düşünüyorsun. Biri size olumsuz bir şey söylese ya da yan baksa, hemen içinden geçiriyorsun, bu nasıl anladı benim Çingene olduğumu diye...” ifadeleri Çingenelere vurulan damgaların, kendini gerçekleştirdiğini, bu tür damgaların sapma konusunda meşruiyet yarattığını düşündürmektedir. Ayrıca Sennet’in de belirttiği üzere (1972: 54-78), değersizleştirilen, özsaygıları tahrip edilen, horlanan, tehlikeli ve riskli gruplar olarak tanımlanan Çingeneler, bu dışla(n)ma politikasının gönüllü bir parçası haline gelmekte ve sembolik şiddetin derin veçhelerini deneyimlemektedir. Görüşmecinin ifadeleri doğrultusunda, bu sembolik şiddet neticesinde Çingeneler ya öz kimlikleriyle ya da yapay kimlikleriyle irrasyonel unsurlara yönelebilmektedirler. İşte bu noktadan itibaren, Çingeneliğe yakıştırılan damgaların kendini gerçekleştiren kehanet özelliği taşıdığı ve bu durumun toplumsal norma uygun olmayan davranışları normalleştirdiği söylenebilir. Ayrıca “Gaco”lar hak ediyor, ifadesi, Goffman (2014: 49)’ın ileri sürdüğü, “damgalı bireyin sinmek yerine “el mi yaman ben mi yaman” derecesine hasmane bir tavırla hareket edebilir”, vurgusunu haklılaştırmaktadır.

Enformel görüşmelerde kimi kadınların da cezaevinde yattıkları saptanmıştır. Örneklem grubunun suç/suçluluk durumlarının cinsiyete göre dağılımı Tablo 48’de ele alınmaktadır.

Tablo 48. Cezaevine Girme Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Cezaevine Girme Durumları						Toplam	
	Ben ya da ailemden cezaevine giren olmadı		Kendim		Ailemden biri			
	S	%	S	%	S	%	S	%
Erkek	94	56	39	23,2	35	20,8	168	100
Kadın	43	53,1	14	17,3	24	29,6	81	100
Toplam	137	55	53	21,3	59	23,7	249	100

Tabloya göre, görüşülen kadınların, %17,3’ü herhangi bir suçtan dolayı cezaevine girdiklerini beyan etmişlerdir. Bu oran, kadınların suç işleme durumları açısından çarpıcıdır. 2000-2013 Türkiye genelinde erkeklerin suç oranı %97,5,

kadınların ise %2,5'tir. Buna göre Çingene kadınların suç oranı Türkiye ortalamasının çok üzerindedir Suç oranlarına Malatya genelinde bakıldığında da benzer sonuç ortaya çıkmaktadır (tuik.gov.tr, 2014). Yapılan görüşmelerde kadınların daha çok hırsızlık suçundan cezaevine girdikleri saptanmıştır.

3.7.4. Dışlanma Alanları

Çingenelerin toplumsal konumlarının anlaşılmasında dışlanma faktörü önem taşımaktadır. Ayrıca Çingenelerin nerelerden dışlandıklarının, kendi dünyalarından, kendi gözlemlerinden ortaya konulması da önemlidir. Örneklem grubunun nerelerden dışlandıklarının dağılımı Tablo 49'da yer almaktadır.

Tablo 49. Çingene'likten Dolayı Dışlandıkları Alanlar

Dışlanma Alanları	Sayı	%
Hayır dışlanmadım	6	2,4
Mahalleden	171	68,7
Okuldan	9	3,6
İş yerinden	31	12,4
İbadethanelerden	3	1,2
Alışveriş merkezlerinden	3	1,2
Resmi kurumlardan	26	10,4
Toplam	249	100

Tablo 49'a göre, görüşülenlerin sadece %2,4'ü herhangi bir yerden dışlanmadıklarını beyan etmişlerdir. Buna karşılık %97,6'sı bir biçimde dışlandıklarını söylemişlerdir.

Çingene olduğu için dışlandıklarını söyleyenlerin çoğu (%68,7), mahalleden dışlandıklarını belirtmişlerdir. Bunu, Çingene olduğu için iş yerinden (%12,4), resmi kurumlardan (%10,4), okuldan (%3,6), ibadethanelerden, (%1,2) ve AVM'lerden (%1,2) dışlananlar takip etmektedir.

İkamet ettikleri mahalleden dışlandıklarını söyleyenler Çingene olmayan komşuları tarafından dışlananlardır. Bu konuda görüşmecilerin, *“Onlar bizi beğenmez, kapılarını bize açmazlar, bizi görünce başlarını çevirirler.”*, *“Bizim komşularımıza hiçbir zararımız olmamıştır, bizle neden konuşmazlar, bizi neden hakir görürler*

anlamış değilim.”, “Mahalleden bir yere gidecek olsam esnafın kapısından geçmek istemiyorum, selamımı dahi zorla alıyorlar.” sözleri, mahallede sosyal dışlanmanın şiddetli bir biçimde yaşandığını düşündürmektedir. Ayrıca bu ifadelerde, ikamet ettikleri mahalleden dışlanmaları, yok sayılmaları sonucu Çingenelerde acı, öfke, manevi yoksunluk, sosyal kapanma, sosyal mesafe gibi sorunların yaşandığını düşündürmektedir. Çingene olmayanlar tarafından “istenmeyen”, “mesafeli durulması gereken” olarak dışlanan Çingeneler, onurlarının zedelendiğini dile getirmişlerdir.

Çingene oldukları için iş yerinden dışlandıklarını söyleyenler (%12,4), bu durumun bir yandan onurlarını zedelerken, diğer yandan ekonomik sıkıntılara ve giderek yoksulluğa neden olduğunu belirtmişlerdir. Enformel görüşmelerde görüşmecilerin çoğu, düzenli bir işte çalışamamalarını Çingeneliklerine bağlamaktadır. Yeni bir işe girseler dahi Çingene oldukları öğrenildiğinde, dışlanmaya, mobbinge maruz kaldıklarını dile getirmişlerdir.

Çingeneliklerinden dolayı resmi kurumlardan dışlananlar¹⁸ (%10,4), kamu hizmetlerinden mahrum kaldıklarını, devletin başka yoksullara yaptığı yardımlardan yararlanamadıklarını belirtmişlerdir. Görüşülenler ikamet adreslerinden dolayı Çingene olduklarının anlaşıldığını ve dışlamalara maruz kaldıklarını beyan etmişlerdir. Öke ve Topuz’un yaptıkları çalışmada, Çingenelere devlet dairelerinde en az bir defa ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarına dair soruya görüşülenlerin %41,9’u evet yanıtını vermiştir (2010:117).

Okuldan dışlandıklarını belirtenler (%3,6), bu durumu eğitimlerini yarıda bırakmalarının en büyük nedeni olarak görmektedir. Yapılan görüşmelerde Çingenelerin eğitim süreçlerinde, okul derslerinde yetersiz kalmalarında ve başarısız olmalarında dışlanma algılarının etkili olduğu bulgulanmıştır. Ayrıca okulda kendilerine “Çingene” dedikleri için arkadaşlarıyla iyi ilişkiler geliştiremediklerini de belirtmişlerdir.

İbadethanelerden dışlandıklarını (%1,2) beyan edenler ise, hem camilerden hem de cem evlerinden dışlandıklarını dile getirmişlerdir. Görüşülenler arasında birinin *“Dindaşını hor görme hangi dinde vardır, camide bizle aynı safta durmak istemiyorlar, cem evlerinde hor görüyorlar, bunların yaptıklarının İslam’da yeri yoktur.”* sözleri, ibadethanelerde dışlanmalarına ve buna verdikleri tepkiyi resmetmektedir. Yakın bir zamanda gündeme oturan bir haber bu durumu akıllara getirmiştir. Roman Dernekleri

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz, Uzpeder vd. (2008), Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi”.

Federasyonu başkanının aktardığı “genç bir kardeşim İmam Hatibi bıraktı müezzin oldu, kendi semtinde müezzinlik yapıyordu. Oradaki bazı mümin kardeşlerim *"Ben Çingenenin arkasında namaz kılmam."* diye müftülüğe şikâyetle bulundu” (haberler.com, 2013) olayı Çingenelerin dinsel alandan da dışlandıklarını göstermektedir.

Görüşmelerde, Çingene olmayanları beğenmeyenler, kendilerini daha temiz addedenler ve onların daha aşağı olduğunu belirtenlere de rastlanmıştır. Bu durum, dışlanmaya verilen tepkiyi göstermektedir. Maruz kaldıkları çeşitli dışlamalar nedeniyle “Gaco”yu dışlamak, beğenmemek, küçük görmek karşılıklı dışlamanın olduğunu göstermektedir. Ayrıca temiz olma durumu ile de kendilerine yakıştırılan “pis” damgasının doğru olmadığını ispatlama çabasında oldukları gözlenmiştir.

Diğer taraftan Giddens’in (1998) belirttiği üzere, çoğu zaman sınıf altı, yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşma, irtibatsızlık, marjinallik, bütünleşememe gibi terimlerle birlikte kullanılan dışlanma, eşitsizliklerin sonuçları hakkında değil, insan gruplarının toplumdan kopmaları üzerine etkisi olan mekanizmalar olarak ele alınmaktadır.

Örneğin, Akkan vd.’nin 2007’de Zonguldak, Çanakkale, Batman, Mardin (Nusaybin) illerinde, Çingene mahallelerinde gerçekleştirdikleri çalışmaya göre, Çingenelerin durumunun çok boyutlu bir sosyal dışlanma sürecine işaret ettiği tespit edilmiştir. Çingenelerin sosyal dışlanma süreçlerinin, mekânsallıklarıyla, marjinallikleriyle, derin yoksulluklarıyla ve güvencesiz geçim süreçleriyle yakın bir ilişkisi olduğunu ileri süren Akkan, Çingeneliğin dışlanma süreçlerine eklemlenmesiyle sosyal dışlanmanın daha derin bir hal aldığını ve Çingenelerin toplumdan kopuk bir hayat yaşadıklarını belirtmiştir (radikal.com.tr, 2007).

Dolayısıyla Çingeneliğin yol açtığı dışlamalar, Çingenelerin yaşamlarının hemen her alanına yansımaktadır. Gerek sosyo-kültürel gerek sosyo-ekonomik gerekse de diğer alanlarda dezavantajlı toplumsal konumlarının en önemli nedeni, “Çingenelik” olarak değerlendirilebilir. Çeşitli alanlarda dışlanmaya maruz kalma durumu, Çingenelerin yoksulluğa mahkûm bir durumda yaşamalarına, grupları dışındakilere sosyal etkileşimlerinin zayıf olmasına ve sosyal bağların ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Görüşmelerde, derin dışlanma deneyimleri sonucu yaşadıkları eziklik hissi, özsaygı yitimi, değersizlik hissi gibi sorunlar, topluma entegre ol(a)malarının en önemli nedenleri olarak değerlendirilebilir.

3.7.5. Dışlanmalarında Çingenelerin Payı

Sosyal dışlanmanın nedenlerinden biri de toplumsal normlara uymamalarıdır. Toplumsal normlara uymama çeşitli yaptırımlar gerektirmektedir. Bu yaptırımlar dışlama, yalnızlaştırma gibi süreçleri kapsamaktadır. Çingenelerin dışlanmalarında kendi rollerinin ne olduğuna ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 50’de yer almaktadır.

Tablo 50. Dışlanmada Çingenelerin Rolü

Dışlanmada Çingenelerin Rolü	Sayı	%
Hayır	4	1,6
Bazı Çingenelerin toplumca olumsuz kabul edilen davranışlar sergilemeleri ve suç işlemeleri Çingenelerin imajını olumsuz etkiliyor	165	66,3
Bazı Çingenelerin dilencilik yapmaları bizim dışlanmamıza yol açıyor	57	22,9
Hiç düşünmedim	23	9,2
Toplam	249	100

Tabloda, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%66,3), bazı Çingenelerin toplumca olumsuz kabul edilen davranışlar sergilemelerinin ve suç işlemelerinin Çingenelerin imajını olumsuz etkilediği bu nedenle de dışlandıkları yanıtını vermiştir. Görüşülenlerin %22,9’u dışlanmalarının nedeni olarak bazı Çingenelerin dilencilik yapmalarını göstermiştir. Böylece Çingenelerin dışlanmalarının sorumluluğunu yine Çingenelere yükleyenlerin toplam oranı %89,2’ye ulaşmıştır.

Bazı Çingenelerin toplumca olumsuz kabul edilen davranışlar sergilemelerinden ve suç işlemelerinden Çingene imajının olumsuz etkilendiğini beyan edenler, sorununu temel kaynağının Çingeneler içerisinde sosyal düzene aykırı davranışların olduğunu ve bu durumun kendilerini olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Çingene kimliğinin olumsuz imajlarla örülü olmasında; Çingenelerin sosyal düzene uygun hareket etmemeleri, suç işlemeleri (hırsızlık) gibi nedenler etkili olmaktadır. Enformel görüşmelerde, “ *Çingeneler rahat durmuyor, ya hırsızlık ediyorlar, ya da başka suçlar işliyorlar.*” gibi ifadeler Çingene imajının olumsuz etkilenmesinde ve bu nedenle dışlanmalarında, sorumluluğun Çingenelere yüklendiğini göstermektedir.

Aynı şekilde, bazı Çingenerin dilencilik yapmalarının, dışlanmalarına neden olduğunu belirtenler, bu durumun alışkanlık haline geldiğini ve yeni nesillere model olduğunu savunmaktadırlar. Görüşülenlerin “ *Taşı sıkısa suyunu çıkarır, ancak gidip dilenenler bizde çok...*”, “*Çingene dilenciler bizim adımızı batırıyor.*”, “*Komşumuzun durumu iyi evinde çalışanı var ama yine de dileniyor, işte bunlar bizim adımızı kötüye çıkarıyor.*” sözleri, dışlanmalarında Çingenerin rolünün bulunduğunu düşündüklerini göstermektedir.

Dolayısıyla Çingenerin dışlanmalarının sorumluluğunu yine Çingenerle yükleyenlerin büyük çoğunlukta (%89,2) olduğu görülmektedir. Kendi ifadeleriyle Çingenerin toplumsal düzene uygun davranmamaları, suç işlemeleri, dilenciliği geçim stratejisi haline getirmeleri Çingene imajını olumsuz etkilemekte ve dışlanmalarına neden olmaktadır. Bu ifadeler Çingenerin özeleştirisi yaptıklarını da göstermektedir.

Görüşülenlerin %9,2’si ise, dışlanmalarından kendi rollerinin olup olmadığına ilişkin hiç düşünmediklerini beyan etmişlerdir. Bu durum özeleştirisi yapmayı akıllarına dahi getirmediğini göstermektedir.

3.7.6. Çingeneliğin Reddi

Toplumun hemen her alanında itibarsızlaştırıcı etki yaratan nitelikler/sıfatlar damganın varlığına işaret etmektedir (Goffman, 2014: 32). Öyle ki bireyin varsayılan kimliği ile fiili kimliği arasında nükseden uyumsuzluklar ve bu uyumsuzlukların aşınlaşması ile bireyin toplumsal kimliğinin örselendiğini belirten Goffman, bu durumun bireyi hem toplumdaki hem de kendisinden koparan bir işleve sahip olduğunu belirtmektedir (2014: 51). Bu açıdan toplumun çoğunluğu tarafından Çingenerle atfedilen çeşitli damgalamalar ve stereotipler, onları sosyal hiyerarşinin en altına yerleştirmekte ve “alta düşen” ya da “madun” psikolojilerinin oluşmasında rol oynamaktadır. Hırsız, dilenci, hilekâr, dinsiz, güvenilmez, ahlaksız, hercai, umursamaz, tembel, cıvık, tinerici gibi sıfatlarla nitelenen Çingenelik, Çingenerce istenilmeyen bir kimlik olmuştur.

Fraser’in (2005) da belirttiği gibi tarih sahnesine çıktıkları günden beri dışlanmaları, Çingenerin adeta genlerine yüklenmiş bir özellik olarak değerlendirilebilir. Çingeneliğe yüklenen anlamlar, bu kimliği taşıyanlar için ağır bir yükü temsil etmekte olup damgalı kimliklerini reddetme, kimlik arayışına yönelme gibi

durumlara sebebiyet vermektedir. Örneklem grubunun kimliklerinden memnuniyet durumlarının dağılımına Tablo 51’de yer verilmektedir.

Tablo 51. Yeniden Dünyaya Gelmeleri Halinde İstedikleri Durum

Kimlikten Memnuniyet: Öz Kimlik ve Alternatif Kimlikler	Sayı	%
Yine Çingene olmak isterdim	4	1,6
Çingene olmak istemezdim	205	82,3
Zengin biri olmak isterdim	11	4,4
İtibarlı biri olmak isterdim	19	7,6
İnsan olmak yeterli	10	4
Toplam	249	100

Tablo 51’de görüldüğü üzere, görüşülenlerin %82,3’ü dünyaya yeniden gelmeleri halinde, Çingene olmak istemezdim, yanıtını vermişlerdir. Bunu itibarlı biri olmak isterdim (%7,6), zengin biri olmak isterdim (%4,4) diyenler takip etmiştir. Böylece Çingenelerin büyük çoğunlukla (%94,4) Çingene kimliğini tümüyle reddettikleri görülmektedir.

Yeniden doğmaları halinde, Çingeneliği tümüyle reddedenler (%94,4) genellikle toplum tarafından dışlanmalarında, yok sayılmalarında, ekonomik olarak yetersiz olmalarında ve itibarlarının olmamasında Çingeneliğin etkili olduğunu düşünmektedirler. Yapılan enformel görüşmelerde görüşmecilerin, “*Ben Çingene olmaktan utanmam, beni Allah böyle yaratmış, ama bir daha doğsam çocuğum torunum için Çingene değil de Gaco olarak doğmak isterim.*”, “*İş yok, para yok, huzur yok, itibar hiç yok, sen olsan Çingen olmak ister miydin?*”, “*Çingeneliğin bize hiçbir artısı yok, aksine hep zararı olmuştur.*”, ifadeleri Çingeneliği, onları yoksullaştıran, itibarsızlaştıran ve çeşitli sorunlarına yol açan bir kimlik olarak algıladıklarını düşündürmektedir. Görüşmecilerin yeniden dünyaya gelmeleri halinde “Gaco” olmak isterdim, diyerek huzurlu ve refah içinde yaşamının ve insan yerine konmanın Çingene olmamakla mümkün olacağını düşündükleri görülmektedir.

Görüşmelerde, toplumda Çingenelere yüklenen pejoratif sıfatların, Çingenelik damgasına yol açtığı ve Çingenelerin bu damgayla anılmak istemedikleri saptanmıştır. Yeniden doğmaları halinde Çingeneliği tümüyle reddetmeleri, tüm sorunlarının Çingenelikten kaynaklandığı düşüncesine kesin inandıklarını gösteriyor. Görüşülenlerin

genellikle, “*Çingene olmak demek, fakir olmak, hırsız olmak, pis olmak demektir*”, “*Keşke yeniden doğsaydık da, Gaco olarak dünyaya gelseydik, o zaman hiçbir derdimiz olmazdı.*”, “*Sorun Çingene olmak, yoksa biz de diğerleri gibi olurduk.*”, “*Çingene olduğumuz için bizden kaçıyorlar, bazen kendimi cüzzamlı gibi görüyorum, eğer bir daha doğunca Çingene olacaksam doğmayayım daha iyi...*” ifadeleri, Çingeneliğin maddi ve manevi sorunların temelindeki asli faktör olarak algılandığını göstermektedir. “Gaco”nun doğuştan şanslı olduğu, zenginliğinin, eğitilmiş oluşunun, itibarlı oluşunun “Gaco” olmaktan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Ayrıca Çingeneliğin getirdiği toplumsal “damgalama”, hayatlarında yıkıcı bir rol oynamakta ve Çingeneliği reddetme nedeni olarak görülmektedir. Çingeneliği cüzzam hastalığıyla eş tutmaları ise örselenmiş bir kimliğe sahip olmanın getirdiği gizli yaralara vurgu yapmaktadır.

Tabloya göre, yeniden dünyaya gelmeleri halinde insan olmak yeterli (%4) ve Çingene olmak isterdim (1,6) yanıtını verenler, kimliklerinden memnun olduklarını dile getirmişlerdir. Yapılan enformel görüşmelerde görüşmecilerin “*Çingeneler gerçek insanlar...*”, “*Gacolar ancak parayı, malı, mülkü, gösterişi severler, biz ise insanı severiz.*” ifadeleri, Çingenelerin gerçek insanlığı temsil ettiği, “Gaco”ların ise paraya ve lükse mahkum, insanlık nedir bilmez gibi vurgulamaları, Goffman’ın damgalılar hakkında söylediklerini çağrıştırmaktadır Goffman (2014: 49)’a göre, damgalanan birey, yabancılaşmanın ve kimlik meselesine ilişkin taşıdığı inançların koruması altında, kendinin tamamıyla normal, asıl normal olmayanların ise karşı taraf olduğunu düşünür. Damgalıdır ancak böyle olmaktan çok etkilenmiş ya da pişmanlık hissediyormuş gibi görünmez.

3.8. Yeni Zamanlarda Çingeneler

Yerleşikliğe geçişle birlikte modernizmin etkileri ve kültürün ikamesi için gerekli olan göç hareketlerinin olmayışı, Çingene yaşam tarzında dönüşüme yol açmıştır. Özkan’a göre, günümüzde nadir rastlanan göçebe Çingenelerin kendilerine “gerçek Çingene”, yerleşik olanları ise “Çingene bozuntusu” olarak telakki etmelerini bu nedene bağlamaktadır (2010: 34).

Yerleşikliği benimsemek, “Gaco”larla iç içe yaşamaya uyum sağlamak, motorlu taşıtlara alışmak, yeni meslekler edinmek veya düzenli çalışmak ve toplumla olan ilişkilerinin gelişimiyle doğrudan bağlantılı olan dilbilimsel asimilasyonlar, Çingenelerin bugünkü hayat tarzlarının her yönüne yansımıştır (Fraser, 2005: 258

Dolayısıyla, göçer yaşam tarzından konar-göçerliğe, konar-göçerlikten yerleşikliğe doğru değişen yaşam tarzları, Çingenelerin kültürel değerlerine, çalışma yaşamlarına ve genel yaşam tarzlarına dair pek çok değişikliği de beraberinde getirmiştir. Örneğin, gelişen ve değişen sanayi sektörü ile birlikte daha çok kırsala hitap eden mesleklerini kaybetmeleri, kentlerin kenar bölgelerinde, yerleşik yaşam tarzlarının dayattığı marjinal işlere yönelmelerine neden olmuştur. Dışlanmamak ve eşit koşullara sahip olmak amacıyla kimliklerini inkâr etmeleri, modern kent yaşamına uygun yaşam sürdürmeleri, yaşam tarzlarında bir takım dönüşümlere de yol açmıştır.

Geçmişte atalarının yerleşecek herhangi bir yerleri olmayan Çingenelerin çoğu, mevsimsel şartlara bağlı olarak farklı bölgelere göç etmişlerdir. Nisan ayının başlangıcı ile Sonbaharın sonlarına kadar otlağın ve meranın bol olduğu su kenarlarında ve ticari ilişkiler kurabilecek köylere yakın çadırlar açarak yaşamlarını idame ettirmişlerdir. Günümüzde çok azı konar-göçer yaşam tarzını sürdürmektedir. Zira yerleşiklik ve modern döneme ait şartlar (teknolojik ilerlemeler, neoliberal politikalar vb.), Çingene usulü mesleklerin, dolayısıyla geçim stratejilerinin tümüyle değişmesine neden olmakta ve kültürel olarak da dönüşümlerine zemin hazırlamaktadır.

Bu başlık altında Çingenelerin konar-göçerlik ve yerleşikliğe yönelik düşünceleri, Çingene dili ve kültürünün geleceğine yönelik düşünceleri, konar-göçerlik için gerekli olan nakil araçlarına sahiplikleri ve Çingene dilinin yerleşiklikte kullanımı gibi konular ele alınacaktır. Ayrıca şans oyunları ile ilişkileri, tv izleme, takım tutma ve boş zamanları değerlendirme gibi konular üzerinde de durulacaktır.

3.8.1. Konar-Göçer ve Yerleşik Yaşam Biçimlerine Yönelik Tutumları

Kış aylarında ikamet etme ve baharın başlangıcı ile ticaret, pazarlama, dilencilik amacıyla yaşadıkları şehrin köylerine, ilçelerine ya da yaşadıkları şehrin dışına göç etme durumu, konar-göçerliğin temel özellikleridir. Bu bağlamda yılın belli dönemlerinde, bir yere sürekli yerleşmeyen, hareket halinde olan ve geçimlerini bu süreçte elde etmeye çalışan Çingenelere “konar-göçerler” denir. Dolayısıyla konar-göçerlik, göçebe yaşam ile yerleşik yaşam arasında bir yaşam tarzı olarak da değerlendirilebilir. Örneklem grubunun konar-göçer ve yerleşik yaşam tarzları hakkındaki düşüncelerinin dağılımı tablo 52’de yer almaktadır.

Tablo 52. Konar-Göçerlik ve Yerleşiklik Hakkındaki Düşüncelerinin Dağılımı

Konar-Göçerlik ve Yerleşiklik Hakkındaki Düşünceler	Sayı	%
Dilimizi ve kültürümüzü korumak için konar-göçer olmak zorundayız	3	1,2
Konar-göçerlikle geçimimizi daha rahat sağlıyoruz	17	6,8
Yerleşiklik konar-göçerlikten daha iyi	186	74,7
Yazın konar-göçerlik, kışın yerleşiklik daha iyi	43	17,3
Toplam	249	100

Tablo 52'ye göre, görüşülenlerin %74,7'si yerleşik yaşam tarzının, konar-göçer yaşam tarzından daha iyi olduğunu düşünmektedir. Zira görüşülenler yerleşik yaşamın, konar-göçer yaşama göre daha kolay olduğunu ve günümüz geçinme stratejileri açısından daha işlevsel olduğunu düşünmektedir. Öte yandan görüşmelerde, yerleşik yaşam tarzının, özellikle kadın ve çocuklar için olumsuz yönleri, konar-göçerliğin istenilmeyen bir yaşam tarzı olmasında etkili olmaktadır. Kadınlar, göç esnasında zorlandıklarını, düzensiz bir hayat yaşadıklarını bu yüzden yerleşikliğin daha iyi olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca çocukların eğitimden kopmamaları ya da zorunlu eğitim dönemi kapsamında eğitime devam edebilmeleri durumu, konar-göçerliğin önündeki önemli engeller arasında sayılabilir.

Bir görüşmecinin, *“Konar-göçer iken her şeyimiz düzensiz, belli bir işimiz olmuyor. Konar-göçerlikte tüm aile perişan oluyor. Burada (yerleşik yaşamda) hiç değilse evin reisi bir inşaatta çalışıyor, ama hanımı ile çocukları rahat ediyor. Çocuk okula gidecek, ama senin göç etmen lazım. Göç etsen çocuklar eğitim alamıyor, göç etmezsen ayrı bir dert. Düzenli bir işimiz olsa ne işimiz olur göçle. Elek, kalay işi de eskisi gibi değil. Bazı yazlar, Mardin, Van, Bitlis gibi yerlere gidip bohçacılık, ya da çerçilik yapıyoruz. Ama ben artık göçe karşıyım, gitsek de mecburiyetten gidiyoruz”* ifadeleri, konar-göçerliğin istenilmeyen bir yaşam tarzı olmasında, hayatlarını zorlaştırmasının etkili olduğunu göstermektedir.

Neoliberal politikalar ve değişen iş kollarının yerleşikliğe geçiş sürecinde etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, Osmanlı Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Döneminde çıkarılan iskân yasaları ve Lozan Antlaşması sonucu Çingenelerin mesleklerine göre, Türkiye'nin farklı bölgelerine yerleşmeleri teşvik edilmiştir. Ayrıca primitif bir yaşam şekli olan konar-göçerlikten yerleşikliğe geçişin, Cumhuriyet dönemi ile birlikte, kentleşme, nüfus artışı, tarımda makineleşme, kullanılan yeni teknikler (yeni kitle

iletişim ve ulaşım araçları), sanayileşme, şehir ve köy (kırsal alan) arasındaki mobilite, eğitim düzeyinin artarak yaygınlaşması (zer, 2003: 178) gibi nedenler de sayılabilir.

Ayrıca görüşülen kadın görüşmecilerin, *“Yerleşikken daha az yoruluyoruz, çadırda ne temizliğin belli ne düzenin...”*, *“G ederken tüm yük bizim üzerimizde, kocalarımız ge sıcak bakıyor ama biz istemiyoruz.”*, *“Bizde herkes gibi (ingene olmayan) rahat etmek istiyoruz.”* ifadeleri, kadınların göç şartlarının zorluğu gibi nedenlerle konar-göçerliğe sıcak bakmadıklarını göstermektedir.

Görüşmelerde genellikle, konar-göçerliğe nazaran, bugünkü yaşam standartlarının daha iyi olduğu dile getirilmektedir. Her geçen gün konar-göçerliğin yok olmaya yüz tuttuğunu, yeni yaşam tarzlarına göre bir yaşam düzeninin kalmadığını, dolayısıyla bu yaşamı devam ettirebilmelerinin artık çok zor olduğuna inanmaktadırlar. Bu kapsamda ingenelerin büyük çoğunluğunun konar-göçer yaşam tarzını, çok zor bir yaşam şekli olarak algılamalarında, g yollarındaki sıkıntılar, modern dünyanın etkilediği geçim stratejilerindeki değişiklikler ve süregelen sorunlarının çözümünde yerleşikliği olumlamaları etkili olmaktadır, denilebilir.

Tabloya göre, örneklem grubunun %17,3’ yazın konar-göçerliğin, kışın ise yerleşikliğin daha iyi bir yaşam biçimi olduğunu beyan etmişlerdir. Bunlar daha çok konar-göçer iken ekonomik ve kültürel yönden daha iyi konumda olduklarını belirtenlerdir. Yapılan görüşmelerde, bulundukları ortamın kendilerini sıktığı yönünde beyanatlarda bulunmuşlardır. Görüşülenlerin, *“Yazın şehrin sıcakğı bizi mahvediyor, yazın daha serin yerlere kışın ise tekrar buraya gelsek daha iyi olur”*, *“yaz aylarında göç etmek en güzeli, hem para kazanıyoruz, hem de tatil yapıyoruz”* ifadeleri, bulundukları mekânda sıkıldıklarını ve konar-göçerliğe bir dinlenme, eğlenme ve tatil anlamı da yüklediklerini göstermektedir.

Konar-göçerlikle geçimini daha rahat sağladıklarını beyan edenler (%6,8), konar-göçerliğe zlem duyduklarını ve konar-göçer iken yerleşiklikte olduğu kadar sıkıntılarının olmadığını belirtmişlerdir. Görüşülenlerin hali hazırda refah düzeyleri bakımınındın göçerlikten daha iyi durumda olmalarına rağmen, geçmişe zlem duydukları görülmüştür. Yapılan görüşmelerde konar-göçerliğe zlem duyanların daha çok yaşlılardan oluştuğu görülmüştür.

3.8.2. Sahip Oldukları Nakil Araçları

Sürekli yolda olmak ideal Çingene yaşam tarzının tanımlayıcı özelliğidir. Geçmişte hayvanlarla daha sonra at arabalarıyla günümüzde ise daha çok motorlu taşıtlarla yapılan göçler Çingene yaşam tarzındaki dönüşümün somut görünümleridir. Çingenelerin sahip oldukları taşıtın türüne ilişkin dağılıma aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 53. Nakil Aracına Sahip Olma Durumu

Nakil Araçları	Sayı	%
Nakil Aracım Yok	186	74,7
Kamyon	3	1,2
Otomobil	27	10,8
Kamyonet	1	0,4
Minibüs	16	6,4
Sepetli Motosiklet	13	5,2
At arabası	3	1,2
Toplam	249	100

Tabloya 53'e göre, Çingenelerin büyük çoğunluğunun (%74,7) taşıtları bulunmamaktadır. Taşıtı bulunanlar ise, %10,8'i otomobil; %6,4'ü minibüs; %5,2'si sepetli motor; %1,2'si kamyon; %1,2'si at arabası ve 0,4'ü kamyonet türünden taşıtlara sahip olduklarını beyan etmişlerdir.

Çingenelerin sosyo-ekonomik durumlarına da vurgu yapan taşıta sahiplik durumunun düşük olduğu görülmektedir. Görüşülenler, bir taşıta sahip iken göç ettiklerini ya da çalışma amaçlı günübirlik seyahatler yaptıklarını ancak şimdi araçlarının bulunmamasından dolayı, bu yerlere gidemediklerini belirtmişlerdir. Araçlarını (at arabası, minibüs, otomobil) bir nevi ev gibi kullandıklarını belirten görüşmeciler köylere, ilçelere ve çeşitli illere bu araçlarla gittiklerini ancak çeşitli nedenlerle şu anda herhangi bir taşıta sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Görüşülenlerin, “Gücümüz yok ama ucuza taşıt aldık diyelim, şimdi sigorta mecburi, muayenesi, bakımı çok zor...”, “Eskiden otomobil yürüdü mü yetiyordu, şimdi bakım yapmazsan muayene olmuyor, muayene yapmazsan rahat gidemiyorsun trafik

polisleri her yerde...” ifadeleri taşıta sahip olmanın ekonomik zorluklarını dile getirmektedir. Taşıta sahip ol(a)mamak, mekânsal hareketlerini kısıtlayıcı role sahiptir.

Taşıtı bulunanlar ise (%25,3), yaz aylarında bu taşıtlarla bohçacılık, dilencilik yaptıklarını, kış aylarında ise, kâğıt/hurda toplayıcılığı yaptıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla konar-göçer Çingenelerin, eskiden çadırlarda konaklayarak yaşamlarını idame ettirdikleri ancak günümüzde motorlu taşıtların yaygınlaşmasıyla hem mevsimlik göçler gerçekleştirdikleri hem de ekonomik/ticari etkinliklerde bulundukları görülmektedir.

3.8.3. Gündelik Hayatta Çingene Dili ve Kullanım İmkânı

Malatya’da ikamet eden Çingeneler, Hint-Avrupa dil ailesinden olan Domari dilini konuşmaktadırlar. Tablo 2’de verilen dile ilişkin karşılaştırmalar, Malatya’da bulunan Çingenelerin kullandıkları dilin Hint-Avrupa dil grubuna ait olduğu görüşünü desteklemektedir. Çingenelerin sosyal ilişkilerinde, dillerini konuştukları alanlar önem taşımaktadır. Örneklem grubunun Çingene dilini nerelerde kullandığı Tablo 54’te yer almaktadır.

Tablo 54. Çingene Dilini Konuştukları Alanlar

Kullanıldığı Alanlar	Sayı	%
Kamusal alanda serbestçe	0	0
Mahallemizde	24	9,6
Kendi aramızda	219	88
Aile içinde	6	2,4
Toplam	249	100

Tablo 54’e göre, görüşülenlerin büyük bir çoğunluğu (%88) Çingene dilini sadece kendi aralarında, geriye kalanların ise %9,6’sı ikamet ettikleri mahallede, %2,4’ü ise ile aile içerisinde konuştuklarını söylemişlerdir. Buna karşılık, Çingeneceyi kamusal alanda serbestçe konuşan kimseye rastlanılmamıştır.

Çingene dilini kendi aralarında konuşanlar iş ilişkilerinde ya da göç esnasında Çingene dilini gizli bir iletişim aracı olarak kullandıklarını belirtmişlerdir. Bir görüşmecinin, “*Bu dili Gacolarla öğretmeyiz, çünkü onlardan gelebilecek bir tehlikeyi bertaraf etme veya ticaret yaparken kendi aramızda satacağımız veya alacağımız*

malların durumunu Çingenece sayesinde öğreniriz. Şimdiki gençler fazla anlamaz, onlar Türkçe, Zazaca, Kürtçe karışık konuşurlar.” ifadeleri Çingeneceyi kendilerinden saymadıkları insanlara karşı avantaj elde etmede bir strateji olarak kullandıklarını göstermektedir. Genç jenerasyonun Çingenece bilmemesinden rahatsızlık duymaları ise, böyle devam etmesi halinde asimile olacaklarından kaygılanmalarına dayanmaktadır. Enformel görüşmelerde, Çingenecenin yıllarca kültürlerini, kendilerini korumada ve geçinme stratejilerinde önemi dile getirilmiştir.

Çingeneceyi ikamet ettiğimiz mahallede konuşuruz, diyenler, daha çok Çingene yoğunluklu mahallelerde yaşamaktadırlar. Ayrıca görüşülenler, Çingeneceyi mahallelerinde konuşarak yeni neslin bu dili unutmasını engellediklerini düşünmektedirler.

Dillerini aile içerisinde konuşanlar ise, bu dilin dışarıda konuşulmasına Çingene olduklarının açığa çıkmasından korktukları için sıcak bakmadıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde dillerini kamusal alanda serbestçe konuşmamaları kimliklerinin deşifre olmasından dolayı dışlanmaları kaygısından kaynaklanmaktadır. Yapılan enformel görüşmelerde, görüşmecilere bu dili neden kamusal alanda kullanmadıkları sorulduğunda, *“Bu dili kimse bilmediği için...”*, *“Konuştuğumuzda Çingene olduğumuz anlaşıldığı için...”*, *“Bu dili açıkta kullanmazlar bizimkiler, Gacolar gülmesin diye...”* verilen cevaplar, anlaşılmamak, alay konusu olmamak gibi nedenlerle kamusal alanda serbestçe konuşmadıklarını göstermektedir.

3.8.4. Çingene Dili ve Kültürünün Geleceğine Yönelik Düşünceleri

Çingenelerin, Çingene dili ve kültürünün geleceğine ilişkin düşünceleri, hâkim kültürle olan ilişkilerini, günümüz kitle kültüründen etkilenip etkilenmediklerini, değişen yerleşim yapılarının kültür ve dili ne derece etkilediği, yeni kuşak Çingenelerin dil ve kültürün ikamesinde nasıl rol oynadığı gibi birçok soruyu açığa kavuşturmada önemlidir. Örneklem grubunun Çingene dili ve kültürünün geleceğine ilişkin düşünceleri Tablo 55’te yer alınmaktadır.

Tablo 55. Çingene Dili ve Kültürünün Geleceğine Yönelik Düşünceleri

Çingene Dili ve Kültürünün Geleceği	Sayı	%
Göçebelikten yerleşik hayata geçiş dilimizi ve kültürümüzü olumsuz etkiliyor	7	2,8
Medya dilimizi ve kültürümüzü olumsuz etkiliyor	8	3,2
Yeni kuşak dilimizi ve kültürümüzü önemsemiyor	147	59
Yeni kuşak dilimizden ve kültürümüzden utanıyor	87	34,9
Toplam	249	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere, görüşülenlerin yarıdan fazlası (%59), yeni kuşağın dillerini ve kültürlerini önemsemediğini belirtmektedir. Bu durum, Çingenelerin dil ve kültüre ilişkin kaygılarına işaret etmektedir. Zira Çingeneler dil/kültürlerini kapalılıkları sayesinde koruyabilmişlerdir. Yeni dönemde göçerliğin iyice azalması ve Çingenelerin ekonomik kaygılarla kentlerin farklı yerlerine dağılmaları, yeni nesil üzerindeki kontrollerinin azalmasına neden olmaktadır. Kültürü taşıyacak yeni kuşağın bu kültür temelinde yeterince sosyalleşememesi, kültürün giderek zayıflamasına yol açmakta, bu da Çingene kültürünün yitimi kaygılarını arttırmaktadır.

Görüşülenlerin %34,9'u, yeni kuşağın Çingene dili ve kültüründen utandığını beyan etmişlerdir. Enformel görüşmelerde, *“Gençler şimdi para peşinde...”*, *“Yeni nesil bizim kültürümüzü yeterince temsil edemiyor.”*, *“gençler düğünlerini geleneklerimize göre değil de şehir yaşamına uygun yapmayı tercih ediyorlar...”*, *“Adeta bizi yok sayıyorlar, geleneklerimizden utanıyorlar.”*, *“Bu mahallede kalanların çoğu yaşlı, gençler İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirlerde, doğru dürüst gelmiyorlar bile...”*, *“Biz bu kültürün belki de son temsilcileriyiz, Domca (Çingenece) bildikleri halde konuşmaya utanıyorlar.”* sarfettikleri ifadeler, Çingene dili ve kültürünün yeni nesil tarafından olumlanmadığını, yeni neslin modern hayata entegre olmak için Çingenelikten kurtulmayı bir anlamda bir zorunluluk olarak gördüklerini de düşündürmektedir. Nitekim görüşmelerde gençlerin çalışmak için büyük şehirlere gittikleri, buraların ışıltılı yaşamlarına özendikleri bu yüzden evlerine dahi doğru dürüst gelmedikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda görüşülenler, konar-göçerlikte gençleri daha iyi kontrol ettiklerini, yerleşiklikle birlikte gençlerin hızlı bir şekilde dönüştüğünü belirtmişlerdir.

Medya dilimizi ve kültürümüzü olumsuz etkiliyor (%4,2) diyenler, TV programlarının (dizi, evlenme programları vb.) Çingene dili ve kültürünü dönüştürdüğünü iddia etmişlerdir. Gençlerin sosyal medya aracılığıyla öğrendiklerini ailelerine yansıttıklarını belirten görüşmeciler, bu durumun Çingene dili/kültürünü yozlaştırdığını düşünmektedirler. Ayrıca medya yoluyla Batı Romanların renkli, eğlenceli, kentli yaşamına gençlerin özendiği birçok görüşmeci tarafından dile getirilmiştir. Bu durum Malatya’da yaşayan Çingenelerin kentlileşme, modernleşme isteklerinin olduğunu düşündürmektedir. Göçebelikten yerleşik hayata geçişin dil ve kültürlerini olumsuz etkilediğini (%2,8) düşünenler, kent yaşamının, medyanın Çingeneleri dönüştürdüğünü düşünmektedirler. Bir görüşmecinin, *“Gençlerimizi bu hale getiren yerleşiklik ve onun getirdiği, televizyon, internettir. Bunlar gençlerimizin başını döndürüyor, onları zapt edemiyoruz.”* sözleri modern yaşamın, kent hayatının, medya araçlarının Çingene yaşamını asimile edeceğini düşündürmektedir.

Dolayısıyla, kültürün sürdürülmesi ancak onu taşıyacak bir nesille mümkündür. Yeni kuşak Çingenelikten uzaklaştıkça, kültürün korunumuna dönük umutlar da azalmaktadır.

3.8.5. Şans Oyunlarıyla İlişkileri

Çingeneler açısından şans oyunları; kısa yoldan zengin olma, yoksulluktan ve Çingeneliğin getirdiği dezavantajlardan kurtulma umuduna işaret etmektedir. Örneklem grubunun şans oyunları ile ilişkileri Tablo 56’da yer almaktadır.

Tablo 56. En Çok Oynanan Şans Oyunlarının Dağılımı

Şans Oyunları	Sayı	%
Oynamıyorum	123	49,4
Spor Toto/Loto	8	3,2
Sayısal Loto	58	23,3
İddaa	25	10
Milli Piyango	19	7,6
Kazı Kazan	4	1,6
Ganyan	4	1,6
Hepsi	8	3,2
Toplam	249	100

Tabloya göre, Çingenelerin %49,4'ü şans oyunu oynamadıklarını belirtmiştir. Bunlar, şans oyunlarına verecek paralarının olmadığını, paraları olsa bile başka ihtiyaçlarını karşılayacaklarını belirtmişlerdir.

Tabloda görüşülenlerin %50,6'sının şans oyunu oynadıkları görülmektedir. Görüşmelerde Çingenelerin şans oyunlarına yönelişleri, yoksulluktan kurtulma, zengin olma hayali, daha güzel bir hayat gibi nedenlere bağlanmaktadır. Bu açıdan Çingenelerin “*Belki şansım yaver gider.*” saikiyle şans oyunlarına yöneldikleri görülmüştür. Görüşmecilerden birinin, “*Ya çıkarsa o zaman kimse bana Çingene gözüyle bakmaz.*” ifadeleri, Çingeneliğin getirdiği dezavantajların zengin olduğunda ortadan kalkacağına inandığını göstermektedir.

Devlet Denetleme Kurulu'nun raporunda yer alan bir araştırmaya göre, son bir yılda vatandaşların yüzde 67'si talih oyunlarında şans aradı. Yine bu rapordaki veriler, sayısal lotonun Türkiye’de en fazla oynanan şans oyunu olduğunu göstermektedir (ntvmsnbc, 2007). Bu bağlamda Çingenelerde şans oyunlarına yönelme (%50,6) ve sayısal loto oynama (%23,3) oranı, Türkiye ortalamasına yakın seyretmektedir. Çingenelerin şans oyunlarına yönelişleri bu noktada yerleşikliğe ya da topluma eklemlendiklerini düşündürmektedir.

Bu bulgular ışığında denilebilir ki, Çingenelerin şans oyunlarına yönelişleri, “yoksulluktan, Çingenelikten kurtulma” umudu taşımakta, yerleşik hayata ilişkin özellikler temelinde topluma eklemlenmelerine işaret etmektedir.

3.8.6. Futbol Takımı Tutma

Çingenelerin futbol takımı tutma eğilimleri dönüşen yaşam tarzlarıyla ilişkilidir. Günümüzde toplumsal bütünlüğü sağlayıcı araçlardan biri olarak futbol, pek çok bakımdan birbirinden farklı insanları dahi takım tutma temelinde birleştirmektedir. Futbol takımı tutmak topluma eklemlenmeyi ifade ettiği için önemlidir. Tablo 57’de Çingenelerin takım tutma durumları ele alınmaktadır.

Tablo 57. Katılımcıların Takım Tutma Durumu

Takımlar	Sayı	%
Hayır tutmuyorum	90	36,1
Galatasaray	75	30,1
Fenerbahçe	31	12,4
Beşiktaş	18	7,2
Malatyaspor	31	12,4
Diğer	4	1,6
Toplam	249	100

Tablodaki dağılım, görüşülenlerin %63,9'unun takım tuttuklarını göstermektedir. Takım tutma eğilimlerinde herkes gibi olma anlayışlarının ön çıktığı görülmüştür. Öyle ki görüşülenlerin, *“Herkes gibi olmak ya da arkadaş çevrelerine uyum sağlamak için herhangi bir takımı tuttuklarını...”*, söylemleri topluma/yerleşikliğe eklemleme olarak değerlendirilebilir.

Takımlar arasında %12,4'ünün Malatyaspor taraftarı olduklarını beyan etmiş olmaları, Malatya'ya aidiyet duyduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Görüşülenler burada doğduklarını, köklerinin burası olduğunu ve iyisiyle kötüsüyle Malatya'nın yanında olmanın bir insanlık borcu olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda Çingenelerin Malatya'nın yerlisi olmak, bu kültüre eklemlemeyi önemsedikleri söylenebilir.

Buna karşılık görüşülenlerin %36,1'inin herhangi bir takım tutmadıkları görülmektedir. Görüşülenlerin herhangi bir takım tutmadıkları ya da seçeneklerde geçen takımları hiç duymadıkları görülmüştür. Bunların çoğunlukla kadın görüşmecilerden oluştuğu saptanmıştır.

3.8.7. En Çok İzlenen TV. Programları

Televizyonun yaşam tarzı ya da kültür üzerinde ki etkileme ve değiştirme gücü yüksektir. Bu doğrultuda Çingenelerin değişen yaşam tarzlarının irdelenmesi açısından televizyon izlemeleri önemlidir. Ayrıca en çok izlenen TV. programı, eğitim düzeyi ve kültürel sermaye gibi olgulara da işaret etmektedir. Çingenelerin en çok izledikleri televizyon programlarının dağılımı Tablo 58'de verilmektedir.

Tablo 58. İzlenen Televizyon Programlarının Dağılımı

Tv. Programları	Sayı	%
Haberler	52	20,9
Belgesel	11	4,4
Açık oturumlar	4	1,6
Dizi ve Filmler	150	60,2
Yarışma programları	19	7,6
Müzik/eğlence programları	13	5,2
Toplam	249	100

Tablodan da anlaşılacağı üzere, görüşülenler arasında en çok izlenen televizyon programı, büyük çoğunlukla (%60, 2) dizi ve filmlerdir. Bunu sırasıyla %20,9 ile haberler, %7,6 ile yarışma programları, %5,2 ile müzik/eğlence programları, %4,4 ile belgesel ve %1,6 ile açık oturumlar izlemektedir.

Dizi ve filmler, sosyal yaşama dair bilgilerin edinilmesinde, Çingene olmayanların kültürel özelliklerini öğrenmede ve özellikle yeni kuşak için kültürün oluşması sürecinde etkileri olan programlardır. Özellikle popüler yaşam tarzlarını yansıtan dizi ve filmler, Çingene gelenekselliğinin değişmesinde ve yeni değerlerin edinilmesinde etkili olmaktadır. Bu bağlamda düşünme biçimlerine, yaşam tarzlarına etki eden dizi ve filmler, Çingeneleri yerleşik yaşam tarzlarından beslenmeye zorlamaktadır. Görüşülenler, haftanın hemen her günü izledikleri bir dizi olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklarının giyim kuşamından davranışlarına kadar bu dizilere özendiklerini söylemişlerdir. Bu durum Çingene yaşamının hızlı bir şekilde dönüştüğünü, Çingene kültürünün ortalama bir kültür olma yolunda olduğunu düşündürmektedir.

Çingenelerin en çok izlediği programlardan ikinci sırayı haber programları takip etmektedir. Bu açıdan memleket meselelerine az da olsa ilgi duydukları görülmektedir.

Müzik/eğlence programları ve yarışma programlarının Çingeneler tarafından izlenme oranının, beklentilerin altında çıktığı görülmektedir. Zira Batı Roman gruplarında bu oranın daha yüksek olduğu ve müzik/eğlenceye düşkün oldukları durumu, Malatya'da yaşayan Çingenelerde rastlanılmayan bir özelliktir. En çok izlenen programlar arasında sonuncu sırada yer alan açık oturumlar, izlenme oranları

bakımından Malatya’da yaşayan Çingenelerde siyasi meselelere olan ilginin düşük olduğunu göstermektedir.

Örneklem grubunu en çok izlediği TV. programlarının cinsiyete göre dağılımı ise aşağıdaki tabloda ele alınmaktadır.

Tablo 59. En Çok İzlenen TV. Programlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	En Çok İzlenen TV. Programları												Toplam	
	Haberler		Belgesel		Açık oturumlar		Dizi ve Filmler		Yarışma programları		Müzik/eğlence programları			
	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%	S	%
Erkek	51	30,4	11	6,5	4	2,4	81	48,2	16	9,5	5	3	168	100
Kadın	1	1,2	0	0	0	0	69	85,4	3	3,7	8	9,9	81	100
Toplam	52	20,9	11	4,4	4	1,6	150	60,2	19	7,6	13	5,2	249	100

Tabloda, haber programlarını erkeklerin %30,4 ‘ü izlerken, kadınların sadece %1,2’si izlemektedir. Bu açıdan erkeklerin ülke gündemine kadınlardan daha duyarlı oldukları söylenebilir.

Kadınların daha çok dizi ve filmleri (%85,4) izledikleri görülmektedir. Son yıllarda yapılan araştırmalarda kadınların dizi ve film izleme oranları ile Çingene kadınlarının oranları yakınlık göstermektedir. Yine müzik/eğlence programları, erkeklere oranla kadınların daha fazla izledikleri programlar arasındadır.

İzlenen programların yerleşik yaşama dair kültürel özelliklerin benimsenmesinde etkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, kadınların dizi ve filmler ve müzik/eğlence programları gibi yaşam tarzlarını en fazla etkileyen programlar izlemeleri, yerleşik yaşamın tercih edilmesinde kadınların daha istekli olmasına yol açmaktadır. Nitekim konar-göçerliğe ilişkin bulgulara (Tablo: 52) kadınların yerleşik yaşamı daha çok benimsedikleri ortaya çıkmıştır.

Ayrıca görüşülenler, Çingenelerin medyada sunumlarında, daha çok ön plana çıkan eğlence, dans ve çiçek üçgeninde ele alınmasının yaşam tarzlarını yansıtmadığını belirtmişlerdir. Buna göre, Gırgıriye, Darbükatör Baryam, Cennet Mahallesi, Roman Havası gibi dizilerde anlatılan müzik, dans, dansözlük, alkole düşkünlük, kavga, gayri-

resmi yollardan para kazanma ve argo içerikli üsluplar Malatya’da bulunan Çingeneleri ifade etmemektedir.

3.8.8. Boş Zamanlarını Değerlendirme Biçimleri

Boş zaman, serbest olma, dışsal zorlamalardan kurtulma, yaşam kalitesini artırma gibi nitelikler taşımaktadır (Aytaç, 2004: 116). Bu bağlamda boş zaman çalışma saatleri dışında geçirilen vakit olarak ele alınmakla birlikte, günümüzde bireylerin gündelik yaşamlarını etkileyen alanlardan biri olarak önem taşımaktadır. Örneklem grubunun boş zaman etkinlikleri Tablo 60’ta yer almaktadır.

Tablo 60. Boş Zamanı Değerlendirme Durumu

Boş Zaman Değerlendirme	Sayı	%
Boş vaktim yoktur	5	2
Evde ailemle geçiririm	108	43,4
Kahvehaneye veya çay ocağına giderim	76	30,5
Müzik dinlerim	18	7,2
Kitap/dergi/gazete okurum	4	1,6
Alışveriş merkezlerine giderim	26	10,4
Tv. izlerim	11	4,4
Diğer	1	0,4
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin yarıya yakını (%43,2) boş zamanlarını evde ailemle geçiririm, yanıtını vermişlerdir. Bunu %30,5 ile kahvehanelerde veya çay ocaklarında, %10,4 ile AVM’ler de boş zamanlarını değerlendirenler takip etmektedir. Öte yandan müzik dinleyerek (%7,2), televizyon izleyerek (%4,4) ve kitap okuyarak (%1,6) boş zamanlarını değerlendirenler de bulunmaktadır.

Boş zamanlarını evde aileleriyle geçirenler (%43, 4) daha çok kadın ve yaşlı görüşmecilerden oluşmaktadır. Görüşülenlerin boş zamanlarını değerlendirme biçimlerinin daha çok ev ve mahalle merkezli olduğunu göstermektedir. Çoğu Çingene için mahalle, sosyalleşme ve boş zamanlarını geçirme mekânı olarak değerlendirilmektedir. Zira çalışma saatleri dışında çocuklar için boş arsalara kurulan futbol sahaları ve kadınlar için kapı önü sohbet alanları, mahallenin boş zamanları

geçirmede çocuklar ve kadınlar için elverişli olduğunu göstermektedir. Ayrıca görüşmelerde kadınlar evde televizyon izlediklerini, televizyonu sıkıntılarını, yalnızlıklarını, mutluluklarını paylaştıkları bir arkadaş, dost gibi gördüklerini belirtmişlerdir. Bu anlamda televizyonun Çingene kadınları için boş zaman etkinliğinin ötesinde gündelik yaşamın bir parçası haline geldiği düşünülmektedir.

Boş zamanlarında kahvehaneye veya çay ocağına gidenlerin (%30,5) tamamı erkeklerden oluşmaktadır. Ayrıca bu kahvehane ve çay ocaklarının Çingenelere ait olduğu ve sadece Çingene olanların gittikleri saptanmıştır. Bu durumun Çingeneleri toplumsal ilişkiler bakımından olumsuz etkilediği düşünülmektedir.

Alışveriş merkezlerine gidenler (%10,4) daha çok mahalleye yakın olan bu mekânları merak ettiklerini ve bu amaçla gittiklerini belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde daha çok yeni kuşaktan olan görüşmeciler, bu mekânlarda sinema, tiyatro ya da alış-veriş yapmadıklarını sadece arkadaşlarıyla vakit geçirdiklerini beyan etmişlerdir. Buradan Çingenelerin kentin ısıltılı mekânlarını merak ettiklerini ancak bu mekânları yeterince tüketemedikleri anlaşılmaktadır.

Çingenelerin boş zamanlarında kitap/dergi/gazete okuma alışkanlıklarının çok düşük (%1,6) olduğu tespit edilmiştir. Görüşülenlerin boş zamanlarında bu tür etkinliklere sıcak bakmadıkları görülmüştür. Bu durum Çingenelerin beslendikleri sermayeyi de açıklamaktadır.

Dolayısıyla, Çingenelerin mahalle ve kahvehaneler dışında boş zamanlarını geçirdikleri etkinliklerinin düşük olduğu görülmektedir. Öyle ki kent merkezine hiç gitmeyenlerin olduğu Çingeneler için bu mahalleler, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerinin biçimlendiği mekânlar olarak değerlendirilebilir.

3.9. Benzeşme ve Farklaşma Aracı Olarak Dinin Sosyal Hayata Etkisi

Dindarlığın tevekkülü arttırdığı gibi, yoksulluğa, Çingeneliğe (dışlanma, hor görülme) tahammülü kolaylaştırıcı bir işlevinin olduğu (İlhan, 2013: 208) ve Çingeneler için topluma entegre edici bir özelliğe sahip olabileceği söylenebilir. Zira dini yönelim, bazı sorunlara tahammülü azaltacağı gibi yaşadıkları toplumla din ortak paydasında birleşmeyi sağlayacaktır.

Çingeneleri tek bir çatı altında toplayan bir dinlerinin olmadığı ve gittikleri ülkelerin dini yaşamlarına adapte oldukları birçok uzman tarafından belirtilmektedir (Alpman, 1997; Marushiakova ve Popov, 2005). Ancak Çingenelerin dinsiz oldukları,

yaşadıkları ülkelerin dinini işlerine geldiği kadarıyla benimsedikleri, zulümden korunmayı ve bu dinin üyesi olmanın getireceği faydalardan yararlanmayı umdukları da ileri sürülmektedir (Fonseca, 2002: 60). Bu durum, Çingenelerin dini pratiklerine dair merakı da öne çıkarmaktadır. Dolayısıyla, Çingeneleri anlamada dini yaşamlarına ilişkin bilgiler büyük önem taşımaktadır.

3.9.1. Dini Ritüelleri Yerine Getirme Sıklıkları

Ülkemizdeki Çingenelerin İslam inancına mensup oldukları ve kendilerini itikadi açıdan Alevi-Bektaşî ve Sünnî olmak üzere iki gruba ayırdıkları, özellikle göçer durumda olanların Bektaşî Alevi, yerleşik durumda olanlarında Sünnî oldukları belirtilmektedir (Özkan, 2000: 104; Duygulu, 2006). Bu açıdan Malatya’da yaşayan Çingenelerin tamamının Müslüman olduğunu da belirtmek gerekir. Tamamı Müslüman olan örneklem grubunun dini ritüelleri yerine getirme durumlarının dağılımı Tablo 61’de ele alınmaktadır.

Tablo 61. Düzenli Olarak Yapılan Dini Ritüeller

Dini Ritüeller	Sayı	%
Vakit namazlarını kılarım	15	6
Vakit namazlarını ara sıra kılarım	17	6,8
Cuma ve bayram namazlarını kılarım	24	9,6
Ramazan orucunu tutarım	35	14,1
Kur’an-ı Kerim okurum	17	6,8
Kurban keserim	61	24,5
Zekât veririm	42	16,9
Hacca gittim	1	0,4
Özel gecelerde (Kandil vs.) camiye giderim	17	6,8
Diğer (Cem yaparım ya da Aleviliğin/Bektaşiliğin gereklerini uygularım)	213	85,5
Toplam	249	-

Not: Bir ve birden fazla seçenekle yanıtlanmıştır.

Birden fazla seçenekle cevaplanan bu soruya verilen yanıtlar arasında ilk sırayı %85,5 ile cem yaptıklarını ya da Aleviliğin/Bektaşiliğin gereklerini uyguladıklarını beyan edenler oluşturmaktadır. Görüşülenlerin büyük çoğunluğu, Malatya’ya

yerleşmeden önce Tunceli'nin köylerinde yaşadıklarını ve Aleviliği burada benimsediklerini dile getirmişlerdir. Bu çerçevede ayda ya da iki ayda bir Malatya Cem Evinde yapılan etkinliklere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Aleviliğin/Bektaşiliğin gereklerini yerine getirenler ise, kurban kesme, muharrem orucu tutma, kutsal mekânlara (yadır/türbe) gitme gibi gereklilikleri yerine getirdiklerini belirtmişlerdir. Enformel görüşmelerde, aslında Cem Evi'ne daha sık gitmek istediklerini ancak buradan dışlandıklarını, Cem Evindekilerin onları Alevi olarak görmediklerini dile getirmişlerdir. Bir görüşmecinin, *“Cem Evinde aşure günü bize çorba vermediler, Cem günleri yanımıza oturmuyorlar, Çingen diyorlar, bu şekilde defalarca dışlandık, dedeye de şikâyet ediyoruz ancak bir sonuç çıkmıyor, artık gitmem Cem evine günahı vebali onların boynuna...”* ifadeleri, Çingenelerin dini mekânlardan ve dinsel alandan dışlandıklarını bundan dolayı dini ritüelleri yerine getiremedikleri anlaşılmaktadır. Bu ifadelerden, Çingenelerin dini mekânlara mesafeli durmalarında karşı tarafın sorumlu tutulduğu görülmektedir. Ayrıca görüşmelerden, Cem Evindekilerin, Aleviliğin Çingenelikle özdeşleşmesinden kaygı duydukları anlaşılmaktadır.

Dini ritüelleri yerine getirenlerin %24,5'i kurban kesenlerdir. Görüşülenler, küçükbaş (tavuk, horoz vb.) hayvanları türbe/yadır ziyaretlerinde adak vb. nedenlerle kestiklerini ve bunu dini ritüel olarak kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Özellikle Tunceli'deki Düzgün Baba ve Malatya (Battalgazi)'daki Hasan Basri Türbesi'nde kurban kestiklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kurban niyetiyle büyük baş hayvan kesenlere oldukça nadir rastlanmıştır. Görüşülenlerin, *“Gücümüz yok, biz de tavuk, horoz, ördek kesiyoruz.”*, *“Türbedekilerin çoğu tavuk horoz kesmek kabul olmaz diyor, bizim niyetimiz önemli, bence Allah kabul eder.”* gibi ifadeleri Çingenelerin dini ritüellere ilişkin bilgi düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Dini ritüellerden üçüncüsünü Ramazan orucu tutarım (%14,1) diyenler oluşturmaktadır. Bunların büyük çoğunluğu Ramazan ayında birkaç gün oruç tuttıklarını ya da kuş orucu (öğlen ezanına kadar oruç tutma) şeklinde oruç tuttıklarını belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde Ramazan'da oruç tutmaya çalıştıklarını ancak dayanamadıkları zaman öğlen vakti oruçlarını açtıklarını ifade etmişlerdir. Bunlara İslam'da böyle bir durumun olmadığını bilmelerine rağmen, bunu kabul etmedikleri görülmüştür. Bu durum Çingenelerin, dini inançları işlerine geldikleri gibi uyguladıklarını düşündürmektedir.

Cuma ve bayram namazı kılanlar (%9,6), Cuma namazlarına düzenli gitmediklerini ancak ellerinden geldikleri kadar gitmeye çalıştıklarını belirtmişlerdir. Görüşülenler Cuma namazı için kent merkezindeki camileri tercih ettiklerini, mahallelerindeki camilerde dışlandıklarını, kimsenin çok mecbur kalmadıkça yanlarında saf tutmak istemediklerini dile getirmişlerdir.

Çingeneler arasında on beş ya da yirmi hanenin Sünni olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu durumda Malatya’da yaşayan Çingenelerde Sünnilerin %15 oranında oldukları tahmin edilmektedir. Ayrıca Sünniler, Erzurum (Horasan)’dan geldiklerini beyan etmişlerdir. Vakit namazlarını düzenli kılanlar (%6,8); özel gecelerde (Kandil vs.) camiye gidenler (%6) ve vakit namazlarını ara sıra kılanlar (%6), genellikle Sünnilerden oluşmaktadır.

Bu bulgular Malatya’da yaşayan Çingenelerde dini ritüelleri yerine getirme düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Zira yaptıkları ritüellerini dini yaşamla ilgisi olmasa bile bunu kendilerince dinsel faaliyetler olarak kabul ettikleri saptanmıştır. Ayrıca yapılan görüşmelerde Batı Roman gruplarında yaygın uygulanan Kakava gibi geçiş ritüellerinin Malatya’da yaşayan Çingenelerce uygulanmadığı ve bilinmediği tespit edilmiştir.

Görüşülenlerin dini ritüeller konusunda, *“Biz de namaz kılıyoruz, oruç tutuyoruz, cenaze namazımız kılınıyor, Gacolarınkinden ne farkı var, bizde mevlid okunuyor onlarda da, her şeyimiz aynı, Gaco neden kendini farklı görüyor anlamıyorum.”*, *“Beşikten mezara Müslümanız, ezanla adımız konulur, sela ile öldüğümüz duyurulur, Gacolar da faklı sanki bu, nedir bu ayrımlar anlamıyoruz.”* ifadeleri, Çingenelerin Çingene olmayanlarla din konusunda benzerliklerinin olduğunu göstermektedir. Yine bu ifadelerde kendilerine atfedilen olumsuz yaklaşımları en aza indirme vasıtası olarak dini inanç ve pratiklerin benzerliği vurgulanmaktadır. Dini söylemlerle temiz ve “Gaco” gibi zararsız bir görünüm sergileme çabaları, önemli bir dışlama aracını elimine etme çabası olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan, görüşmecilerin, *“Biz dinimizi Gacodan daha samimi yaşıyoruz, Gacolar dini sadece namaz kılmakta, oruç tutmakta görüyor, önce insan olacaksın, Allah’ın yarattığını küçümsemeyeceksin.”* ifadelerinde dini toplumdan farklı ve daha doğru yaşadıklarını vurguladıkları görülmüştür. Dini yaşantılarının Çingene olmayanlarınkinden daha iyi ve doğru olduğu konusundaki vurguları, Çingene olmayanlardan üstün görünme çabaları olarak değerlendirilebilir. Bu ifadeler,

Çingenelerin dini yaşam konusunda karşılaştıkları dışlanmışlık hissinin, Çingene olmayandan üstün görünme eğilimlerini arttırdığını düşündürmektedir.

Ayrıca görüşmelerde rastlanılan, “*Dedem, dedemin babası hep hacı, namazlarını hiç kaçırmazmış.*”, “*Babamlar anlatırdı, bizde ermişler, dedeler varmış, mahallemizde namaz kılan çok insan varmış, biz de Müslümanız.*”, “*Bizim komşunun oğlu İmam Hatip okuyor, biz dindarız.*” bu tür ifadeler, Çingenelerin geçmişten hareketle bugünü kurgulayarak ve din konusunda başkaları üzerinde hareket ederek kendilerini akladıklarını göstermektedir. Atalarından ve komşularından örnekler vererek kendilerini dindar gösterme eğilimleri bunu destekler niteliktedir.

Dolayısıyla, Çingeneler yaşadıkları toplumların dini yaşamlarından az da olsa etkilenmişlerdir. Süreklilik oluşturan dini bir anlayışlarının bulunmadığı, bununda yaşam tarzlarından kaynaklandığı söylenebilir. Bu bakımdan Çingenelerde, dinin sosyal hayata etkisi dışlanmama, benzeşme ve farklılaşma aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki dini kimliklerini üst kimlik olarak belirtmeleri, “Gaco”larla benzeşme, kabul görme, dışlanmama amacı taşıırken, din konusunda daha iyi olduklarını belirtmeleri farklılaşma ve dışlanmaya karşı tepki amacı taşımaktadır.

3.9.2. Çocukların Dini Eğitimlerini Nereden Aldıkları

Bireyin gençlik ve yetişkinlik dönemindeki dini inanç, duygu, tutum ve davranışlarının temeli büyük ölçüde çocukluk döneminde atılmaktadır. Bu açıdan çocukların dini eğitimlerinin nereden alındığı büyük önem taşımaktadır. Örneklem grubunun çocuklarına dini eğitimlerini nereden aldıklarına ilişkin dağılım Tablo 62’de yer almaktadır.

Tablo 62. Çocukların Dini Eğitimlerini Aldıkları Yer

Dini Eğitimlerini Aldıkları Yer	Sayı	%
Evde bizlerden alıyor.	80	32,1
Kur’an Kurslarından	33	13,3
Okulda	116	46,6
Dini eğitim al(a)mıyorlar	20	8
Toplam	249	100

Tabloda, görüşülenlerin %46,6'sı çocuklarının dini eğitimlerini okullarda aldıklarını belirtmiştir. Çingene çocuklar için okul, formel eğitimin yanında dini eğitim konusunda bilinçlenmelerini sağlamakta yeterli olmamaktadır. Çocuklarının okula düzenli devam edememeleri ve okulda din derslerinin yeterli olmayışı vs. çocukların okulda yeterince din eğitimi almalarını engellemektedir.

Tabloya göre, görüşülenlerin %32,1'i çocuklarına dini eğitimi kendilerinin verdiğini beyan etmişlerdir. Ailelerin dini eğitim verebilecek potansiyelden mahrum olmaları, çocukların yeterli dini eğitim almadıklarını göstermektedir.

Görüşülenlerin %13,3'ü çocuklarının, din eğitimini Kur'an kurslarından aldıklarını belirtmişlerdir. Bunlar genellikle Sünni ailelerin çocuklarıdır. Çocukların bu kurslarda, Kur'an öğretimi, temel dini bilgiler vs. aldıklarını belirtmişlerdir. Görüşülenler çocuklarının aldıkları dini bilgilerden faydalandıklarını da dile getirmişlerdir.

Tabloda çocuklarının dini eğitimlerini alamadıklarını ifade edenlerin oranı ise %8'dir. Bu aileler daha çok konar-göçerlerden oluşmaktadır. Çocuklarının düzenli bir şekilde okula gidemediklerini ve kendilerinin de dini eğitim veremediklerini bu yüzden çocuklarının dini eğitim alamadıklarını dile getirmişlerdir.

Çingenelerin dini anlayışlarının genellikle mitolojiye dayanması ebeveynlerinden çocuklara aktarılması, okula devam edememeleri, geçmişteki yaşam tarzları, dışlanmaları gibi birçok etkenin Çingenelerde dini inanç, tutum ve davranışları olumsuz etkilediği söylenebilir. Bu olumsuzluğun devam edeceğini öngörmek mümkündür. Zira din eğitimini yeterince alamayan çocuklar, gençlik ve yetişkinlik dönemlerinde, gelecek kuşaklar içinde rol model oluşturacaktır.

3.10. Kendini Tanımlama ve Sınıfsal Konumları

Kendini tanımlama, çoğu durumda (sosyal tabaka, kimlik, dışlama vs.) kendi sınırlarını çizerek, yaşadıkları toplumda Çingenelerin kendilerini nasıl konumlandığı ya da nasıl konumlandırmak istedikleriyle ilgilidir. Yani kendini tanımlama, bireyin ya da bir grubun varoluşunu açıklayan temel özelliklerin yanında, ekonomik, kültürel, psikolojik ve sosyolojik özelliklerin ortaya çıkmasında önem taşımaktadır. Bu açıdan kendini tanımlama, daha çok emik bakış açısıyla Çingenelerin anlam dünyalarına dair bilgiler edinerek, Çingeneliği anlamada öne çıkmaktadır.

3.10.1. Kendilerini Ait Gördükleri Toplumsal Konumları

Toplumsal konum, en genel anlamı ile bireyler ve grupların belirli veya genelleştirilmiş karakteristiklere göre aşağı ve yukarı statülere, rollere sahip ve sınıflara mensup olarak anlaşılmaları, derecelendirilmeleri demektir (Dönmezer, 1999, 292-293). Dolayısıyla toplumsal konum Çingeneler ve Çingene olmayanlar arasında ortaya çıkan toplumsal farkları anlamada önem taşımaktadır. Çingenelerin kendilerini ait gördükleri toplumsal tabaka, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 63. Kendilerini Ait Gördükleri Toplumsal Konum

Toplumsal Tabaka	Sayı	%
Alt sınıf	218	87,6
Orta sınıf	13	5,2
Üst Sınıf	0	0
Bilmiyorum	18	7,2
Toplam	249	100

Tablo 63'ten anlaşılacağı üzere, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%87,6) kendilerini alt sınıfa mensup görmektedirler. Aslında Çingeneler çok genel anlamda alt sınıfta olmanın objektif şartlarını sağlamaktadırlar. Zira sosyo-ekonomik özellikleri, eğitim düzeyleri, sermayeleri gibi göstergeler buna işaret etmektedir. Görüşülenlerin, *"Hangimizin bir emekli maaşı var, göremezsin, çünkü biz bu kadere (yoksulluğa) mahkumuz."*, *"Biz Domlar geçmişten bugüne yoksuluz, toplumda bizden altta olan yoktur, yaşıam altmış aramızda durumu iyi olanı çok nadir gördüm."* ifadeleri, kendilerini alt sınıfta görmelerini ekonomik nedenlere bağladıklarını göstermektedir. Kendilerini geçmişten bugüne yoksul olarak gördüklerini ve toplumda kendilerinden daha altta kimsenin olmadığını belirtmeleri de bunu doğrulamaktadır.

Yapılan enformel görüşmelerde, *"Biz her yönden en alttayız, çünkü bizi Çingene olarak görüyorlar."*, *"Biz bu toplumun en geri kalmışlarıyız, malımız, mülkümüz hiç olmadı."*, *"En horgörülen bizleriz, dedelerimiz de aynı durumda idi, değişen bir şey yok, çünkü dedelerimiz de fakirdi, yarın çocuklarımız da aynı durumda olacak."* gibi ifadelerden kendilerinin alt sınıfta konumlanmalarını Çingeneliğin getirdiği olumsuzluklara bağladıklarını göstermektedir. Çingene olmanın/doğmanın, altta olmayı gerektirdiğini, isteselerde bu durumdan kurtulamayacaklarını düşünmektedirler. Diğer

tarafından kendilerini altta konumlamak, acındırma, madun görünme yoluyla yardım almak vb. amaçlar da taşıyabilir. Bu açıdan Çingenelik, yardıma muhtaç, fakir yaşayan, edilgen ve her türlü olumsuzluklara maruz kalan olarak sunulmaktadır.

Tabloda, görüşülenlerin %7,2 si kendilerini ait gördükleri toplumsal konumu bilmediklerini belirtmişlerdir. Buradan hangi sınıfa ait olduğunu bilmediklerini söyleyenlerin de alt sınıfa ait oldukları söylenebilir. Zira enformel görüşmelerde toplumun en alt katmanında olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca hangi sınıfa ait olduğunu bilmemek de bir alt sınıf özelliği olarak değerlendirilebilir.

Kendilerini orta sınıfta görenlerin oranı %5,2'dir. Bunlar daha çok asgari ücretle çalışan ve diğer Çingenelere oranla ekonomik durumları iyi olanlardır. Kendilerini üst sınıftan görenlere ise rastlanmamıştır.

Dolayısıyla görüşmelerde Çingeneler, alt sınıfta bulunmalarını iki nedene bağlamaktadırlar. Bunlardan ilki gelir düzeyleriyle ilgili iken, diğeri Çingeneliğin getirdiği dezavantajlardır. Yoksulluklarını ve Çingeneliklerini, alt sınıfta olmalarının nedeni olarak görmeleri, Marx'ın sınıf kuramı ve Weber'in statü grupları kuramını akla getirmektedir. Yapılan görüşmelerde, *“Tarlamız, köyümüz, kökenimiz hiç olmadı.”*, *“Mesleğimiz varken itibarımız vardı, şimdi mesleksiziz.”* gibi ifadelerle mülksüz olduklarını, bir mesleğe sahip olmadıklarını belirtmeleri, Weber'in, sınıfsal konumların salt ekonomik belirleyiciler tarafından değil, statü kavramıyla da ilişkili olduğu vurgusunu düşündürmektedir (Yılgür, 2012: 103). Bu yüzden tabakalaşma, Çingenelerde ırk, zenginlik, meslek, statü, prestij, eğitim düzeyi vb. ölçülere göre de şekillenmektedir.

3.10.2. Kimlik Algıları

Kendini tanımlama (emik bakış) bir grubun kendi kimliğiyle ilgili bir tanımlamayı yani kendisini kim olarak gördüğünü ifade eden bir durum olarak kabul edilebilir. Tayyar'a göre emik bakışta etnikliğin ölçüsü olarak kabul edilen grubun kendi kabulleri ve yaşadıkları dünyada kendilerine bakış açıları olup, bu kabullerin bilimselliği ya da diğerlerinin bu grubu nasıl tanımladıkları önem taşımaz. Başka açıdan Çingenelerin kendilerini tanımlamaları aslında nasıl tanımlanmak istediklerinin göstergesi olarak da değerlendirilebilir (akt. Anbarlı, 2007: 134). Çingeneliği anlamada önemli bir referans olan kendini tanımlama, aynı zamanda Çingenelerinin anlam

dünyalarına nüfuz etmede, onları anlamada önem taşımaktadır. Örneklem grubunun kimlik algılarına ilişkin dağılımları Tablo 64’de yer almaktadır.

Tablo 64. Kimlik Algısı

Kimlikler	Sayı	%
T.C. vatandaşı	204	81,9
Çingene	9	3,6
Malatyalı	13	5,2
Böyle bir tanımlamaya gerek duymuyorum	23	9,2
Toplam	249	100

Tabloya göre, görüşülenlerin büyük çoğunluğu kendisini (%81,9) “T.C. Vatandaşı” olarak tanımlamaktadır. Bu durum Çingenelerin vatandaşlık kimliğiyle kendilerini ifade ettiklerini göstermektedir. Bir başka açıdan, bu durum Çingenelerin, Çingene olmayanlarla benzeşme çabalarının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir. Zira kendini tanımlama, hâkim grupla ilişkilerde temel rolü oynayan ve gerektiğinde sosyal mesafeyi artırabileceği gibi azaltabilecek bir unsur olarak analiz edilebilir (Anbarlı, 2007a: 560). Görüşülenlerin, “*Biz Türk’üz, bu yetmez mi?*”, “*Çingene falan diyorlar ama biz kendimizi önce Türk olarak kabul ediyoruz.*”, “*Ben Çingene falan değilim, dillerini, geleneklerini bilmem, Türk geleneğine bağlıyız.*” ifadeleri, dışlama, damgalama ve çok boyutlu ayrımcılık gibi olumsuzlukları deneyimleyen Çingenelerde, görülen kimlik inşa süreçlerinin “karşı duruş” yerine “benzeşme” ve “bütünleşme” etrafında oluştuğunu düşündürmektedir. Ayrıca söz konusu ifadelerde Çingenelerin “Çingene” imgesiyle tanımlanmaktansa, asimile olmayı tercih ettikleri görülmektedir.

Benzer şekilde Türkiye’de yapılan çalışmalarda, Roman gruplar arasında giderek artan sayıda insan etnik kimlik olarak “Türk” olduğunu ifade etmekte ya da etnik kökenlerini tanımlarken “Roman Türkleri” gibi tanımlamalar kullanmaktadırlar. Kurdukları derneklere “Samsun İl Roman Türkleri Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği” gibi isimler vermektedirler (Alp ve Taştan, 2010: 34-35). Dolayısıyla, Türkiye’deki Çingenelerin kendilerini “Türkler” olarak görme ve azınlık olarak kimliklerini açıkça dile getirmekten sakınma eğilimleri şaşırtıcı değildir. Dışlanmış azınlıkların, çoğunluğun bir parçası olabilme yönündeki özlemleri anlaşılabilir ve

tarihsel açıdan da tanıdık bir durum olarak değerlendirilebilir (Gökçen ve Öney, 2008: 130).

Görüşülenler arasında “böyle bir tanımlamaya gerek duymuyorum” diyenlerin oranı %9,2’dir. Böyle bir tanımlamaya gerek duymuyorum, beyanında bulunanlar enformel görüşmelerde kendilerini çok daha nötr olan “insan” olarak gördüklerini dile getirmişlerdir. Görüşülenlerin, “*Hepimiz insanız, Gacolar da Adem ve Havva’dan gelme, biz de...*”, “*Gacolar bize ne derse desin, biz kardeşiz.*” ifadeleri ile kendilerini “insan” olarak tanımlayarak, kabul görmek istedikleri görülmektedir.

Görüşülenler arasında kendisini “Malatyalı” (%5,2) olarak tanımlayanlar da bulunmaktadır. Çingenelerin kendilerini bu şekilde tanımlamalarının yerli, köklü olduklarını gösterme çabalarından kaynaklandığı söylenebilir. Görüşmelerde kendilerini Malatyalı olarak tanımlayanların, kendilerini “TC. Vatandaşı” olarak tanımlayanlar gibi benzeşme, dışlanmama saikiyle hareket etikleri akla gelmektedir.

Kendilerini “Çingene” olarak tanımlayanların oranı (%3,6) oldukça düşük çıkmıştır. Ancak bunlar da kendilerini “Dom” olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla görüşmelerde kendilerini Çingene olarak tanımlayana rastlanmamıştır. Yapılan görüşmelerde, “*Biz Dom aşiretiyiz, ama bize Çingene diyorlar, bu çok zorumuza gidiyor.*”, “*Çingeneler hırsızlık, dilencilik gibi kötü işler yapanlardır, biz Dom grubuyuz bilen yok.*” gibi ifadeler telaffuz etmeleri üzerine Dom gruplarının da Çingene olduğu ve Çingeneliğin neşeli, doğal vb. olumlu durumlara denk düştüğü söylendikten sonra, Çingeneliklerini kabul ettiklerine tanık olunmuştur. Bu durum Çingenelerde, Çingene imgesinin hâkim kültürün algısıyla da biçimlendiğini göstermektedir.

Yine alanda görüşülenlerin büyük çoğunluğunda rastlanan, “*Biz Çingene değiliz, yan komşu Çingene, onlar dileniyor, hırsızlık yapıyor.*” gibi ifadelerde, yatay damgalama durumuna örnek teşkil etmektedir. Böylelikle, hem ekonomik, hem de kültürel olarak hâkim kimliklerle bütünleşme yoluna gitmektedirler.

3.10.3. Çingene Sözcüğünün Çingene Tahayyülündeki Çağrışımları

Barth’ın belirttiği gibi Avrupa’da yakın tarihe kadar parya olarak nitelendirilen Çingeneler, kimlikleri nedeniyle, yaşadıkları toplumlarla etkileşime girmekten ve üst toplumsal statülere erişebilmekten geri durmuşlardır (2001, 34). Bu nedenle dışlanan, damgalanan kimliklerine alternatif kimlikler inşa etmişlerdir. Bu kapsamda Malatya’da ikamet eden Çingeneler kendilerine atfedilen “Çingene” kimliğini reddetmekte ve

kendilerine toplumsal olarak yeni bir kimlik kurgulama çabasıdadırlar. “Çingene kimdir?” sorusuna verilen yanıt, aslında onların kendilerini nasıl tanımladıklarını ve toplum tarafından nasıl algılandıklarını da göstermektedir. Örneklem grubunun Çingene algısı Tablo 65’te ele alınmaktadır.

Tablo 65. Örneklem Grubunun Çingene Algısı Dağılımı¹⁹

Tanımlamalar	Sayı	%
Dürüst, güvenilir (<i>Olumlu</i>)	11	4,4
Uyumlu (<i>Olumlu</i>)	5	2
Umursamaz (<i>Olumsuz</i>)	12	4,8
Renkli (<i>Olumlu</i>)	2	0,8
Çalışkan (<i>Olumlu</i>)	7	2,8
Kibar (<i>Olumlu</i>)	3	1,2
Uyumsuz (<i>Olumsuz</i>)	10	4
Konar/göçer (<i>Nötr</i>)	111	44,6
Ümitsiz (<i>Olumsuz</i>)	49	19,7
Güvenilmez (<i>Olumsuz</i>)	10	4
Dedikoducu (<i>Olumsuz</i>)	8	3,2
Suçlu (<i>Olumsuz</i>)	6	2,4
Diğer (Dilenci) (<i>Olumsuz</i>)	15	6
Toplam	249	100

Tablo 65’e göre, görüşülenlerin %44,1’i “Çingene”yi olumsuz sıfatlarla tanımlamaktadır. Bu durum toplumdaki Çingene imajıyla da örtüşmektedir. Yapılan görüşmelerde, Çingenelerin, “Çingene”yi dilenci, dedikoducu, güvenilmez, uyumsuz, umursamaz, ümitsiz vb. sıfatlarla nitelemeleri Çingeneliğin olumsuzluklarla özdeşleştirildiğini göstermektedir. Aslında öz kimlikleri olan Çingeneliğe yönelik algıları pejoratif sıfatlarla örülüdür.

Alanda yapılan görüşmeler esnasında, “Çingene demek, suçlu demek...”, “Çingene, devletin sırtında bir kene...”, “Çingene pis, hırsız, dolandırıcı demek, en önemlisi güvenilmez...” sarfettikleri bu ifadeler, Çingenelerin, Çingene’yi damgalanmış

¹⁹ Tabloda, Çingeneliği tanımlama adına yazılan sıfatlar, olumlu, olumsuz ve nötr düzlemde ele alınmıştır.

bir kimlik olarak algıladıklarını göstermektedir. Ayrıca bu ifadeler, Çingenelikten muaf olma çabalarını da resmetmektedir. Bu bağlamda damga yemiş Çingenelerin bu toplumsal etiketlenmeye direnmek veya karşı çıkmak için yaratıcı stratejiler geliştirdiğini ileri süren Goffman'ın bu vurgusunun, Çingeneleri de etkilediği düşünülebilir. Kendi ifadelerinde görülen Çingenelik damgasının içselleştirildiği ve “Gaco”ların Çingene’yi sapkın, alt insan olarak kabul ettiklerine inandıkları görülmektedir. Goffman'ın damga incelemesi sadece özel bir imaj idaresini değil, aynı zamanda belirli bir sosyal kontrol biçiminin de analizidir. Çingenelerin öz kimliklerine olan mesafeleri ve Çingeneliği Çingene olmayanların algıladığı biçimde algılamaları, Goffman'ın bu yaklaşımını önemli kılmaktadır (Slattery, 2007: 190-191).

Görüşmeciler Çingeneler içerisinde hırsız, dilenci ve güvenilmez insanların fazla olduğunu ve bunun Çingene’yi olumsuzlaştırdığı görüşündedirler. Genel olarak “Biz kimiz?” sorusunun yanıtını da içeren bu ifadeler kimliğin sunumu olarak da görülebilir. Bu açıdan kimlik; insanın seçtiği, istediği ya da rıza gösterdiği şeylerden çok, ne olduğu ve nasıl tanındığıdır (Connolly, 1995: 24). Çingeneliği olumsuz sıfatlarla eş tutanların büyük çoğunluğunun (19,7) Çingene denilince “ümitsizliğin” akla geldiğini belirtmeleri, kimlik inşasında maduniyete işaret etmektedir, denilebilir.

Görüşülenlerin %44,6’sı ise Çingene’yi, konar-göçer (nötr) olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Çingeneliği konar-göçerlikle ilişkilendirenler, kendi aralarında Çingene tanımlamasını kabul etmelerine rağmen, Çingene olmayanlar ile sosyal ilişkilerde “Dom aşireti” ya da “göçerler” kimliğini ön plana çıkarmaktadırlar. Görüşmelerde geleneksel yaşam tarzlarının kendilerini tanımlayan temel bir özellik olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşülenleri %11,3’ü ise Çingene’yi olumlu sıfatlara tanımlamaktadır. Bunlar Çingene denilince, dürüst, güvenilir, uyumlu, renkli, çalışkan, kibar sıfatlarının kendilerini ifade ettiğini söylemişlerdir. Görüşmelerde, “*Bizi eskiden çok severlerdi, yeni kuşak adımızı batırıyor.*”, “*Kalbimiz temiz, kimseye kötülüğümüz olmaz, işimizde gücümüzde çalışırız.*” ifadeleri Çingeneliğin başkalarının belirttikleri gibi korkulacak bir şey olmadığını düşündüklerini göstermektedir. Bu görüşe sahip olanların daha çok yaşlılardan oluştuğu görülmüştür.

3.10.4. Çingeneliği Gizleme Durumları

Geçmişte “Öteki”, anlam olarak bizden olmayanı ya da en azından bizden farklı olanı ifade etmekten, günümüzde öteki, bünyesinde sosyal dışlanma, öğrenilmiş çaresizlik, sembolik şiddet, soyutlama, damgalama, yabancılaştırma, ayrımcılık vb. kombinasyonları barındırmaktadır. Bu tür durumlarda ötekinin kendini gizlediğini belirten Mollaer’e göre (radikal.com.tr, 2006), öteki yaşamını toplumsal yaşamın kıyısında ve sessizliğinin içinde sürdürmektedir. Gizlenmek/görünmezlik, öteki olmanın dayanılmadığı hallerde deneyimlenen bir toplumsal varoluş halinin yansıması olarak açığa çıkmaktadır. Bu durum Çingenelerin kimliklerini gizleme durumlarıyla ilişkilidir. Örneklem grubunun kimliği gizleme nedenleri Tablo 66’da ele alınmaktadır.

Tablo 66. Çingeneliği Gizleme Durumları

Kimliği Gizleme	Sayı	%
Hayır, gizlemedim	19	7,6
Evet, Çingene olmaktan utandığım için gizledim	56	22,5
Evet, dışlanmamak için gizledim	118	47,4
Evet, kamu hizmetlerinden faydalanmak için gizledim	31	12,4
Evet, eğitim hakkımdan yararlanmak için gizledim	3	1,2
Diğer (İş başvurularında gizledim)	22	8,8
Toplam	249	100

Tablodan anlaşılabacağı üzere, görüşülenlerin büyük çoğunluğu (%92,4) Çingeneliklerini gizlediklerini beyan etmişlerdir. Çingeneliklerini gizlemeyenlerin oranı ise %7,6’dır. Daha çok yaşlılardan ve kadınlardan oluşan bu kişiler, konar-göçerliği daha çok deneyimleyen ve toplum ile ilişkileri daha sınırlı olanlardır. Zira bunlar Çingeneliğin getirdiği olumsuzluklardan daha az etkilenmektedirler.

Çingeneliklerini gizleyenlerin %47,4’ü dışlanmamak için kimliğini gizlediğini belirtmiştir. Bu durum sosyal dışlanma, toplumsalın dışına itilme korkusu taşıdıklarını göstermektedir. Zira görüşülen bir Çingenenin, “Çingene olduğumuzu bu mahallede ve kendi aramızda dile getiririz. Ne yapalım?, Çingene denilince bizi insan yerine koymuyorlar. Mesela, birkaç yıl önce Gacoların kahvesine gidiyordum, itibar gösteriyorlardı, seviyorlardı, Çingene olduğumu öğrenmişler, şimdi gidince yüzüme bakmıyorlar.” ifadeleri, Çingeneliğin sonuçladığı sosyal dışlanmaya işaret etmektedir.

Tabloda görüşülenlerin %22,5'i Çingene olmaktan utandıkları için Çingeneliklerini gizleme gereksinimi duyduklarını belirtmişlerdir. Bunlar hor görülme, aşağılanma gibi kaygılardan hareket etmektedirler. Görüşülenlerin, *“Evlat acısı gibi bir şey bize Çingene demeleri...”*, *“Bize Çingene dedikleri zaman, kendimi cüzzam hastası olarak görüyorum, çünkü bizden o derece kaçıyor Gaco...”* ifadeleri Çingene olmaktan utanç duyduklarını göstermektedir.

Çingeneliği cüzzam hastalığına eş tutmaları, Fanon'un (2009) siyah insanlar için vurguladıklarını düşündürmektedir. Buna göre; “siyah insan “Öteki” olmaya ve yokluğa mahkûm edilmiş, edilgen bir nesne konumuna indirgenmiştir. O her zaman başkasının varlığına göre kendisini konumlandırır.” Bu durum, Çingenelerin öteki olmayı içselleştirdiklerine, kimliği gizleyerek topluma benzeme çabalarına, vurgu yapabilir. Zira istenilmeyen, hor görülen olduklarını dile getirmeleri, kendilerini soyutlanmış hissetmeleri bunu düşündürmektedir.

Kamu hizmetlerinden faydalanmak için kimliğimi gizledim (%12,4), yanıt verenler, belediye/valilik yardımları, sağlık hizmetleri gibi imkânlardan mahrum kalmamak için kimliklerini gizlediklerini beyan etmişlerdir. Bunlar kamu kurumlarından dışlanmadıklarını ancak dışlanabilme ihtimaline karşı kimliklerini gizlediklerini belirtmişlerdir. Bu durum, Çingene olmanın her zaman olumsuzluklara yol açabileceğine inandıklarını, dışlanmasalar bile dışlanma risklerine ilişkin keskin bir algıya sahip olduklarını göstermektedir.

Görüşülenlerin %8,8'i iş başvurularında Çingeneliklerini gizlediklerini beyan etmişlerdir. Çingene oldukları için birçok kez işe alınmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda bir Çingene olan Aksu, emeklilik hakkını elde edinceye kadar Çingene kimliğini gizlemek zorunda kaldığını ifade etmektedir: “Yaz tatilinde para kazanmak için Düzce Belediyesi'ne başvurarak, sivrisinek bataklıklarının kurutulması işinde geçici olarak çalışmak istedim. Belediye başkanı, Çingene olduğumu öğrenince kabul etmedi; üstelik kovdu” (Aksu, 2003: 16). Bu tür örnekler olumsuz uygulamalara maruz kalmamak için kimliklerini gizlemelerine neden olmaktadır.

Eğitim hakkından yararlanmak için Çingeneliğimi gizledim, diyenlerin oranı %1,2'dir. Yapılan görüşmelerde aslında bunlarında Çingenelikten utandıkları görülmüştür.

Dolayısıyla dışlanma, utanma, küçük düşme, gururun incinmesi, sosyo-ekonomik kaygılar gibi nedenlerle kimliğin gizlenmesi durumu Çingenelerde sık

görülmektedir. Öte yandan, hâkim kültürdeki Çingene imgesinin genellikle mitlerde, masallarda ve medyada sunulduğu haliyle algılanması Çingenelerin, öz kimliklerini şiddetli bir şekilde gizlemelerine yol açmaktadır.

3.10.5. “Gaco”lar Ya da Karşı Kimliğe Yönelik Tutumları

Çingenelerin, Çingene olmayanları tanımlamak için “Gaco” kelimesini kullanmaları, aslında karşıt kimliğin tasviri anlamına da gelmektedir. “Gaco”: Çingene dilinde Çingene olmayan ya da yabancı anlamına gelmektedir. “Gaco”, Çingene’den farklı olanı veya yabancı olanı ifade eder. Böylece Çingeneler, “Gaco” kelimesi üzerinden kendi kimlikleri ile karşıt kimlik arasında bir sınır çizmektedirler. Çingenelerin, Çingene mahallesine taşınan “Gaco”ya karşı tutumlarının dağılımı Tablo 67’de verilmektedir.

Tablo 67. Mahalleye Taşınan “Gaco”ya Karşı Tutumları

Tutumları	Sayı	%
İlgilenmem	89	35,7
Hoşgörülü karşılıyorum	156	62,7
Kabullenmiyorum	4	1,6
Toplam	249	100

Tabloda, örneklem grubunun yarısından fazlası (%62,5) “Gaco”nun mahallelerine taşınmasını hoşgörüyle karşıladıklarını söylemişlerdir. Bu yaklaşım, Çingene olmayanlara yakın durduklarını, onlarla aynı mahallede yaşamayı sorun etmediklerini göstermektedir. Ancak mahalleye taşındıktan sonra kendilerine mesafeli duran “Gaco”ya karşı, kendilerinin de mesafeli durduklarını görüşmelerde dile getirmişlerdir. Görüşülenlerden birinin “*Gaco olsa bize iyi davranmaz, ama biz onlar gibi değiliz, buraya taşındıkları zaman güler yüzlü oluruz, ama onlar bize yüz vermezlerse ki çoğu öyle, bizde daha sonra tavır takınırız.*” ifadeleri sorunun karşı taraftan kaynaklandığına inandıklarını göstermektedir.

Öte yandan tabloda görüşülenlerin Çingene mahallesine yeni taşınan “Gaco”yla ilgilenmem, diyenlerin oranı %35,7’dir. Bunlar daha çok “Gaco”yla sorunlar yaşayanlardan oluşmaktadır. Yapılan enformel görüşmelerde, “Gaco”ların dışlamalarına maruz kaldıkları görülmektedir. İstihdam, sağlık, eğitim gibi sorunların bu kişilerde

“Gaco”ya karşı bir duruş sergilenmektedir. Çingene mahallesine yeni taşınan “Gaco”ları kabullenmem, diyenlerin oranı (%1,6) çok düşük çıkmıştır.

3.11. Damgalı Mekânlar (Çingene Mahalleleri): Sorunlar-Beklentiler

Mekânsal damgalanma; dezavantajlılık, yoksulluk ve eşitsizliğin zirve yaptığı bir sosyolojik zeminde belirlemek ve hayatiyet kazanmaktadır. Göç, yoksulluk, etnisite ve sosyal düzensizlik gibi problemler mekânsal damgalanmayı tescillemektedir (Aytaç, 2013: 104). Bu açıdan Çingene mahalleleri, genellikle “tehlikeli”, “riskli” ve “güvenliksiz”, “girilmez” olarak addedilmekte, suçun ve güvensizliğin yuvası olarak damgalanmaktadırlar. Böylece bu mahalleler zamanla, sakinlerinin toplumsal ilişkilerden, istihdam ağlarına ve diğer temel hizmetlere erişimlerinin önünde engel olabilmektedir. “Konsantre yoksulluk” bölgeleri de denilebilecek bu mahalleler, derme çatma barakaları, nizama uygun olmayan yapıları, bakımsız yollarıyla, diğer mahalleler ile de sosyal ilişkilerin önünde bir bariyer oluşturmaktadır.

Çingeneler için bir damgalama (stigmatization) aracı olarak mekan, Wacquant’ın da belirttiği gibi, yoksulluk ve etnik kökene dayalı damgalanmışlıklarıyla, polarize edilmiş ya da cezalandırılmış alanlardır (Wacquant, 2013: 126-127). Nitekim, araştırma esnasında Çingene olmayanlardan adres tarifi için yardım istenildiğinde bile “*Ne işiniz var oralarda, dikkatli olun, tehlikeli yerler oralar, aman bari akşama kalmayın.*” gibi tavsiyeleri, bu mekanların suç, güvensizlik, risk ve tehlike üçgeninde cezalandırıldığını düşündürmektedir.

3.11.1. İkamet Edilen Mahalle Hakkındaki Tutumları

Toplumsallığın derin implikasyonlarına dair bir yolculuk olarak tanımlanan mekân, uzun bir geçmişe dayanan kültürel belleğin oluşumunu da ifade etmektedir (Aytaç, 2006: 876). Toplumsal ilişkileri üreten bir mekanizma olarak mahalle; yaşam tarzları, alışkanlıklar ve diğer sosyal ilişkiler bütünü, kendinde oluşturduğu sosyal bir atmosfer aracılığıyla idame ettirmektedir. Bu açıdan sosyal ilişkiler mahalle hakkındaki düşüncelerin oluşumunda etkili olmaktadır. Örneklem grubunun ikamet ettikleri mahalle hakkındaki düşünceleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 68. İkamet Edilen Yerden (Mahalleden) Memnuniyet Durumu

Mahalleye Yönelik Görüşler	Sayı	%
Mahalleme seviyorum, taşınmak istemem	28	11,2
Bu mahalledeki insanlar güvenilir olduğu için memnunum	12	4,8
Bu mahallede kendimi rahat hissetmiyorum	86	34,5
İmkânım olsa bu mahallede oturmazdım	123	49,4
Toplam	249	100

Tablodan anlaşılabacağı üzere, imkânı olsa bu mahallede oturmak istemeyenlerin oranı %49,4'tür. Bunları bu mahallede kendimi rahat hissetmiyorum (%34,5), diyenler takip etmektedir. Her iki yanıt Çingenelerin mahallelerinden memnun olmadıklarını göstermektedir. Bu bağlamda damgalı mekânın yansımalarından kurtulmanın ancak mekânsal değişim ile mümkün olacağına inanan bu Çingeneler, bu mekânların dezavantajlı konuma düşmelerinde büyük payı olduğunu düşünmektedirler. Böylece, yaşamsal memnuniyetsizliklerin mekânsal değişim ile gerçekleşeceğine inanmaktadırlar (Lefebvre, 1991). Görüşülenlerin bu mahalleden taşınmakla yaşamlarının düzene gireceği sık sık dile getirilmiştir. Bu durum damgalı mahallelerinin, Çingeneler içinde değerini yitiren, yaşanılması zor bir görünüme sahip olduğunu göstermektedir. Zira Wacquant'ın da belirttiği gibi, damgalanan mekânlarda, sakinlerinin, bir an önce o mahalleyi terk etme ve herhangi bir damgaya maruz kalamayacakları mekanlara geçme isteği ağır basmaktadır (Wacquant, 2008).

Görüşülenler mahalleden memnuniyetsizliklerini, daha çok sosyo-ekonomik nedenlere dayandırmaktadır. Zira düzenli ve güvenceli bir işe sahip olmalarının önündeki en büyük engelin, bu mahallelerde yaşamaları olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir görüşmecinin, “*Organize sanayisinde iş başvuru formunu doldururken adres istiyorlar, başka adres versen tespit ediyorlar, Yeşil Kaynak Mahallesi yazdıysan, hiç ümitlenme, sen Çingenesin sana iş yok.*” ifadeleri, mekânsal damgalamanın emek piyasasından sürülmelerine yol açtığını göstermektedir.

Toprak vd. tarafından yapılan bir araştırmada²⁰ da benzer durum söz konusudur. Araştırmaya göre, “Aydın’da, Roman mahallesinde, erkeklerin hemen hemen hepsi

²⁰ Avrupa Birliği Çalışma ve Sosyal Yardımlaşma Programı PROGRESS tarafından 2007 – 2013 yılları arasında yürütülen, Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları adlı raporda, Antakya ve Çorlu’da katılımcıların tamamına yakını araştırmacılara istihdama erişim konusunda kendilerine Roman oldukları ve Roman mahallesinde oturdukları için ayrımcılık

işsiz, iş arayıp aramadıklarını sorulduğunda, bir iş için başvurduğunda özenli giyindiğini ve görsek kendisini tanımayacağımızı söyleyen evli ve çok çocuklu genç bir erkeğin cevabı şuydu: *“Nasıl iş bulacağız ki? Soruyorlar, nerede oturuyorsun diye. Ilıcabası’nı duyunca iş vermiyorlar. Dışlıyorlar bizi.”* (2008:101).

Ayrıca yapılan enformel görüşmelerde, mekânsal değişim istekliliğin altında yatan mekânsal damgalama durumu, iyi bir yaşam için, mekânsal değişimin şart olduğunu (Lefebvre, 1991) ancak sakinlerinin bu mekânlardan taşınmak isteseler dahi, etnisiteye dayalı dışlanma süreçlerinin, onları bu mahallelerde yaşamaya zorladığını (Wacquant, 2011) düşündürmektedir. Zira taşındıkları diğer mahallelerde etnik kimliklerinin ortaya çıkması halinde daha sert dışlamalara maruz kalacakları düşüncesi, bu durumu doğrulamaktadır.

Bu açıdan Çingene mahalleleri marjinal yoksulluk bölgeleri olarak da değerlendirilebilir. Zira bu mahallelerin etnik ve sosyal temellere dayanan ötekileştirici bir şekilde damgalanması, marjinal yoksulluk bölgelerinin en ayırt edici özellikleri olarak bilinmektedir. Öyle ki, alanda Çingene olmayan yoksulların da aynı durumdan muzdarip oldukları tespit edilmiştir. Çingene olmayan yoksul insanların bu mahallelerde oturdukları anlaşıldığında “Çingene” damgasına maruz kaldıkları ve kendilerini aklamaya çalışsalar bile, şüpheli bakışların kendilerini rahatsız ettiği yönündeki beyanları, bu mahallelerin marjinal yoksulluk bölgeleri olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir.

Ayrıca vurgulamak gerekir ki, Malatya’da Çingenelerin yoğunluklu yaşadıkları araştırma alanını temsil eden mahalleler, geçmişten günümüze düşük gelirli insanların tercih ettikleri yerleşim alanlarıdır. Bazı mahallelerdeki heterojen yapı bunun en önemli göstergesidir. Derin yoksulluğun ve suç olaylarının yoğun olduğu bu mahallelerde, sakinlerinin büyük bir çoğunluğunun en önemli ortak paydası damgalanmış mahallelerde ikamet etmekten dolayı dışlanmaya maruz kalmalarıdır.

Öte yandan Çingeneler, bu mahallelerin ya da yaşadıkları konutların fiziksel özelliklerinden memnun olmadıklarını, kendilerini rahat hissetmediklerini bu şartlardan dolayı bu mahallelerden taşınmak istediklerini ifade etmişlerdir. Alp ve Taştan tarafından yapılan bir araştırmada da benzer durum söz konusudur. Araştırmada, genel

yapıldığını belirtmişlerdir. Araştırma sonucunda, Roman mahalleleri ile bağlantılı olan sosyal damga ve negatif önyargının ayrımcılığı tetikleyen bir neden olduğu ve bireyin adresinin kişinin etnik kökeni hakkında verilen sinyali doğruladığı ortaya çıkmaktadır (Progress, 2010). Daha fazla bilgi için: http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html

olarak kentlerdeki Çingene mahalleleri konutların fiziksel koşulları, hijyen ve altyapı (yol, su, elektrik, kanalizasyon vb.) açısından en olumsuz koşullara sahip olan bölgeler olarak tespit edilmiştir (Alp ve Taştan: 2011: 54). Yine Avrupa yaşama ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı²¹'nin raporunda; şehirlerde yaşayan Çingenelerin çoğu genellikle ayrılmış mekânlarda bulunmaktadır. Raporda, bu mekânlar, sağlık hizmetleri, istihdam, eğitim ve toplumsal ilişkiler açısından Çingenelerin madun olarak konumlanmalarının en önemli nedeni olarak belirtilmektedir.

Tabloya göre görüşülenlerin %11,2'si mahallemini seviyorum, taşınmak istemem, diyenlerden oluşmaktadır. Bunlar daha çok mahallelerin dışında, kendilerini gizleyen ve düzenli işleri olan Çingenelerdir. Evleri ikamet ettikleri mahallenin diğer sokaklarına nazaran daha bakımlı yerlerde ya da cadde üstünde yer almaktadır.

Benzer şekilde, bu mahalledeki insanlar güvenilir (%4,8), görüşünde olanların ikamet ettikleri sokak, oturdukları konut ve sosyo-ekonomik durumlarının daha iyi olduğu gözlenmiştir. Dışlamaya maruz kalmayan bu görüşmeciler, mekânsal damgalama süreçlerini daha az hissetmektedirler.

3.11.2. Nasıl Bir Yerde Yaşamak İstediklerine Yönelik Tutumlar

Etnisitenin mekâna yansımaları ve mekânlaşması açısından günümüzde en yaygın alanlar gecekondulu alanları, yani etnik grupların göç ettiği ve yerleştiği kent adacıklarıdır. Malatya örneğinde de benzer özelliklere sahip bu yaşam alanları, genellikle Çingene yoğunluklu olmakla birlikte, göç nedeniyle Doğu ve Güneydoğu illerinden göç eden ailelerden oluşmaktadır. Çingenelerin nasıl bir yerde yaşamak istediklerine yönelik görüşlerinin dağılımı Tablo 69'da ele alınmaktadır.

Tablo 69. Nasıl Bir Mahallede Yaşamak İstedikleri

Tasavvur Edilen Mahalle	Sayı	%
Çingene yoğunluklu	3	1,2
Çingenelerin az olduğu	66	26,5
Çingenelerin olmadığı	127	51
Fark etmez	53	21,3
Toplam	249	100

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1201.htm>.

Tablodan anlaşılacağı üzere, görüşülenler, çoğunlukla “Çingenelerin hiç olmadığı” (%51) ya da “az olduğu” (%26,5) mahallelerde yaşamak istemektedirler. Yapılan enformel görüşmelerde, görüşülenlerin, *“Bu mahalle hep Çingenelerin yüzünden bu halde, hırsızlık olur, polis buraya gelir”, “Bu mahallede oturmak Çingeneliği kabul etmektir ki zaten, sen istediğin kadar Çingene değilim de, sonra başlar sorunlar...”* ifadeleri, bu mekanların damgalanmışlığının yol açtığı dezavantajları ve buralarda yaşamak istemediklerine işaret etmektedir..

Görüşülenlerden dilencilik yapan, sabıkalı olduğu bilinenlerin de Çingenelerden şikayet ettiği ve kendilerini daha iyi Çingene konumunda gördükleri saptanmıştır. Bu durum Wacquant’ın vurguladığı, yoksulluk, etnisite ve göç bakımından damgalanmış bir bölgede damgalamanın artması, “yatay aşağılama” (horizontal humiliation) yoluyla dayanışma bağlarının zayıflaması (akt. Eren, 2008: 132) tezinin Çingenelercede doğrulandığını düşündürmektedir. Bu açıdan, yatay aşağılamanın benzer habituslara ve sosyo-ekonomik koşullara sahip Çingenelerin deneyimlediği damgalamanın sonucu olarak, içsel dayanışma ağlarını olumsuz etkilediği görülmektedir.

Nasıl bir yerde yaşamak istediklerine yönelik soruya “fark etmez” (%21,3) cevabını verenler genellikle, yaşadıkları mekânlardan fiziksel açıdan daha iyi olan mekânlarda yaşamak istediklerini belirtmişlerdir. Bu da görüşülenlerin Çingene mahallelerinde yaşayabilecekleri göstermektedir.

Genel olarak ekonomik, siyasal ve kültürel alanlar olarak mahalleler, farklılıkların bir arada yaşadığı alanlardır. Ancak toplumsal ilişkilerin gerçekleşmesinde, kurulmasında ve biçimlenmesinde önemli bir yere sahip olan mahalle, çeşitli sorunları nedeniyle Çingenelerin istemediği, mutlu olmadığı alanlar olarak görülmektedir. Bourdieu (2006: 2)’nun, benzer koşullara sahip bireylerin benzer habituslara sahip olacağı görüşünden hareketle, Çingene mahallelerinin çeşitli sorunlarının, gelecek kuşaklar içinde geçerli olabileceği akla gelmektedir (Swartz, 2011).

3.12. Gelecekte Beklentileri

Çingenelerin gelecekte beklentileri, mevcut durumlarının açıklık kazanmasında da önemli role sahiptir. Çingenelerin gelecekte beklentileri Tablo 70’de yer almaktadır.

Tablo 70. Örneklem Grubunun Gelecekte Beklentileri

Gelecekte Beklentiler	Sayı	%
Hiçbir beklentim yok	1	0,4
Kazançlı ve itibarlı meslekler edinmesi	111	44,6
Dikkate alınmak ve eşit vatandaş olmak	189	75,9
Çocuklarının okuyup prestijli mesleklere sahip olması	196	78,7
İyi bir eve sahip olmak	37	14,9
Toplam	249	-

Not: Bir ve birden fazla seçenekle yanıtlanmıştır.

Tablodan anlaşılacağı üzere, çocuklarının okuyup prestijli mesleklere sahip olmasını isteyenlerin oranı %78,7'dir. Görüşülenlerin, *"Biz çektik çocuğumuz çekmesin."*, *"İyi mesleği olana Çingene bile demiyorlar."*, *"Çocuğum devlette bir işe girsin de bizi de kurtarsın."*, *"Memur olursan kimse sana Çingene demez."* gibi ifadeleri, eğitimin ve prestijli bir mesleğin Çingeneliğin dezavantajlarını yok edeceğine inandıklarını göstermektedir. Görüşülenlerin kendilerinden ümitlerini kestiklerini ancak çocuklarının okuyup kendileri gibi olmamasını ümit ettiklerini sık sık dile getirmişlerdir.

Gelecekte beklentiler noktasında ikinci sırada, dikkate alınmak ve eşit vatandaş olmak (%75,9) gelmektedir. Görüşmelerde, *"Devlet bastır, bize sahip çıksaydı bu kadar mağdur olmazdık."*, *"Devlet bizi hor görüyor, zamanında bize yerleşecek yer göstermedi."*, *"Gaco bizi dikkate almıyor, horluyor."* türünden ifadeler, mevcut durumlarından devleti sorunlu tuttukları ancak kurtuluş ümitlerini de yine devlete bağladıklarını göstermektedir.

Kazançlı ve itibarlı bir işim olsun (%44,6), diyenler kurtuluşlarını güvenceli ve kazançlı bir işte istihdama kavuşmalarına bağlamaktadırlar.

İyi bir konuta sahip olmak isteyenler (%14,9) genellikle kadın görüşmecilerdir. Bunlar hem kirada oturduklarını hem de yaşadıkları evin fiziksel, hijyen, ve altyapı bakımından olumsuz koşullara sahip olduğunu belirtmişlerdir.

Dolayısıyla, Çingenelerin gelecek konusunda ümitli oldukları görülmektedir. Gelecekte beklentiler noktasında; yoksulluk, dışlanma, eğitimsizlik, istihdam, güvencesizlik, eşitsiz vatandaşlık, barınma gibi sorunlarına dikkat çekmişlerdir. Daha genel bir ifadeyle, beklentiler genellikle ekonomik ve sosyal haklara erişim etrafında yoğunlaşmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çingenelerin, yaklaşık 1000 yıl önce Hindistan'dan üç ayrı koldan başka coğrafyalara yayıldıkları, üç ana dilsel gruptan oluştukları (Dom-Lom-Rom) ve kültürlerini orijinal özellikleriyle büyük ölçüde korudukları genel kabul görmektedir.

Farklı zamanlarda, çeşitli bölgelere göç etmeleri nedeniyle çeşitli isimlerle anılmışlardır. Yaşam tarzları, meslekleri, geldikleri ve göç ettikleri düşünülen yerlerin kültürel etkileri, fiziksel özellikleri gibi nedenler Çingene sözcüğünün kökenine yönelik görüşlerin çeşitli olmasında etkili olmuştur. Ancak “Çingene” bütün Çingeneleri ifade eden en kapsamlı isimdir. Bir üst kimlik belirteci olan “Çingene” adı, onların hem kültürel özelliklerini hem de sorunlarını anlamada operasyoneldir.

Yolculukları nedeniyle çeşitli kültürlerle etkileşime girmelerine rağmen, otantik özelliklerini büyük ölçüde korumayı başarmış olan Çingeneler, modernleşmenin etkisiyle içinde yaşamakta oldukları topluma entegre olmaktadır. Zira dil, dini yaşam, meslek ve yerleşik hayata geçişle birlikte kültürel benzeşmelerin, Çingene yaşamındaki belirgin farklılıkları törpülediği düşünülmektedir. Kendilerine özgü mesleklerinin teknolojik gelişmelere yenik düşmesi, onları yerleşik hayata zorlamış ve bu durum otantik özelliklerini olumsuz etkilemiştir. Ancak bir yandan da kültürlerini koruyup sürdürme eğilimleri devam etmiştir/mektedir.

Çingeneler, yaşadıkları toplumlarda yaşam biçimleri, davranış şekilleri, fiziksel özellikleri, kapalılıkları ile kendilerine kuşku ve merakla bakılan konumunda olagelmışlerdir. Haklarında ortaya atılan anlatılar, mitler vs. Çingenelerin hemen hemen tüm ülkelerde “toplumsal sorun” ve “tehlikeli insanlar” olarak görülmelerine neden olmuştur. Bu nedenle toplumda sürekli reddedilen, türlü dışlama biçimlerini deneyimleyen ve tehlikeli bir grup olarak değerlendirilen Çingenelere yönelik olumsuz yargılar, aslında derin içerimlere sahip olan “Çingenelik”in inşasına neden olmaktadır. Bu bağlamda “Çingenelik”, özsel bir nitelik olmaktan çok yapılan iş, fiziksel görünüş, mekânsal konum, haklarında ortaya atılan anlatılar ve söylenceler temelinde inşa edilmekte, kamusal alanda yeniden üretilmektedir. Çingenelik, Çingenelerde bile çoğunlukla istenilmeyen bir konuma indirgenmektedir.

Malatya’da yaşayan Çingenelerin çeşitli özellikleri üzerinden Çingeneliği anlamayı hedefleyen bu çalışma, Malatya’nın bazı mahallelerinde ikamet eden Çingeneler arasında gerçekleştirilen alan araştırmasına dayanmaktadır.

Çalışmada, elde edilen sonuçlar varsayımlarla tutarlıdır. Bu bağlamda çalışmanın sonuçlarına göre, katılımcıların yarıdan fazlası erkelerden oluşmaktadır. Eğitim düzeylerinin yetersizliği, ataerkillik gibi nedenlerden dolayı kadınlar araştırmaya erkeklere oranla daha az katılmışlardır. Görüşülenler yaş dağılımları itibariyle yetişkin ve orta yaş kategorilerinde yoğunlaşmışlardır.

Çingenelerin büyük çoğunluğunun genç olmalarına rağmen evli oldukları saptanmıştır. Bu durum, Malatya’da bulunan Çingenelerde erken yaşta evliliklerin yaygın olduğunu göstermektedir. Erken yaşta evlilik, geleneksel bir özellik olmanın yanı sıra, öğrenim düzeylerinin düşüklüğü, yaşanan çevrenin etkisi, ailenin evlendirmek suretiyle çocuklarına sorumluluk yükleme isteği ve gençlerin suça bulaşmasını engelleme isteği gibi nedenlere dayanmaktadır. Çingenelerde boşanma ise neredeyse hiç yoktur. Çingenelerde grup içi (endogamik) evliliğin zorunlu olması, büyüklerin boşanmaya şiddetle karşı çıkmaları gibi nedenler boşanmaların önündeki ana bariyerlerdir.

Çingenelerin öğrenim düzeyleri düşüktür. Çingenelerde sosyo-kültürel çevre koşullarının elverişsizliği, okuldan dışlanmışlık hissi, ebeveynlerin öğrenim seviyelerinin düşüklüğü, erken evlenme geleneği, ekonomik imkânsızlıklar ve konar-göçer yaşam tarzından kaynaklanan etkenler düşük öğrenim düzeylerinin temel nedenleridir. Çingenelerin ebeveynlerinin de öğrenim düzeyleri oldukça düşüktür. Eğitimsizliğin önceki jenerasyonlarda da düşük düzeyliliği, olumsuz toplumsal konumlarının sürekli yeniden üretilmesine neden olmaktadır.

Çingenelerin büyük çoğunluğu, Malatya’ya çok önceden göç etmiş ya da Malatya doğumludur. Göçle gelenler ise işsizlik, kan davası, evlilik ve akrabalarına yakın olma isteği gibi nedenlerle gelmişlerdir. Ancak göç, ekonomik sıkıntılar, dışlanma ve çevreye uyum problemlerine yol açmaktadır. Bu durum, Çingenelerin sosyo-ekonomik dezavantajlarının yanı sıra kimliklerinden kaynaklanan birçok soruna da neden olmaktadır.

Malatya’ya daha önceden göç edenlerin, yakın bir zamanda göç edenlere göre, yoksulluk düzeyleri, geçinme stratejileri, kentlileşme düzeyleri ve siyasal bilinçleri görece daha yüksektir. Önceden göç eden Çingeneler, sonradan göç eden Çingeneleri

genellikle “asıl Çingene” olarak damgalamakta ve “Çingenelik”i sonradan gelenlere devretmeye çalışmaktadır. Bu durum, görece daha yerleşik olanların “Çingeneliklerini devretme”, “Çingenelikten kurtulma”, böylece “topluma eklemlenme” çabası içerisinde oldukları şeklinde yorumlanabilir.

Çingeneler çoğunlukla kalabalık aile özelliği sergilemektedirler. Yedi ve üstü nüfusa sahip hanelerin sayısı az değildir. Hanehalkı nüfus sayısının yüksek olmasında; çocuk sayısının fazla olması, yaşlı anne ve babasıyla birlikte yaşayanlar, kocası hapiste olan kadınların çocukları ile birlikte baba evinde ikamet etmeleri gibi faktörler etkili olmaktadır. Hanehalkı nüfusunun fazla olması Çingenelerde bazı sosyo-ekonomik dezavantajlara yol açsa da, kalabalık olmanın, Çingene aileleri arasında güç ve otorite göstergesi, geçinme stratejileri gibi sosyal, kültürel ve ekonomik avantajları da vardır.

İkamet ettikleri konutlar yaşamaya elverişli değildir. Genellikle gecekondu ve baraka tipi konutlarda yaşamaktadırlar. Malatya’nın kenar mahallelerinde, özensiz bir şekilde inşa edilmiş, sağlık koşullarına uygun olmayan konutlarda yaşamaktadırlar. Böyle konutların yaygın olduğu mahalleler, birer çöküntü alanı görünümünü vermektedirler.

Çingenelerin neredeyse tamamının herhangi bir mesleği yoktur. Eğitim düzeylerinin düşük olması, işe alınmalarında karşılaştıkları önyargılı tutum, dışlanma, geleneksel mesleklerinin (elekçilik, sepetçilik, kalaycılık, bakırcılık vb.) ekonomik geçerliliğinin kaybetmesi, itibarsız ve tehlikeli/riskli işlerde çalışmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, erkekler daha çok rençberlik, nakliyecilik, hurdacılık, hamallık, ayakkabı boyacılığı, seyyar satıcılık, işportacılık, müzisyenlik, kalaycılık, çobanlık, kâğıt toplayıcılığı, elekçilik ve mevsimlik işlerle uğraşırken, kadınlar ise daha çok, gündelikçilik, bohçacılık, dilencilik gibi işlerle uğraşmaktadırlar. Çingene algısı ile bütünleşmiş hurdacılık, dilencilik, hamallık, işportacılık gibi marjinal işler, Çingenelerin toplumsal statüsü ile özdeşleşmekte ve Çingeneler için bir tercihten çok zorunluluğa dönüşmektedir.

Çingenelerin çoğu ücretsiz genel sağlık sigortasından faydalanmakla birlikte neredeyse tamamının, ileriye dönük herhangi bir sosyal güvencesi (SGK, Emekli Sandığı vb.) bulunmamaktadır.

Çingeneler yaptıkları işlerden memnun değildir. Düzenli ve güvenceli işlerinin olmayışı, ücretin düşük olması, başkalarının yapmadığı tehlikeli/riskli işleri

yapmaya mecbur olmaları gibi nedenler, yaptıkları işlerden tatmin ol(a)mamalarını açıklamaktadır.

Çingenelerin gelir durumları oldukça düşüktür. Çingenelerin neredeyse tamamı, dört kişilik bir ailenin, sağlıklı dengeli ve yeterli beslenebilmesi için gerekli ortalama aylık gelire sahip değildir. Ekonomik yetersizlikleri ve düzensiz gelirleri nedeniyle genelde mahalle bakkalları ya da semt pazarlarından alışveriş yapmaktadırlar. Kazançlarının neredeyse tamamı ise, beslenme gibi temel ihtiyaçlara harcanmaktadır.

Aile yapıları ve evlenme süreçleri açısından Çingenelerde yerleşikliğe özgü kültürel özelliklere rastlanmıştır. Çingenelerin büyük bir kısmı resmî nikâh yapmaktadır. Resmî nikâhın yanı sıra, dinsel/mezhepsel anlayışlarına uygun nikâh yaptıkları ve nikâhsız evliliklere de şiddetle karşı çıktıkları saptanmıştır. Ayrıca sosyal yardımlara ulaşabilmek, çocuklarının eğitime katılabilmesi gibi yerleşik hayata özgü zorunluluklar da resmi nikâhı ihtiyaç haline getirmektedir. Öte yandan, görücü usulü ve aile zoruyla yapılan evliliklerin yerini, tanışarak ya da kaçarak evlenmeler almaktadır. Çingenelerde büyük çoğunluk tek eşle evlidir. Tek eşli evlilikte, geleneksel bir özellik olmanın yanı sıra Çingenelerin boşanmaya, nikâhsız yaşamaya karşı olumsuz bakmaları etkilidir.

İlk evlenme yaşının oldukça düşük olduğu Çingeneler, evlenilen ya da evlenilecek kişilerin Çingene olmasını önemsemektedirler. Endogamik evliliklerin yaygın olduğu Çingeneler, önyargılar nedeniyle yaşadıkları dışlanmaya tepki olarak grup dışı evliliği reddetmektedirler. Orta yaş ve üstü Çingenelerde grup dışı evliliğin, kendilerini asimile edeceği kaygısı, yeni kuşağın grup içi evliliğe yönlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Yerleşik hayata geçiş ve kentleşme Çingenelerde çok çocukluluğun olumsuzlanmasına neden olmaktadır. Evli çiftlerin yanı sıra nişanlı ve yeni evliler, “en fazla iki çocuk”lu bir aile vurgusuna sahiptirler. Yaşam koşullarının zorluğu, gelecek kaygısı, eğitim, sağlık vb. çok çocuk sahibi olma eğilimlerinde düşüşe yol açmaktadır.

Çingenelerin büyük çoğunluğu kendilerini “sosyal demokrat” olarak tanımlamaktadırlar. Siyasal kimlik eğilimlerinin belirleyicisi temelde etnik, dini ve mezhepsel farklılıklar ve demokratik bir siyasal sistem üzerinden sorunlarının çözüme kavuşturulabileceği umududur.

Malatya’da ikamet eden Çingenelerin neredeyse tamamı, oy kullanmaya pozitif yaklaşmaktadır. Kendilerini sosyo-politik sistemin bir parçası olarak hissetmeleri, oy

verdikleri partiden ve muhtarlardan çıkar sağlamaları, oy kullanmak suretiyle Çingene olmayanlarla eşitlenmek istemeleri gibi saikler oy kullanmalarını teşvik etmektedir. Ancak Çingenelerin neredeyse tamamı, herhangi bir siyasi partiye üye değildir.

Çingenelerin örgütsüz oldukları saptanmıştır. Alanda herhangi bir dernek vb. üye olan Çingene sayısı yok denecek kadar azdır. Örgütlenme bilinçlerinin neredeyse hiç olmaması, ancak örgütlülükle kavuşturabilecekleri yerleşik sorunlarının çözümsüz kalmasına, bu da olumsuz konumlarının devamına hizmet etmektedir. Çingenelerin yoğun yaşadıkları pek çok Avrupa ülkesinde, örgütlenme düzeyleri ileri seviyelere ulaşmışken, Türkiye Çingenelerinin dağınıklığı ve kendilerinden kaynaklanan anlaşmazlıkları, örgütlenmelerinin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir.

Çingenelerin devletten beklentileri ise “eşit vatandaşlık” talebinde yoğunlaşmaktadır. Kamu kurum/kuruluşlarında karşılaşılabildikleri önyargılar ve Çingene ilişkili dışlanma, damgalanma, yoksulluk gibi uygulamaların yol açtığı sorunların ancak eşit vatandaş olarak kabul edildiklerinde aşılacağına inanmaktadırlar.

Çingeneler, Çingene olmayanları güvenilir bulmamaktadır. Çingenelere karşı yerleşik, dışlayıcı tutumun, Çingenelerde karşı tarafa güvensizliği beslemesi etkili olmaktadır. Güvensizlik, Çingene olmayanlarla ortak iş yapmalarına da engel teşkil etmektedir. Aslında her iki tarafın hem mekânsal hem de toplumsal bağlamda birbirlerine mesafeleri, karşılıklı güvensizliğin oluşmasına yol açmaktadır. Çingene olmayanlarla ortak iş yapmak istemeyenlerin çoğunluğu, Çingene olmayanlara güvenmemektedirler. Dolayısıyla, Çingeneler hem kendi aralarında hem de Çingene olmayanlarla güven sorunu yaşamaktadırlar.

Çingenelerin, Çingene olmayanlarla komşuluk ilişkileri oldukça sınırlıdır. Çingene olmayan komşularını hasta, bayram, taziye, düğün, sünnet, nişan vb. nedenlerle nadiren ziyaret etmektedirler. Komşuluk ilişkilerinin bu denli sınırlı olmasını Çingeneler, karşı tarafın kendilerine güven duymadığına, kendileriyle ilişki kurmakta isteksiz olmalarına bağlamaktadır. Aslında “Gaco” tabir ettikleri Çingene olmayanlarla sermayelerinin farklı olması, komşuluk ilişkilerinin kurulmasına engel teşkil etmektedir. Ayrıca Çingene olmayanların, onları “Çingene” olarak etiketlemeleri, böylece etnik bir sınır çizmeleri, komşuluk ilişkilerindeki zayıflığın etnisite faktöründen de kaynaklandığına işaret etmektedir.

Hâkim kültür içerisinde sosyal sermayeleri neredeyse hiç yokken kendi aralarında oldukça yüksektir. Pek çok yaşamsal sorunlarını bu sermaye üzerinden

çözümüne kavuşturabilmektedirler. Örneğin, aralarındaki anlaşmazlıklar, yaşlılar tarafından çözüme kavuşturulmaktadır. Yerleşikliğe geçme, modernleşme, kentlileşmenin yol açtığı dönüşümlere rağmen, böylesi uygulamaların varlığı hala etkili olduğunu göstermektedir. Maddi ve manevi sorunların karşısında yine kendi gruplarının rol oynaması bütünleşme ve kaynaşma şeklinde de değerlendirilebilir.

Kent merkezine nadiren gitmektedirler. Yetersiz ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeleri, dışlanma kaygısı/korkusu vs. kent merkezini tüketememelerinin temel nedenleridir. Kent merkezine gidenler ise herhangi bir kültürel faaliyete (sinema, tiyatro vs.) katılmamakta, arkadaşlarıyla Çingene kahvehanelerinde vakit geçirmektedirler.

Çingeneler yaşadıkları toplum içerisinde sosyo-ekonomik/kültürel açıdan en dezavantajlı gruplardan biridir. Bu bağlamda yoksulluğu en şiddetli halleriyle deneyimlemektedirler. Yoksulluklarının nedeni olarak çoğunlukla “Çingenelik”lerini göstermektedirler. Çingeneliklerinden dolayı ekonomik hayattan dışlandıklarını, iş bulamadıklarını bunun da yoksulluğa neden olduğuna inanmaktadırlar. Çingeneler, yoksulluklarının bir nedenini de vasıfsız olmaya bağlamaktadır. Çingenelerde vasıfsızlık, kendilerine özgü meslekleri icra edememeleri, konar-göçerlikten dolayı sürekli ve düzenli çalış(a)mama gibi durumlardan kaynaklanmaktadır.

Çingenelerin kamusal kurum ve kuruluşlarının sosyal yardımlarından faydalanmaları, devletle olan ilişkilerinin olumlu yönde seyrettiğini göstermektedir.

Çingenelerde suç oranı oldukça yüksektir. Genellikle hırsızlık, yaralama, adam öldürme, uyuşturucu madde kullanımı ve siyasi suçlardan dolayı cezaevine girdikleri tespit edilmiştir. Çingene mahallelerinin gettolaşmışlığı, damgalanmışlığı buraları suçun rahat işlendiği, öğrenildiği ve rasyonelleştiği mekânlar haline getirmektedir. Ayrıca Çingeneliğe yakıştırılan damgalamalar (hırsız, suçlu vs.) *kendini gerçekleştiren kehanet* özelliği taşımakta böylelikle birçok suç olağanlaşabilmektedir. Öte yandan Çingene olmayanların kendilerine önyargılı yaklaşımlarını, işledikleri suçları meşrulaştırma ve rasyonalize etme gerekçesi olarak da kullanılabilir.

Çingeneler, Çingene oldukları için bazı alanlardan dışlanmaktadırlar. Daha çok ikamet ettikleri mahalleden Çingene olmayan komşuları tarafından dışlanmaktadırlar. Ayrıca Çingenelerin işyerinden, ibadethanelerden (cami, cem evi), resmi kurumlardan ve özellikle okuldan dışlandıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla Çingeneliğin getirdiği dışlamalar, istihdamdan dışlanma, sosyal kapanma, eşitsiz eğitim fırsatları, kamusal alandan ve özel sektörden dışlanma gibi dezavantajlara da yol açmaktadır. Ayrıca

Çingenelerin büyük çoğunluğu, dışlanmalarının sorumluluğunu yine Çingenelere de yüklemektedirler. Bu bağlamda bazı Çingenelerin norma uymamaları, suç işlemeleri, dilencilik yapmaları, Çingenelerin damgalanmasına ve dışlanmasına neden olduğunu düşünmektedirler.

Pejoratif olarak nitelenen “Çingenelik”, Çingenelerce istenilmeyen bir kimliktir. Çingenelerin neredeyse tamamı yeniden doğmaları halinde, asla Çingene olarak doğmak istemediklerini vurgulamışlardır.

Yerleşikliğe geçiş, konar-göçer Çingene yaşam tarzında dönüşüme yol açmıştır. Çingenelerin büyük çoğunluğunu konar-göçer yaşam tarzını, çok zor bir yaşam şekli olarak algılamaktadırlar. Göç yollarındaki sıkıntılar, neoliberal politikalar ve değişen iş kolları, çocukların eğitimi ve süregelen sorunlarının çözümünde yerleşikliğe inanmaları gibi nedenlerle Malatya’da ikamet eden Çingeneler, yerleşikliği konar-göçerlikten çok daha fazla benimsemektedirler.

Çingeneceyi sadece kendi aralarında konuşmaktadırlar. İş ilişkilerinde ya da göç esnasında Çingene dilini gizli bir iletişim aracı olarak kullanmaktadırlar. Ancak dillerini kamusal alanda serbestçe konuş(a)mamaları, dışlanma kaygısından kaynaklanmaktadır. Ancak Çingene dilini daha çok yaşlılar konuşmakta, yeni jenerasyon ise Çingene diline oldukça mesafelidir ve Çingeneceye yeterince vakıf değildir. Yeni neslin yerleşik kültür temelinde sosyalle olması, aile/ebeveyn kontrolünden uzaklaşmasına yol açmakta, bu da yaşlı kuşakta Çingene kültürünün yitimi kaygısına sebebiyet vermektedir.

Çingeneler belli ölçüde şans oyunlarına da olumlu yaklaşmaktadırlar. Şans oyunlarına yönelişleri, daha çok, yoksulluktan kurtulma, daha güzel bir hayat, modern topluma eklemlenme gibi umut ve amaçlara dayanmaktadır. Yine, Çingenelerin çoğu ulusal futbol takımlarından herhangi birini tutmakta ve bu sayede toplumun geneline eklemlenmiş olduklarını düşünmektedirler. Malatyaspor’u tutmaları, Malatya’ya aidiyetin, yerli görünmenin bir ifadesi olarak öne çıkmaktadır.

İzledikleri televizyon programları da yaşam tarzlarını etkilemektedir. Genelde dizi ve filmleri izlemeleri, modern değerlerin benimsenmesine ve “geleneksel için gereklilik”in dönüşmesine yol açmaktadır. Müzik/eğlence programları ve yarışma programlarının izlenme oranı ise çok düşüktür. Bu bağlamda Batı Roman gruplarındaki müzik/eğlenceye düşkünlük, Malatya’da bulunan Çingenelerde rastlanılmayan bir özelliktir.

Boş zamanlarını genellikle mahallelerinde, Çingene kahvehanelerinde geçirmekte, kitap/dergi/gazete okuma alışkanlıkları neredeyse bulunmamaktadır.

Malatya’da yaşayan Çingenelerin dindarlık düzeyleri de oldukça düşüktür. Çingenelerin dini anlayışları genellikle mitolojik kaynaklara dayanmaktadır. Yerine getirdikleri dinsel ritüeller, İslâm dininin temel kaynaklarını referans almamaktadır. Dini eğitim almamış olmaları bu durumun temel nedenidir. Ayrıca Batı Roman gruplarında yaygın uygulanan Kakava gibi geçiş ritüellerinin Malatya’da bulunan Çingenelerde uygulanmadığı da vurgulanmalıdır.

Çingenelerin neredeyse tamamı kendilerini toplumsal tabakanın alt katmanında görmektedirler. Sosyo-ekonomik özellikleri, eğitim düzeyleri, kültürel sermayeleri gibi göstergeler alt sınıfta olmanın objektif şartlarını taşıdıklarını göstermektedir. Ancak alt sınıfta olmalarını daha çok Çingeneliklerine bağlamaktadırlar.

Kimlik noktasında kendilerini “T.C. vatandaşı” olarak görmekte, “Çingenelik”i reddetmektedirler. Çingeneliğin negatif içerimleri, toplumsal bağlama yansıma biçimleri, söz konusu reddin temel nedenidir. Çingeneliğin reddinde Çingene olmayanlarla ortak payda da oldukları söylenebilir.

Çingene’yi sunma şekilleri, Çingene olmayanlarla benzerdir. Çingenelerin, Çingene’yi dilenci, dedikoducu, güvenilmez, uyumsuz, umursamaz, ümitsiz vb. sıfatlarla nitelemeleri olumsuz Çingeneliğin içselleştirildiğini ve Çingene imgesinin inşasında kendilerinin de payı olduğunu göstermektedir. Ayrıca damgalanmış, önyargılarla örülmüş “Çingene”yi Çingene olmayanların algıladığı şekilde algılamaları ya da öyle görünmeleri, “Çingenelikten muaf” olma çabasında olduklarını düşündürmektedir.

Malatya’da yaşayan Çingeneler büyük çoğunlukla Çingeneliklerini gizlemektedirler. Utanma, küçük düşme, gururun incinmesi, sosyo-ekonomik kaygılar hâkim kültürdeki Çingene imgesinin genellikle mitlerde, masallarda ve medyada sunulduğu şekilde algılanması, Çingeneliklerini titizlikle gizlemelerine neden olmaktadır.

Çingeneler, Çingene olmayanları “Gaco” olarak tanımlayarak kendi kimlikleri ile karşıt kimlik arasında bir sınır çizmektedirler. Böylelikle bir yandan da kendilerinden kabul etmediklerini “Gaco” olarak damgalayıp ötekileştirmektedirler.

Çingeneler ikamet ettikleri mahallelerden genellikle memnun değildirler. Bu memnuniyetsizliklerinin altında mekânsal damgalama durumu yatmaktadır. Mekânsal

damgalama, Çingenelerin özellikle emek piyasasından sürölmelerine, sosyal ilişkilerden dışlanmalarına ve kamusal haklara erişimde engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır.

Bu mahallelerin etnik ve sosyal temellere dayalı olarak damgalanmışlığı öylesine etkilidir ki, buralarda ikamet eden Çingene olmayan insanların bile sosyal, ekonomik, kültürel bütün imkânlardan tıpkı Çingeneler gibi dışlanmalarına sebebiyet vermektedir. Dahası, damgalı mekânlarda ikamet edenlerin başka mahallelere taşınması da neredeyse imkânsızdır.

Çingeneler genel olarak gelecekte ümitlidirler. Yoksulluk, dışlanma, eğitimsizlik, güvencesizlik, eşitsiz vatandaşlık, barınma vb. kurtulmayı ümit etmektedirler. Bu konuda devlete ve prestijli, ekonomik sunumları yüksek meslekler edindirmek istedikleri çocuklarına umut bağlamaktadırlar.

KAYNAKLAR

- Acton, Thomas (1974), *Gypsy Politics and Social Change*; London: Routledge and Kegan Paul.
- Acton, Thomas ve Marsh, Adrian (2008), *Roman Olmak*, İstanbul: Vatandaş Matbaacılık.
- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2006), “Türkiye’de Büyük Kentlerde Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma”, European Commission, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (E.T: 20.12.2013).
- Akgül, Başak (2010), “Türkiye Çingenerinin Politikleşmesi ve Örgütlenme Deneyimleri”, s.213-215, <http://e-derg.marmara.edu.tr/index>, (E.T:20.08.2014).
- Akkan, Başak Ekim; Deniz, Mehmet Baki; Ertan, Mehmet (2014), “Yoksulluğun ve Sosyal Dışlanmanın Romanlaşması”, İçinde: *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika*, (Editör: Betül Altuntaş), İstanbul: Nobel Akademik Yay.
- Akkan, Başak Ekim; Deniz, Mehmet Baki; Ertan, Mehmet (2011), *Sosyal Dışlanmanın Roman Halleri*, İstanbul: Sosyal Politika Forumu.
- Akkan, Başak Ekim; Karatay, Abdullah; Gümüş, Goncagül; Erel Başak (2007), “Sosyal Dışlanma Tehdidi Altında Romanlar” *Radikal*, 2007, 08.07.2007, (E.T: 20.12.2013).
- Aksu, Mustafa (2003), *Türkiye’de Çingene Olmak*, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Aktay, Yasin (2007), “Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul”, Ocak ve Zanaat, (Editör: Güney Çeğin vd.), İstanbul: İletişim Yayınları, 473-498.
- Alp ve Taştan (2011), *Türkiye’de Irk ve Etnik Köken Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu* (1 Ocak- 31 Temmuz 2010), İstanbul: Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Alpman, Nazım (1997), *Başka Dünyanın İnsanları*, İstanbul: Ozan Yay.
- Alpman, Nazım (2004), *Trakya Çingeneri, Sınırdaki Yaşayanlar*, İstanbul: Bileşim Yayınevi.
- Altınöz, İsmail (2013), *Osmanlı Toplumunda Çingeneri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Altınöz, İsmail (2007), “XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti İçerisinde Çingeneri”, *Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneri*, (Editör: Suat Kolukırık), İstanbul: Simurg Kitapçılık Yay., ss.13-33.
- Alver, Köksal (2007), *Steril Hayatlar*, Ankara: Hece Yayınları.

- Anbarlı, Şeniz (2007), “Sosyal Bir Kategori Olarak Romanlar ve Sosyal Dışlanmaya Bağlı Sorunları” İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar, (Ed. Zerrin Toprak, Ömür N. Timurcanday Özmen, Gökhan Tenikler), İstanbul: Nobel Yay., ss.133-159.
- Anbarlı, Şeniz (2007a) “Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: İzmir’de Roman Profili Araştırması Bulguları Üzerine Bir Değerlendirme”, Çanakkale: Küresel Yoksulluk, IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim.
- Andrews, Peter Alford (1992), Türkiye’de Etnik Gruplar, Çev. Mustafa Küpüşoğlu, İstanbul: Ant Yayınları.
- Arayıcı, Ali (2008), Avrupa’nın Vatansızları Romanlar, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Arı, Kemal (2003), Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç 1923-1925, İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yay.
- Asseo, Henriette (2007), Çingeneler: Bir Avrupa Yazgısı, Çev. Orçun Türkay, Yapı Kredi Yayınları.
- Aşkın, Umur (2012), “Çingeneler ve Sosyal Politika-1, Sosyo-Kültürel Alt Yapı”, Çalışma Ortamı Dergisi, Ocak - Şubat-ss.10-12, http://calismaortami.fisek.org.tr/wp-content/uploads/2012/02/calisma_ortami120.pdf. (E.T: 20.05.2014).
- Aşkın, Umur (2011), Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yaşayan Romanların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Beklentileri: İzmir İli Örneğinde Bir Alan Araştırması, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Aydemir, M. Ali (2011), Sosyal Sermaye Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Aydın, Mustafa (2002), Siyasetin Sosyolojisi, İstanbul: Açılım Kitap.
- Aytaç, Ömer (2013), “Yoksulluk, Kentsel Sınıf altı ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekânsal Yarıma ve Suçlaştırılma Mekanizmaları”, iç: Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek (Ed. Ö. Aytaç ve S. İlhan), Ankara: Birleşik Yay., ss:65-124.
- Aytaç Ömer (2006), “Mekan(nın) Sosyolojisi: Toplumsalın Yeniden Kuruluşu”, iç: Sosyoloji ve Coğrafya (Ed. Ertan Eğribel ve Ufuk Özcan) İstanbul: Kızıl Elma Yay. , 15, ss.876-897.

- Aytaç, Ömer (2004), “Kapitalizm ve Hegemonya İlişkileri Bağlamında Boş Zaman” Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık, Cilt: 28, Sayı: 2, ss. 115-138.
- Aytaç, Ömer ve Akdemir, İlhan Oğuz (2003), “Türkiye’de Yeni Kentli Yoksulluk Sorunu”, Yoksulluk Sempozyumu, İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları, 2.cilt, 2003 ss.50-77.
- Bakker, P. ve Kyuchukov, H. (2000), What is the Romani Language?, Hatfield: University of Hertfordshire Press,
- Barany, Zoltan (2002) ,The East European gypsies: regime change, marginality, and ethnopolitics, Cambridge University Press, USA.
- Barth, Frederic (2001), Etnik Gruplar ve Sınırları, (Çev. A. Kaya ve S. Gürkan), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bauman, Zygmunt (1999), Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar (Çev. Ü. Öktem) İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Bayraktar, Özlem (2011) , “Çingeneler Başka Dünyanın İnsanları”, Global Media Journal Turkish Edition Sayı:1(2) s.118-132.
- Becker, Howard S. (2013), Hariciler (Outsiders), Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması, Türkçe Söyleyen: Şerife Geniş-Levent Ünsaldı, Ankara: Heretik Yay.
- Beynon, Erdmann Doane (1936), “The Gypsy in a Non-Gypsy Economy”, The American Journal of Sociology, Vol. 42, No. 3, Novp. 358-370.
- Berger, Hermann (2000), Çingene Mitolojisi, Çev: Musa Yaşar Sağlam, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili (1999), 100 Soruda Türk Folkloru, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bourdieu, Pierre (2006), Pratik Nedenler, Çev. Hülya Uğur Tanrıöver, İstanbul: Hil Yayınları.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loic J.D. (2003) Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar, Çev. Nazlı Ökten, İletişim Yayınları, İstanbul
- Bourdieu, Pierre (2000), Outline of a Theory of Practice, Çev. Richard Nice, Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre (1997), Toplumbilim Sorunları, İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, Pierre (1988), Homo Academicus, Çev. Peter Collier, Cambridge: Polity Press.

- Bourdieu, Pierre (1986), "The Forms of Capital" in Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, sy:241-258 J. Richardson (ed.) New York: Greenwood.
- Bourdieu, Pierre (1984), Distinction: A Social Critique of the Judgement and Taste, Çev. Richard Nice, Cambridge and New York: Harvard University Press.
- Boylu, A. Ayfer. ve Terzioğlu, R. Günsel. (2008), "Ailelerin Yaşam Kalitelerini Etkileyen Bazı Sübjektif Göstergelerin İncelenmesi", Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 26, Sayı: 2, s. 1-27.
- Boz, Erdoğan (2010), Çerkes Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bozkurt, Tülin (2006), "Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi", Artakalanlar: Anadolu'dan Etnik Manzaralar, (Editör: Ç. Ceyhan Süvari vd.) İstanbul: E Yayınları, ss.283-355.
- Bozkurt, Tülin (2004), Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Byrne, David (1999), Social Exclusion, Buckingham: Open University Press.
- Can, Kemal (2007), "Yoksulluk ve Milliyetçilik", İçinde: Yoksulluk Halleri, (Ed. Necmi Erdoğan) İletişim Yayınları, İstanbul, ss: 175-202.
- Cihan, Ahmet ve Batur, E. Buket (2009), "Diyarbakır'da Çingene Grupları Arasında Yoksulluk ve Nedenleri" Uluslararası Yoksulluk Sempozyumu, Cilt 1, ss.262-292, İstanbul: Deniz Feneri Araştırma Merkezi.
- Clark, Colin (2013), "Counting Backwards: The Roma 'Numbers Game' in Central and Eastern Europe", <http://www.radstats.org.uk/no069/article4.htm> s.1 (E.T: 7.10.2013).
- Cohen, Don ve Prusak, Laurence (2001), Kavrayamadığımız Zenginlik, Kuruluşların Sosyal Sermayesi, İstanbul: BZD Yayıncılık.
- Connolly, William. E. (1995), Kimlik ve Farklılık, Siyasetin Açmazlarına Dair Çözüm Önerileri, Çev., Ferma Lekesizalın, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Coşkun, Nevzat (1998), Romanlar ve Antalya Zeytinköy Romanlarının Toplumsal Bütünleşmeleri, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

- Danova/Roussinova, Savelina; (2008), Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi, Çev: Ezgi Taboğlu ve Sezin Öney, İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Demirvuran, Gamze K. (2007), Kentsel Ölçekte Mekânsal Ayrışma: Edirne- Çingene Mahallesi Örneği, Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Dönmezer, Sulhi (1999), Toplumbilim, İstanbul: Beta Yayınları.
- Duman, Betül ve Alacahan, Osman (2011), “Sosyal Sermaye/Güven Boyutunda Etniklik”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(1):181- 208.
- Duman, Betül ve Alacahan, Osman (2012) “Getto Tartışmasına bir Metropolden Bakmak”, The Journal of Academic Social Sciences Studies, Vol 2, Issue 1, p. 1-20.
- Duygulu, Melih (2006), Türkiye’de Çingene Müziği Batı Grubu Romanlarında Müzik Kültürü, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Erder, Sema (2001), İstanbul’a Bir Kent Kondu: Ümraniye, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eren, Zeynep Ceren (2008), Imagining and Positioning Gypsiness: A Case Study of Gypsy/Roma From İzmir, Tepecik, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Eyupoğlu, İsmet Zeki (1998), Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Fanon, Frantz (2013), Yeryüzünün Lanetlileri (Çev. Şen Süer), İstanbul: Versus Kitap.
- Fichter, Joseph (2004), Sosyoloji Nedir?, Ankara: Anı Yayınları.
- Field, John (2008), Sosyal Sermaye, İstanbul: İstanbul Bilgi Üni. Yay., (Çev: Bahar Bilgen- Bayram Şen).
- Fonseca, Isabel (2002), Beni Ayakta Gömün –Çingeneler ve Yolculukları-, Çev: Özlem İlyas, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fundación Secretariado Gitano (FSG) (2010), Türkiye’de Romanların Durumu Türkiye’de Çalışma ve İnsana Yakışır İş Koşulları Sorunları, http://ec.europa.eu/employment_social/progress/index_en.html
- Fraser, Angus (2005), Avrupa Hakları Çingeneler, İstanbul: Homer Kitapevi
- Fraser, Angus (2000), “The present and future of the Gypsy past”, Cambridge Review of International Affairs, 13/2, 17-31.
- General Report (2003), On The Situation of The Roman in Turkey.

- Gilbert, Melisa, R. (2000), “Identities, Difference and Geographies of Working Poor Women’s Survival Strategies”, K.B. Mirenn ve A.H. Young (eds.), *Gendering the City: Women, Boundaries, and Visions of Urban Life*, Oxford: Rowman and Littlefield Publishers, Inc, sy. 65-88.
- Giddens, Anthony (2008), *Sosyoloji*, Çev: Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (1998), *The Third Way*, Polity Press, Cambridge.
- Goffman, Erving (2014), *Damga, Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, (Çev. Ş. Geniş- L. Ünsaldı- S.N. Ağırnaslı), Ankara: Heretik Yay.
- Gökbilgin, M. Tayyip, (2014), “Çingene Sancağı ve Osmanlı’da Çingeneler”, http://www.tarihportali.net/tarih/cingene_sancagi_ve_osmanlida_cingeneler-99.0.html;wap2= (E.T: 11.01.2014).
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk; Şükriye Pınar Yavuztürk (2009) , “Sulukule ve Çingeneleri”, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı:23, ss.107-134.
- Halwachs, Dieter (2005), “ Roma and Romani in Austria”, *Romani Studies* 5, Vol. 15, No. 2, p.145–173.
- Hancock, Ian (2008), *On Romani Origins and Identity*, The Romani Archieves and Documentation Center, Austin: The University of Texas.
- Hancock Ian (2002), *We are the Romani People*, Hatfield: University of Hertfordshire Press.
- Hancock Ian (1995), “The Struggle for the Control of Identity”, *Transitions* Vol.4,No:4.
- Işık, Oğuz, Pıncıoğlu, Melih (2003), *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İlhan, Süleyman (2013), “Kentsel Yoksulluğun Anlam Dünyası” iç. *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, (Editör: Ömer Aytaç, Süleyman İlhan), Ankara: Birleşik Dağıtım, ss. 169-220.
- İlhan, Süleyman (2008), “Yeni Kapitalizm ve Meslek Olgusunun Değişen Anlamları Üzerine”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 21, ss: 313-328.
- İncirlioğlu, Emine Onaran (2007), “Genişleyen Avrupa’da Çingeneler: Orta ve Doğu Avrupa’daki Yoksulluğun Türkiye Romanları İçin Düşündürdükleri”, *Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneler*, (Editör: Suat Kolukırık), İstanbul: Simurg Kitapçılık Yay., ss.55-71.
- Kapani, Münci (2003), *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

- Karaman, Zerrin Toprak (2007), “Siyasi ve İdari Yönüyle Romanlar”, Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneler, (Editör: Suat Kolukırık), İstanbul: Simurg Kitapçılık Yay., ss.33-43.
- Karasar, Niyazi (1999), Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Kaygılı, Osman Cemal (2011), Çingeneler, İstanbul: Destek Yayınevi.
- Keleş, Hatice Necla (2012), Sosyal Sermaye, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Kempen Van, Ronald (2002), “Poverty Pockets and Social Exclusion: On the Role of Place in Shaping Social Inequality”, P. Marcuse ve R. Van Kempen (der.) Of States and Cities: h e Partioning of Urban Space içinde, Oxford: Oxford University Press.
- Kenrick, Donald (2006), Çingeneler, Ganj’dan Thames’e, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Homer Kitabevi ve Yay.
- Kolukırık, Suat (2004), Aramızdaki Yabancı: Çingeneler, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kolukırık, Suat, (2005), “Türk Toplumunda Çingene İmgesi ve Önyargısı”, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, C.8, S.2, ss.52-71.
- Kolukırık, Suat (2006), Sosyolojik Perspektiften Türk(iye) Çingeneleri: İzmir Çingeneleri Üzerine Bir Araştırma, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Sayı:3/1, ss.1-24.
- Kolukırık, Suat (2006), "Tarlabası Çingenelerinde Dilin Sosyal İşlevi", Akademik Araştırmalar Dergisi, 31, ss. 197-209.
- Kolukırık, Suat (2008), “Türkiye’de Rom, Dom Ve Lom Gruplarının Görünümü”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl:5 Sayı:8, ss.143–153.
- Kolukırık, Suat (2009), Dünden Bugüne Çingeneler: Kültür-Kimlik-Dil-Tarih, İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Koyuncu, Ahmet (2011), 1980’den Sonra Kente Göç Edenlerin Tutunma Yolları: Konya Örneği, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Köprülü, Mehmet Fuat (1935), “Abdal”, Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiyat enstitüsü, ss. 23-56.
- Kurtoğlu, Ayça (2009), “Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler”, European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue No:2, <http://www.ejts.org/document375.html>, (E.T: 18.08.2014).

- Kurtuluş, Begüm (2012), “Devletsiz Bir Halk Olarak Çingeneler: Kökenleri, Sorunları, Örgütlenmeleri”, *Roman Olup Çingene Kalmak*, (Der: Levent Ürer), İstanbul: Melek Yay., ss. 17-43.
- Kyuchukov, Hristo (2007), “Bulgar ve Türk Müslüman Romanlar”ın Tarihi, Kültürü ve Dili”, *Yeryüzünün Yabancıları: Çingeneler*, (Editör: Suat Kolukırık), İstanbul: Simurg Kitapçılık Yay., ss.71-85.
- Lefebvre, Henri (1991), *The Production of Space*, Translated by D. N. Smith, Oxford: Blackwell Publishers.
- Lewy, Guenter (1999), “The Travail of The Gypsies”, *National Interest*, Issue 57, Fall 1999, p. 78–86.
- Lewy, Guenter (2000), *The Nazi Persecution of the Gypsies*, Newyork, Oxford University Press.
- Liegeois, Jean Pierre (2008), *Avrupa’nın Romanları*, Çev., Dış Politika Enstitüsü, Ankara: Avrupa Konseyi Yayıncılığı.
- Lucassen, Leo (1998), “Harmful Tramps: Police Professionalization and Gypsies in Germany, 1700 – 1945”, *Gypsies and Other Itinerant Groups: A Socio-Historical Aproach*, (Editors: L. Lucassen, W. Willems, A. Cottaar) (74–93), London: MacMillan Press.
- Madanipour, Ali (2003), “Social Exclusion and Space”, (Ed. Ali Madanipour), Göran Cars, Judith Allen, *Social Exclusion In European Cities*, London: Routledge.
- Marsh, Adrian (2008a), “ Türkiye Çingenelerinin Tarihi Hakkında”, *Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, Yayına Hazırlayanlar, E.Uzpeder, S. Danova/Roussinova, S. Özçelik, S. Gökçen, EDROM, ERRC, HYD, İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Marsh, Adrian (2008b), “Eşitsiz Vatandaşlık: Türkiye Çingenelerinin Karşılaştığı Hak İhlalleri, Temmuz 2006 – Ocak 2008 Döneminde Gerçekleştirilen Saha Araştırması”, http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/biz_buraday%C4%B1z_-turkiye'de_romanlar-2.pdf (E.T: 21.09.2013).
- Marsh, Adrian (2008c), “Etnisite ve Kimlik: Çingeneler/Romanların Kökeni”, E. Uzpeder ve S.Gökçen (der.), *Biz Buradayız: Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi*, İstanbul: Mart Matbaacılık.
- Marsh, Adrian, Strand, E. (2005), “Reaching the Romanlar”: A report on the feasibility studies “mapping” a number of Roma (Roma) communities in İstanbul, İstanbul:

<http://goc.bilgi.edu.tr/documents/rapor.pdf> (E.T: 20.08.2014).

- Martinez, Nicole (1992), *Çingeneler*, Çev: Şehsuvar Aktaş, İstanbul: İletişim Yayınları, Cep Üniversitesi Dizisi.
- Marushiakova, Elena ve Popov, Vesselin (2006), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingeneler-Balkan Tarihinde Bir Katkı-*, Çev. Bahar Tırnakçı, İstanbul, Homer Kitabevi.
- Marushiakova, Elana ve Popov, Vesselin (2005), “Balkanlarda Müslüman Çingeneler”, Edirne: I. Uluslararası Roman Sempozyumu 4-6 Mayıs.
- Marushiakova, Elena ve Popov, Vesselin (2001), *Gypsies in the Ottoman Empire*, University of Hertfordshire Pres, Hatfield.
- Marushiakova, Elena ve Popov, Vesselin (1999), “The Relations Of Ethnic And Confessional Consciousness Of Gypsies In Bulgaria” *University Of Nis The Scientific Journal Facta Universitatis, Series: Philosophy and Sociology Vol.2, No 6*, pp. 81-89.
- Merimee, Prosper (2004), “Carmen”, *Türk ve Dünya Yazarlarından Çingene Öyküleri (Antoloji)*, Hazırlayan, Hasan Aydın, İstanbul, İnkılap Kitabevi.
- Mezarcioğlu, Ali (2010), *Çingenelerin Kitabı*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Miller, Shirley A. (2013), “The Road to Porrajmos, The Gypsy Holocaust”, <http://www.geocities.com/Paris/5121/road-to-porrajmos.html>. (E.T: 15.12.2013).
- Mollaer, Fırat (2006), “Görünmez Ötekiler”, http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=5880, (E.T: 03.12.2013).
- Mutluer, Mustafa (2003), *Uluslararası Göçler ve Türkiye*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Okely, Judith (1983), “The Traveller-Gypsies”, Cambridge University Pres, <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam031/82009478.pdf>, (E.T: 20.01.2013)
- Önen, Selin (2011), “Çingenelerin Sosyal Haklara Erişimindeki Zorluklar: Roman ve Dom Toplulukları Karşılaştırması”, III. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı, Kocaeli, ss. 465-481.
- Özateşler, Gül (2013), “Avrupa’da Roma/Çingeneler Üzerine Sosyal Politikalar”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı:3, ss.13-34.
- Özer, Ahmet (2003), *Doğu'da Aşiret Düzeni ve Brukanlar*, Ankara: Elips Kitap.

- Özkan, Ali Rafet (2010), "Çingenelerin Kökeni ve Türkiye'de Çingeneler", *Bir Çingene Yolculuğu*, (Editör: Hasan Suver, Başak Kara, Aslınur Kara) İstanbul: Fatih Belediye Başkanlığı, ss.9-69.
- Özkan, Ali Rafet (2000), Türkiye Çingeneleri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Özkan, Ali Rafet (2001), "Çingeneler/Romanların Kökeni ve Göçleri", <http://www.turkiyecingeneleri.8m.com/giris.htm>. (E.T:07.10.2013.).
- Peköz, Mustafa (2010), Tarihten Dışlanmış Bir Topluluk: Romanlar-Çingeneler, <http://www.sendika.org/2010/01/tarihten-dislanmis-bir-topluluk-romanlar-cingeneler-mustafa-pekoz/> (E.T: 14.03.2014).
- Ringold, Dena & Orenstein, Mitchell & Wilkens, Erica (2003), Roma in An Expanding Europe, Breaking The Poverty Cycle, Washington: A World Bank Study.
- Ringold, Dena (2000), "Roma and the Transation in Central and Eastren Europe: Trends and Challange", The World Bank, Washington D.C.
- Ritzer, George (1992), "Sociological Theory", Çev: Ümit Tatlıcan, Third Edition, McGraw-Hill, Inc.
- Sampson, John (1923), "On the Origin and Early Migrations of The Gypsies", Journal of the Gypsy Lore Society, Vol.3, series 3.
- Sampson, Robert J. and Wilson, William Julius (2003), "A Theory of Race, Crime and Urban Inequality", Francis T. Cullen and Robert Agnew (Ed.), Criminological Theory: Past to Present – Essential Readings, Los Angeles, California: Roxbury Publishing Company, pp.111-118.
- Sapancalı, Faruk (2005), Sosyal Dışlanma, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Schnapper, Dominique (2005), Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki, (Çev. Ayşegül Sönmezay), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- Schleifer, Yigal (2013), "Roma Rights Organizations Work to Ease Prejudice inTurkey", <http://www.eurasianet.org/departments/civilsociety/articles/eav072205.shtml> s.1-5. (E.T: 20.09. 2013).
- Selek, Fatih (2009), "Roman Gençliği "Açılım"ı Bekliyor", Türkiye Gazetesi, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/fatih-selek/426578.aspx> (E.T: 11.08.2013).
- Sencer, Muzaffer ve Sencer, Yakut (1978) Toplumsal Araştırmalarda Yötembilim, No: 172, Ankara: TODAİE Yayınları.

- Sennett, Richard and Cobb, Jonathan (1972), *The Hidden Injuries of Class*, Faber and Faber, London.
- Seyidoğlu, Halil (1995), *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, İstanbul: Güzem Yayınları
- Silver, Hilary (1994), "Social Exclusion and Social Solidarity, Three Paradigms.", *International Labour Review*, Cilt: 133, Sayı: 5-6, ss. 531-578.
- Slaterry, Martin (2007), *Sosyolojide Temel Fikirler*, (Çev. Ümit Tatlıcan-Gülhan Demiriz) Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Sol, Selma (2010), "Edirne’de Kakava Şenlikleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 1, Haziran, s.60-73.
- Solmaz, Başak (2005), "Türk Çingenelerin Medyada Temsili ve Kimlik Süreci", İstanbul: II. Uluslararası Roman Çalışmaları Konferansı.
- Soulis, George, C. (1961), "The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the Late Middle Ages", *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 15, , p. 141- 165.
- Soravia, Giulio (1984), *A Wandering Voice: The Language of The Gypsies*, <http://www.oocities.org/~patrin/language.htm> (E:T: 17.12.2013).
- Strand, Elin ve Marsh, Adrian (2006), "Introduction In *Memorian: the scholarship of Nabil Sobhi Hana and Angus Fraser*", *Gypsies and The Problem of Identities- Contextual, Constructed and Contested*, (ed.) Adrian Marsh and Elin Strand, Swedish Research Institute in Istanbul, *Transactions* Vol.17, p. 11- 25.
- Standing, Guy (2014), *Prekarya, Yeni Tehlikeli Sınıf*, Çev: Ergin Bulut, İstanbul: İletişim Yay.
- Swartz, David (2011), *Kültür ve iktidar: Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*, Çev: Elçin Gen, İstanbul: İletişim
- Sway, Marlene (1988), *Familiar Strangers: Gypsy Life in America*, Urbana: University of Illinois Press.
- Şavran, Temmuz Gönç (2012), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Şener, Cemal (2006), *Türkiye’de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*, İstanbul: Etik Yayınları.
- Taylan, H.Hüseyin; Barış, İsmail (2015), *Romanlar ve Sosyal Dışlanma*, Konya: Çizgi Kitabevi.

- Tenikler, Gökhan (2007), “İzmir’deki Roman Yerleşiklere İlişkin Olarak Çevrenin ve İnsan Sağlığının Korunmasına Yönelik Bir Değerlendirme” İzmir Büyükşehir Bütününde Romanlar, (Ed. Zerrin Toprak, Ömür N. Timurcanday Özmen, Gökhan Tenikler), İstanbul: Nobel Yay., ss.160-181.
- Tietze, Andreas (2002), Tarihi Ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati Cilt: I, İstanbul: Simurg Kitabevi.
- Toprak, Binnaz; Morgül, Tan; Şener, Nedim (2008), Türkiye’de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Tufan A. Beril; Özgür, Özge (2009), “Göç, Farklılık ve Sosyal Dışlanma”, Ankara: Sosyal Dışlanma ve Sosyal Hizmet Sempozyumu.
- Türkdoğan, Orhan (2003), Etnik Sosyoloji. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uçum, Özgür (2008), Kocaeli Çingenelerinde Evlenme Geleneği, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Uğurlu, Örgen ve Duru, Bülent (2011), “Kriz ve Kentsel Yerinden Edilme Sürecinde Çingeneler, Kocaeli II. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı: Kriz ve Kalkınma” Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni. kentcevre.politics.ankara.edu.tr/duruorgen.pdf (E.T. 10. 02. 2014).
- Uğuz, Hülya Eşki; Örselli, Erhan; Sipahi, Esra Banu (2011), “Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi”, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 8-40.
- Uzpeder, Ebru (2008), “Türkiye’de Roman Hakları Hareketinin Gelişimi”, Biz Buradayız! Türkiye’de Romanlar, Ayrımcı Uygulamalar ve Hak Mücadelesi, Çev: Ezgi Taboğlu ve Sezin Öney, Mart Matbaacılık, İstanbul.
- Voss, Karen Claire (2013), “Gypsies in Istanbul, Turkey “Istanbul?” “Yes, Istanbul” <http://www.domresearchcenter.com/news/Turkey/voss.html> (E.T: 20. 09. 2013).
- Wacquant, Loic (2013), “İleri Marjinallik Çağında Bölgesel Damgalama” (Çev. Celalettin Yanık) içinde. Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek (Ed. Ö. Aytaç ve S. İlhan), Ankara: Birleşik Yay., ss: 125-140.
- Wacquant, Loic (2011), Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi, (Çev. Mehmet Doğan), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Williams, Patrick (1994), The European Odyssey of The Gypsies on the Road, Unesco Courier, November, Vol.47, Issue 11.

- Wilson, Franklin D. (2003), “Ethnic Niching and Metropolitan Labor Markets”, *Social Science Research*, Vol 32, pp. 429-466.
- Yağlıdere, Alper (2011), *İzmir Romanları Yaşam-Kültür-Alışkanlıklar*, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- Yanıkdağ, Tülin (2012), “Türkiye’de Yaşayan Romanların Sorunlarına”, *Roman Olup Çingene Kalmak*, (Der: Levent Ürer), İstanbul: Melek Yay., ss. 247-284.
- Yarçı, Selman (2011), “Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı” *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, ss. 125-135.
- Yaylagül, Nilüfer Korkmaz (2008), *Gecekonudan Apartmana Geçiş Sürecinde Kültürel Dönüşüm: Ankara Şentepe ve Birlik Mahallesi Örneğinin Bourdieucu Bir Çözümleme Denemesi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, Faruk (2011), *Abdal Gizli Dili*, Adana: Karahan Kitabevi.
- Yıldız, Hüseyin (2007), “Türkçe’de Çingeneler İçin Kullanılan Kelimeler ve Bunların Etimolojileri”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, ss. 61-82.
- Yılıgür, Egemen (2012), *Nişantaşı Teneke Mahallesi: Teneke Mahalle Yoksulluğundan Orta Sınıf Yerleşimine*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Yoors, Jan (2005), *Çingeneler: Opre Roma*, Çev. Hale Alpman, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Yolcu, Serap (2012), “-Devletsiz- Avrupa Çingeneleri”, *Roman Olup Çingene Kalmak*, (Der: Levent Ürer), İstanbul: Melek Yay., ss. 179-201.
- Yükselsin, İbrahim Yavuz (2009), “Satılık Havalar: Batı Türkiye Roman Topluluklarında Bir Müziksel Zanaatkârlık Biçimi Olarak Çalgıcılık”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2, Sayı:8, s.452-463.
- Yükselsin, İbrahim Yavuz (2000), *Batı Türkiye Romanlarında Kültürel Kimlik, Profesyonel Müzisyenlik ve Müziksel Yaratıcılık*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir:Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zene, Cosimo (2007), “Myth, Identity and Belonging: the Rishi of Bengal/Bangladesh” *Religion*, 37 (4). pp. 257-281.

E-KAYNAKÇA

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.54587853121a66.06204876 (E.T: 14.12.2013).

<http://www.ruyatabirleri.gen.tr/ruyatabirleri/yorum/1526/cingene.htm>(E.T:14.12.2013)

<http://www.ensonhaber.com/tuik-aclik-siniri-rakamlarini-acikladi-2014-03-04.html>.
(E.T 20.08.2014).

<http://cingeneyiz.blogspot.com.tr/p/cingeneler-insanlk-ailesinin-ayrlmaz.html>:
(E.T:14.12.2013).

<http://cingeneyizma.blogspot.com.tr/2013/12/cingenelerin-anayasadan-eklentileri.html>
(E.T:20.08.2014).

<http://www.haberler.com/ilk-cingene-adli-dernek-kuruldu-haberi/>İlk Çingene Adlı Dernek Kuruldu, (22.12.2005), (E.T: 12.01.2013).

<https://www.tuik.gov.tr/Gosterge.do?metod=IlgiliGosterge&sayfa=giris&id=353> ,
(E.T: 12.06.2014).

<http://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/dernekler-grafik-tablo.aspx>
(E.T: 06.07.2014).

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (2014) http://www.teksif.org.tr/kasim-2014-aclik-ve-yoksulluk-siniri-1225-tl_icerik_10248-1.html (E. T: 12.10.2014)

EKLER

Ek 1. Orjinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Muhammet FIRAT
Öğrenci Numarası	101210202
Enstitü Anabilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç.Dr. Süleyman İLHAN
Tez Başlığı (Türkçe)	ÇİNGENELİĞİ ANLAMININ İMKÂNI: ÇİNGENELER ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ARAŞTIRMA (MALATYA ÖRNEĞİ)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

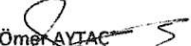
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 189 sayfalık kısmına ilişkin, 09/05/2016 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programında aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin doktora tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen aza benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durum doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

 Doç.Dr. Süleyman İLHAN
 Danışmanın Adı-Soyadı
 (İmzası)

 Prof.Dr. Ömer AYTAÇ
 Anabilim Dalı Başkanı
 (İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını¹ sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

¹ Makale şartı doktora öğrencilerini kapsamaktadır.

Ek 2. İzin Belgesi

TEBLİĞ VE TEBELLÜĞ BELGESİ

12 Aralık 2013 tarihli Valilik Makamından havaileli dilekçe ile Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı doktora öğrencisi Muhammet FIRAT isimli şahıs tarafından “Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingeneler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)” konulu Malatya ilinde tez çalışması yapılmak istendiği bildirilmiştir.

5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu'nun 2'nci maddesinin e bendinde tanımlanmış olan kurum ve kuruluşlar tarafından, 'resmi istatistik' üretmek amacıyla yapılacak sayım ve araştırmalar dışında gerçek kişiler veya sermaye şirketleri, vakıflar, dernekler vb. özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar tarafından yapılacak istatistikî araştırmalar için izin alma mecburiyeti bulunmadığı, ancak Türkiye İstatistik Kanunu'nun 6'ncı maddesinin son fıkrasına göre istatistikî sonuçlar içeren araştırma faaliyetleri yürüten gerçek kişiler veya özel hukuk tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar, araştırmalarının sonuçlarını basın ve yayın yoluyla kamuoyuna açıklamaları hâlinde, araştırmanın kapsam, örnekleme yöntemi ve örnek hacmi, veri derleme yöntemi ve uygulama zamanını araştırma sonuçlarıyla birlikte kamuoyuna açıklamakla yükümlü olduğu hususu.

Ayrıca, Anket çalışması izne tabi faaliyetler içerisinde olmayıp ilimiz polis sorumluluk bölgesinde mevcut kanunlara uyarak yapılmasında herhangi bir sakıncasının bulunmadığı hususunun tebliğ edildiğine dair;

İş bu tebliğ ve tebellüğ belgesi tarafımızdan tanzimle altı birlikte imza altına alınmıştır.28.01.2014 Saat:10:45

TEBLİĞ EDEN

201461
Polis Memuru

HAZURUN

213525
Polis Memuru

TEBELLÜĞ EDEN

Muhammet FIRAT
Fırat Üniversitesi Arş.Görevlisi
Anketör

Ek 3. Anket Formu

Bu anket formu, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında hazırlanması planlanan “Çingeneliği Anlamanın İmkânı: Çingeneler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Malatya Örneği)” başlıklı doktora tezine veri elde etmek amacıyla oluşturulmuştur.

Çalışma bilimsel bir amaç taşıdığından anket formunu doldururken sizce en doğru seçeneği işaretleyiniz. Sorulara doğru ve içtenlikle cevap vermeniz bu araştırmanın amacına ulaşmasında en büyük katkıyı sağlayacaktır. Soruların tamamını cevaplayınız. Sorulara mümkün olduğunca tek seçenekle cevap veriniz. Soruları parantez içindeki boşluklara X işareti koyarak cevaplayınız. Örnek: (X)

Kimlik bilgilerinizi yazmayınız. Yapacağınız değerli katkılardan dolayı şimdiden teşekkür ederiz.

Yrd. Doç. Dr. Süleyman İLHAN
(Araştırma Yöneticisi)

Arş. Gör. Muhammet FIRAT
(Araştırmacı)

1. Cinsiyetiniz?

1 () Erkek 2 () Kadın

2. Yaşınız?1 () 18–23 2 () 24–29 3 () 30–35 4 () 36–41
5 () 42–47 6 () 48–53 7 () 54–59 8 () 60+**3. Doğum yeriniz?**

1 () Köy 2 () Kasaba 3 () İlçe 4 () İl 5 () Diğer.....

4. Öğrenim durumunuz?1 () Okur-yazar değil 2 () Okur-yazar 3 () İlkokul mezunu
4 () Ortaokul mezunu 5 () Lise ve dengi okul mezunu 6 () Üniversite**5. Annenizin ve Babanızın öğrenim durumu?**

	ANNE	BABA
1 Okur-yazar değil	()	()
2 Okur-yazar	()	()
3 İlkokul mezunu	()	()
4 Ortaokul mezunu	()	()
5 Lise ve dengi okul mezunu	()	()
6 Üniversite	()	()

6. Mesleğiniz var mı?

1 () Evet (Belirtiniz.....) 2 () Hayır

7. Düzenli (sigortalı) bir işiniz yoksa geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?1 () Aldığım yardımlarla 2 () İrgatlık /Rençberlik 3 () Nakliyecilik
4 () Hurdacılık 5 () Hamallık 6 () Ayakkabı boyacılığı
7 () Seyyar satıcılık 8 () İşportacılık 9 () Gündelikçi/mevsimlik işçi
10 () Müzisyenlik 11 () Kalaycılık 12 () Çobanlık
13 () Kâğıt Toplayıcılığı 14 () Falcılık 15 () Elekcilik
16 () Bohçacılık 17 () Diğer.....**8. Yaptığınız işten memnun musunuz? Niçin?**1 () Evet (Belirtiniz.....)
2 () Hayır (Belirtiniz.....)**9. Medeni durumunuz?**

1 () Bekâr 2 () Evli 3 () Boşanmış\ayrı 4 () Eşi ölmüş 5 () Çok eşli

10. Evli iseniz kaç yaşında (.....) evlendiniz ve kaçınıcı evliliğiniz?

1 () İlk 2 () İkinci 3 () Üçüncü 4 () Dördüncü 5 () Beşinci ve Üstü

11. Hangi usulle evlendiniz?

1 () Görücü usulü 2 () Tanışarak/Anlaşarak 3 () Kaçarak
4 () Ailemin zorlamasıyla 5 () Diğer.....

12. Nikâh ile ilgili düşünceniz?

1 () Resmi nikâh yeterli
2 () Dini nikâh yeterli
3 () Kamusal yardım ve hizmet alımında resmi nikah gerekli
4 () Her ikisi de gerekli
5 () Gereksiz buluyorum
6 () Diğer(Belirtiniz.....)

13. Evlendiğiniz veya evleneceğiniz kişinin Çingene olması sizin için ne derece önemlidir?

1 () Çok önemli 2 () Önemli 3 () Önemli değil 4 () Diğer (Belirtiniz.....)

14. Evliyseniz eşiniz Çingene mi?

1 () Evet 2 () Hayır

15. Evliyseniz kaç çocuğunuz var?

1 () Çocuğum yok 2 () Bir 3 () İki 4 () Üç
5 () Dört 6 () Beş 7 () Altı 8 () Yedi+

16. Hanenizde (siz dahil) yaşayan birey sayısı?

1 () Yalnız yaşıyorum 2 () İki 3 () Üç 4 () Dört
5 () Beş 6 () Altı 7 () Yedi +

17. İkamet ettiğiniz semt/mahalle?.....**18. Malatya'ya göçle mi geldiniz?**

1 () Evet 2 () Hayır

19. Malatya'ya göçle geldiyseniz sebebi?

1 () İşsizlik 2 () Eğitim 3 () Sağlık 4 () Evlilik
5 () Kan Davası 6 () Akrabalarım-eş dost 7 () Diğer.....

20. Göçle geldiyseniz en çok hangi zorluklarla karşılaştınız?

1 () Hiçbir zorlukla karşılaşmadım 2 () Ekonomik sıkıntılar 3 () Ailevi sıkıntılar
4 () Çevreye uyum problemi vb. 5 () Dışlanma 6 () Hepsi

7 () Diğer.....

21. Sıkıntılarınız devam ediyorsa, hangileri?

- 1 () Ekonomik sıkıntılar 2 () Ailevi sıkıntılar 3 () Çevreye uyum zorluğu
4 () Dışlanma 5 () Hepsi 6 () Diğer(Belirtiniz...

22. Mümkün olsa Malatya'dan başka bir yerde ya da bu mahalleden başka bir mahallede ikamet etmek ister misiniz?

- 1 () Hayır 2 () Malatya'dan ayrılmak isteri 3 () Bu mahalleden ayrılmak isterim

23. Yaşadığınız evin hukuksal statüsü?

- 1 () Kira 2 () Bana ait 3 () Ücretsiz
4 () Müşterek 5 () Diğer.....

24. Ne tür bir evde oturuyorsunuz?

- 1 () Gecekondu 2 () Apartman Dairesi 3 () Müstakil Betonarme
4 () Müstakil Kerpiç 5 () Müstakil Ahşap 6 () Baraka
7 () Çadır 8 () Afet evi 9 () Diğer

25. Evinizde aşağıdaki eşyalardan hangileri var?

- 1 () Buzdolabı 2 () Çamaşır Makinesi 3 () Bulaşık Makinesi 4 () Fırın
5 () Şofben 6 () Dikiş Makinesi 7 () Klima 8 () Oturma gurubu
9 () Bilgisayar 10 () Ütü 11 () Diğer.....

26. Aşağıdaki taşıtlardan hangisine sahipsiniz?

- 1 () Taşıtım yok 2 () Kamyon 3 () Otomobil 4 () Kamyonet
5 () Minibüs 6 () Traktör 7 () Sepetli Motosiklet
8 () At arabası 9 () Diğer (Belirtiniz.....

27. Herhangi bir sosyal güvenceniz var mı?

- 1 () Hiçbir güvencem yok 2 () SGK 3 () Genel Sağlık Sigortası 4 () Diğer...

28.Hanenizin aylık ortalama geliri?

- 1 () Gelirim yok 2 () 250TL ve aşağısı 3 () 251-500TL
4 () 501-750TL 5 () 751-1000TL 6 () 1001TL ve üstü

29. Çalışmıyorsanız sebebi nedir?

- 1 () Vasıfsızım 2 () İş bulamıyorum 3 () Engelliyim
4 () Yaşlılık 5 () Ev hanımı 6 () Çingene olduğum için
7 () Sabıkalı olduğum için 8 () Nereye ve nasıl başvuracağımı bilmiyorum
9 () Diğer.....

30. Eşiniz ya da hanenizdeki kadınlardan çalışan varmı ? Varsa ne iş yapıyor ?

- 1 () Yok 2 () Gündelikçi-Temizlikçi 3 () Çocuk bakıcılığı
 4 () Toplayıcılık 5 () Fabrika işçisi 6 () Diğer (Belirtiniz.....)

31. Alışverişlerinizi nerede yapıyorsunuz?

- 1 () Mahalle bakkalı 2 () Semt pazarları 3 () Marketlerde
 4 () AVM 5 () Diğer.....

32. Alışverişlerinizi nasıl yapıyorsunuz?

- 1 () Nakit 2 () Veresiye 3 () Kredi Kartı
 4 () Takas 5 () Diğer.....

33. Gelirinizi en fazla hangi ihtiyaçlara harcıyorsunuz?

- 1 () Eğitim 2 () Sağlık 3 () Gıda 4 () Giyim
 5 () Kira 6 () Diğer.....

34. Yardım alıyorsanız nerelerden alıyorsunuz?

- 1 () Almıyorum 2 () Valilik/Belediye 3 () Vakıf / Dernekler
 4 () Hayırseverler 5 () Diğer.....

35. Yardım almadıysanız sebebi?

- 1 () Ben istemedim 2 () Yoksul/muhtaç olduğuma inanmadılar
 3 () Çingene olduğum için
 4 () Girişimlerim sonuçsuz kaldığı için başvuru yapmıyorum 5 () Diğer (Belirtiniz.....)

36. Kendinizi hangi toplumsal tabakaya mensup görüyorsunuz?

- 1 () Alt sınıf 2 () Orta sınıf 3 () Üst sınıf 4 () Bilmiyorum

37. Kendinizi en çok aşağıdaki seçeneklerden hangisiyle tanımlarsınız?

- 1 () T. C. Vatandaşı 2 () Çingene
 3 () Malatyalı 4 () Böyle bir tanımlamaya gerek duymuyorum
 5 () Diğer.....

38. Çingene olduğunuzu hiç gizlediğiniz oldu mu? Niçin?

- 1 () Hayır, gizlemedim
 2 () Evet, Çingene olmaktan utandığım için gizledim
 3 () Evet, dışlanmamak için gizledim
 4 () Evet, kamu hizmetlerinden faydalanmak için gizledim
 5 () Evet, eğitim hakkımdan yararlanmak için gizledim
 6 () Diğer.....

39. Çingene olduğunuz için hiç dışlandınız mı? Nerelerden?

- 1 () Hayır 2 () Mahalleden 3 () Okuldan
 4 () İş yerinden 5 () İbadethanelerden 6 () Alışveriş merkezlerinden
 7 () Resmi kurumlardan 8 () Diğer.....

40. Dışlanmanızda Çingenelerin de rolü var mıdır? Nasıl?

- 1 () Hayır
 2 () Bazı Çingenelerin toplumca olumsuz kabul edilen davranışlar sergilemeleri ve suç işlemeleri Çingenelerin imajını olumsuz etkiliyor
 3 () Bazı Çingenelerin dilencilik yapmaları bizim dışlanmamıza yol açıyor
 4 () Hiç düşünmedim
 5 () Diğer.....

41. Çingene olmayanlarla ortak iş yapma konusunda ne düşünüyorsunuz?

- 1 () Çingene olmayanlar bize güvenmediği için ortak iş yapmamız imkânsız
 2 () Biz Çingene olmayanlara güvenmediğimiz için ortak iş yapmamız imkânsız
 3 () Karşılıklı güven sorununuz olduğu için ortak iş yapmamız imkânsız
 4 () Ortak iş yapmamıza hiçbir engel yok
 5 () Diğer (belirtiniz).....

42. Çingene olmayan komşularınızla komşuluk ilişkileriniz nasıl?

- 1 () Komşuluk ilişkimiz yok denecek kadar az
 2 () Dışarıda selamlaşırız
 3 () Sadece kahvehanede otururuz
 4 () Bayramlarda ziyaretlerde bulunuruz
 5 () Hasta ziyaretlerinde bulunuruz
 6 () Taziye ziyaretlerimiz oluyor
 7 () Düğün, sünnet, nişan vs. özel günlerde ziyaretler yaparız
 8 () Sık sık karşılıklı aile ziyaretlerimiz vardır
 9 () Diğer (Belirtiniz).....

43. İhtiyaçlar dışında kent merkezine ne sıklıkla gidersiniz?

- 1 () Sık sık giderim 2 () Ara sıra giderim 3 () Hiç gitmem

44. İkamet ettiğiniz mahalle hakkında ki düşünceniz?

- 1 () Mahallemi seviyorum, taşınmak istemem
 2 () Bu mahalledeki insanlar güvenilir
 3 () Bu mahallede kendimi rahat hissetmiyorum
 4 () İmkânım olsa bu mahallede oturmazdım
 5 () Diğer (Belirtiniz.....)

45. Mahallenize Çingene olmayan insanlar taşındığında nasıl bir tutum sergiliyorsunuz?

- 1 () İlgilenmem 2 () Hoşgörülü karşılıyorum 3 () Kabullenmiyorum
 4 () Diğer.....

46. Tercih imkânınız olsa nasıl bir mahallede yaşamak isterdiniz?

- 1 () Çingene yoğunluklu 2 () Çingenelerin az olduğu
 3 () Çingenelerin olmadığı 4 () Fark etmez
 5 () Diğer(Belirtiniz.....)

47. Sizce bir Çingeneyi hangi özellikler en iyi tanımlar ?

- 1 () Dürüst, güvenilir 2 () Uyumlu 3 () Umursamaz 4 () Renkli
 5 () Çalışkan 6 () Kibar 7 () Uyumsuz 8 () Konar/Göçer
 9 () Ümitsiz 10 () Güvenilmez 11 () Dedikoducu
 12 () Suçlu 13 () Diğer.....

48. Herhangi bir derneğe üye misiniz?

- 1 () Evet (Belirtiniz.....) 2 () Hayır

49. Çingene olmayanları güvenilir buluyor musunuz? Niçin?

- 1 () Evet 2 () Hayır (Belirtiniz.....)

50. Dilinizi nerelerde kullanıyorsunuz?

- 1 () Kamusal alanda serbestçe 2 () Mahallemizde 3 () Kendi aramızda
 4 () Aile içinde 5 () Diğer(Belirtiniz.....)

51. Çingene dili ve kültürünün geleceğini nasıl görüyorsunuz?

- 1 () Göçebelikten yerleşik hayata geçiş dilimizi ve kültürümüzü olumsuz etkiliyor
 2 () Medya dilimizi ve kültürümüzü olumsuz etkiliyor
 3 () Yeni kuşak dilimizi ve kültürümüzü önemsemiyor
 4 () Yeni kuşak dilimizden ve kültürümüzden utanıyor
 5 () Diğer.....

52. Konar-göçerlik ve yerleşik yaşam tarzı ile ilgili ne düşünüyorsunuz?

- 1 () Dilimizi ve kültürümüzü korumak için konar-göçer olmak zorundayız
 2 () Konar-göçerlikle geçimimizi daha rahat sağlıyoruz
 3 () Yerleşiklik konar-göçerlikten daha iyi
 4 () Yazın konar-göçerlik, kışın yerleşiklik daha iyi
 5 () Diğer.....

53. Siz veya ailenizden herhangi biri cezaevine girdiyse hangi suçtan?

- 1 () Ben ya da ailemden cezaevine giren olmadı
 2 () Kendim (Belirtiniz.....
 3 () Ailemden biri (Belirtiniz.....

54. Siyasal kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?

- 1 () Muhafazakar 2 () Dindar 3 () Sosyalist
 4 () Milliyetçi 5 () Sosyal demokrat 6 () Diğer.....

55. Seçimlerde oy kullanmayı önemsiyor musunuz?

- 1 () Evet, oy kullanırım 2 () Hayır, oy kullanmam 3 () Diğer (Belirtiniz.....

56. Devletten beklentileriniz nelerdir?

- 1 () Çingenelere duyarlı olmasını 2 () Dilimizi/kültürümüzü korumasını
 3 () Ekonomik beklentiler 4 () Eşit vatandaşlık 5 () Diğer.....

57. Kendinizi yoksul olarak tanımlıyorsanız, yoksulluğunuzun nedeni?

- 1 () Yoksul değilim 2 () Sabıkalı olmak 3 () Engelli/hasta olmak
 4 () Vasıfsız olmak 5 () Çingene olmak 6 () Diğer (Belirtiniz.....

58. Dünyaya yeniden gelmeniz mümkün olsaydı ne olmak isterdiniz?

- 1 () Yine Çingene olmak isterdim 2 () Çingene olmak istemezdim
 3 () Zengin biri olmak isterdim 4 () İtibarlı biri olmak isterdim
 5 () İnsan olmak yeterli 6 () Diğer (Belirtiniz.....

59. Aşağıdaki dini ritüellerden hangilerini yerine getiriyorsunuz?

- 1 () Vakit namazlarını kılarım 2 () Vakit namazlarını ara sıra kılarım
 3 () Cuma ve bayram namazlarını kılarım 4 () Ramazan orucunu tutarım
 5 () Kur'an-ı Kerim okurum 6 () Kurban keserim
 7 () Zekât veririm 8 () Hacca gittim
 9 () Özel gecelerde (Kandil vs.) camiye giderim
 10 () Diğer (Belirtiniz.....

60. Çocuklarınız dini eğitimlerini nerelerde alıyor?

- 1 () Evde bizlerden alıyor. 2 () Kur'an Kurslarından 3 () Okulda
 4 () Dini eğitim al(a)mıyorlar 5 () Diğer (Belirtiniz.....)

61. Cenazelerinizi nereye defnediyorsunuz?

- 1 () Şehir Mezarlığı 2 () Sarıcı Mezarlığı 3 () Özel alan/mera 4 () Diğer.....

62. Cenazelerde hangi ritüelleri yerine getiriyorsunuz? (Birden fazla işaretlenebilir.)

- 1 () Cenaze namazı kılarız 2 () Mevlid okuturuz 3 () Taziye evi açarız
 4 () Hayır yaparız 5 () Diğer(Belirtiniz.....)

63. Sıkıntılı zamanlarınızda rahatlamak için ne yaparsınız?

- 1 () Sıkıntılarımı paylaşacak birini bulurum 2 () Kahvehaneye giderim
 3 () Sigara içerim 4 () Alkol/Tiner alırım
 5 () Camiye giderim 6 () Diğer (Belirtiniz.....)

64. Çingeneler arasında herhangi bir anlaşmazlık/sorun olduğunda nasıl çözersiniz?

- 1 () Yaşlılarımız çözer 2 () Komşular yardımcı olur
 3 () Kendi aramızda çözeriz 4 () Karakola/mahkemeye başvururuz
 5 () Diğer.....

65. Takım tutar mısınız, hangisi?

- 1 () Hayır tutmuyorum 2 () Galatasaray 3 () Fenerbahçe
 4 () Beşiktaş 5 () Malatyaspor 6 () Diğer.....

66. En çok hangi şans oyunlarını oynuyorsunuz?

- 1 () Oynamıyorum 2 () Spor Toto/Loto 3 () Sayısal Loto
 4 () İddaa 5 () Milli Piyango 6 () Kazı Kazan
 7 () Ganyan 8 () Hepsi 9 () Diğer...

67. En çok hangi Tv programlarını izliyorsunuz?

- 1 () Haberler 2 () Belgesel 3 () Açık oturumlar
 4 () Dizi ve Filmler 5 () Yarışma programları 6 () Müzik/eğlence programları
 7 () Diğer.....

68. Boş zamanlarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

1 () Boş vaktim yoktur	2 () Evde ailemle geçiririm
3 () Kahvehaneye veya çay ocağına giderim	4 () Müzik dinlerim
5 () Kitap/deği/gazete okurum	6 () Alışveriş merkezlerine giderim
7 () Tv. izlerim	8 () Diğer (Belirtiniz.....)

69. Gelecekte beklentileriniz?

- 1 () Hiçbir beklentim yok
- 2 () Kazançlı ve itibarlı meslekler edinmesi
- 3 () Dikkate alınmak ve eşit vatandaş olmak
- 4 () Çocuklarımla okuyup prestijli mesleklere sahip olması
- 5 () İyi bir eve sahip olmak
- 6 () Diğer (Belirtiniz).....

70. Anket formunda yer almayan ancak belirtmek istediğiniz hususlar veya sorunlar varsa lütfen yazınız.

.....

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Malatya’da doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi Malatya’da tamamladım. 2008 yılında Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden mezun oldum. 2008 yılında aynı bölümde yüksek lisansa başladım. 2010 yılında Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümüne ÖYP araştırma görevlisi olarak atandım. Aynı yıl kendi bölümümde doktora eğitimine başladım. 2012 yılında Fırat Üniveristesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Sosyoloji Bölümü Sosyometri Anabilim Dalı’na araştırma görevlisi olarak atandım. Şu an aynı bölümde araştırma görevlisi olarak çalışmaya devam ediyorum. Evli ve iki çocuk babasıyım.

